

קידום נוער - תוכנית היל"ה

השכלת יסוד ולימודי השלמה

מדריך למורה במקצוע מארג שפה למגזר החרדי

תוכנית לימודים למסלול לימודי תעודה

10 שנות לימוד

כותבות התוכנית:

זיוה אילני אילת כ"ץ

כתיבה והתאמה למגזר החרדי: כוכבה גרסון

אוגוסט 2014

תוכן עניינים

עמודים	נושאים
3-6	רציונל תוכנית מארג שפה 10
7	טבלה מארגנת
8	סילבוס מארג שפה 10
9-24	טקסט- סוגי טקסטים
25-36	סיכום כולל ובורר
38-63	טקסטים לא מילוליים
64-148	<u>סוגות ספרותיות</u> משל, ביטויים ופתגמים, סיפור עממי, סיפור קצר, סיפור חסידי
149-168	<u>כתיבה</u> משלבים מכתב רשמי, קורות חיים
169-196	<u>שירה</u> שירת ימי הביניים ופיוטים
197-240	<u>לשון</u> סימני פיסוק, סמיכות, שם תואר ופועל, מערכת הפועל מציאת שורש, בנינים, משפחות מילים, שדה סמנטי, <u>תחביר</u> – חלקי משפט, סוגי משפט, שם המספר
241-249	פעילות בהבעה והבנה
250-266	העשרת שפה ותרגילים

רציונל התוכנית "מארג שפה"

התוכנית מארג שפה מתייחסת לשפה כאמצעי תקשורת בהקשר חברתי, התרבותי, ההשכלתי והאישי.

רכישת שפה אינה רק אוסף של מיומנויות שניתן לשלפן במצבים שונים, אלא רכישה של ידע, תיאורטי ופרקטי כאחד, על השפה, בתוך הקשרים משמעותיים ומגוונים.

השפה מתפתחת תוך כדי פעילות ממשית בתוך הקשר חברתי תומך ותוך כדי אינטראקציה בין רכיבי השפה [דיבור, האזנה, כתיבה, קריאה, וכמובן הידע המטא לשוני].

ההיחשפות והרכישה נעשים בהדרגתיות, על פי תנאי ההקשר (גיל, סביבה, הווי חברתי, יכולות קוגניטיביות), יכולת אוריינות כוללת התנהגויות, תפיסות ועמדות, הקשורות לטקסטים מסוגים שונים, בהם נתקל הפרט בחייו, על מנת למלא אחר הצרכים האישיים החברתיים והערכיים.

התוכנית "מארג שפה" נבנתה מתוך תפיסה המאמינה בקיום קשר מתמיד בין השימוש בשפה לבין החשיבה על השפה ועל השימושים השונים בה.

התוכנית מתייחסת להוראת השפה כאל פעילות של מסירת "מפתחות" המסייעים ללומדים בקריאה, כתיבה, דיבור, הבניית ידע, לשון בהקשר, מבנה משפט תקין. הסוגות הנלמדות משמשות לא רק להרחבת עולמו ולהרחבת אוצר המילים והשפה של הלומד, אלא גם כעזר בלשון הכתובה והמדוברת להעשרת התנסויותיו, ידיעותיו ולשיפור תפקודו בעולם האנושי החברתי.

המטרות

- לעודד את הלומדים להתנסות בקריאה וכתיבה בהתאם לגילם ויכולתם.
- להקניית ערכים עקרוניות חינוכיים ולטיפוח הרגש של הלומדים.
- העמקת הזיקה למורשת היהודית כפי שהיא באה לידי ביטוי בספרות העברית על ריבוי פניה ורבדיה בתקופות השונות.
- לטפח לומדים בעלי עניין וסקרנות, יחד עם ביקורתיות.
- לחזק את תחושת היכולת והמסוגלות של הלומדים.
- להכיר ללומדים מגוון סוגות המרחיבות את הידע הכללי.
- לשפר אוצר מילים ופריטי לשון בעקבות מפגש עם טקסטים שונים ומגוונים.
- לפתח את השפה על גווניה הרבים.

- לשפר תקשורת בין אישית בסיטואציות לימודיות וחברתיות.
- להקנות מיומנויות להבנת המשמעויות הגלויות והסמויות בטקסט.

תפיסת התוכנית והעקרונות החינוכיים שלה

- **למידה רלוונטית ומשמעותית** - קירוב ויצירת הקשרים בין הנושאים והמיומנויות הנלמדים לעולם של הלומדים.
- **למידה מתוך עניין והנאה** - מציאת תחומי עניין וחוזק.
- **למידה באמצעים מגוונים** - סיפורים, משחקים, שירים, טקסטים ויזואליים, שימוש במחשב במידת האפשר.
- **יצירת ידע משותף למורה וללומדים** - למידה שיש בה בחירה והתאמה ללומד.
- **למידה בקבוצות קטנות** - למידה סבלנית המבוססת על דיאלוג מכבד ומפרה.
- **עקרון הגיוון - מגוון נושאים מגוון סוגות ותת - סוגות ועיסוק מונחה בכולן.**
- **הגיוון מתבטא גם בהרכב של הפעילויות - מפעילויות עצמאיות לפעילויות בזוגות ובקבוצות ועד לפעילויות במליאה.**
- **הדרגתיות** - הקניית נושאי הלמידה נעשתה על ידי דירוג כשבכל פעם מוקנה מרכיב חדש אחד בלבד.
- **אקטיביות הלומד** - מתן חיזוקים חיוביים ללומד במהלך פעילויות הלמידה, במטרה להעלות את המוטיבציה ואת האקטיביות שלו.
- **הערכה** - הלמידה תהיה מלווה בהערכה רציפה, וממדי ההצלחה יהיו ברורים ויאפשרו לתלמיד להעריך נכונה את הישגיו.
- **עקרון המעגליות** - תכנית הלימודים מציעה לחזור על הנושאים הנלמדים בשלבי הלימוד השונים, לכן חלק מהנושאים נלמדים יותר מפעם אחת.

בבניית התכנית נלקחו בחשבון גם צרכיה המיוחדים של אוכלוסיית היעד. השלמת עשר שנות לימוד היא שלב ביניים בדרך אל מטרת היעד של השלמת חוק חינוך חובה, והמסגרות שלנו הן לעיתים ההזדמנות האחרונה להגשמת מטרה זו בעודם בגיל המתאים.

אי לכך, ההוראה היא בדגש מתן בסיס ידע רחב, המלווה בעבודה ממוקדת ובתרגול רב.

מארג שפה הוא מקצוע בסיסי והכרחי להתפתחות וצמיחה לימודית עתידית.

המדריך שלפניכם מותאם ומיועד להוראה במגזר החרדי

”יש לפתח ביותר את כשרון הדיבור וההאזנה של השפה החיה אצל תלמידינו, כדי שיהיו מסוגלים להביע בשפה ברורה ונמרצת את מחשבותיהם.” (הראי”ה קוק)

במגזר החרדי, מתמודדים התלמידים עם טקסטים רבים בשפת הקודש, ובכך נחשפים לפעילות והתמודדות אוריינית.

בתוכנית זו הלומדים נחשפים ומתנסים בקריאה, הבעה בכתב ובעי”פ, הבנת הנקרא והכרת יצירות מעולם הספרות היהודי. השליטה במיומנויות האורייניות היא תנאי הכרחי לתפקוד יעיל בכל מקצועות רבי המלל בשפה העברית על מנת להשתלב בחברה האוריינית ובעולם האקדמי, ובמקביל להרחיב את עולמם הרוחני והערכי של התלמידים.

העיסוק המונחה בהבנת הטקסטים הנלמדים – מסייע לתלמיד להתבונן בעצמו ובעולם הסובב אותו ותורם לפיתוח המודעות העצמית. דרך ובאמצעות הכתיבה, התלמידים יכולים להביא לידי ביטוי מחשבות, חוויות, רגשות ולבטים אישיים. הקריאה, ההאזנה, הכתיבה והדיבור המתוכנן מסייעים לתלמידים לגבש את עמדותיהם בנושאים ערכיים מסייעים לעצב את השקפת עולמם. הם מזמנים התנסויות חברתיות חשובות ופיתוח של כישורים חברתיים, ותורמים לטיפוח הרגישות לזולת לחיזוק עולמם הרוחני והערכי, ולהעשרת השפה שלהם. במהלך לימוד תוכנית זו התלמידים ירכשו ידע מגוון בכל מכמני השפה העברית תוך היכרות עם עולם הספר היהודי ויוצרו.

הנחיות לעבודה בכיתה

המדריך למורה מכיל גם את הפעילויות ללומדים

משך ההוראה - התוכנית מיועדת ללמידה והוראה ההמלצה היא להקצות לה כ-50 שעות הוראה.

הכנת השיעור –

• מטרת השיעור יכתבו את דרכי ההוראה ואת התכנים החשובים שיש להקנות לתלמידים.

• רוב הנושאים מעובדים ומלווים בפעילויות.

• ביחידות הלימוד של הטקסט הסיפורי והשירה יש להכיר לתלמידים את היוצר ואת התקופה בה נכתבה היצירה כרקע להבנת הטקסט.

אוצר מילים - בכל טקסט המובא במדריך, יטופל גם אוצר המילים שבו, כלומר מילים שנבחרו כימילים לא מוכרות' – הרעיון הוא להפגיש את התלמידים עם המילים הלא מוכרות לפני קריאת הטקסט. באופן כזה יצליח התלמיד להתמודד עם הטקסט ללא חסם הקריאה – מילים לא מוכרות. כדאי לברר בכיתה אם יש מילים נוספות שאינן מובנות לתלמידים, ולטפל גם בהן.

לשון - מומלץ ללמד את ענפי הלשון – צורות ותחביר – במקביל להבנה והבעה כדי ליצור הקשר בין הנושאים הלשוניים לבין הטיפול בטקסט השלם.

לשון המקרא וחז"ל – תוך כדי הפעילות והלמידה בתוכנית זו נפגשים התלמידים עם קטעים מן המקרא, פתגמים בלשון חז"ל ומושגים מעולם המשנה והתלמוד – כך הם מתחברים לקשר החזק החובק את השפה העברית מימות המקרא ועד ימינו. כדאי מאד להפנות תלמידים למקורות. (תנ"ך, תלמוד, משנה וכו')

טבלה מארגנת - מארג שפה 10 שנות לימוד

מסלול 10 שנות לימוד	קריטריון מארגן נושא
<ul style="list-style-type: none"> • פתגמים ומשלים • סיפורים קצרים • הסיפור החסידי • סיפורי עמים • שירת ימי הביניים • פיוטים 	<p align="center">סוגה/ז'אנר ספרותי</p>
<ul style="list-style-type: none"> • הטקסט העיוני וסוגיו • טקסטים לא מילוליים • טקסט בלתי רציף • סיכום כולל ובורר • מכתב רשמי • קורות חיים 	<p align="center">הבעה והבנה סוגי טקסטים</p>
<ul style="list-style-type: none"> • סימני פיסוק, סמיכויות • מערכת הפועל, שורשים, • גופים, זמנים ובנינים • משפחות מילים ושדה סמנטי, • מבנה תקין של משפט • שם הפועל שם הפעולה • תחביר: חלקי משפט וסוגי משפט, שם המספר 	<p align="center">לשון</p>

סילבוס מארג שפה - 10 שנות לימוד

פירוט נושאי למידה	הקצאת שעות (45 שעות + 15 הרחבה)	נושא
שכנוע, טיעון, הערכה, פרסומת, אינפורמטיבי, סיפורי/תיאורי, עובדות ודעות.	8-9	סוגי טקסטים
מאפיינים, מבנה פעילויות ותרגול	4	סיכום כולל ובורר
גרף, עוגה, קריקטורה, עמודות, תמונה, טבלה ועלילון	4-5	טקסטים לא מילוליים
מאגר של סיפורים, מתוכם יבחר המורה 3-4. ניתוח סיפור, שאלות ברמות חשיבה שונות, מיומנויות כתיבה + תשובות לשאלות.	10 - 8	סוגות מהטקסט הסיפורי – המשל, פתגמים, הסיפור הקצר הסיפור החסידי, סיפורי עמים
מבנה המכתב הרשמי, כתיבת קורות חיים + תרגול. סוגי מכתב רשמי – מכתב תלונה, מכתב המלצה וכו'	4	כתיבה- משלבים מכתב רשמי וקורות חיים
שירת ימי הביניים ופיוטים – המורה יבחר 2-3 שירים ילמד לנתח אותם מבחינת המבנה, התוכן והאמצעים האמנותיים בהם השתמש המחבר.	10 - 8	שירה
משלבים, נרדפות וניגודיות, סימני פיסוק, סמיכויות, מערכת הפועל. שורשים, בנינים, משפחות מילים, שדה סמנטי, ניתוח טקסט, שאלות וכתיבת תשובות. חלקי משפט, סוגי משפט, שם המספר מבנה תקין של משפט	8-10	לשון ותחביר
פעילויות ותרגולים	4-6	הבעה והבנה
פעילויות ותרגולים	3	פעילות מסכמת

טקסט - סוגי טקסטים

משך ההוראה: 8 - 9 שעות

מהו טקסט?

טקסט – (תמליל) רצף של מילים שיש ביניהן קשר הגיוני אשר יוצרות משפטים ופסקות. על מנת שהטקסט יהיה ברור וקריא משתמשים במילות קישור אשר מחברות בין המשפטים הקיימים.

טקסט יכול להיות גם ללא מילים – תמונה, גרף, רשימת מספרים וכו'.

אנו מבחינים בשני סוגים עיקריים של טקסטים:

1. טקסט ספרותי

2. טקסט עיוני

לכל סוג מהסוגים הללו יש תת-סוגה.

קיימים סוגים רבים ושונים של טקסטים כגון: ביקורתי, עיוני, אינפורמטיבי, טיעוני, חוויתי, דיון בבעיה, תעמולתי, ידיעה (עיתונאית), פרסומת, מדריך ומפעיל ספרותי וכו'.

ידיעה לגבי סוג הטקסט מאפשרת לקורא להבחין באופיו ובמגמתו העיקריים של הטקסט ובהתאם לכך מסייעת להתייחס לכתוב.

על מנת לזהות מהו סוג הטקסט נערוך קריאה מקדימה.

קריאה מקדימה = היא פעולה, המאפשרת לקורא לקבל רושם ראשוני על הטקסט מבלי לקרוא אותו.

קריאה מקדימה מתבצעת באופן טבעי בחיי היום יום. כאשר אנו בוחרים ספר, הצגה או מופע אנו רוצים לדעת מה צפוי לנו: מי הדמויות? מה התקופה? מהו הנושא המרכזי? וכו' ועל פי זה אנו בוחרים. כך גם בטקסט שאנו קוראים, כדאי להקפיד על קריאה מקדימה כדי לקבל רקע על הטקסט. לפני שאנו קוראים טקסט, אנו מתייחסים לנתונים החיצוניים שלו.

תעודת הזהות של הטקסט:

1. כותרת הטקסט - שם הטקסט.

2. שם כותב המאמר.

3. קהל היעד, למי מופנים הדברים? האם למבוגרים, לילדים ועוד.

4. תאריך - תאריך בו נכתב הטקסט.

5. המקור ממנו נלקח הטקסט, מקום הפרסום.

סוגי טקסטים

בפרק זה נכיר ונלמד מספר סוגי טקסטים :

כיצד נזהה אותם, ומה המאפיין שלהם.

טקסט אינפורמטיבי - מידעי

אינפורמציה היא מילה שמקורה לועזי, ופירושה מידע, הודעה, ידיעות והסברים. טקסט אינפורמטיבי הוא טקסט, שמטרתו העיקרית להציג עובדות בלי מעורבות אישית של הכותב. גם בטקסטים מסוגים אחרים מצוי מידע, אך שם אין הוא העיקר. טקסט אינפורמטיבי צריך להיות מדויק, מהימן ומעודכן. הכותב חייב להשתדל להיות אובייקטיבי עד כמה שניתן.

"עמוד ההוראה" רבי יוסף שלום אלישיב זצ"ל, נולד בליטא בראש חודש ניסן תר"ע. הגרי"ש נולד כבן יחיד להוריו לאחר שבע עשרה שנים מנישואיהם, בשנת תרפ"ד עלתה משפחתו לארץ ישראל וקבעה את מקום מגוריה בשכונת מאה שערים בירושלים. מרן הרב אלישיב לא קנה את ידיעותיו במסגרת ישיבתית, כל קניינו וחכמתו בתורה השיג בכוחות עצמו ללא מורים וללא מלמדים, היה חובש את ספסלי בתי המדרשות בירושלים ימים ולילות בהתמדה יתירה. בהגיעו לגיל עשרים נישא מרן לרבנית מרת שיינא חנה ע"ה, בתו של 'אבי האסירים' הגאון המפורסם רבי אריה לווין זצ"ל. במהלך השנים נולדו למרן הגרי"ש שנים עשר ילדים.

טקסט שכנוע - מגמתי

כותב הטקסט משתדל להשפיע על הקורא ולשכנע אותו לפעול למען מטרה רצויה לכותב, כגון פניה לרשויות, שכנוע לפני בחירות, פעילות התנדבותית, מתן צדקה, עזרה לנזקקים.

הכותב משתמש ומסתמך, בין השאר, על עובדות ונתונים, אולם הוא ישתדל להציג אותם בדרך כזו, שתשרת את מטרתו הוא. הכותב יוסיף גם ציטוט דברים של אישיות מוכרת לחיזוק עמדתו, הפנייה יכולה להיות בדרך כלל בגוף שני על מנת ליצור מעין דו-שיח וקשר של קירבה. כל זאת במטרה לשכנע את הקורא לקבל את דעתו.

בטקסט שכוונע:

- פנייה אישית אל הקורא
- ניסוח משפטים בטון של הטפה, הוראה, ציווי.
- מבנה הטקסט פשוט וברור כדי לא להקשות על הקורא, אלא להבליט את העיקר.
- המשפטים קצרים.

כולנו יודעים שאכילת פירות וירקות היא בריאה, שהם מכילים המון ויטמינים ומינרלים, נוגדי חמצון וסיבים, אבל רק לאחרונה חוקרים מבריטניה הוכיחו באופן מובהק את מה שכולנו צריכים לשמוע כדי לעשות שינוי אמתי: אכילת פירות וירקות מפחיתה את הסיכון למוות, ממש כך.

מחקר חדש שפורסם לפני שבועיים מצא כי אכילת שבע מנות או יותר של פירות וירקות ביום מפחיתה את הסיכון למוות ממחלות ב-42 אחוזים. כשאתם נמצאים בבית, הקפידו שתהיה בסביבה תמיד צלחת עם ירקות ופירות חתוכים ואיזה רוטב טעים ליד שאפשר לטבול מדי פעם כמו טחינה, לבנה או פסטו (מחקרים מצאו שאנשים אוכלים יותר ירקות ופירות כשהם כבר חתוכים). אז, אל תגידו לא ידענו – הוסיפו לתפריט פירות וירקות ותהיו בריאים.

טקסט שימושי - מפעיל

טקסט מדריך ומפעיל הוא טקסט, הכולל הסברים או הוראות איך לבצע או כיצד לפעול, לדוגמה: מתכון להכנת עוגה או שלבי פעולה בעת מצב חירום.

- לעתים יש הקדמה
- הפסקות חייבות להיות קצרות ומדריכות
- טקסט הוראות פונה ישירות אל הקורא ואומר לו מה לעשות. לפיכך אחד המאפיינים הבולטים בסוגה, הוא שימוש רב ב**פועל בציווי** בלשון נקבה, זכר או רבים, על פי הצורך.
- שימוש אחר בפעלים יכול להיות בצורה סתמית (הווה רבים) – מפוררים, מקלפים או בשם הפועל – לקלף, לפורר וכו'
- הנחיות הן על דרך החיוב ורק אחר כך על דרך השלילה. (יש/אין, אסור)
- לפעמים קיימים הסברים לצד ההנחיות.

כדאי לדעת!

כדי להבטיח ביצוע מדויק, בטקסט הוראות מרבים להשתמש:

- בתיאורי אופן (איך לבצע)
 - בשמות מספר
 - בתיאורי מקום (היכן)
- לפניכם דוגמה לטקסט מפעיל:

חלה לשבת

יש משהו באפיית חלות ביום שישי, שאין בשום אפייה אחרת. זאת התחושה שהנה השבת כמעט פה, זה ריח השבת, שאין ריח שדומה לו. לפניכם מתכון להכנת שתי חלות לכבוד שבת.

מצרכים: 1 ק"ג קמח מנופה, 1 ביצה, שקית שמרית, 1/2 כוס סוכר, כפית מלח, 2-2.5 כוסות מים פושרים.

אופן ההכנה:

1. שמים בקערה גדולה את המלח ומעל את כל שאר החומרים ומתחילים ללוש. אם הבצק יבש, מוסיפים עוד מים בהדרגה. הבצק צריך להיות רך וגמיש ולא נדבק לידיים.
2. מכסים את הקערה בניילון נצמד ושמים במקום חמים להתפחה – שעה עד שעה וחצי, עד שהבצק מכפיל את נפחו.
3. מוציאים את הבצק למשטח עבודה ולשים קצת.
4. מחלקים את הבצק ל-6 חתיכות שוות.
5. לשים מעט, מרדדים כל חתיכה, מגלגלים לגלילה ונותנים לנוח.
6. קולעים מכל 3 גלילות צמה. סה"כ שתי צמות.

מניחים במגש שעליו נייר אפיה, מברישים בביצה טרופה וזורים גרגרי שומשום.

מחממים תנור ל-180°

מתפיחים עוד כ-20 דקות ומכניסים לתנור לאפיה כ-40 דק'.

לשובע!

שימו לב ללשון ההוראה – הפעולות כתובות בצורה סתמית, ההוראה יכולה לבוא גם בלשון ציווי – הכניסו, שימו, הניחו, לוו וכו' או בשימוש בשם הפועל – להכניס, לשים להניח וכו'

טקסט ביקורתי

מטרתו של הכותב היא להשפיע על הקורא, שקיבל את דעתו בנושא מסוים. הכותב יכול למתוח ביקורת על מעשה שנעשה או על מחדל, רעיוניות והשקפות, על יצירה של אדם או על תופעה חברתית. בביקורתו מציג הכותב על השלילי או על החיובי שבהם ומותח ביקורת. הביקורת יכולה להיות מפורשת וגלויה, עקיפה או נרמזת. הקורא צריך לזכור כי הכותב מבטא רק את דעתו, ועל הקורא לשקול אם נימוקי הכותב משכנעים אותו. ביקורת יכולה להיות מכוונת ליחיד או לקבוצה.

טקסט תיאורי - סיפורי

בטקסט מסוג זה יש תיאור של מאורע, של דמות, או של נוף מנקודת ראותו האישית של הכותב. התיאור מבוסס, אומנם, על עובדות ונתונים אובייקטיביים, אך בניגוד לטקסט אינפורמטיבי בולטות כאן החוויות האישיות של הכותב והתרשמותו.

הכותב נעזר בשמות תואר רבים כדי להעביר את החוויה לקורא. בדרך כלל קשה לבטא רגשות במישרין, ולכן פעמים רבות אין נאמרים הדברים בדרך ישירה, אלא בדרך עקיפה. הרגשות של הקורא ותחושותיו נעשות ע"י תיאור המעשים, הפעולות והתגובות.

דמותו של אבא, ניצב במגרש השילוחים. זוהי תמונה המלווה אותי בכל אשר אלך ; זיכרון הילדות הראשון הצרוב במוחי. אני, ילד בן חמש וארבעה חודשים, נמוך קומה ומבוהל, זוקף את ראשי עד קצות צווארי, כדי לראות את אבי הניצב במגרש - האומשלגפלאץ - שעל-יד בית-הכנסת הגדול בעירנו, פיוטרקוב- טריבונלסקי. אבא, בזקנו המרשים, לבוש בחליפת הרב השחורה שלו - עומד במרכז, מוקף ביהודים. מצד אחד עומדים הגברים, ומן הצד השני - הנשים והילדים.

*הקטע לקוח מספרו של הרב ישראל מאיר לאו שליט"א: "אל תשלח ידך אל הנער"

אנו מבחינים באופן כללי בין שני סוגי טקסטים : עיוני וסיפורי

הטקסט העיוני

הטקסט העיוני מציג עובדות ואמיתות, מְלַבֵּן מושגים ורעיונות, מעיין בתופעות, בתהליכים ובאירועים ודן בבעיות. טקסטים עיוניים נמצאים באנציקלופדיות, כתבי עת, ספרי עזר, ספרות מקצועית, ועיתונות.

שלבי העבודה לשיפור הבנת הנקרא בטקסט העיוני :

שלב א' – טרום קריאה

קוראים את כותרת המאמר ואת תת הכותרת ומשערים על מה ידובר בטקסט. אם קיימים תצלומים או איורים גם הם עוזרים בחיזוק ההשערות לגבי תוכן הטקסט.

עורכים תעודת זהות לטקסט – מי המוען? מי הנמען? היכן הבמה? מתי נכתב? תעודת הזהות עוזרת לנו להבין מי כתב את הטקסט – המוען - (רב, סופר, רופא, חוקר) למי מיועד הטקסט – הנמען - (בוגרים, נוער, ילדים, עולים חדשים, ילדים מתקשים, אזרחי מדינה וכו') היכן מופיע הטקסט – הבמה - ספר קודש, עיתון ילדים, עיתון טבע, עיתון בתחום הבריאות, אנציקלופדיה, ספר לימוד וכו' גם הזמן חשוב – בעבר הרחוק, בימינו, בתקופת חורף, קיץ חופש וכו'.

שלב ב' – מהלך הקריאה

בטקסט עיוני אנו קוראים כל פסקה בנפרד, לכל פסקה יש נושא, רעיון מרכזי ומשפטים תומכים נכתוב לצד הפסקה מהו הנושא שלה ונסמן בקו תחתון את הרעיון המרכזי של כל פסקה. כתיבת הנושא וסימון הרעיון המרכזי יעזרו לנו מאד בהבנת המשימות ובפתרון.

נערוך דיאלוג עם הטקסט על מנת לשחרר חסמי קריאה : מזהים מילים לא מוכרות ומנסים לפרש אותן על פי ההקשר, משפחות מילים, שורש וכו', מאתרים מאזכרים ומסמנים למי הכוונה על מנת לקבל רצף בטקסט, מזהים מילות קישור בתוך הפסקה או בין הפסקות על מנת להבין את הקשר בתוך הפסקה או בין הפסקות – האם יש קשר של סיבה, תוצאה, בעיה ופתרון, הוספה וכו', מתייחסים לסימני הפיסוק ולתפקידים : מרכאות, סוגריים, מקף וכדומה. מאתרים אמצעים אמנותיים ומציינים את תפקידם להבנת הרעיון במאמר (דימויים, האנשות, ציורים לשוניים, חזרות וכו')

שלב ג' – לאחר הקריאה

לאחר הקריאה נבדוק האם הבנו את הרעיונות של כל פסקה? האם הבנו את הרעיון המרכזי? מה הייתה כוונת הכותב? מה אנו חושבים על הנכתב? מהי מטרת הטקסט? מהי מסקנת הכותב?

ניתוח טקסט עיוני על פי ממדי הבנה

איתור מידע, פרשנות, הערכה וביקורת

הבנת הנקרא

מחלות חורף ומערכת החיסון מאמר שפורסם בירחון "בריאות כהלכה" חשוון תשע"ד

עונת החורף מביאה עמה ריח נפלא של גשם, אך גם שלל מחלות, צינון ושיעולים. מה עושים אם חולים? כיצד נגן על גופנו מפני מחלות?

בואו נצא למסע אל ממלכה דמיונית ורחוקה. החיילים בממלכה קיבלו הוראה לשמור על גבולות הממלכה, ולמנוע חדירה של גורמים עוינים הרוצים להסתנן לתוך שטחה. החיילים החרוצים אכן עושים את תפקידם בצורה הטובה ביותר: הם שומרים, מסיירים ואף מצליחים מעת לעת לתפוס גורמים שונים המנסים להסב נזק. עם זאת, ישנה בעיה אחת מרכזית, שפוגעת בתפקוד החיילים הנאמנים: שחיקה. המלכה אמנם נותנת לחייליה משכורת מכובדת, אך החיילים לא תמיד מקבלים אספקה של מזון איכותי, ולא תמיד יכולים לנוח ולהירגע. כך, בהדרגה, מתחיל תהליכי שחיקה בקרב החיילים – תהליך שמוביל לחדירת מסתננים לעבר הממלכה.

הממלכה הקסומה הזו היא, למעשה, גופנו-מבצרנו. החיילים החרוצים הם תאי הדם הלבנים (שמהווים חלק מרכזי ממערכת החיסון שלנו), ואילו הפולשים לממלכה, הם הווירוסים ששואפים לחדור לגופנו. כשם שבממלכה מתקנת ישקיעו בשיפור הציוד הניתן לחיילים, ובשיפור התנאים הבסיסיים שלהם, כך גם אנו צריכים לטפל בגופנו ולדאוג לו, על מנת למנוע חדירה של מזהמים שונים.

פעמים רבות אנחנו שוכחים לחזק את גופנו ומתרכזים בטיפול בווירוסים שכבר חדרו. כך, אין אנו מטפלים בבעיה האמתית - החלשות המערכת החיסונית. כיצד אם כן נגן על גופנו מפני מחלות?

בטבע, כאשר חיה פצועה או חולה, היא מפסיקה לאכול. בהפסקת האכילה יש היגיון רב: הגוף זקוק לאנרגיה רבה על מנת להתמודד עם הווירוס שחדר. אכילה רבה מידי גוזלת מהגוף אנרגיה חשובה, שמתבזבזת בשל תהליכי העיכול שנחשבים כ"גזלני אנרגיה". לכן, בזמן מחלה, מומלץ לצרוך מעט אוכל, ובעיקר אוכל קל לעיכול ובעל סגולות רפואיות: מרק ירקות צח, מיצי פירות וירקות מדוללים ומעט אורז.

לנוזלים ישנה חשיבות רבה הן בבריאות והן בחולי. הנוזל החשוב והמומלץ ביותר הוא מים, אשר עוזרים לגוף בפניו רעלים אל מחוץ לגוף. מלבד מים, ניתן לשלב חליטות צמחי מרפא, וכן מיצים טבעיים. פירות, ירקות ומרקים, מכילים נוזלים, והם נחשבים כחלק מצריכת הנוזלים היומית.

המנוחה מאפשרת לגופנו להחלים במהירות ובקלות. הגוף זקוק למנוחה, על מנת לתעל את כל האנרגיות שלו לצורך ריפוי. חוסר מנוחה יגזול מהגוף אנרגיה ויגרום להחלמה איטית וארוכה יותר. בנוסף, חוסר מנוחה יכול להוביל להתפתחות מחלה רצינית יותר. כך, למשל, התקררות לא מטופלת עשויה להוביל לדלקת ריאות.

סביבה מאווררת עוזרת להימנע מהידבקות בוירוסים שונים. אף אם הדלקתם חימום, תמיד יש לשמור על מספר פתחי אוורור. בנוסף, יש להקפיד על לבוש טוב וחם וכן על היגיינה אישית, הכוללת רחיצת ידיים וניקיון בסיסי.

לא חייבים לעבור את החורף עם שפעת או צינון. ניתן, ואף מומלץ, לסגל אורח חיים בריא, שיתרום למניעת תחלואה. בתפילה שנזכה לעבור את החורף בבריאות איתנה ובשמחה.

מטרות:

התלמיד יכיר את מבנה הטקסט, כותרות ראשית ומשנית.

התלמיד יתנסה ביישום מיומנות זיהוי משפטי מפתח וניסוח רעיון מרכזי.

התלמיד יכיר את תיהלוך הבנת הטקסט על פי ממדי ההבנה.

התלמיד יבין את השפעת התזונה הנכונה על בריאות האדם.

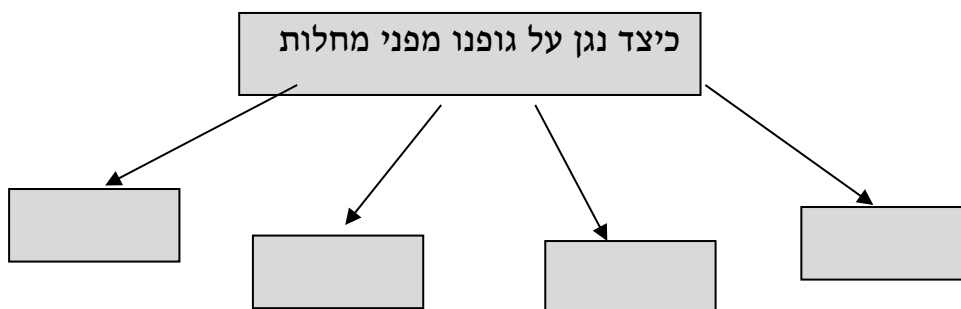
פעילות טרום קריאה:

שימוש בכותרת על מנת לשלוף ידע קודם, חיבורו לידע חדש והרחבת סכמות זיכרון קיימות על ידי ביאור מושגים מעולם התזונה והבריאות.

התייחסות לכותרת הטקסט ולתת-כותרת כמקדימות להבנת סוג הטקסט.

כותרת משנה –

שאלה לתלמידים – מהי שמירה על הבריאות לדעתכם?

ת"ז לטקסט

תאריך כתיבת המאמר - חשוון תשע"ד

הבמה – ירחון בריאות

המוען – אדם שמתמחה ברפואה משלימה

הנמען - בוגרים

סוג הטקסט – טקסט עיוני/מידעי

תחום החיים - בריאות

שלב א' - חלוקה לפסקות – קריאה מרפרפת ומתן נושא ורעיון מרכזי לכל פסקה

יישום ותרגול של מיומנות הפקת רעיון מרכזי של הטקסט, באמצעות שאלה מכוונת - מהו הנושא בפסקה? מהו הרעיון המרכזי בפסקה? התייחסות נפרדת לכל פסקה. לצד הפסקה נכתוב מהו הנושא של הפסקה. נסמן בכל פסקה את הרעיון המרכזי.

זיהוי הנושא: עונה על השאלה: **על מי על מה מסופר?** יכול להופיע כמילה או שתיים. נושא הוא לא משפט.

רעיון מרכזי: משפט שמוסר את עיקר המידע בפסקה. לעתים מופיע הרעיון במפורש, ולעתים אינו מופיע במפורש, אך ניתן להסיקו מתוך הנאמר. זיהוי הרעיון המרכזי בטקסט, יסייע להבחין בין מידע עיקרי לטפל.

פסקה ראשונה:

נושא: הממלכה הדמיונית

רעיון מרכזי: ישנה בעיה אחת מרכזית, שפוגעת בתפקוד החיילים הנאמנים: שחיקה.

פסקה שנייה:

נושא: גוף האדם = הממלכה הדמיונית

רעיון מרכזי: הממלכה הקסומה הזו היא, למעשה, גופנו מבצרנו.

פסקה שלישית:

נושא: הטיפול בגוף האדם

רעיון מרכזי: כיצד נגן על גופנו מפני מחלות?

פסקה רביעית:

נושא: הפסקת אכילה

רעיון מרכזי: אכילה רבה מידי גוזלת מהגוף אנרגיה חשובה

פסקה חמישית:

נושא : הנוזלים

רעיון מרכזי : לנוזלים ישנה חשיבות רבה הן בבריאות והן בחולי

פסקה שישית:

נושא : מנוחה

רעיון מרכזי : המנוחה מאפשרת לגופנו להחלים במהירות ובקלות

פסקה שביעית:

נושא : אוורור החדר

רעיון מרכזי : סביבה מאווררת עוזרת להימנע מהידבקות בוירוסים שונים

פסקה שמינית:

נושא : סיכום ומסקנה

רעיון מרכזי : מומלץ, לסגל אורח חיים בריא, שיתרום למניעת תחלואה.

שלב ב'

תיהלוך טקסט, ופרשנות.

היות והטקסט הנו עיוני המציג דרכים שונות לשמירה על בריאות הגוף התלמידים יתבקשו לסמן את כל הדרכים המוצעות לשמירה על בריאות הגוף. (מצוין בנושא הפסקות).

לפניכם טבלת השוואה בין הממלכה הדמיונית לגוף האדם. כתבו קריטריונים מתאימים להשוואה וערכו את ההשוואה על פי נתונים המופיעים בטקסט.

קריטריונים להשוואה	ממלכה	גוף האדם

שלב ג'

דיאלוג עם הטקסט: על מנת לשחרר חסמי קריאה אשר פוגעים בהבנת הטקסט אנו

עורכים מעין דו-שיח עם הטקסט ומפענחים את אותם חסמים. הבנת חסמים אלה

תועיל להבין גם את הקשר הלוגי הקיים בין המשפטים ובין הפסקות.

עוברים על הטקסט ומסמנים את החסמים על פי סימונים קבועים מראש:

מילים לא מוכרות – נסמן בקו תחתי _____

מאזכרים – נסמן בקו תחתי כפול =====

סימני פיסוק – נסמן בקו גלי

מילות קישור – נקיף בעיגול

אמצעים רטוריים - נסמן בכוכבית

לאחר הסימונים מפענחים את חסמי הקריאה ומוצאים את הקשר שלהם להבנת

הטקסט.

שלב ד' – במהלך הקריאה משימות לכל פסקה בנפרד. המשימות כוללות שאלות

ברובד הגלוי, דיאלוג עם הטקסט ושאלות ברובד הסמוי.

פיסקה ראשונה – (כתבו את נושא הפסקה)

1. מהו תפקיד החיילים בממלכה הדמיונית?

א. לשמור על המלכה

ב. להגן על הממלכה

ג. לספק את האויה היא רצוי

ד. תשובות ב' וד' נכונות

2. כיצד נוצרת השחיקה בתפקיד החיילים?

3. בשורה 4 כתוב "תהליך זה...", מה הכוונה במילה זה?

4. מה היה תפקיד החיילים וכיצד הם צמדו בו.

5. ציינו מהם שני האורמים לשחיקה אצל החיילים בממלכה הדמיונית?

6. תפקיד מילת הקישור כק בשורה 8 :

א. ניאוד

ב. הוספה

ג. תוצאה

ד. ביטוי זמן

פסקה שנייה

1. מי היא הממלכה הקסומה?

2. צרכו השוואה בין הממלכה הדמיונית לאופנו על פי הטבלה:

אורך האדם	הממלכה הדמיונית
	החיילים
	האויבים

3. מהו תפקיד הסואריים בשורה 2 בפסקה?

א. פירוט

ב. הסבר

ג. ניאוד

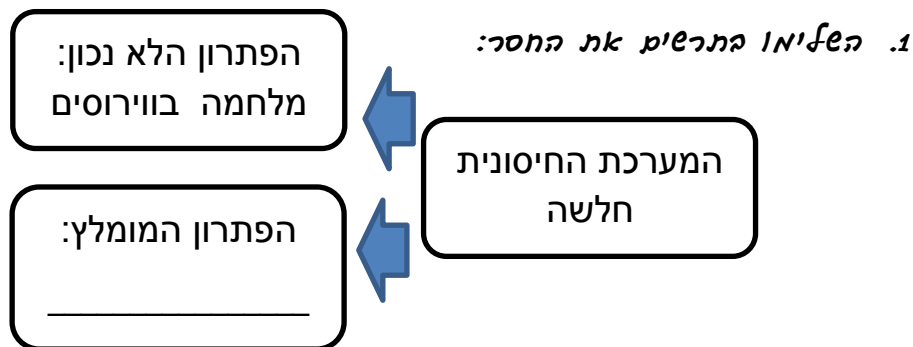
ד. אף תשובה אינה נכונה

4. למילה שאביט שתי משמעותות ציקריות איזו מבין שתי המשמעותות

מתאימה לפסקה זו: _____ (כתבו א' או ב')

א. נושמים, מכניסים אויר לריאות, שאביט פנימה

ב. רוזים, משתוקקים, מתאווים, חפצים

2. משמות המילה חדרו הינה:
 א. נכנסו ב. הסתננו ג. פלשו ד. כל התשובות נכונות

3. מהו תפקיד השאלה בסוף הפסקה:
 א. שאלה רטורית שהתשובה עליה תבוא בהמשך
 ב. שאלה שמופנית לקוראים על מנת שיצנו עליה
 ג. שאלה המצביעה על כך שטעם לכותב אין תשובה מתאימה

4. חלק א' של המאמר מסתיים בפסקה זו. מה לדעתכם יופיע בפסקות הבאות?

פסקה רביעית

5. מדוע מומלץ להפסיק לאכול בזמן מחלה?
 6. ציינו שתי סיבות לכך שאולי האדם לקוק לאנרטיה:
 7. מהי משמעות המילה אצלן?
 א. שודד ב. לוקח בכוח ג. מייצר גז ד. תשובות א' ובי' נכונות

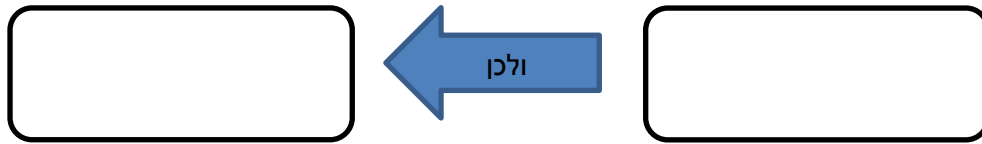
8. מדוע נקראים תהליכי הציכוף "אצלני אנרטיה"?

9. מהו תפקיד המ'רכאות בשורה 3 בפסקה?

א. כינוי ב. היפוך ג. ציטוט ד. אמירה

10. המילה לכן היא מילת קישור הקושרת בין הביצה לפתרון. הצתיקו מהקטע את הביצה ואת הפתרון

11.

פסקה חמישית

1. לנוללים חשיבות רבה לבריאות האדם. צינן ארבעה נוללים מומלצים.
2. מדוע חשוב לשתות מיט?
3. תפקיד מילת הקישור וכן בשורה 3 הוא:

- א. סיבה
- ב. הוספה
- ג. ניאוד
- ד. תוצאה

פסקה שישית

1. צינן שתי בעיות שנוצרות עקב חוסר מנוחה.
2. על פי המאמר – מה עלול לקרות לאדם שלא נח מספיק?

פסקה שביעית

1. הסבירו הצירופים: פתחי אורורה, האינה אישית.
2. כיצד מציג הכותב לשמור על האינה אישית.

פסקה שמינית

הפסקה זו מסכמת הכותב את המאמר במסקנה. מהי המסקנה?

שלב ד' – לאחר קריאה

שאלות ברמת הבנה, פרשנות ויישום

1. מה לדעתך ניתן לעשות כדי לשפר את מודעות בני האדם לשמירה על כריאות אופט?

2. מדוע לדעתכם השווה הכותב את אורף האדם לממלכה דמיונית?

3. האם חשוב לדעת את הדברים המופיעים בטקסט? נמקו תשובתכם.

4. האם אתם מסכימים עם דעתו של הכותב בצניין הפסקת אכילה בזמן מחלה?

5. מטרת הטקסט היא:

- א. להציג בפנינו דרכים למניעה ולטיפול במחלות החורף
- ב. להמחיש את ההבדל בין מניעת מחלות לטיפול במחלות.
- ג. ללמד אותנו את סאלותיה של הרפואה המשלימה.
- ד. להציג בפני הקורא את הסיבות למחלות ואת התוצאות.

6. המבנה הלוגי של המאמר בנוי על:

- א. סיבה ותוצאה
- ב. השוואה
- ג. בעיה ופתרון
- ד. הכללה ופירוט

7. כותב המאמר מביא למסקנה שצ'ינון לספסל הפזיה ולא בתוצאות
הצתיקו מסקנה זו מהטקסט.

8. מדוע לדעתך צ'ינון לפזר את המנוח מחלות?

9. הסבירו את המימרה: "ונשמרתם מאד לנפשותיכם"
מה חשיבותה וכיצד היא מתקשרת לנושא המאמר?

דף עזר/כרטיס ניווט ההבדל בין טקסט סיפורי לטקסט עיוני

ניתן להבחין בין סוגי הטקסטים על פי אמות המידה הבאות :

מבנה הטקסט	טקסט סיפורי	טקסט עיוני (עובדה/עמדה)
מבנה הטקסט	בנוי כיחידה אחת ללא פסקות	בנוי ממספר פסקות
	המבנה בד"כ בן שלושה חלקים : הפתיחה - הרקע (זמן, מקום, דמויות) הגוף – רצף העלילה(בעיה ופתרון) הסיום – פתוח או סגור	הטקסט כתוב עפ"י רכיבי מבנה. קיימים מס' רכיבי מבנה (סיבה, תוצאה, בעיה ופתרון)
רעיון מרכזי	רעיון מרכזי אחד אשר קושר את כל חלקי הסיפור	לכל פסקה רעיון מרכזי אחר
תוכן הטקסט	<ul style="list-style-type: none"> • תיאורים רבים • פעולות רגשות ותחושות • מילות קריאה ומילות שאלה • ציטוטים • דו-שיח • אמצעים אמנותיים כגון : דימויים, השאלות, חזרות וכו' • מופיעות דמויות המשתלבות בסיפור העלילה או בחוויה • לעיתים ישולבו בו קטעי מידע על מנת לתת רקע לסיפור 	<ul style="list-style-type: none"> • לרוב אין תיאורים • אין הבעת רגשות • אין מילות קריאה ומילות שאלה • בד"כ אין ציטוטים • אין דו שיח • מעט אמצעים אומנותיים • אין דמויות • יש מסירת מידע בלבד בנושאים מסוימים כולל מעט תיאורים.
המגמה	מסר, מוסר השכל, לקח	להציג מסקנה, עמדה

סיכום – סיכום כולל וסיכום בורר

ישנם סוגים שונים של סיכומים :

1. הסיכום הכולל

2. הסיכום הבורר

3. הסיכום הממוזג

סיכום טוב ממצה את הנאמר בטקסט ומסייע בהבנת עיקר תוכנו, גם ללא קריאת הטקסט עצמו.

סיכום ניתן לערוך בצורות שונות ומטרת הסיכום היא המכתיבה את דרך ביצועו.

סיכום כולל: סיכום הוא עיבוד האינפורמציה שמזרים הכתוב. סיכום כולל מתייחס לעיקרי הדברים.

תפקיד הסיכום הכולל הוא לדלות את עיקרי הדברים מתוך הטקסט, לקשר ביניהם ולארגנם ברצף הגיוני.

סיכום בורר: סיכום המתמקד בנושאים מסוימים מן הטקסט, על פי דרישת המשימה.

בסיכום בורר הכותב מסכם את טקסט המקור או רק חלקים ממנו ומשלב אותם בטקסט שהוא כותב. בסיכום כזה נכלל רק מה שרלוונטי לצורכי הכותב.

בסיכום בורר נדרש הכותב להתמקד רק במה שנתבקש. הוא צריך למצוא פרטים ולדלות אותם מן הטקסט.

בסיכום בורר יתבקש התלמיד לזהות היבט מסוים בטקסט ולסכם את כל מה ששייך לאותו היבט.

כיצד נכתוב סיכום כולל?

א. הבחנה בין עיקר לטפל בטקסט

1. **איתור משפטי המפתח בטקסט**. משפט מפתח הוא משפט המביע באופן תמציתי את עיקרה של הפסקה.

2. **מציאת הרעיון המרכזי**.

- לשם כך רצוי למצוא מהו נושא הטקסט. [שואלים את השאלה, על מי או על מה מדובר].

- כאשר הכותרת עניינית ניתן להיעזר בה לאיתור נושא הטקסט.

- רצוי לגלות מה נאמר בטקסט באופן כללי על הנושא.

ב. כתיבת הסיכום

1. הרעיון המרכזי בטקסט המקורי יהווה את עיקרו של הסיכום. יש להרחיבו ולפתחו בעזרת משפטי המפתח העיקריים ולהוסיף לו פרטים החיוניים להבנת הטקסט (מילים מכלילות או ביטויים מכלילים יכולים לבוא במקום מספר מילים המפרטות את העניין).
2. ניתן להוסיף מילים או משפטים לקישור בין משפטי המפתח, שבררנו מתוך הטקסט המקורי.
3. יש להקפיד על רצף הגיוני ועל קישוריות- בין המילים והמשפטים בסיכום.
4. לסיכום המוכן יש להוסיף פתיחה, ורצוי אף סיום.
5. להזכירכם, סיכום טוב ניתן להבנה גם ללא קריאת הפסקה.

סיכום בורר הוא סיכום המתייחס לדברי **כותב הטקסט בחלקים** מתוך הטקסט. תוכנו של הסיכום מתמקד בנקודות מסוימות שעליהן נדרש המסכם להתייחס במטלת ההבעה.

למשל, מטלת ההבעה היא:

כתוב סיכום, ובו התייחס לתכונות ה....., לשימושים שעושה בו האדם ולאופן התפתחותו במהלך המאה הקודמת

במטלה 3 רכיבים:

התייחסות לתכונות

לשימושים

לאופן התפתחותו

כיצד נכתוב סיכום בורר?

שלבי הסיכום:

1. שלב הקריאה: קראו את הטקסט בשלמותו.
2. טרום כתיבה :
ענו על השאלות הבאות אשר באמצעותן תוודאו שהבנתם את הטקסט:
 1. מה נושא הטקסט ?
 2. מה נאמר בטקסט על הנושא ?
 3. מה מטרת / כוונת כותב הטקסט ? (ליידע , להסביר תופעה / מקרה, לתאר תופעה/מקרה, לבקר תופעה/ מקרה וכו').
 4. מהי הסיבה לכתיבת הטקסט ? מה גרם לכותב לכתוב את הטקסט ?
 5. מה עושה כותב הטקסט כדי להבהיר את כוונותיו / מטרותיו לנמענים ? (מביא דוגמאות, מציג נתונים, משווה בין נתונים, מתאר תופעה וכו').
3. שלב ההתארגנות לכתיבת הסיכום הבורר:
 - א. קראו שוב את המטלה הנדרשת.
 - ב. אתרו בטקסט את הפסקות או את המשפטים המתייחסים לרכיבי המטלה (היכן בטקסט מצוי תיאור פריטי המטלה?).
 - ג. סמנו את המשפטים ששייכים לכל רכיב.
 - ד. צרו משפט מכליל או כותרת תוכן לכל פסקה.
4. שלב הכתיבה
בסיכום חייבים להימצא 3 רכיבי מבנה (או 2 בלבד).
 - א. פתיחה
הפתיחה תכלול את תעודת הזהות של הטקסט ואת נושא הטקסט/ מטרת הטקסט תוכלו להשתמש בניסוח הבא :

הטקסט " _____ " שנכתב על ידי _____ ופורסם
ב _____ בשנת _____ עוסק ב/דן ב/ מתאר את/מציג
את/ מסביר/מנסה לשכנע _____

ב. גוף הסיכום - התייחסות לפריטי המטלה

גוף הסיכום יכול **משפט פתיחה** מכליל ע"פ המוצע להלן:
לדוגמה: "כותב הטקסט מתייחס לתכונות ה....., לשימושים שעושה בו האדם ולהתפתחותו במאה הקודמת."
עתה העתיקו את משפטי המפתח שסימנתם או את הכותרות שניסחתם בשלב ההתארגנות לכתיבה. (שלב ג').
הרחיבו כל משפט לפסקה תוך התבססות על תוכן הטקסט: הוסיפו פרטים חשובים מתוך הטקסט המתייחסים לרעיון המרכזי של הפסקה.
(במקרה שהכותב מעלה דוגמאות יש לציין את מספר הדוגמאות שמעלה הכותב ואת הנושא המשותף לכולן מבלי לפרט אותן. מוצע הניסוח הבא: **כותב הטקסט מציג דוגמאות העוסקות בנושא**))

לשון

השתמשו בתבניות לשוניות המתייחסות לכותב הטקסט:

לטענת כותב הטקסט,

לדברי כותב הטקסט,

כותב הטקסט טוען ש

כותב הטקסט מתייחס ל...

השתמשו במילות קישור מגוונות (המבטאות קשרים לוגיים שונים):

בנוסף לכך, כמו כן, לכן, אבל, וכו' בין המשפטים או בין הפסקות.

השתמשו (אם צריך) במאזכרים מתאימים ומגוונים.

זכרו:

אין להשתמש ביותר מ - 2 מילות קישור במשפט אחד!

מומלץ להשתמש ב - 2 מילות קישור שונות (לפחות) אך לא מעבר לכך.

אם עליכם להשתמש באותו קשר לוגי מספר פעמים, השתמשו במילים

נרדפות:

לסיבה ותוצאה: כיוון ש/ מפני ש/כי, לכן, לפיכך

לשוואה: לעומת זאת, בניגוד לכך, בעוד ש

לניגוד: אך, אבל, אולם

להוספה: ו, כמו כן, בנוסף לכך

סימני פיסוק: הקפידו לסיים כל משפט או פסקה בנקודה.

אין להשתמש בציטוטים (יש להשתמש אך ורק בדיבור עקיף ולא ישיר)

אין להביע דעה אישית שלכם, אלא אך ורק את דעתו של כותב הטקסט. לפיכך, אין

להשתמש בגוף ראשון (אני/אנחנו) וכן לא בכינויי שייכות של גוף ראשון (שלי/שלנו) או בנטיית מילות היחס בגוף ראשון (לי/ לנו).

ג. סיום

בסיום הסיכום תופיע מסקנתו הסופית של כותב הטקסט או הצעותיו לפתרונות .

בקרה עצמית

בדקו אם התייחסתם **לכל** רכיבי המטלה הנדרשת.

בדקו האם בטקסט שכתבתם ישנה חלוקה לרכיבי המבנה : פתיחה, גוף, סיום.

בדקו האם השתמשתם במילות קישור מתאימות.

בדקו האם כתבתם במשפטים ברורים ותקינים.

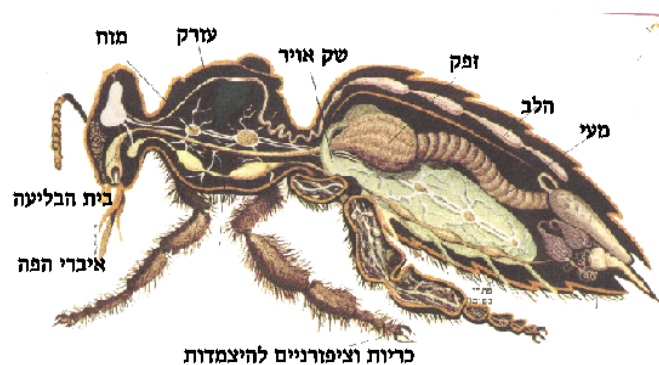
בדקו אם הצגתם את עמדת כותב/ת הטקסט באמצעות הסגרים (לטענת כותב/ת

הטקסט) או פסוקיות מושא (כותב הטקסט טוען ש.....).

תרגיל בנושא סיכום בורר

לפניכם ערך אנציקלופדי (מטרת הכותב: לתת מידע).

כתבו סיכום שיכלול אך ורק את הפרטים הקשורים ל**מבנה גופה** של הדבורה.

הדבורים

הדבורים נפוצות בכל חלקי העולם, ויש בהן אלפי מינים שונים. אופן של הדבורים שציר, כמעט ללא יוצא מן הכלל, וכך אפשר להבחין בינן ובין שארות-בשרן הקרובות ביותר, הצרצרות. צובדה נוספת, המסייעת להבחין בינן לבין הצרצרות היא שהדבורים הן צמחוניות, ותלונתן מבוססת על צוף ואבקת-פרחים, בעוד שרוב הצרצרות טורפות חרקים אחרים. לצמית קשה להבחין בין דבורים ובין כמה מינים של זבובים שצירים, אך לזבובים יש רק זוג אחד של כנפיים, בעוד שלדבורים ולצרצרות יש זוגות של כנפיים קרואיות. בדומה לכל החרקים יש גם לדבורה שש רגליים. אופי מורכב משלושה חלקים עיקריים: הראש, ובו הצינניים והמחושית, איברי הפה ובית הבליעה; החזה, שממנו יוצאות הרגליים שיש להן כריות וציפורניים להיצמדות, המוח והכנפיים; והבטן, ובה האיברים הפנימיים הצינניים לדואמה: המעי, הלפך, ושק אויר. במהלך התפתחותה עוברת הדבורה ארבעה שלבים: ראשיתה ביצה, שממנה בוקצת רימה. הרימה צורכת כמויות עצומות של אבקת פרחים וצוף, או דבש שנוצר ממנו. עם זמן אידולף הופכת הרימה לאלף וממנו היא מתפתחת לדבורה מוכנסת.

הדרכה:

1. תוק כדי קריאה ראשונה סמן את המשפטים והמילים המתייחסים למנהל הדבורה.
2. כתוב משפט פתיחה המתייחס למשימה. (למשל: מנהל אופה של הדבורה על פי הערך באנציקלופדיה "מדע לנוער" וכו'..)
3. סכם את כל הפרטים שסימנתם בצורה מסודרת והאיונית (תוכל להיצר באיור) השתמש במילים קישור כק שיוצר טקסט קריא.

משימת סיכום:

כתבו סיכום ברור למאמר "מחלות חורף ומערכת החיסון" בעמודים

בסיכומכם התייחסו:

לדרכים למניעה ולטיפול במחלות החורף.

מבדק הצלחה

קראו את המאמר וענו על השאלות שלאחריו

דרך נשר בשמים/ נפלאות הטבע

האם יודעים אתם מהו מצפן?

מצפן הוא מכשיר המראה בעזרת מחט מגנטית את הצפון ומצביע על ארבע רוחות השמים. בלי מצפן לא תפליג אונייה לדרכה, ואף מטוס לא ימריא למרומים. לפני שהומצא המצפן, נהגו האנשים לנווט את דרכם לפי מהלך השמש בשמים ובעזרת הכוכבים. בימות ערפל ובלילות מעוננים רבים היו תועים בדרכם.

5

האדם, נזר הבריאה, זקוק לכתובת מדויקת, לסימני דרך או למכשירים כדי להתמצא בדרכו. בלעדיהם הוא חסר אוניס. ואילו הציפורים עפות מאז ימות הבריאה במרומים, חוצות יבשות וימים בלי מצפן ובלי מפה ואינן תועות לעולם!

הזרזיר הוא מן הציפורים החורפות בארצנו. הוא עוזב בחדשי הסתיו את מדינות אירופה הקרות, בא אלינו בלהקות גדולות ומבלה את החורף באקלים הארץ ישראלי הממוזג. הזרזירים אינם טועים ואינם תועים לעולם. זרזיר משטוקהולם (בירת שבדיה), החורף בסביבות תל אביב, יחזור באביב לשטוקהולם ולא לשום ישוב אחר. ובסתיו יחזור לתל אביב ולא לבני ברק. לרוב הוא מקנן על אותו בית או עץ, שעליו גר בשנה שעברה.

10

ציפורים רבות נודדות בין מדינות ויבשות. יש החורפות בישראל ויש הבאות אלינו דוקא לחודשי הקיץ. אך כולן חוזרות תמיד לקן שעזבו בשנה שעברה. כיצד ניתן להסביר תופעה מופלאה זו?

15

חוקרי הטבע עמלים זה זמן רב לפענח את סוד ההתמצאות של הציפורים וערכו נסיונות רבים בשטח זה. חוקרים קנדים לקחו גוזלי עורבים והפרידום מהוריהם כדי לבחון את התפתחותם. בסתיו, כאשר כל העורבים התכוננו לנדוד לדרום ארצות הברית, עיכבו החוקרים את העורבים השבויים למשך חודש ימים, כדי שלא יפגשו עורבים אחרים שינחו אותם בדרכם. כעבור שלושים יום, הם שלחו את העורבים הצעירים לדרכם, כשרגליהם טבועות בסימני היכר מיוחדים. העורבים הצעירים הגיעו בשלום לדרום ארצות הברית, לעיר שבה חרפו הוריהם!

20

25 כיצד ידעו העורבים להתמצא בדרכם, כיצד ידעו לאן עליהם לעוף?

על שאלות אלה אין לחוקרי הטבע תשובה. הבורא יתברך, קובע חוקי הטבע, הוא שנתן לצפור הקטנה חוש מופלא, כדי שלא תאבד בנדודיה הארוכים. אבל את סיבת נדידת הציפורים הצליחו החוקרים לגלות, אחרי ניסיונות ממושכים.

פעם חשבו כי הציפורים נודדות דרומה רק בגלל החורף הקר בארצות הצפון. אך השערה זו מעוררת כמה קושיות: אם כך מדוע הציפורים אינן נשארות בקביעות בארצות החמות? מדוע ציפורים דרומיות נודדות בקיץ למדינות הצפון? אחרי מחקרים רבים הגיעו החוקרים למסקנה, שסיבת הנדידה שונה לגמרי. הציפורים מעדיפות ימים ארוכים, שעות יום מרובות משעות לילה. הם בדקו ומצאו כי קרני אור מיוחדות

30

35 (אולטרא סגוליות ואינפרא אדומות) מסייעות לציפורים להטיל יותר ביצים. באוכלוסיית הציפורים התמותה גדולה מאד, בפרט בין הציפורים הנודדות. לכן חיוני שהן תבאנה לעולם צאצאים רבים, שיאזנו את התמותה הגבוהה. כדי לאמת סברה זו ערכו החוקרים את הניסיון הבא: הם תפסו ציפורים שהיו בדרכן לארצות הדרום, והכניסו אותן לכלובים. שם הקרינו עליהן קרניים אינפרא אדומות ושלחון לחופשי. במקום לעוף דרומה פנו הציפורים צפונה, בחזרה לארצות הקור, הקרינה שספגו בבלבה 40 אותן והן חשבו שהחורף חלף עבר והגיע הזמן לשוב צפונה. ממש מפליא לראות באיזו חכמה עילאית דאג הבורא יתברך ליצור קטן וחסר ישע זה. אילו כוחות נפלאים ניתנו לציפור!

אך הייתכן כי לצפור ייתן הקב"ה כוחות, שהאדם נזר הבריאה לא ניחן בהם?

45 השם יתברך נתן לנו את מורה הדרך הטוב ביותר בעולם – את התורה הקדושה. התורה מנחה אותנו בכל חיינו, מורה לנו את דרכנו בעולם. בלעדיה חיינו חסרי ישע, כמו צפור חסרת חוש התמצאות. בלי התורה היינו תועים וטועים, הולכים וכלים מן העולם חס וחלילה.

כשם שהציפורים זקוקות לאור, כך התורה הקדושה היא לנו תורת אור. אך אצל הציפורים חוש ההתמצאות הוא אינסטינקטיבי, הוא קיים אצלה מבלי שבחרה בו לנו 50 ניתן כוח הבחירה, ניתנו לנו שכל ותבונה, לבחור בעצמנו את הדרך הישרה, המובילה לאור ולחיים.

דרך נשר בשמים – משימות

1. מהו המצפן?

2. כיצד נהגו אנשים למצוא דרכם לפני שהומצא המצפן? ____

3. המילה זו בשורה 17 מתייחסת ל:

- א. ציפורים
- ב. זרזיר
- ג. תופעה
- ד. חורף

4. משמעות המילה **חוצות** בשורה 8 היא:

- א. מגיעות עד לחצי הדרך
- ב. עוברות ממקום למקום
- ג. נודדות מארץ לארץ
- ד. עפות עם הלהקות שלהן

5. בשורה 11 כתוב "הזרזירים אינם טועים ואינם תועים"

משמעות המילה **טועים** היא _____
כתבו משפט ושלבו בו את המילה **טעה** _____
משמעות המילה **תועים** היא _____
כתבו משפט ושלבו בו את המילה **תעו** _____

6. תפקיד הסוגריים בשורה 12 הוא:

- א. לפרט
- ב. להסביר
- ג. להגדיר
- ד. לצייין מקור

7. ציפור יציבה הינה ציפור שחיה בארץ ישראל לאורך כל השנה, ציפור נודדת

8. הינה ציפור המגיעה לארץ לתקופות מסוימות. לאיזה סוג ציפורים שייך הזרזיר?

9. מהי התופעה עליה כתוב בשורה 17?

10. ציינו שאלה אחת שהמאמר עונה עליה ושאלה אחת שהמאמר אינו עונה עליה.

10. העתיקו מהטקסט מילות קישור על פי התבחינים בטבלה הבאה:

מילות ניגוד		מילות תכלית		מילות סיבה	
מילה	שורה	מילה	שורה	מילה	שורה

11. כיצד באה לידי פתרון בעיית התמותה המרובה אצל הציפורים הנוודות?

12. האם כותרת הטקסט "כדרך נשר בשמים" מתאימה למאמר? נמקו תשובתכם. במידה והכותרת אינה מתאימה הציעו שם כותרת אחרת.

13. . בין השורות 18-24 מתואר ניסוי שנעשה בקנדה.

א. תארו את הניסוי.

ב. על איזו שאלה בא הניסוי לענות?

ג. מהי מסקנת הניסוי?

14. מה אנו לומדים מההקבלה בין הציפור לאדם בשורות 48-51?

15. מהי משמעות הביטוי **נזר הבריאה**? מי מכונה נזר הבריאה ומדוע? נמקו תשובתכם.

16. מטרת הטקסט היא:

- א. להבחין בין ציפורים נודדות לציפורים יציבות
- ב. להראות את גדלותו של הקב"ה בדאגתו לכל הבריות בעולם
- ג. להסביר מדוע ציפורים מגיעות לארצנו בחודשי החורף
- ד. לערוך השוואה בין הציפורים לבני האדם

למורה - סעיפים 17-18 יבדקו לאחר הקניית הנושאים הנבדקים בלשון

17. המילה "חורפות" בשורה הינה:

א. שם תואר

ב. שם עצם

ג. שם פועל

ד. שם מספר

18. השלימו את הטבלה. בעמודה שלישית ציינו אם הפועל סביל או פעיל

שורה	הפועל	סביל/פעיל	שרש	זמן	גוף	בנין
2	ימריא					
13	מקנן					
18	עמלים					
42	ניתנו					
39	הקרינו					
2	הומצא					

19. כתבו סיכום בורר למאמר "דרך הנשר בשמים" ובו תדגישו את הפלא שבתופעת

הנדידה.

טקסטים לא מילוליים

משך ההוראה: 4 – 5 שעות

בטקסטים לא מילוליים הכוונה למידע המוצג ומאורגן באופן חזותי כלשהו. הוכח שארגון חזותי של מידע, מסייע להבנה טובה יותר של נושאי הטקסט.

מטרות

1. להכיר סוגי טקסטים לא מילוליים - כאמצעי להעברת מידע בכל תחומי החיים.
2. אמצעי נוסף להבנת הטקסט.

בפרק זה נעסוק בטקסטים לא מילוליים הבאים:

- טבלה
- גרף
- תיאור בעזרת עמודות
- גרף קווי
- עוגת נתונים (פאי)
- תמונות וקריקטורות
- טקסט לא רציף: קטע מקור, טבלה, מודעה.
נציג כל סוג, נדגים, נסביר ונתרגל.

מורים שימו לב! התרגולים ברמות שונות

התאימו את הפעילויות לרמת הלומדים שלכם

חפשו עם הלומדים אינפורמציה מהעיתון

א. ניתן להפכה לטקסט לא מילולי,

ב. מוצגת באופן לא מילולי כגון: טבלת ערכים תזונתיים,

הישגים לימודיים, וניתן להפכה לטקסט מילולי.

טבלה

הטבלה מרכזת את הנתונים בתבנית אחת ומסודרת. ארגון המידע והנתונים נעשה באמצעות חלוקת הטבלה לעמודות ושורות, היוצרים תאים בעלי מידע וברי - השוואה.

בכל טבלה יש לפחות 2 עמודות (טורים). תבחינים/קריטריונים

יתרונות השימוש בטבלה:

- הטבלה מאפשרת קבלת מידע באופן מהיר ובולט.
- הטבלה משווה מידע ונתונים בנושאים שונים בעזרת קטגוריות/ערכים/מדדים.
- הטבלה מקלה על הזיכרון וההבנה של נושא מסוים.
- הטבלה מאפשרת לסכם, לעבד נתונים ולהסיק מסקנות באופן יותר מובנה, מובחן, מדויק ומהיר.

חסרונות הטבלה:

- דורשת מיומנות קריאת טבלה.
- דורשת מאמץ מהקורא: אין אפשרות לקרוא את המידע ברצף כמו בקריאת טקסט.
- לא לכל נתון בטבלה קיימים הסברים מילוליים, אלא רק למה שמשמע ממנה כמכלול.
- חסרות דוגמות למקרים המתוארים בטבלה.

ישנם סוגים שונים של טבלאות:

1. טבלה המרכזת נתונים/מידע על נושא אחד בלבד.
2. טבלה המרכזת נתונים/מידע על יותר מנושא אחד ומשווה ביניהם בעזרת תבחינים/קריטריונים.

קריאת הטבלה:

1. כותרת הטבלה: מסבירה בתמצות רב את מה שמופיע בה.
2. כותרות העמודות - הנושאים שבהם עוסקת הטבלה. (קריטריונים/תבחינים)
3. אם קיימת עמודה ימנית – לרוב מציגה היבטים להשוואה.
4. מחפשים כוון/ מגמה שניתן למצוא בטבלה. (עליה או ירידה)
5. ניסוח קצר של הנושאים שבהם עוסקת הטבלה. לדוגמה: נושא הטבלה הוא.....

לפניכם משפטים המסייעים להמליל את הטבלה ואת המסקנות הנובעות ממנה:

- הטבלה עוסקת בנושא...
- הטבלה משווה בין... לבין...
- אם נשווה נמצא דמיון/הבדלים בין נתוני הטבלה.
- על פי הטבלה, בולט הנתון הבא:
- מתוך הטבלה ניתן ללמוד

פצילות מספר 1

לפניכם טבלה בה רוכזו ממצאי סקר של האגודה לבריאות הציבור שבחן צריכת ארוחות בוקר וארוחות עשר בקרב תלמידי ברחבי הארץ. בסקר השתתפו 800 תלמידי כתות א' בגילוי המרכז.

אחוז	סוג הארוחה	
20%	לא אוכלים	1
40%	קפה וצוליות	2
15%	מצדנים	3
20%	כריק וקפה	4
5%	דגני בוקר	5

מה נבדק בטבלה זו?

ציונו שני דברים שניתן ללמוד מהטבלה?

תנו שם/כותרת מתאימה לטבלה

פצילות מספר 2

לפניכם כמה אפשרויות לארוחות בוקר שונות, בהתאם להצדפה התזונתית, לכמות הקלוריות שמצוניינים לצרוך ולזמן ההכנה הנדרש:

ארוחת בוקר בשרית -

2 פרוסות לחם מחיטה מלאה + 2 כפות סלט טחינה
 מומוס מלא + 2 פרוסות פסטרימה הודו דל שומן +
 ביצה קשה + סלט ירקות + כפית שמן זית.

ארוחת בוקר צמחונית -

2 פרוסות לחם מחיטה מלאה + 4 כפות גבינת ריקוטה
 + 5% סלט ירקות + כפית שמן זית.

ארוחת בוקר טבעונית -

4 פריכות אורז + 1/2 אבוקדו + 2 כפות טחינה
 מומוס מלא + סלט ירקות + כפית שמן זית.

ארוחת בוקר מתוקה - יוגורט 1.5% שומן מצודן + 4 כפות ארנוואה + תפוח.

ארוחת בוקר דלת קלוריות - 2 פרוסות לחם קל + 4 כפות גבינה לבנה 3% מוצרת בסידן + סלט ירקות.

ארוחת בוקר מהירה - 60 ארט דגני בוקר מלאים + כוס חלב 3% מוצר בסידן.

ארוחת בוקר - השוואת ערכים תזונתיים

רכיבי תזונה	בשרית	צמחונית	טבעונית	מתוקה	דלת קלוריות	מהירה
קלוריות	460	330	590	310	170	340
פחמימות	29	31	34	56	20	41
חלבונים	25	15	11	13	10	13
שומנים	24	13	42	4	5	14
סידן	200	725	140	500	150	560
ברזל	7	4	13.5	1	1.5	4.5
סיבים תזונתיים	7	6.3	6	6.2	5.3	6.4
נתרן	960	674	330	100	520	500

1. איזו נתונים מופיעים בטבלה?

2. לפי איזה מדד הוחלט לארצן את

הטבלה?

משימה:

צליק לבנות טבלה בת שתי עמודות :

עמודה אחת: סוג ארוחת הבוקר. עמודה שנייה: כמות הקלוריות

רשום את הנתונים - מהכמות הקלוריות הטבחה ביותר לכמות

הקלוריות הנמוכה ביותר.

1. מהי הארוחה העשירה ביותר בקלוריות? _____

2. מהי הארוחה הדלה ביותר בקלוריות? _____

3. מה הפרש הקלוריות בין שני סוגי הארוחות?

פעילות מספר 3 - לראות קושי אהבה יותר

טבלת צריכת קלוריות מומלצת ליום - גברים

משקל	גיל 18-35 צריכת קלוריות	גיל 36-55 צריכת קלוריות	מעל גיל 55 צריכת קלוריות
60 ק"ג	2480	2300	1900
65 ק"ג	2620	2400	2000
70 ק"ג	2760	2480	2100
75 ק"ג	2900	2560	2200
80 ק"ג	3050	2670	2300
85 ק"ג	3200	2760	2400
90 ק"ג	3500	3000	2600
(ומעלה)			

1. אינו טבלה מוצגת לפניכם?

2. מה הכותרת/ הנושא שלה?

3. אילו מדדים משווים בטבלה?

4. מהי כמות הקלוריות המומלצת ליום לנער בן 18 ששקלו 70

ק"ג? _____

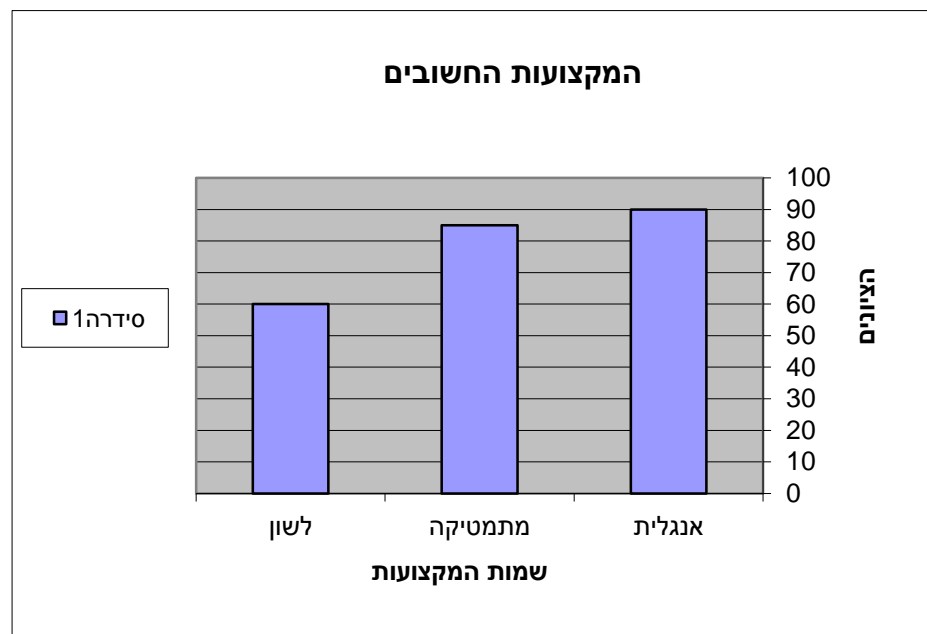
גרף

גרף הוא כלי עזר המאפשר להציג את הנתונים בצורה ויזואלית. תצוגה כזו קליטה ונעימה יותר לצפייה וקלה להבנה.

גרף עמודות

בגרף עמודות אפשר לראות את חלוקת הנתונים של נושא אחד או יותר. כשיש יותר מנושא אחד אפשר לבחון כל נושא בנפרד, אבל אפשר גם לערוך השוואה בין הנושאים.

לגרף יש שני צירים: ציר מאוזן המיצג את ציר ה- X. ציר מאונך המיצג את ציר ה- Y.

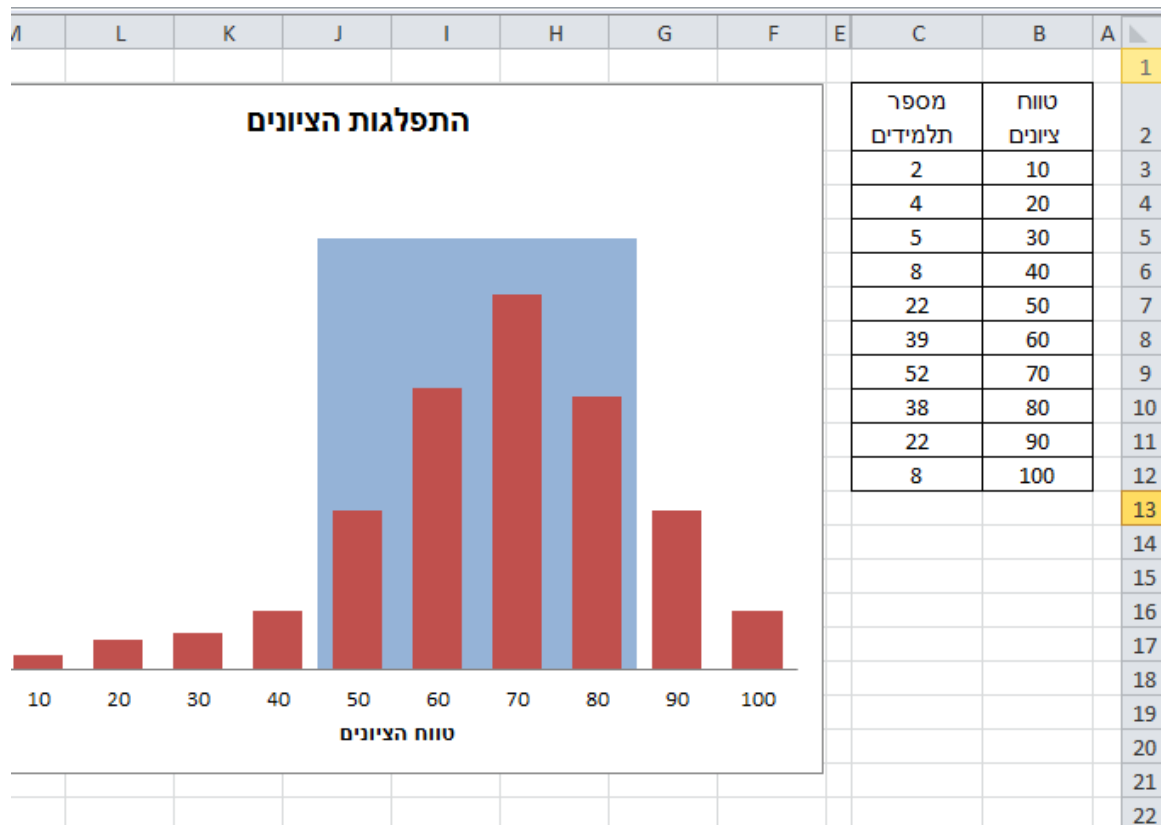
פעילות מספר 1

1. תנו שם/כותרת לארץ העמודות? _____
2. מה מציינת כל אחת מהעמודות? _____
3. מה מופיע בציר המאונך (מלא מלאכה למטה) _____
4. סדרו את המקצועות מהציון הנמוך לאגובה: _____
5. איפה נתון נוסף ניתן היה להכניס לארץ העמודות? _____

פעילות מספר 2

בארץ הצמודות שלפניך מוצגת התפלגות הציונים של מחנך שכבת כיתה י' במקצוע החשבון.

1. ציונו מה מטרת ארץ לה? _____
2. מה ניתן ללמוד מצמודות אלה? _____
3. כמה תלמידים השיאו ציון נמוך מ-50? _____

גרף קו

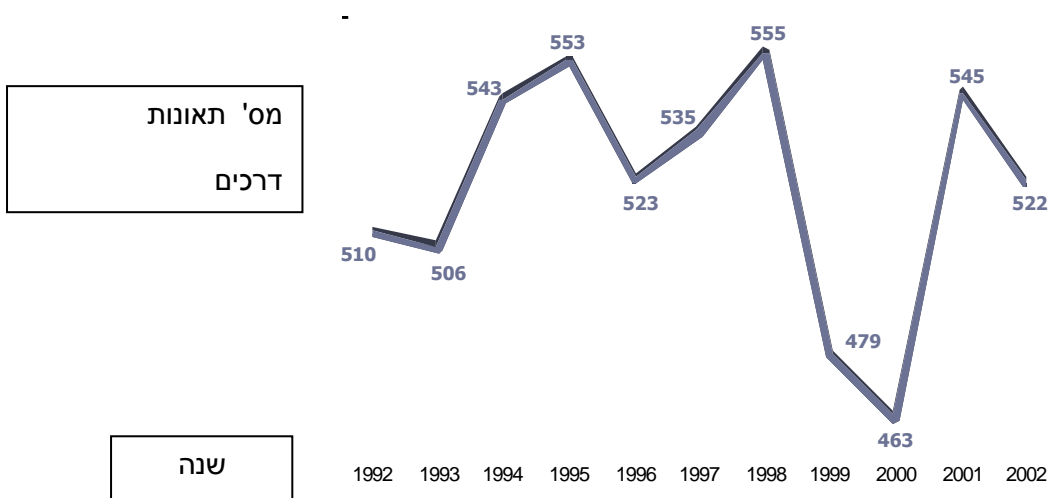
גרף זה מציג קשר בין שני משתנים באמצעותו אפשר לראות מגמות של ירידה או של עלייה ולחזות את ההמשך

כציאות מספר 1

התבוננו בדרך הבא המתאר את מספר תאונות הדרכים בין השנים 1992

– 2002

וצנו על השאלות הבאות:

טווח השנים שהכרף מתאר הוא: _____ משנת _____ עד שנת _____

1. באיזה שנה מספר תאונות הדרכים הוא הגבוה ביותר? מה

_____ מספרן?

2. באיזה שנה מספר תאונות הדרכים היה הנמוך ביותר? מה

_____ מספרן?

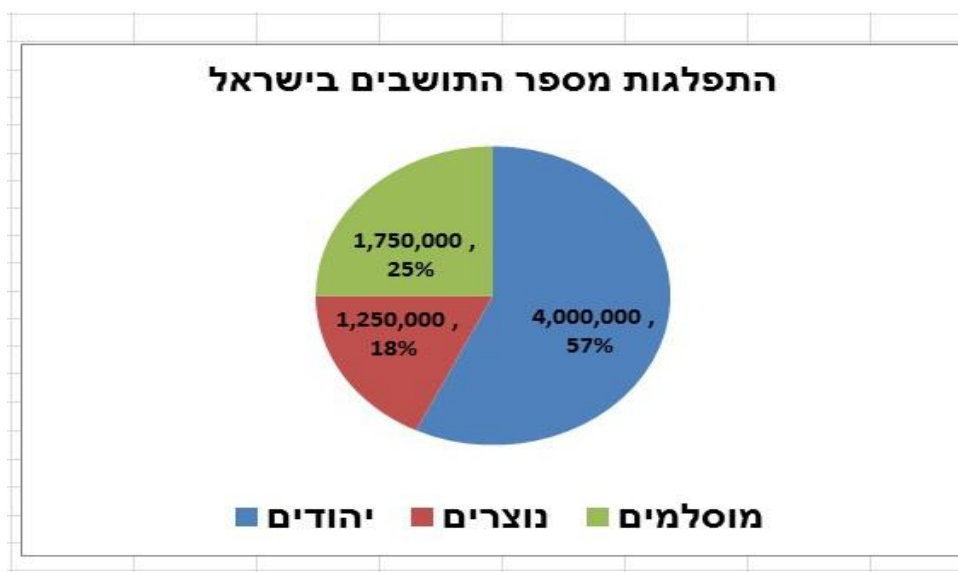
3. האם אפשר לדבר על כיוון או מנחה שניתן לראותה בדרך? _____

4. כתבו סמל/כותרת לדרך. _____

גרף / דיאגרמת עוגה (פאי)

מציג ערכים של נתונים המוצגים בצורת מעגל המהווים חלק משלם (ביחד מהווים 100%). המשתנים עצמם עומדים כל אחד בפני עצמו וכל חלק ניתן לזיהוי ע"י קריאה מהמקרא המסביר לנו מה מיצג כל חלק בעוגה לפי הצבעים. כך, בהסתכלות אחת אנו קולטים את כל ההתפלגות. נוסף על כך תרשים העוגה מראה את הנתונים בצורה ברורה ומעניינת.

פציולות מספר 1

התבוננו בנתונים, קראו את המידע וצנו נכון/לא נכון

- רוב התושבים בארצות ישראל הם _____
- בישראל 45% נוצרים _____
- מס' המוסלמים בארצות כפול מספר הנוצרים _____
- מס' היהודים בארץ אבה מספר הנוצרים והמוסלמים יחד _____
- _____
- על פי הארץ בישראל חייב כ- 7 מיליון תושבים _____
- נוסף ארץ הצואה הוא _____
- מה משוים בצואה? _____
- מהו הנתון הבולט ביותר בארץ הצואה? _____

לפניכם קטע

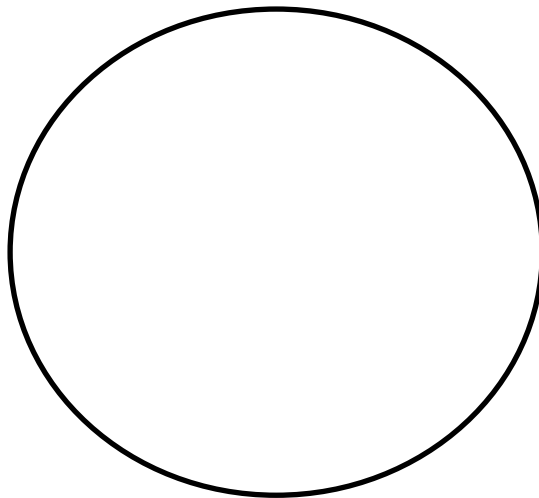
1. קראו את המידע.
2. הכינו דיאגרמת עוגה ופלאו אותה על פי הנתונים המופיעים

קטע

3. תנו שם/כותרת לדיאגרמה.

סקר של האגודה לבריאות הציבור מגלה: מחצית מהילדים בכתה א' לא נוהגים לאכול ארוחת בוקר. ילדים שכן אוכלים, פוסחים על ירקות ופירות, ומעדיפים מזונות עתירים בסוכר.

בסקר אשר הוצג בכינוס החברה לרפואת ילדים בקהילה, נשאלו הורים לתלמידי כתה א' ברחבי הארץ על הרגלי האכילה של ילדיהם. 15% מהילדים, אינם אוכלים ארוחת בוקר כל יום, רק 20% מהילדים אוכלים פרי ו/או ירק כל יום בארוחת עשר. נמצא שהמזונות והמשקאות שהילדים מעדיפים בבוקר עתירים בסוכר כדוגמת עוגות ועוגיות לסוגיהם כ- 30% והשאר צורכים משקאות חלב ממותקים ודגני בוקר ממותקים.

על פי הדיאגרמה מהו אחוז התלמידים שאוכלים משקאות חלב ודגנים

ממותקים? _____

מהי מסקנת הסקר?

תראו!

פעילות 1 - לפניכם התחזית השבועית של נתוני הטמפרטורה הצפויים במהלך השבוע בירושלים.

צליכתם לבנות טבלה בה יופיעו הימים, ונתוני הטמפרטורה הצפויה ביום והצפויה לילית.

נתוני טמפרטורה על פי ימים

יום א' -	28° ביום	ו- 21° בלילה
יום ב' -	29° ביום	ו- 22° בלילה
יום ג' -	29° ביום	ו- 20° בלילה
יום ד' -	31° ביום	ו- 22° בלילה
יום ה' -	33° ביום	ו- 24° בלילה
יום ו' -	30° ביום	ו- 18° בלילה
שבת -	32 ביום	ו- 18° בלילה

1. מה מתארת הטבלה?

2. איזה יום הוא החם ביותר בשבוע הקרוב?

3. איזה יום הוא העל הטמפרטורה הנמוכה ביותר?

4. מה הפרש המצלות בין היום החם ביותר ליום הקר ביותר?

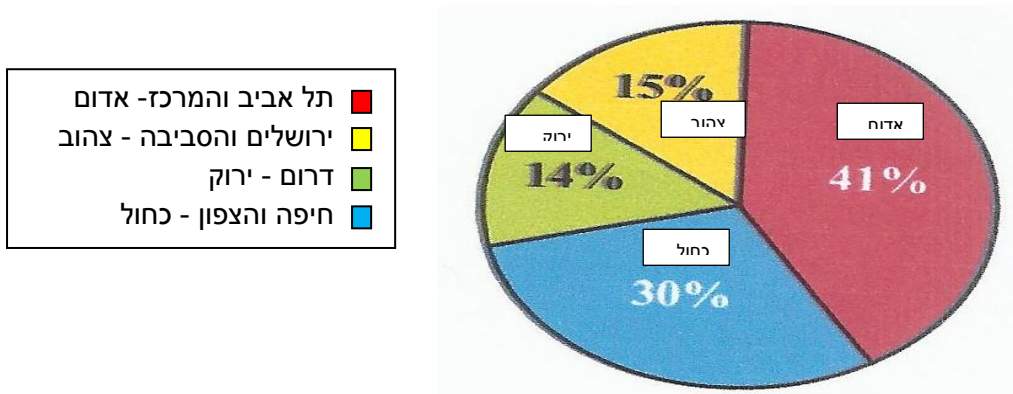
5. באיזה יום קיים הפרש טמפרטורות גבוה בין היום ללילה?

6. ברצונכם לתכנן טיול לירושלים באחד מימי השבוע הקרוב.

באיזה יום תבחרו לצאת לטיול? מדוע?

פעילות 2

מספר התושבים בישראל בשנת 2009 היה כ- 7.5 מיליון.
התפלגות התושבים לפי אזורים מארץ:

1. מהי כותרת סרט הצומח?

2. מה מייצג הפלח הכחול בצומח?

3. איזה הוא הפלח הגדול ביותר בצומח? איזה אחוז הוא מהווה?

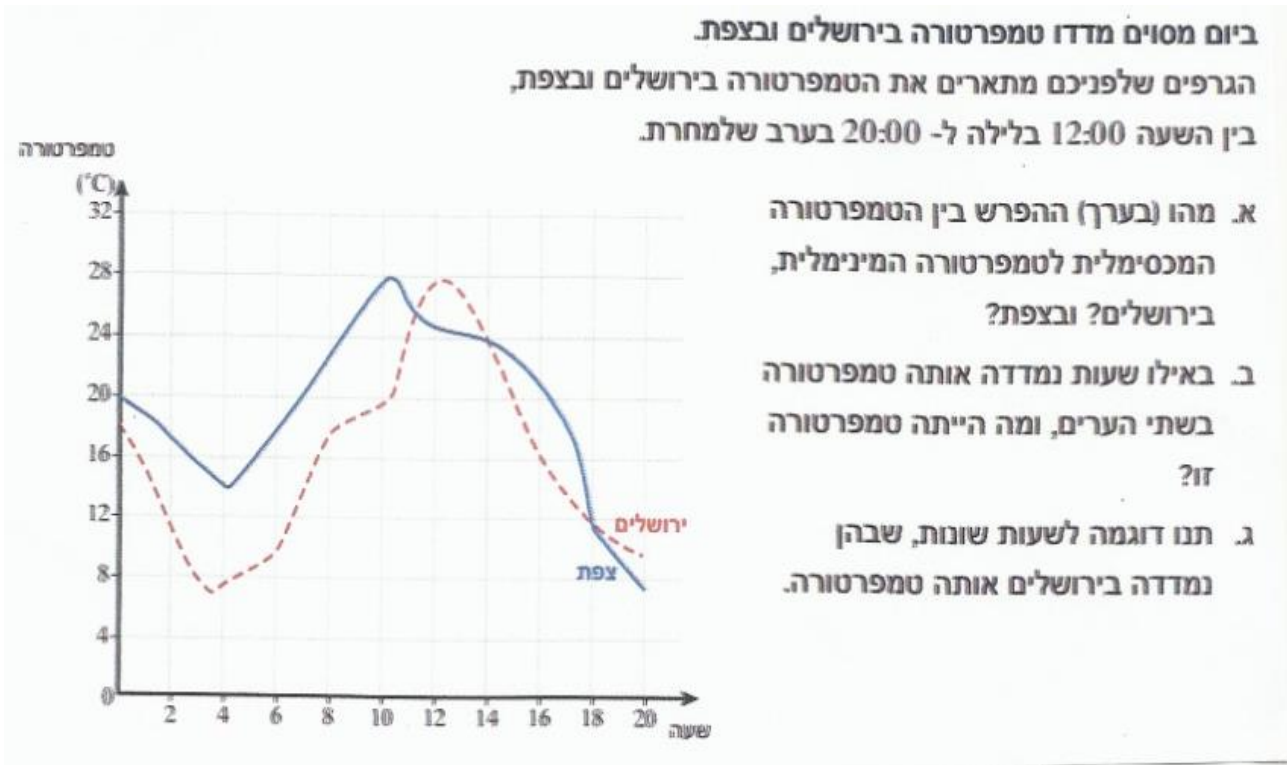
4. כמה אחוזים מהווה הפלח הצהוב?

5. מה מייצג הפלח הירוק?

6. כתוב שמו של אחד נוספות אותן ניתן ללמוד מתוך סרט הצומח
שפניק:

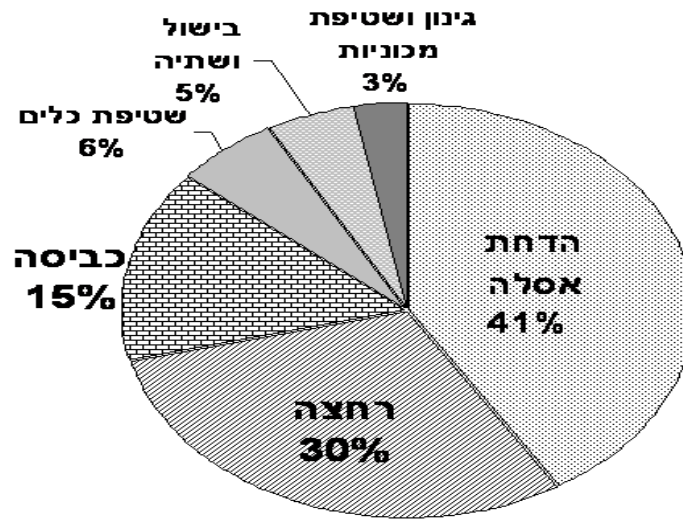
תרגול: לפניך גרפים שלמדת: גרף קווי, גרף עמודות, וגרף עוגה.
 כתוב שאלות לכל אחד מהם כפי שלמדת, או ענה על השאלות המצורפות

דף מספר 1

דף מספר 2

תרשים 4 - התפלגות צריכת המים הביתית

1. מהו הנתון שהפתיע אתכם למקרא הדיאגרמה על נושא התפלגות צריכת המים הביתית?.
2. במדינת ישראל קיים מחסור במים, האם טבלה זו משקפת את המחסור?.
3. תן רעיונות כיצד ניתן לחסוך במים לאחר הצפייה בדיאגרמה זו.

המללת טבלה

**שיעור התלמידים
הרשומים לבית הספר
העל יסודי במבחן
מדינות, 2007 (באחוזים)**

המדינה	האחוז מכלל שכבת הגיל
מוזמביק	3
ניז'ר	9
אוגנדה	19
בנגלדש	41
אלקוודור	59
בוליביה	70
טורקניה	71
ברזיל	77
ישראל	88
דנמרק	90
הונגריה	91
קוריאה הדרומית	96
יפן	98
שוודיה	99

מקור: World Bank

1. מה שמתרת הטבלה? _____
2. כתוב במילים שלך, מה מתרת הטבלה צ"כ המקנה הבא:
פתיחה: מה מתרת הטבלה, מה היא בודקת. למשל: "הטבלה
מוצאת 14 מדינות, ביניהן ישראל", הטבלה מציגה נתונים של.....

סקירת הנתונים: כתוב טבלה לאבי המדד אותו בדקו והוא שונה
בנתוניו ממדינה למדינה, התייחס למקומה של ישראל בטבלה

סיכום ומסקנות - משפט מסכם המציג את המסקנות שהסקת
מהנתונים בטבלה. למשל, מה ניתן ללמוד על רמת החייט
מאדינות שהוצגו, מה ניתן ללמוד על ישראל בטבלה זו.

- לסיכום היחידה: צרוק דיון עם התלמידים: היתרונות והחסרונות של
אופן הצגת נתונים בטבלה, בארץ צמודות ובארץ קווי.
- יש לזכור שחלק מהיתרונות והחסרונות תלויים בתפיסתו של התלמיד.

האם היה לכם מעניין ללמוד נושא זה?
מה היה לכם קלוקשה?
לאיזה סוג טקסט לא מילולי התחברתם?

למורים: הביאו עיתונים יומיים

על התלמידים למצוא כתבות ונתונים המבטאים ומיצגים את הנושא "טקסטים לא
מילוליים" שלמדו.

טקסט בלתי רציף

טקסט רציף - טקסט רציף הוא טקסט מילולי רגיל, טקסט שמילים מופיעות בו ברצף ובאופן מקושר.

טקסט בלתי רציף - טקסט שחלק מהמידע המופיע בו מוצג בצורה שונה.

בטקסט בלתי רציף נוכל לראות מספר סוגים של טקסטים: הגדרה מילונית, איור, טבלה, גרף, קטע מעיתון, מפה, מודעה, טקסט מפעיל, ערך אנציקלופדי ועוד.

מטרות ההיצג של הטקסט באופן בלתי רציף הן:

1. ללמד את הקורא לעיין ולחקור יותר ממקור אחד בבואו לאסוף מידע
2. לחשוף בפני הקורא דרכים מגוונות לארגון מידע
3. להיעזר במקורות נוספים על מנת להבין מקור מידע כלשהוא.

דוגמות לטקסטים בלתי רציפים:

- כתבה עיתונאית אליה מצורפים תמונות או איורים
- מאמר בעיתון המשלב גרפים ודיאגרמות
- ספרי לימוד המקנים ידע שבצדם מופיעים הגדרות, תמונות או קטעי מקור

מהו טקסט בלתי רציף, ומדוע הוא נקרא כך?

הבא דוגמה של טקסט בלתי רציף מספר הלימוד או מציתון המצוי בביתך.

הוראות לשימוש במים בירושלים הנצורה

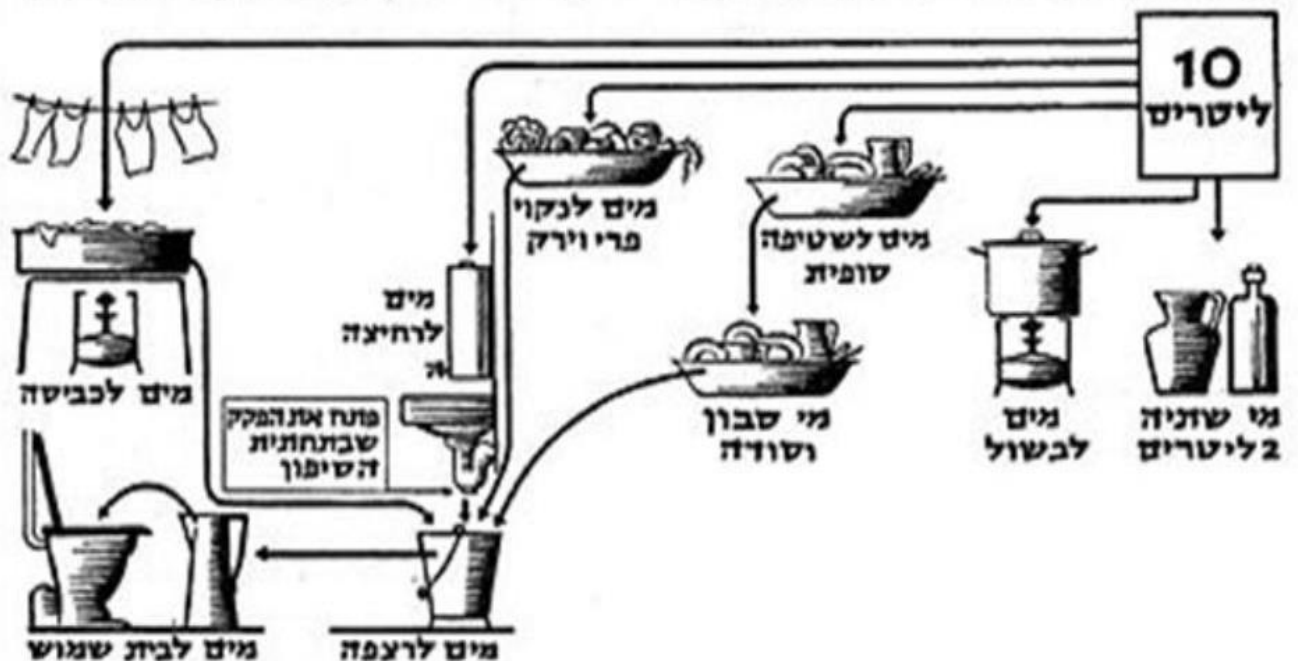
מנת המים היומית 10 ליטר לנפש.

המים יחולקו לבתים - יש להכין כלים מתאימים, כדי שחלוקת המים תעשה במהירות ובצורה היעילה

ביותר. כדי לנצל את מכסת המים יש למלא את ההוראות הבאות:

1. הפרש מנה יומית של מי שתייה - 2 ליטר לנפש לכלי נקי והחזק אותו במקום קריר.
2. מי בישול - נקה את הפרי והירק לפני הבישול ניקוי יבש, השתמשו בשיטת אידוי הירקות כדי למעט בכמות המים הדרושים לבישול.
3. שטיפת כלים - השתמש במעט כלים, נקה את שאריות האוכל בנייר. סבן את הכלים בקערה אחת ושטוף אותם במים נקיים בקערה שנייה. שטוף את הכלים אחת ליום.
4. כביסה - צבור כל יום כמות מים קטנה לכביסה, השתמש פעמים אחדות באותם המים לכביסה. השתמש במי הכביסה המלוכלכים לשטיפת הרצפה ולהדחת בית השימוש.
5. רחצה - התרחץ מעל קערה, בזרם מים איטי. הכן קערה עם חומר חיטוי וטבול בה את הידיים לאחר ביקור בשירותים.
6. הדחת השירותים - נצל את כל המים המלוכלכים להדחת בית הכיסא.

הוראות לשימוש יעיל במנות מים

מהו תפקיד התרשים הנלווה לטקסט?

האם התוספת המילולית הנלווית לתרשים עצרה זק אהבין טוב יותר את התרשים?

כתבו ליד כל מלל בתרשים את מס' הכלל המתאים לו מהטקסט.

תיאור ומדרש תמונה

תמונה היא מיצג חזותי, התלמיד "קורא" מה שכתוב עבורו בתמונה.

בהוראת תיאור ומדרש תמונה משתמשים בשני מישורים:

מישור גלוי - מיומנות התבוננות, תפיסה ועיבוד חשיבתי. ללשון תפקיד חשוב של תיאור מילולי, הבעה עניינית של תיאור התמונה ויצירתיות.

מישור סמוי - מיומנות חשיבה ועיבוד רגשות, העלאת השערות, הסקת מסקנות.

לתמונות יש עוצמה. לא סתם נאמר "תמונה אחת שווה 1000 מילים"

מטרות עבודה עם תמונות ואיורים

- יצירת עניין וטריגר לנושא חדש
- הבהרת והמחשת נושא לימודי
- העשרת השפה
- תרגול ויישום מגוון מיומנויות.

בואו נתרשף!!!

- תאר מה אתה רואה בתמונה?
 - איך רגשות מצוררת בק התמונה?
 - מי מבין המופיעים בתמונה מוצא חן בצניק? מדוע?
 - חקר סיפור לתמונה.
-
- תן שם לתמונה.
 - תאר שתי תמונות נוספות לזו שלפניכם (אחת לפני, ואחת אחרי).
 - כתוב שלוש שאלות הכוללות מהתמונות בתמונה.
 - מה ניתן ללמוד מהתמונה? ציין מסקנה אחת שניתן להסיק.

פצילות

1. תאר את התמונות שלפניך.
2. תן שם/כותרת לתמונות.
3. הוסף שתי תמונות נוספות לצילייה.
4. מה המסקנה בסיפור? מה קורה לאחר התמונות?
5. כתוב 5 שאלות הקשורות לתמונות.
6. האם ראית/חווית משהו דומה למה שניתן לראות בתמונות?
ספר.
7. כתוב כתבה ציתונאית קצרה לתמונות.

רשום כותרת לתמונות

דואנה לפעילות : מדרש תמונה

המדור מדרש תמונה מביא תמונה/איור שמטרתו לעורר חשיבה ודין, ומהווה פעילות אפשרית עם התלמידים. והפעם : משנה מסכת אבות.

1. תאר מה אתה רואה בתמונה?
2. האם אתה אחת על התמונה
3. תן כותרת לאיור
4. איזה פתח מבין הפתחיים האים מתאים ביותר לאיור? הסבר

1. "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך, ואל תהי נוח לכעוס, ושוב יום אחד לפני מיתתך."
2. "אם אין אני לי, מי לי; וכשאני לעצמי, מה אני; ואם לא עכשיו, אימתי"
3. "אין הביישן למד ואין הקפדן מלמד"
4. "איזה הוא חכם - הלומד מכל אדם, שנאמר - מכל מלמדיי, השכלתי"

עלילון - קומיקס

קומיקס (בעברית: **עלילון**, אנגלית: **Comics**) היא מדיה גראפית וסוג אומנות בה דמויות אשר מצוירות ברצף ואירועים אשר משתנים מתמונה לתמונה מצטרפים לכדי עלילה. רוב הקומיקסים משלבים מילים עם תמונות, כאשר מקובל לרוב לרשום את המלל שהדמויות אומרות בבועה (או "בלון" בעגת הקומיקס) המצוירת בקרבן ומיוחסת אליהן על ידי מתיחת קטע קטן ממנה לעבר פיה של הדמות הדוברת. הקומיקס מופץ בכתבי עת, עיתונים וחברות. הקומיקס בא בסוגות שונות: החל מעלילות וסיפורים ארוכים שמתמשכים בסדרות ארוכות של ספרים וחברות וכלה ברצועת קומיקס קצרה ומצחיקה עם סיום מפתיע. הנושאים בעלילות הקומיקס רבים ומגוונים, ביניהם סיפורי צדיקים, סיפורי הרפתקאות, מתח, הומור, פעולה, ואף בדיחות משעשעות.

תקציר: בוריס עוקב אחר הפרופסור עד שמגיע לבית שבו הוא מוסר לעזר מתמרת' לילדים. הוא מאים על בעל הבית שהוא סוכן ממשאי, ובר מזלית להפגנס ולהשיב לשעורים.

אורות בצפון

ספר גבורה יהודית
ברוסיה הקומוניסטית

מאי 2 אבן 18 זיור: רגלי דויר

בוריס: אה, כמה הצליחו הרוסים לנחך אתכם מכל ידע יהודי.

עמית: מפה.

אמם: יודעים מה זה ילדים?

עזר: וילון.

אבא: געו ארבעה ימים יהיה יום מימד מאד ליום הזה חוראים יום כפור, כי בו ה' מכפר על כל העוונות.

אבא: מה באמת? על הכל ממש?

אבא: אך יכול להיות?

עזר: רגע ילדים, רגע אסביר לכם הכל יום כפור מכפר על כל העוונות, אבל אם פלגתם גאזים אחר תצטרכו קודם לבקש ממנו קליטה.

אבא: אפילו אם הרבצתי למישהו?

אבא: בטח שהוא יסלח לך, לך יהודי יקר אמה כל כך משתדל ומתאמץ להקים את המצוות שלי.

עזר: ...! המורה, לפני שאני למדתי אנלך, אני הרבה פעמים חללתי שבת. לא ידעתי שזה אסור, אם על זה ה' יסלח לי?

אבא: וזה כל כך קשה באו, ברוסיה, ליסמר את המצוות שלי...

אבא: תא לי להפגנס. אני תיבת לדבר עם החוקר הוא מאד יסמח ליסמל את מה שיש לי לומר לו.

מטה הק.ג.ב. K.G.B.

קריקטורה: איור, שמתאר אדם או מצב בצורה מוגזמת, תוך הבלטה מופרזת של פרטים מסוימים, בדרך כלל מאפיינים חיצוניים או נקודות תורפה, במטרה להצחיק ולעיתים גם לעורר ביקורת.

סוגות ספרותיות

סוגת הסיפור - הטקסט סיפורי – נועד לספר לקורא סיפור כלשהו, דמיוני או מציאותי. הסיפור, מהווה מכשיר רב ערך להקניית ערכים ועקרונות חינוכיים ולטיפוח הביטוי הרגשי המצוי אצל הקורא. הטקסטים הסיפוריים עמם נתמודד בשיעורים הבאים כוללים יצירות בשיר ובסיפורת שהעמידו לנו גדולי ישראל מן העבר וכן יצירות של סופרים ומשוררים בני זמננו.

המשל

”שלוש מידות במשל, מילים מועטות, כוונה נכונה ודמיון יפה” ר' אברהם אבן עזרא

מטרות היחידה

1. התלמיד יכיר, יזהה את מאפייני המשל.
2. התלמיד ירחיב את אוצר המילים שלו, וירחיב את השכלתו.
3. התלמיד יקשור בין משלים לפתגמים/ניבים, ויוכל להשתמש בהם בתחומי דעת אחרים.
4. התלמיד יספוג מסרים ערכיים, חינוכיים ורוחניים באמצעות המשל והנמשל.
5. לקרב את הלומד לעולם הפתגמים.
יחידת לימוד זו משמשת מבוא והקדמה ללימוד הפתגם.
מטרתה לאפשר למורה לבדוק מהי רמת הלומד מבחינת: קריאה, כתיבה והבנה. זוהי כניסה סיפורית נעימה ולא מאיימת לתחום הטקסט הספרותי.

למורה: בחר שניים מהמשלים

מספר שעות לימוד: כ- 4 שעות

המשלים הם:

- האלון וקנה הסוף
- העיוורים והפיל
- מעשה בשתי חביות
- לצאת ידי הכול
- משל יותם

למורה: לפניכם מגוון פעילויות לתלמיד. לכל משל פעילויות שונות – לבחירתכם.

- זכרו! המשל הוא נדבך בדרך לפתגמים. מטרתו להקל על התלמיד להיכנס לעולם זה. היחידה המובאת כאן היא יחידה מורחבת ונועדה בעיקר עבורכם, המורים, להעשרה ולבחירה.

המשל - משל הוא סוגה/ז'אנר(סוג טקסט) שהתפתח במסגרת הסיפור העממי. זהו סיפור קצר או שיר שסופר מדור לדור, מאב לבן, ממקום למקום. כיון שכך, אפשר למצוא אותו מסופר במספר גרסאות וסגנונות בעמים שונים.

המשל הוא אחד הסוגות הספרותיות הקדומות ביותר. כבר בתנ"ך אנו מוצאים את משל יותם, שהוא המשל העברי הקדום ביותר. מתקופת התלמוד והמדרש ידועים משלי שועלים ומאוחר יותר בתקופת המוסר והחסידות חוברו משלים רבים מתוך מטרה ליישב על לב השומע דברי תוכחה ולמשוך ליבו בסיפורים כאשר בין קיפוליהם טמוני מסרים.

הממשלים המפורסמים ביותר בעולם הם: איזופוס, קרילוב, לה פונטיין. מטרת המשל להעביר רעיון בצורה סיפורית מוסווית.

ההבחנה המקובלת היא:

משל - הסיפור, נמשל - מייצג רעיון או מסר סמוי "המתחבא" במשל, ועל השומע/הקורא לגלותו, ומוסר ההשכל - המשתמע במפורש או במרומז שממנו ניתן ללמוד על רגשות, מידות טובות וערכים כגון: אהבה וכבוד לזולת, הכרת תודה, חריצות ומידות טובות אחרות.

לא כל המשלים מראים לנו את הצד החיובי של החיים, חלק מהמשלים מתארים מצבים שליליים והקורא הנבון אמור להסיק את החיוב מתוך השלילה. מוסר השכל נקרא גם לקח / מסר.

לרוב, המשל הוא סיפור דמיוני הלקוח מעולם הדומם, הצומח, האדם ובעיקר מעולמם של בעלי החיים. זאת משום שהמשל חושף אמת שלא תמיד נעימה לאוזן, ולכן כאשר מספרים לאנשים אמת באמצעות בעלי חיים, נוצר ריחוק ומרחב נחוץ המאפשר התבוננות פנימה המרחיבה את התובנה האישית על האדם והחיים. דמויות המשל הן לא ממשיות אלא חד צדדיות. כל דמות במשל מייצגת תכונת אופי או רעיון. לדוגמה האריה מייצג את הכוח והעוצמה, השועל מייצג ערמומיות, הטלה תמימות וכו'. למרות זאת, המשל בא ללמד שבכל אחד יש קצת מן האריה וקצת מהשועל, לעיתים אנו מתנהגים כטלה ולעיתים כאריה.

יסודות המשל:

- א. **היסוד הסיפורי (האפי):** כל משל מבוסס על רצף עובדות שיוצרות יחד סיפור.
- ב. **היסוד הנרמז (האלגורי):** המשל הוא סיפור העוסק בנושאים פשוטים מתוך כוונה לרמוז על נושאים חשובים, לכן בכל משל נמצא את המסר הגלוי ואת המסר הסמוי.
- ג. **היסוד הדידקטי - הלימודי:** המשל בא להורות לנו דרך, ללמד אותנו כיצד להתנהג.
- ד. **היסוד ההומוריסטי:** רוב המשלים כתובים בדרך היתולית, מבדרת ומצחיקה במטרה לרתק את קהל השומעים ולעניין אותם.
- ה. **היסוד האומנותי:** השימוש בהאנשה מאפשר לממשל המשלים להביע ביקורת על התנהגות האדם באמצעות "תחפושת" של בעלי חיים.

מושגים ומאפיינים עיקריים שעל התלמיד להכיר:

- 1) **משל-** סיפור קצר המספר לרוב על בעלי חיים/צמחים/חפצים.
- 2) **נמשל** – רעיון /הסבר למה מתכוון המשל באמת.
- 3) **מוסר ההשכל/הלקח** – מה ניתן ללמוד מהמשל והנמשל. לפעמים נאמר באופן גלוי ומפורש, ולעיתים הוא סמוי ועלינו לעמוד על טיבו מתוך המשל והבנת הנמשל.
- 4) **האנשה** – מתן תכונות אנושיות לבעלי חיים. אריה = כוח ועוצמה.

מאפיינים נוספים שניתן למצוא ברוב המשלים

- * סיפור או שיר קצר.
- * המשל הוא דמיוני ולרוב משעשע.
- * מספר הדמויות מצומצם.
- * בין הדמויות מתקיים דו שיח.
- * במשל יש ריבוי פעלים.
- * במשל יש ניגודים.
- * הזמן והמקום לא מוגדרים.
- * כל המשלים מסופרים בזמן עבר.

האלון וקנה הסוף/ (על פי אזופוס)

אל מול הרוח מתנגד.
אנחנו שגמישים הננו,
אנו פעלנו כראוי.
כלומר, ידענו כי מול סער-
עיתים להתכופף רצוי"...
זהו, חלפה הסערה,
אז מי יאמר לי בקצרה,
אלון גאה, קנה סוף שפל-

ומהו המוסר השכל?

יש בחיינו מצבים,
בהם אנחנו חייבים
לדעת גם להתגמש,
לא לנסות להתעקש.
את קומתנו להשפיל,
לא להיות תמיד גיבור,
לדעת גם להתכופף-
עד שהרוח תעבור.

על גדת נהר צמחו קני סוף
ולידם אלון גבוה,
אשר תמיד היה נוהג
בקני הסוף, שכניו, לפגוע.
"אתם דקים וחלשים"
היה לועג להם בקול,
"ואנכי, אתם רואים,
אילן חזק, עבה, גדול."
ויום אחד החלה רוח,
אשר הפכה לסערה,
נשפה, נשבה בכל בכוח
ובדרכה הכול עקרה.

גם האלון, זה הגבוה,
שאת עצמו חזק חשב-
הוא לא עמד אל מול הסער
ונעקר על שורשיו.
ורק לקני הסוף, מוזר,
בעצם לא קרה דבר.
וכשנסחף אל תוך המים
אותו אלון עקור קרא:
"כיצד זה, קני הסוף, גלו לי
ניצלתם מן הסערה?"

"מול סערה, "הם השיבו
"אין שום סיכוי להתמודד.
אבל אתה זקוף ניצבת

פעילות לתלמיד

- א. כתבו בשפתכם את המשפ.
- ב. כיצד מתואר האלון המשפ?
- ג. כיצד מתוארים קני הסוף המשפ?
- ד. מה חושב האלון על קני הסוף.
- ה. האלון מאלגז על קני הסוף, אך הם חכמים ממנו, כיצד עשו זאת?
- ו. בחלקו השני של המשפ יש היפוך.....מהו?
- ז. מהו הנמשפ?
- ח. מהו מוסר ההשכל?
- ט. לאיזה מצב בחיים המשפ יכול להתאים?
- י. לפניכם הביטוי "לא לצולט חוסן" - פירוש: הצדולה והכוח אינם לנצח. הסבירו כיצד ביטוי זה מתאים למשפ?
- יא. לפניכם כתבם "סוף מצפה במחשבה תחילה". האם הכתבם מתאים למשפ שקראתם? נמקו תשובתכם.

מעשה בשתי חביות / קרילוב

בלב העיר, ברחוב האריות,
התגלגלו יחדיו שתי חביות.
אחת כבדה, מלאה יין,
שנייה – ריקה, וכלום בה אין.
הראשונה – היא מתנהלת אט, לאט,
ללא שום רעש-געש. . . הס מוחלט.
ואילו השנייה – קופצת בשאון
כאילו נתקפה בשיגעון.
היא מרימה אבק עד השמים
ומקימה טרטור מחריש-אוזניים
כן, שתיים חביות נעות ביחד:
אחת בנחת.

והאחרת – פחד!

אך בין החביות השתיים, ידידי -
קיים הבדל נוסף, גדול בלי די:
כי התועלת הבדוקה והמובהקת
היא בחבית שתתקדם בשקט;
ואילו הריקה, אשר תרעש בדרך -
קולה הרם חסר כל ערך.

מה מרמז הפעם המשל?

דבר ידוע. . . למשל:

זה שמכריז על קיומו ורק צועק -

דעו נא ידידיי, כי הוא כלי ריק.

אך המלא לצעוק לא ינסה;

הוא את דרכו בשקט יעשה.

פעילות

1. רשום את כל המילים המתארות את החביות בלשון המשל:

חבית מלאה	חבית ריקה

2. למה משווים את בני האדם השקטים?

3. למה משווים את בני האדם הרצפניים?

4. צרכו השוואה בין החביות המשל לבין בני האדם המשל וכתבו את הפקח הנלמד?

החביות במשל	בני האדם כנמשל	הלקח הנלמד
חבית מלאה		
חבית ריקה		

5. קראו את הקטע הבא :

איסתרא בלגינא קיש קיש קריא – תרגומו מטבע קטן בתוך כד קורא קיש קיש. כשהכד ריק קולו של המטבע הקטן רעשני יותר.

מקור הפתגם בדיון תלמודי על פסוק ל"ג במשלי, י"ד: "אמר ר' יוסי בן ר' חנינא: מאי דכתיב (מהו שכתוב) "בלב נבון תנוח חכמה ובקרב כסילים תודע"? "בלב נבון תנוח חכמה" - זה תלמיד חכם בן תלמיד חכם. "ובקרב כסילים תודע" - זה תלמיד חכם בן עם הארץ. אמר עולא: הינו דאמרי אינשי (זהו שאומרים אנשים): איסתרא בלגינא קיש קיש קריא" (תלמוד בבלי, מסכת בבא מציעא, דף פ"ה, עמוד ב),

צרכו הקבלה בין המופיע בקטע לבין הלשון החביות.

האם הלשון זה מתאים לקטע? נמקו.

6. לפניכם מספר פתגמים. מי מבין הפתגמים הבאים מתאים ללשון הלמדנית? נמקו.

"איילני סרק קולט הולק לארחוק"

"אל יתהלל חוצר כמפתח"

"אם בארזים נפלה שפהת מה י'ידו אלוהי הקיר?"

"אין תוכו כפרו"

העוורים והפיל

פציפות מטרימה

יש לכסות את ציני אחד התלמידים ולתת לו חפץ למישוש:

- לבקש שיתאר בעל פה מה הוא ממש, וינסה לזהות את החפץ.
- לכסות למספר לומדים את הצינייט לתת חפץ גדול, וכף אחד מהם ימש רק חלק. כל אחד מהם יתאר את החלק שמיש.
- מה המסקנה? מה אפשר ללמוד מתרגיל כזה?
- איך הרגשתי מתרגיל כזה? נוח? נעים? מצבבן? מתסכל? מרגיז?
- האם נתקלתי באירוע בו ידעתי רק חלק מהתמונה? מיהרתי להגיב, ורק אחר כך קיבלתי מידע נוסף?
- כיצד המידע הנוסף שינה את יחסכם ותאובתכם?

הציורים והפיל....

זהו סיפור ישן, על שישה אנשים עיוורים מהודו, שעל אף המגבלה שלהם, החליטו לשוטט בעולם ולנסות להכירו. באחת ההזדמנויות שנפלה בחלקם, החליטו העיוורים ללכת ו"לראות" את היצור הגדול הנקרא "פיל". כשהגיעו אל הפיל, כל אחד מהם קיבל את תצפיתו מנקודה שונה והיה שבע רצון לגבי תגליתו: העיוור הראשון שהתקרב לפיל נתקע בצידו של הפיל ומעד. כאשר קם העיוור ומישש את עורו המחוספס והעבה של הפיל, קבע ברורות: "הפיל הזה דומה לקיר!". כשהעיוור השני התקרב, הוא מישש דווקא את ניבו החד של הפיל... "עגול.. חלק וחד..." העיוור בדק שוב וקבע בביטחון: "הפיל הוא יצור הדומה לחנית חדה!". כשהעיוור השלישי התקרב לחיה, הוא מצא את חדק הפיל, ולאחר שמישש את חדקו של הפיל זמן מה, קבע ברורות: "הפיל הוא מין סוג של נחש!". העיוור הרביעי הגיע לרגלו של הפיל, ולאחר שבדק את רגלו של הפיל מכל צדדיו קבע מיד: "הפיל הוא סוג של עץ!". כשהעיוור החמישי נגע בפיל, הוא הרגיש את אוזנו הגדולה של הפיל, ולאחר שמישש את האוזן היטב, קבע בביטחון: "הפיל דומה למניפה!".

העיוור השישי התהלך מעט סביב הפיל ומצא את זנבו הרפוי של הפיל, כאשר אחז בזנבו ומישש אותו, קרא גם הוא בביטחון: "הפיל דומה לחבל!".
 כך, ששת העיוורים מהודו, התווכחו להם זמן רב בקולניות, כאשר כל אחד מהם נותר בדעתו החריגה והמקורית. אמנם אם חושבים על כך, כל אחד מהם צדק במעט לגבי הפיל, אך יחד, הם כולם טעו!

1. ציינו מה חשב כל אחד מהעיוורים על הפיל.
2. מה משמעות המילה "מבל" בסורה ראשונה?
 חסימה ב. גולף ג. חסרון ד. עוני
3. מה הייתה המבלה של העיוורים?
 מה משמעות המילה רפוי בסורה 15 היא:
4. חלק ב. צייף ג. מדולדל ד. עקום 5
5. ציינו למה המירכאות הבלה האה את תפקידן:

שורה	התפקיד
3	"לראות"
3	"פיל"
6	קבצ ברכות "הפיל הנה דומה לקיר!"

5. מה הייתה מציאת העיוורים לעשות על מנת להגיע לכלל הסכמה?

6. המסרים הנלמדים ממשל זה הם: יש הבדל בין בני אדם וכל אחד רואה את המציאות מזווית אחרת, ומפרש אותה אחרת. ישנם פרטים גלויים וישנם פרטים שאינם גלויים/נסתרים מעינינו. רבי מנחם מנדל מקוצק היה אומר: כשם שהינך יכול לסבול שפרצופו של חברך אינו דומה לשלך, כך תסבול שדעותיו של חברך אינן דומות לדעותיך...

כיצד דברי רבי מנחם מנדל מקוצק מתאימים למשל ולמסריו?

7. האם הפתגם - "כשם שאין שני פרצופי בני אדם דומים, כך אין דעותיהם דומות." (במדבר רבה כג) מתאים למשל? נמקו.

לצאת ידי הכול / האב, הבן והחמור – איסופוס

אב ובנו היו מהלכים בדרך
וחמורם עימם.
רכב האב,
והבן הלך אחריו.
ראה אותם אדם אחד ואמר לאב :
"איך לא תחוס על הנער הרך?"
ירד האב,
והרכיב את הבן.

ראה אותם אדם שני ואמר לבן :
"איך לא תחוס על רגלי אביך הזקן?"
עלה גם האב.

ורכבו שניהם יחדיו.
ראה אותם אדם שלישי ואמר :
"הוי, אכזרים, שאינכם חסים
על החמור ורוכבים עליו בשניים!"
ירדו שניהם , והלכו בצידי החמור.

ראה אותם אדם רביעי , לגלג עליהם ואמר :
"שלושה חמורים מהלכים זה בצד זה –
ואין אחד רוכב על השני!"

אמרו הבן והאב : "מה לעשות לצאת ידי הכול?"
הלכו שניהם ברגל –
ואת החמור הרכיבו על גביהם.

פעילות לתלמיד

1. רשמו את הפירוש למילים:

א. אלף ב. חס

כתבו משפט דוגמה המשלב כל אחת מהמילים.

2. כתבו בשפתכם את סיפור המש.

3. מהי הבציה בסיפור המש?

4. כיצד ניסו האב והבן לפתור את הבציה?

5. מהו סוף המש?

6. מהו הלך/חומר ההשלכ המש? כתבו בשפתכם.

7. מה פירוש המשפט "לצאת ידי הכול"?

8. ספרו על מקרה אישי בו הושפעתם או השפיעו עליכם.

9. הציגו דוגמה :

להשפעה שלילית :

להשפעה חיובית :

10. כתבו סוף אחר למש.

11. חקרו כתב שיתאים ללך בסיפור - כתב שיביא את הרציון של

תמיד צריך להקשיב לאחרים אלא יש להפציל שיקולאי דעת.

12. הציגו שם נוסף למש.

משלים מן התנ"ך

בספרי הנביאים מופיעים המשלים העתיקים ביותר ממקורותינו. שם השתמשו הממשלים בעיקר כדי להעביר מסרים למלך או לעם. **משל יותם (ספר שופטים)**, **משל כבשת הרש (ספר שמואל)**, **שלמה המלך אמר שלושת אלפים משלים וביניהם כתב את ספר "משלי"**.

משל יותם

שופטים פרק ט' פסוקים ז' – כ"א

ז וַיִּגְדּוּ לְיוֹתָם, וַיִּלְךְ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַר-גְּרִזִים, וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ, וַיִּקְרָא; וַיֹּאמֶר לָהֶם, שָׁמְעוּ אֵלַי בְּעַלֵּי שִׁכְם, וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם, אֱלֹהִים. ח הַלּוֹךְ הִלְכוּ הָעֲצִים, לְמַשַּׁח עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ; וַיֹּאמְרוּ לְזֵית, מְלוּכָה (מְלָכָה) עָלֵינוּ. ט וַיֹּאמֶר לָהֶם, הַזֵּית, הִחְדַּלְתִּי אֶת-דְּשָׁנִי, אֲשֶׁר-בִּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים; וְהִלְכְתִּי, לְנוּעַ עַל-הָעֲצִים. י וַיֹּאמְרוּ הָעֲצִים, לְתֹאנָה: לְכִי-אִתָּה, מְלָכִי עָלֵינוּ. יא וַתֹּאמֶר לָהֶם, הַתֹּאנָה, הִחְדַּלְתִּי אֶת-מְתָקִי, וְאֶת-תְּנוּבַתִּי הַטּוֹבָה; וְהִלְכְתִּי, לְנוּעַ עַל-הָעֲצִים. יב וַיֹּאמְרוּ הָעֲצִים, לְגִפְן: לְכִי-אִתָּה, מְלוּכִי (מְלָכִי) עָלֵינוּ. יג וַתֹּאמֶר לָהֶם, הַגִּפֹן, הִחְדַּלְתִּי אֶת-תִּירוּשִׁי, הַמְשַׁמַּח אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים; וְהִלְכְתִּי, לְנוּעַ עַל-הָעֲצִים. יד וַיֹּאמְרוּ כָל-הָעֲצִים, אֶל-הָאֶטָד: לֵךְ אִתָּה, מֶלֶךְ-עָלֵינוּ. טו וַיֹּאמֶר הָאֶטָד, אֶל-הָעֲצִים, אִם בְּאַמַּת אַתֶּם מְשַׁחִים אֹתִי לְמֶלֶךְ עֲלֵיכֶם, בְּאוֹ חֲסוּ בְּצַלִּי; וְאִם-אֵין--תִּצַּא אִשׁ מִן-הָאֶטָד, וְתֹאכַל אֶת-אַרְזֵי הַלְּבָנוֹן. טז וְעַתָּה, אִם-בְּאַמַּת וּבְתַמִּים עֲשִׂיתֶם, וְתִמְלִיכוּ, אֶת-אֲבִימֶלֶךְ; וְאִם-טוֹבָה עֲשִׂיתֶם עִם-יִרְבְּעֵל וְעִם-בֵּיתוֹ, וְאִם-כְּגִמּוּל יִדְּיו עֲשִׂיתֶם לוֹ. יז אֲשֶׁר-נִלְחַם אָבִי, עֲלֵיכֶם; וַיִּשְׁלַךְ אֶת-נַפְשׁוֹ מִנְּגֹד, וַיִּצַּל אֶתְכֶם מִיַּד מִדָּן. יח וְאַתֶּם קִמַּתֶם עַל-בֵּית אָבִי, הַיּוֹם, וַתַּהַרְגוּ אֶת-בְּנָיו שִׁבְעִים אִישׁ, עַל-אָבֹן אַחַת; וְתִמְלִיכוּ אֶת-אֲבִימֶלֶךְ בֶּן-אַמַּתוֹ, עַל-בְּעַלֵּי שִׁכְם, כִּי אַחִיכֶם, הוּא. יט וְאִם-בְּאַמַּת וּבְתַמִּים עֲשִׂיתֶם עִם-יִרְבְּעֵל וְעִם-בֵּיתוֹ, הַיּוֹם הַזֶּה--שִׁמְחוּ, בְּאֲבִימֶלֶךְ, וַיִּשְׁמַח גַּם-הוּא, בְּכֶם. כ וְאִם-אֵין--תִּצַּא אִשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ, וְתֹאכַל אֶת-בְּעַלֵּי שִׁכְם וְאֶת-בֵּית מְלוֹא; וְתִצַּא אִשׁ מִבְּעַלֵּי שִׁכְם, וּמִבֵּית מְלוֹא, וְתֹאכַל, אֶת-אֲבִימֶלֶךְ. כא וַיָּנֶס יוֹתָם, וַיִּבְרַח וַיִּלְךְ בְּאֶרֶץ; וַיֵּשֶׁב שָׁם, מִפְּנֵי אֲבִימֶלֶךְ אַחִיו. {פ}

לאחר מותו של גדעון שהיה שופט ומנהיג בימי השופטים ביקש אבימלך בנו למלוך על העיר שכם. כדי שיהיה המועמד היחיד לרשת את אביו, הרג אבימלך את 70 אחיו מצד אביו. רק האח הצעיר ביותר, יותם, הצליח להסתתר וכך ניצל. כאשר נודע ליוותם שבעלי שכם המליכו את אבימלך, עלה על הר גריזים ומשם קרא בקול משלו הידוע "משל יותם"

קראו את הפרק וצנו:

1. באילו פסוקים מופיע המשל? _____
2. באילו פסוקים מופיע הנמשל? _____
3. מה קורה בפסוק כ"א? _____

האנשה – אמצעי ספרותי בו מייחסים תכונות אנושיות לבעלי חיים או לצמחים או לדומם.

4. מאיזה צולט לקוח משל יותם? למי מייחס יותם תכונות אנושיות?
- 5.
6. צרכו השוואה בין המשל הנמשל:

המשל	הנמשל
עצי היער	אנשי שכם
	אנשים שהיו ראויים למלוכה
האטד	
	אבימלך ישרוף את שכם

7. מדוע נבחרו דווקא הזית, התאנה והגפן כדי לייצג את הצצים שסירבו למלך? מה משותף להם?

שם העץ	תרומתו	סיבה לסירובו
הזית		
התאנה		
הגפן		

8. מדוע נבחר דווקא האטד כדי למשל כאנטי-תלה (ניאוד) לפשות הצצים האחריים?
9. מיהם הנמשלים של צצי הזבנון?
10. אל מי לדעתכם מפנה יותם את ביקורתו המרכזית?
11. להיות מלך או מנהיג פירושו לקחת אחריות ולתרום לחברה. הצצים המוציאים ב"משל יותם" סירבו למלך, והתוצאה הייתה שהאטד, שהוא צץ לא-מוציא, קיבל את התפקיד. מצבים דומים קורים אצל בני האדם – מובטלים וילדים.

12. תארו מקרה דומה בו האנשים שיכלו להוציא לא שיתפו פעולה והתוצאה הייתה חוסר הצלחה בפעילות מסוימת?

13. לפניכם שני משפטים נוספים מן התנ"ך: משפחה כהנת הרש ומשפחה הנוצרת והכרם. קראו את המשפטים וצנו על השאלות. התייחסו לכל משפחה:

1. מי אמר משפחה זה?
2. כתבו את תוכנו של המשפחה השפתית.
3. מה היה הרקע של משפחה?
4. מהו המשפחה?

משל כבשת הרש - שמואל ב' פרק י"ב פס' א'-ד'

(א) וישלח ה' את נתן אל דוד. ויבא אליו ויאמר לו: שני אנשים היו בעיר אחת, אחד עשיר ואחד ראש. (ב) לעשיר היה צאן ובקר הרבה מאד. (ג) ולרש אין כל, כי אם כבשה אחת קטנה אשר קנה, ויחיה, ותגדל עמו ועם בניו יחדו, מפתו תאכל ומכסו תשתה, ויבחיקו תשקב, ותהי לו כבת. (ד) ויבא הלך לאיש העשיר. ויחמל לקחת מצאנו ומבקר לעשות לארם הבא לו, ויקח את כבשת האיש הראש, ויעשה לאיש הבא אליו

משל הכרם - ישעיהו פרק ה' פסוקים א' – ז'

(א) אשירה נא לידידי שירת דודי לכרמו כרם הנה לידידי בקרו בן שמן: (ב) ויעזקהו ויסקלהו ויטעהו שרק ויבן מגדל בתוכו וגם יקב חצב בו ויקו לעשות ענבים ויעש באשים: (ג) ועתה יושב ירושלים ואיש יהודה שפטו נא ביני ובין כרמי: (ד) מה לעשות עוד לכרמי ולא עשיתי בו מדוע קויתי לעשות ענבים ויעש באשים: (ה) ועתה אודיעה נא אתכם את אשר אני עשה לכרמי הסר משופתו והנה לבער פרוץ גדרו והנה למרמס: (ו) ואשיתהו בתה לא יזמר ולא יעדר ועלה שמיר ושית ועל העבים אצוה מהמטיר עליו מטר: (ז) כי כרם יקוק צבאות בית ישראל ואיש יהודה נטע שעשועיו ויקו למשפט והנה משפח לצדקה והנה צעקה:

[ישעיה ה']

ביטויים ופתגמים

מספר שעות לימוד: 2 שעות

הקניית רובד נוסף של השפה העברית באמצעות חשיפה לפתגמים וביטויים, ושימוש בהם בתחומי דעת שונים. הלימוד החווייתי יתרום להעצמתו. הפתגמים שנבחרו מכוונים ל, וכך נסייע בהעמקת החשיבה ההבנה ההבעה של התלמיד.

מטרות היחידה

- חשיפה והיכרות עם פתגמים וביטויים בעברית.
- הרחבת עולם הידע של הלומד.
- הבנת משמעותם של פתגמים.
- רכישת אוצר/מלאי פתגמים אשר ישמשו אותו בתחומי דעת שונים.
- יכולת להתאים את הפתגמים למצבים ואירועים בחייו.

פתגם = צירוף לשון המביע במשפט קצר חוכמת חיים, שנינות, מוסר השכל ורעיון חינוכי.

ניב - הוא צירוף מילים בעל משמעות מיוחדת, שונה מזו המתקבלת באופן מילולי מהמילים המרכיבות אותו. לדוגמה, הביטוי בעברית "לא דובים ולא יער" שמשמעותו "לא היה ולא נברא" - אדם שמכיר רק את המילים דובים ויער לא יוכל להבין מכך את משמעות הביטוי.

מתוך מאות פתגמים וניבים נבחרו אלו העוסקים ביחסים בין האדם לזולת, פתגמים הרלוונטיים לחיי יום יום, וניתנים לשימוש בשיחה, בכתיבה ובתחומי דעת נוספים.

ניבים פתגמים וביטויים מהתלמוד ומהמשנה

פרקי אבות, פרק ג/יא:

• " והמלבין פני חברו ברבים אין לו חלק לעולם הבא " פירוש: אל תבייש פני חברך ברבים ואל תדבר דברים רעים על חברך לפני אנשים. על האדם למצוא דרך מנומסת להטיח בחברו את הדברים הקשים.

תלמוד, בבא קמא צ"ב/ב:

• " בור ששתית ממנו, אל תזרוק בו אבן ". במקור בארמית "בירא דשתית מיניה, לא תשרי ביה קלא". פירוש: אל תהיה כפוי טובה, ובור שנהנת ממנו על-ידי שתיית מימיו אל תזרוק בו סרה.

אמרה עם חוכמת חיים מן התלמוד, מסכת תענית כ':

• " לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ". פירוש: על האדם תמיד להיות ותרן וסלחן ולא עקשן.

קראו את הפתחאים הפאים ופרש לקותם:

א. "המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים"(בבא מציעא)

ב. "איזהו מכובד המכבד את הבריות."(אבות ד, א)

ג. "הווה דן כל אדם לכף זכות"(אבות א)

ד. "כל המגביה ידו על חברו נקרא רשע"(סנהדרין)

ה. "יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"(אבות ב)

ט. "מה ששנוא עליך אל תעשה לחברך"-הלל הזקן

י. במקום שאין אנשים השתדל להיות איש (אבות ב', ו')

י"א. כל המקיים נפש אחת מישראל כאילו קיים עולם ומלואו (סנהדרין ד', ה')

י"ב. "שלח לחמך על פני המים כי ברבות הימים תמצאנו" (קהלת י"א)

a. מתחו קו בין הפתאט לפירושו

- אַת הנעשה אין להשיב
-
- הָיָה זָנָב לְאָרְיוֹת, וְאֵל תְּהִי רֹאשׁ לְשׁוֹעֲלִים
-
- בּוֹר שְׁשִׁיתִת מִמֶּנּוּ – אֵל תִּזְרַק בּוֹ אֶבֶן
-
- חוֹשֶׁד שְׁבִטוֹ – שׁוֹנֵא בְּנֹ
-
- מְוֹת וְחַיִּים בְּיַד לְשׁוֹן
-
- מוֹתֵר הָאָדָם מִן הַבְּהֵמָה
-
- אֵל תִּשְׁמַח וּתְתַגַּאֵה בַּמַּעֲשִׂיךָ טֵרֵם סִיִּימַת אֵת הַמְּשִׁימָה
-
- עַל טַעַם וְעַל רִיחַ אֵין לְהַתְּוַכַּח
-
- אֵל יִתְהַלַּל חוּגֵר כַּמִּפְתַּח
-
- אִם בַּאֲרֻזִּים נִפְלָה שְׁלֵהֶבֶת מֵהַ יִגִּידוּ אֲזוּבֵי הַקִּיר
-
- אֵין הַנְּחַתוֹם מַעִיד עַל עִיסְתוֹ”
-
- 1. אֵין הָאָדָם צֵרִיךְ לְהַלַּל וּלְשַׁבַּח אֵת מַעֲשָׂיו. יַעִידוּ עַל כַּךְ אַחֲרַיִם
- 2. אִם בָּאָה צָרָה עַל גְּדוּלִים, אֵיךְ יִנְצֵלוּ מִמֶּנָּה הָאֲנָשִׁים הַפְּשׁוּטִים?
- 3. אֵל תִּשְׁמַח וּתְתַגַּאֵה בַּמַּעֲשִׂיךָ טֵרֵם סִיִּימַת אֵת הַמְּשִׁימָה
- 4. בְּנוֹשָׂאִים הַקְּשׁוּרִים לְטַעַם – אֵין אִמַּת אַחַת, כִּי לְכָל אֶחָד טַעַם מִשְׁלוֹ, וּלְכֵן אֵי אֲפִשֵׁר לְהַתְּוַכַּח עֲלֵיהֶם
- 5. הָאָדָם הוּא יוֹתֵר מִן הַבְּהֵמָה. הָאָדָם עוֹלָה עַל הַחַיּוֹת בַּתְּחוּמִּים רַבִּים וְשׁוֹנִים
- 6. לְדַבְּרִים שְׁאוֹמְרִים יֵשׁ כּוֹחַ עֲצוּם. הֵם עוֹלִים לְגֵרוּם לְמוֹת אֵךְ גַּם לְהַצִּיל חַיִּים
- 7. מִי שְׁאִינוּ מִבְּקֵר אֵת יִלְדָיו וְאִינוּ מַעֲנִישׁ אוֹתָם – שׁוֹנֵא אֵת יִלְדָיו כִּי אִינוּ מַחֲנֵךְ אוֹתָם
- 8. אֵל תִּגְמוֹל רַעָה (אֵל תִּזְרוֹק אֶבֶן) לְמִי שֶׁעָשָׂה לְךָ טוֹבָה
- 9. מוֹטֵב לְהִיּוֹת אַחֲרוֹן בְּקִבּוּצָה שֶׁל טוֹבִים וְשֶׁל חַכְמַיִם (וּלְלַמּוֹד מֵהֶם), מֵאֲשֶׁר רֹאשׁוֹן בֵּין רַעִים אוּ בֵּין טִיפְשִׁים.
- 10. מֵה שְׁכַבֵּר קֵרָה – אֵי אֲפִשֵׁר לְשַׁנּוֹת .

ב. לפניך פתגמים השלם אותם

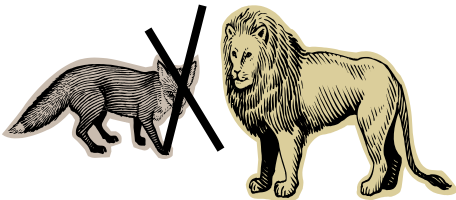
1. ואהבת _____ כמוך.

2. טובים השניים מן _____.
3. אל _____ בנפול חברך.
4. אל תסתכל _____ אלא במה שיש בו.
5. אל _____ רכיל.
6. אל תעשה לחברך מה _____ עליך.
7. אל _____ פני חברך ברבים.
8. דרך ארץ _____ לתורה.
9. טובה _____ טובה.
10. איזהו גיבור ההופך _____ לאוהבו.

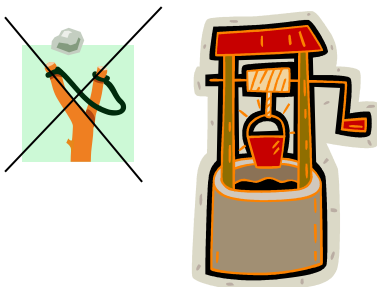
ג. הספר *מילים שלק 3 פתאים מסצ'י' בי'*

1. _____
2. _____
3. _____

ד. כתוב את הפתאם המתאים לצ'יור:

1. _____

2. _____

ניבים ופתגמים פרקי אבות / ערך: הרב שמואל כץ

אבות ד', א'	איזהו גיבור? - הכובש את יצרו
אבות ד', א'	איזהו חכם? - הלומד מכל אדם
אבות ד', א'	איזהו מכובד? - המכבד את הבריות
אבות ד', א'	איזהו עשיר? - השמח בחלקו
אבות ב', ה'	אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד
אבות ו', ב'	אין לך בן חורין אלא מי שעוסק בתלמוד תורה
אבות ב', ד'	אל תאמר לכשאפנה אשנה, שמא לא תפנה
אבות ב', ד'	אל תדין את חברך עד שתגיע למקומו
אבות א', ג'	אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס
אבות ד', כ'	אל תסתכל בקנקן אלא במה שיש בו
אבות ב', ד'	אל תפרוש מן הציבור
אבות ד', י"ח	אל תרצה את חברך בשעת כעסו
אבות א', י"ד	אם אין אני לי, מי לי? וכשאני לעצמי מה אני? ואם לא עכשיו - אמת?
אבות ג', י"ז	אם אין דרך ארץ אין תורה
אבות ג', י"ז	אם אין קמח אין תורה
אבות א', ט"ו	אמור מעט ועשה הרבה
אבות ב', י'	אשרי יולדתו
אבות ב', י"א	בור סוד שאינו מאבד טיפה
אבות ב', ו'	במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש
אבות ב', א'	דע מה למעלה ממך: עין רואה ואוזן שומעת, וכל מעשיך בספר נכתבין
אבות א', ו'	הוי דן את כל האדם לכף זכות

אבות ב', א'	הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה
אבות ד', ט"ו	הוי זנב לאריות ואל תהי ראש לשועלים
אבות ב', א'	הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה
אבות א', ט"ו	הוי מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות
אבות א', ד'	הוי מתאבק באפר רגליהם של חכמים, והוי שותה בצמא את דבריהם
אבות א', י"ב	הוי מתלמידיו של אהרן: אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבים לתורה
אבות ב', ט"ו	היום קצר והמלאכה מרובה והפועלים עצלים.
אבות ג', י"א	המלבין פני חברו ברבים, אין לו חלק לעולם הבא
אבות ה', כ"ב	הפוך בה והפוך בה זכולה בה
אבות ג', י"ד	חביב אדם שנברא בצלם
אבות א', י"א	חכמים הזהרו בדברכם
אבות א', ד'	יהי ביתך בית ועד לחכמים
אבות ב', י'	יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך
אבות ד', י"ב	יהי כבוד תלמידך [חברך] חביב עליך כשלך
אבות ב', י"ב	יהי ממון חברך חביב עליך כשלך
אבות ב', ב'	יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ
אבות ה', י"א	יצא שכרו בהפסדו
אבות ו', ו'	כל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם
אבות ג', ט'	כל שיראת חטאו קודמת לחכמתו – חכמתו מתקימת.
אבות ג', ט'	כל שמעשיו מרובין מחכמתו - חכמתו מתקימת
אבות ב', ה'	לא הבישן למד ולא הקפדן מלמד
אבות א', י"ז	לא המדרש עיקר אלא המעשה
אבות ב', ט"ז	לא עליך המלאכה לגמור
אבות ה', כ"ג	לפוס צערא אגרא
אבות ד', י"ב	מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה

מצווה גוררת מצווה, ועבירה גוררת עבירה	אבות ד', ב'
מרבח נכסים מרבח דאגה	אבות ב', ח'
סייג לחכמה שתיקה	אבות ג', י"ג
עבירה גוררת עבירה	אבות ד', ב'
על ראשון ראשון ועל אחרון אחרון	אבות ה', ז'
עשה לך רב וקנה לך חבר	אבות א', ו'
קנקן חדש מלא ישן	אבות ד', כ'
קרדום לחפור בו	אבות ד', ה'
שכר מצוה – מצוה, שכר עבירה – עבירה	אבות ד', י"ב

אוצר מילים

נושא השיעור: **נרדפות וניגודיות** (נושא זה יילמד אחרי נושא המשל, ויש לחזור עליו בתרגול אחרי נושא הפתגמים)
חלק מתפיסת העולם של תכנית זו הוא העשרת השפה של התלמידים. לשם כך הם נדרשים לדעת מה משמעות המושג "נרדפות" ומה משמעות המושג "ניגודיות" ולשלוט בשימוש בהם.

נרדפות = מילים נרדפות = מילים הדומות או קרובות זו לזו במשמעותן.

דרך ההוראה: להציג קבוצות של מילים נרדפות. לשאול מה המכנה המשותף, ומה השוני ביניהן.

חובה להסביר, שבדרך כלל המילים הנרדפות אינן זהות במשמעות, והשימוש בהן הוא תלוי הקשר, או שיש הבדל במישלב.
לדוגמה: לילה, חושך, אפלה. - אין זהות מוחלטת במשמעות.
עוד דוגמה: פריחה, צמיחה, שגשוג, לבלוב, התקדמות.
לבלוב, צמיחה ופריחה הם שלבים שונים שקורים בצומח, אינם זהים, אך לעיתים ניתן להשתמש בהם באופן חופשי בהשאלה מטפורית לתחום הכלכלה למשל.
כך גם שגשוג והתקדמות בהקשרים אחרים.

איך לומדים? שיטה טובה היא פתרון תשבצים/תשחצים שתורם להעשרה ולהטמעת הנרדפות. ככל שהתלמיד יפתור יותר תשבצים, ואין הם צריכים להיות מדרגת קושי גבוהה במיוחד, כך הוא ילמד ויפנים מילים נרדפות.

לדוגמה: ריקבון (בשתי אותיות) = מק (בשלוש אותיות) = נמק
הרגישו (בשלוש אותיות) = חשו.

דרך נוספת: תרגילים פשוטים בהם על התלמיד למלא את המילה הנרדפת.
לדוגמה: כתוב מילה שמשמעותה **דומה** למילה שומר (נוטר, נוצר)
סוג אחר של שאלות: לפניכם ביטוי: "**לראיה באתי על החתום**".
מהי משמעות הביטוי (הקף את התשובה הנכונה): לזיכרון, להוכחה, למעשה, לסיכום.

הצעה לתרגול בדרך אחרת:

לפניכם שני טורים. לכל מילה בטור א' יש מילה נרדפת בטור ב'. מתחו קו בין המילים בטור א' למילים הנרדפות בטור ב':

טור א'	טור ב'
מחסה	טוב במיוחד
מחסום	ריסק
מחפיר	התקומם
ממושמע	חורר
ממוקד	אחראי
ממונה	מרוכז
מרד	צייתן
ניפץ	מבייש
ניקב	מכשול
מובחר	מקלט

- כל מורה יכול לפתוח את המילון ולאסוף עשר מילים שההגדרות שלהן הן על דרך הנרדפות וליצור תרגיל כזה.

תרגיל לדוגמה:

לפניכם משפט: "זר הפרחים מעטר את ראשי הילדים בחג" משמעות המילה מעטר היא (הקיפו את התשובה הנכונה): משבח, ממליץ, מסמן, מקשט.

ואפשר גם כך: מצאו מילה נרדפת למילים הבאות: שזור, רשות, נקי, עץ, מחזיק, ריחם, מחפיר, מחץ

ניגודיות: מילים שמשמעותן הפוכה/מנוגדת למילה הקודמת להן.

הדרך ללמד ניגודים היא תרגילים בע"פ ובכתב.

המורה יציג תחילה מילים פשוטות, שמשמעותן ברורה והן משמשות בדיבור כמו: שחור (לבן), חם (קר), ויעבור למילים פחות שגורות כמו: חסכן (קמצן), שכיח (נדיר) וכו'.

תרגיל: לפניכם שני טורים של מילים, עליכם למתוח קו בין המילים שבטור האחד לבין המילים שבטור האחר, שמשמעותן מנוגדת.

טור א'	טור ב'
תפר	מפריע
חיזק	שתוי
מלוכלך	כללי
חיים	שכחה
הצלחה	פושט
זיכרון	החליש
פיכח	כישלון
עוזר	פרם
לובש	נקי
ספציפי	מוות

תרגיל בנושא: הפכים ונרדפות

הפכים

כתבו את הקטע מחדש. החליפו את המילים המסומנות בקו למילה ההפוכה:

יוסף הוא ילד נמוך, יש לו שיצר פרוצ, ארוך ובהיר.

יוסף הוא האח הצעיר במשפחה, הוא אהב לאכול שוקולד.

יוסף תמיד זוכר להכין שיצורי בית. המורה אומרת שזהו מצע חכם מאוד.

היום יוסף היה צוב מכיוון שהיט במבחן בספרות ציון נמוך

נרדפות

1. החליפו את המילים המסומנות במילים נרדפות.

א. משה ואהרן משוחחים על מצוות כדיון הבן בה נוכחו אתמול.

ב. הסתכל, יש אווירון בשמיים.

ג. שלומי השליך את הפסולת לפח האשפה.

ה. אליהו חזר ארצה מארצות-הברית והביא מתנה גדולה ליונתן.

2. מצאו מילים נרדפות למילים הרשומות בטור מתוך האזכר המילים.

<p><u>מאזכר המילים:</u></p> <p>מרקצ, צועדת, פתאום,</p> <p>הסתכל, קושיות, זמח,</p> <p>כסוף, רושמת, מחוללות,</p> <p>בושתי.</p>
--

- _____ - לפתע
- _____ - הביט
- _____ - איחרתי
- _____ - שאלות
- _____ - כותבת
- _____ - פוסעת
- _____ - שיר
- _____ - מסק
- _____ - טיפס

הסיפור הקצר

מטרות הוראת הסיפור הקצר:

- זיהוי והיכרות עם מבנה ומאפייני הסיפור הקצר.
- התוודעות הלומדים ליצירות מופת המתארות עולם רוחני ערכי ועיצוב עקרונות בסיסיים עבורם.
- פיתוח עניין בקריאת ספרות יפה גם מחוץ לתחומי בית-הספר.
- הבנת ההבדלים בין סיפור קצר לסוגות ספרותיות נלמדות אחרות.
- הקניית ערכים ומידות טובות.

הקדמה:

הסיפור הקצר הוא יצירה סיפורית מצומצמת, לכן ממוקדת מאד. בסיפור הקצר נמצא: רקע, עלילה, דמויות, רעיון.

מאפיינים:

- א. מספר הדמויות מועט מאד.
- ב. גיבור אחד (יכול להיות גם גיבור משנה).
- ג. עלילה אחת מרכזית בסיפור.
- ד. מעט תיאורים באופן יחסי.
- ה. אין עלילות משנה.
- ו. נקודת זמן קצרה (פוגשים את הגיבור בנקודת זמן בחייו, שאין לה המשך).

מבנה הסיפור הקצר:

ההיצג (אקספוזיציה):

בחלק זה מקבל הקורא רקע לעלילה. ברקע מופיע זמן ההתרחשות, המקום בו מתרחשים הדברים ומצבו של הגיבור או מצבן של הדמויות. המידע שנמצא בהיצג חשוב מאד להבנת העלילה כולה.

יש סיפורים שבהם ההיצג קצר ותכליתי, ויש סיפורים שהוא מפורט יותר. ברוב הסיפורים ההיצג מופיע בשלמותו בתחילת הסיפור, אך יש סיפורים שבהם הוא מחולק למקטעים, המופיעים לסירוגין (כמו מחשבות העוברות בראש הגיבור) במשך הסיפור.

הסיבוך = הבעיה (קונפליקט):

הסיבוך הוא הרוח של הסיפור. אם אין סיבוך שבו הגיבור מסובך, לא מתקיים סיפור. הגיבור מתמודד עם הסיבוך ונאבק לפתור אותו. סיבוך יכול להיות חיצוני = בין הדמויות, ויכול להיות פנימי = בתוך הדמות עצמה. לעיתים הסיבוך החיצוני מוביל לסיבוך פנימי.

השיא = תפנית, נקודת מפנה:

נקודת המפנה, היא אותו רגע בסיפור שבו חל שינוי. השינוי חל במה שקורה לגיבור, או בין הדמויות, או שינוי בהתנהגותו של הגיבור. יכול להיות גם שינוי מאד קיצוני

במהלך הסיפור, שיהיה למעשה שיא הסיפור. נקודת המפנה היא גם נקודת השיא מבחינת המתח בעלילה.

ההתרה = הפתרון:

לאחר נקודת השיא מגיעה ההתרה, הסיבוך מתחיל להיפתר, או נפתר לחלוטין. הפתרון יכול להיות טוב או רע, אבל הוא פתרון. הייתה בעיה, והבעיה המיוחדת הזו נפתרה.

הסיום:

אחרי ההתרה מגיע סיום הסיפור. הסיום יכול להיות סגור, כלומר פתרון הבעיה ברור ומוחלט, והבעיה הזו שהייתה לא תהיה עוד. ויכול להיות סיום פתוח, כלומר לא הכול נפתר ויש עוד אפשרות שהבעיה תחזור, אולי לא עם אותן דמויות, אבל לגבי הגיבור, לא הכול פתור.

סיכום מאפייני הסיפור הקצר

- **הלשון** - הסיפור הקצר נוטה להשתמש בלשון חסכנית. כתוב בתמצית.
- **העלילה** - השתלשלות המאורעות בסיפור. בסיפור הקצר יש בדרך כלל עלילה אחת. מבנה העלילה: מבוא (אקספוזיציה) - פעולה עולה - הסתבכות - שיא - פעולה יורדת (התרת ההסתבכות) - סיום.
- **הדמויות** - הנפשות הפועלות בסיפור. הדמויות בסיפור הקצר מעטות יחסית. בדרך כלל יש דמות ראשית אחת ודמויות משנה.
- **המוטיב** - לפעמים עומד במרכז הסיפור מוטיב - מילה, רעיון או תבנית חוזרת שתפקידם להדגיש רעיון. המוטיב משמש כסמל, שמסביבו מתמקדות המשמעויות השונות של הסיפור. המוטיב החוזר יוצר הדגשה והדהוד של נושא מסוים שהסופר בחר להדגישו.
- **זמן** – בדרך כלל הסיפור מתרחש במהלך זמן קצר, מספר שעות, יממה, שבוע או בדילוגים גדולים של 20 שנה ויותר.

פואנטה (העוקץ):

בסיפורים אחדים מופיעה בסוף הסיפור פואנטה. זו נקודת תפנית לסיפור כולו ולהבנתו (לא קשורה לעצם העלילה). הפואנטה מכה את הקורא בהפתעה, וגורמת לו להבין את הסיפור כולו בצורה אחרת, בעיקר משנה לגבי הסיום.

הדמויות בסיפור:

דמות ספרותית היא כל אחד מהמשתתפים בסיפור. לדמות הספרותית יש מאפיינים שונים – חיצוניים ופנימיים.

סוגי דמויות

הדמויות הספרותיות נחלקות ל- 2 קבוצות עיקריות:

1. דמויות ראשיות או משניות -

א. **דמות ראשית:** הדמות העיקרית והחשובה בסיפור. מוזכרת פעמים רבות בסיפור, יש עליה מידע רב והעלילה נרקמת סביבה.

ב. **דמות משנית:** דמות בעלת חשיבות נמוכה. אין עליה מידע רב, העלילה לא נרקמת סביבה. תפקידה לעזור בפירוט העלילה ולסייע לדמויות העיקריות לפעול. הדמות המשנית מסייעת לקורא להבין את הרקע.

2. דמויות עגולות או שטוחות -

א. **דמות עגולה** – דמות מורכבת ובעלת תכונות רבות. הדמות עוברת במהלך הסיפור שינוי והתפתחות.

ב. **דמות שטוחה** – דמות פשוטה, בדרך כלל בעלת תכונת אופי משמעותית אחת. הדמות אינה משתנה לאורך הסיפור ואינה מתפתחת.

כדי לאפיין דמות יש צורך להתייחס לשני סוגי מאפיינים:

מאפיינים פנימיים	מאפיינים חיצוניים
תכונות אופי – תכונות חיוביות ו/או שליליות של הדמות (*יפורטו בהמשך)	מראה – כיצד נראית הדמות? מה זה אומר עליה?
עמדות – מה חושבת הדמות על אנשים או מצבים מסוימים? האם היא בעד או נגד נושאים מסוימים? מה ניתן ללמוד מזה על הדמות?	מעמד ורקע חברתי וכלכלי – האם הדמות מגיעה ממעמד חברתי גבוה? האם מצבה הכלכלי טוב או לא?
מחשבות – אילו מחשבות עולות בראשה של הדמות? האם הן חיוביות או שליליות? על מי או על מה היא חושבת?	סביבת חיים - האם לדמות יש משפחה? מה יחסיה עם בני משפחתה? מי החברים שלה? כיצד היא מתייחסת אליהם והם אליה?
רגשות – אילו רגשות מביעה הדמות בסיפור? כיצד הם משפיעים על התנהגותה? מה אפשר ללמוד עליה?	התנהגות – אילו מעשים מאפיינים את הדמות? מה ניתן ללמוד מהם?
	הרגלים – למה הדמות רגילה? אילו התנהגויות חוזרות על עצמן בחייה? מדוע?

אפיון דמויות – את הדמויות ניתן לאפיין בשתי דרכים:

אפיון ישיר – נעשה באמצעות הגדרה ישירה של תכונות הדמות בסיפור. לדוגמה: "הרבנית, אף שהיתה אינטליגנטית מאד, אישה גדולה, פקחית ומפורסמת בלמדנותה..." דמות הרבנית בסיפור "מעשה בזוג נעליים"

אפיון עקיף - בדרך זו אין ציון ישיר של התכונה אלא הצגה והדגמה שלה בדרכים שונות: באמצעות תיאור פעולותיה או מחדליה של הדמות. (פעולות המעידות על תכונותיה), באמצעות מראה חיצוני – גובה, אורך אף, סוג לבוש, באמצעות תיאור סביבתה הפיזית – חדר, בית רחוב או סביבתה המשפחתית – משפחה, מעמד חברתי. דוגמה: "ראשים של ילדים הוא מלטף באבהות, אף שמעולם לא ראה אותם" דמות הרב בסיפור "מעשה בזוג נעליים" מקריאת המשפט אנו מבינים כי אחת התכונות של הרב היתה אהבת חינם לילדי העיר. באמצעות סגנון הדיבור של הדמות ועוד.

דוגמות לתכונות אופי

תכונות חיוביות	תכונות שליליות
רגיש, כן, ישר, מסור, מנומס, מוסרי, בעל חוש הומור, חברותי, נדיב, סלחן, צנוע/עניו, עדין, בעל שמחת חיים, מתחשב, חרוץ, סקרן, יעיל, יסודי, ערני, יצירתי, שאפתן, נבון/חכם, בעל ביטחון עצמי, זהיר, אחראי, אופטימי, אוהב, מעניק, נעים הליכות, פייסן, אדיב, טוב לב.	פטפטן, רכלן, שקרן, רמאי, קמצן, ביקורתי, חצוף, חשדן, ילדותי, אנוכי, תוקפן, חנפן, רגזן, שחצן, אדיש, חסר אחריות, עצבני, קל-דעת, עקשן, פחדניות, בלתי חברותי, בזבזן, גרגרן, חסר ביטחון, מבולבל, פחדן, עצלן, גאוותן, קנאי, מרושע, אכזרי, חסר התחשבות.

כאשר תישאל לגבי אפיון דמות מסוימת תידרש בדרך כלל לאפיין את הדמות על פי תבחינים שונים: התנהגותה, מעמדה הרוחני, המראה שלה, תכונותיה וכו'.

לפניכם תבנית לכתיבת תשובה על אפיון דמות:

תבנית לכתיבת תשובה – אפיון דמות

ברצוני לאפיין את דמותו של _____ על פי התבחינים הבאים

(יש לציין את כל התבחינים): התנהגות, דיבור,

התנהגות: ראשית, המספר מאפיין את דמותו של כ.....
למשל, (להביא הוכחה/ות מהכתוב). שנית, התנהגותו בתחילה מדגישה את
..... לדוגמה, (להביא הוכחה/ות מהכתוב).

מראה חיצוני: (כתוב והוכח מהסיפור) _____

מעמד חברתי: (כתוב והוכח מהסיפור) _____

לסיכום, _____ (הדמות המאופיינת) הוא/היא דמות עגולה (דמות
שעברה שינוי במהלך העלילה).

יש להפנות את תשומת לב התלמידים:

- לפתיח הסיפור/ההיצג - אילו רמזים הוא תורם לקורא?
- להשתלשלות העלילה.
- ליחסים בין הדמויות: מה מייצגת כל דמות, תיאור הדמויות והקשר שלהן לעלילה.
- לשאלה - מהי נקודת השיא בעלילה?
- לשאלה - אילו אמצעים לשוניים תורמים להבנת העלילה כגון: דימויים, תיאורים, הומור, סימני פיסוק. (אמצעים רטוריים)

לאחר הקריאה:

- דיון על הדילמה/המסר שעלו בעת קריאת הסיפור תוך התייחסות למה שנאמר לפני הקריאה תוך הבאת דוגמות מחיי יום, יום למסר/לערכים בסיפור.
- דיון על מאפייני הדמויות ותפקידיהן בעלילה.
- שיתוף בחוויית הקריאה: ממה נהנית? עם מי הזדהית?
- סיפורים דומים או אירועים דומים שהסיפור הזכיר לנו.
- ביטוי/ניב/פתגם המתאים לסיפור
- יצירת פעילויות הבנה והבעה

לסיפור הקצר מאפיינים הקשורים ל: תוכן, מבנה, ולשון.

נציג לתלמידים שאלות מנחות הקשורות לתוכן, למבנה, וללשון

שאלות הקשורות לתוכן

- היכן מתרחש הסיפור?
- מהו הקשר בין כותרת הסיפור והסיפור?
- מה ניתן ללמוד מהסיפור?
- מי הן הדמויות המשתתפות?
- מה מערכת היחסים ביניהן?
-

שאלות הקשורות למבנה

- מהו ההיצג של הסיפור? מהם הרמזים המטרימים המופיעים בהיצג ומרמזים על ההתרחשויות והדמויות?
- מכמה חלקים בנוי הסיפור, כיצד מבחינים בין חלקים אלה?
- מהי הבעיה/ההסתבכות האישית/חברתית בסיפור?
- כיצד הבעיה/ההסתבכות נפתרת? הסיפור מסתיים בהתרת הבעיה
- בסיפור יש תפנית/הפתעה בעלילה

שאלות הקשורות ללשון

- אילו ניבים או פתגמים מתאימים לסיפור?
- אילו מילות תואר/רגש משולבות לסיפור?
- באילו אמצעים לשוניים משתמשים בסיפור? (למשל: דו-שיח, מרכאות, דימויים)

כתיבת תשובות לשאלות

איך עונים תשובה בכתב על שאלה?
ראשית, יש "לפצח" את השאלה! כלומר, יש לקרוא את השאלה ולזהות את כל מילות ההוראה והשאלה שמופיעות בה.

שאלות לדוגמה:

1. **מה** עשית בהפסקה?
2. **איפה** היית **ומה** עשית?
3. **האם** כותרת המאמר מתאימה לתוכנו? **הסבירו ונמקו**.

דרך העבודה:

1. השאלה הראשונה כוללת רק מילת שאלה אחת - "מה". מכאן שבתשובה יהיה רק חלק אחד, שיענה על השאלה "מה".
2. השאלה השנייה כוללת שתי מילות שאלה – "איפה" ו"מה". מכאן שבתשובה יהיו שני חלקים, האחד שיענה על השאלה "איפה" והשני שיענה על השאלה "מה".
3. השאלה השלישית כוללת מילת שאלה - "האם" ושתי מילות הוראה – "הסבירו ונמקו". בתשובה לשאלה זו יהיו שלושה חלקים: חלק אחד שיענה על השאלה "האם" וחלק נוסף שיכלול שני מרכיבים – הסבר ונימוק.

מה הן מילות שאלה ומה המשמעויות שלהן?

המשמעויות	מילות השאלה
השאלה מתייחסת לסיבה לדוגמה: מדוע הפילים נכחדים? מילות קישור: מפני ש... כי, מכיון ש... בגלל, עקב....	מדוע (למה)
השאלה מתייחסת למטרה = לשם מה. לדוגמה: למה צריך ללבוש סוודר? מילות קישור: כדי, בשביל, למען, ל....	למה – לשם מה
השאלה מתייחסת למהות לדוגמה: מה קרה בשנת 1948? התשובה תכלול עובדות.	מה
השאלה מתייחסת לאדם, לדמות, לישות או לבע"ח לדוגמה: מי צייר את הציור הזה? התשובה תכלול שם או תיאור	מי
השאלה מתייחסת לזמן או לנסיבות לדוגמה: מתי חזרת מההצגה? מתי לובשים סוודר? מילות קישור: בשנת... לפני... אחרי... כשעה... בזמן, כש...	מתי
התשובה מתייחסת לאופן, לדרך ההתנהלות לדוגמה: איך מפעילים מכונת כביסה? מילות הקישור: כך, כפי ש... בצורה זו, התשובה תכלול תיאור.	איך, כיצד
השאלה מתייחסת לציון מקום לדוגמה: איפה קונים סוכריות? התשובה תכלול תיאור מקום, או שם של מקום.	איפה, היכן
השאלה מתייחסת לכמות לדוגמה: כמה תלמידים יש בכיתה? התשובה תכלול מספר או תיאור כמות (הרבה/מעט/וכו').	כמה

מילות הוראה	המשמעויות
ציינו	יש לענות בקצרה ולתת נתונים.
הדגימו	יש לתת דוגמות לפי השאלה מהטקסט או מחוץ לטקסט.
תארו	יש להרחיב בתשובה ולהשתמש בשפה ציורית ועשירה.
הוכיחו	התשובה צריכה לכלול נתונים המוכיחים את הטענה.
הסבירו	התשובה צריכה להיות מפורטת ורחבה.
הסיקו	התשובה צריכה להוכיח שהבנתם את הרעיון ואת המסקנה שהובאה בטקסט או שניתן להסיק.
נמקו	התשובה תכלול הצגת סיבות, הסבר ומסקנה. מילות הקישור: משום ש...כי, לכן, מפני ש....

פצילות לתלמיד: בחר אחד מהסיפורים ומלא את הטבלה בהתאם
למאפייני הספור.

שם הסיפור: _____

מאפייני הסיפור כפי שהם מופיעים בסיפור	מאפייני הסיפור
	<p>מנה: הדמויות השפה (הסתגלות) ההתנהגות (תרון)</p>
	<p>התוכן: הרעיונות תיאורים (את מי / את מה)</p>
	<p>הלשון: דוגמות לביטויים ופתמים דוגמות למילות הפעולה דוגמות למילים מתארות</p>

דואמה לשאלות על הסיפור הקצר

1. בחר אחד הסיפורים שלמדתם, שמרכזו דמות הרחוקה מצולמכת לשל: בסביבה החברתית שלה, ביצי, בתקופה וצוד. מה יש בדמות הזו שזרם לך להבין אותה, או לא להבין אותה. בתשובתך התייחס לתכונות של הדמות, או להתנהגותה או למחשבותיה.
2. בחר סיפור שלמדת, הזכ את ההיצג (האקספוזיציה) והסבר כיצד הוא תורם להבנת הסיפור.
3. תאר את הדמות הראשית באחד מהסיפורים שלמדת. מה אפשר ללמוד מתיאור הדמות על אופייה והתנהגותה. בתשובתך התייחס לשאלה האם ניתן היה לצפות מהדמות להתנהג כפי שהתנהג בסוף הסיפור.
4. שרטט זרף של אחד הסיפורים שלמדתם. על הזרף ציין את נקודת השיא (התפנית) ואת נקודת הסיום. נמק את בחירתך.
5. בחר בסיפור שלמדת ומלא את תרשימ הזרימה שלהן:

6. בחר בסיפור קצר מתוך הסיפורים שלמדת, שהשאיך בכך רושם צמוק תאר את הסיפור וציין מהו הרושם ששאר לך ממנו (יכול להיות טוב במיוחד או רע במיוחד. נמק).
7. קרא את הסיפור..... סמן בקו את כל המשפטים המתארים את דמותו של _____. אפיין את הדמות על פי: תיאור חיצוני, רגשות, כיצד הדמות מתייחסת לדמויות אחרות, מה דמויות אחרות מספרות עליה.

מחווון אפיון דמות:

התבחין	האם ניתן לזהות את התבחין בסיפור?	אם כן, האם כתבתי דוגמה לתבחין?
מראה חיצוני		
התנהגות		
מחשבה / דיבור		
מה דמויות אחרות חושבות		
המספר		

**האם כתבתי משפט לסיום ובו ציינתי אם הדמות היא עגולה או שטוחה?
כן / לא**

האם הסברתי מדוע הדמות היא עגולה או שטוחה? כן / לא

הסיפור החסידי

הסיפור החסידי הוא תת-סוגה ספרותית, המאפיינת בייחוד את החסידים ועוסקת בעיקר בסיפורי שבח על תולדות חייו ומעשיו ונפלאותיו של צדיק מסוים.

מאפייני הסיפור החסידי

- ⊙ הדגשת עקרונות החסידות: שמחה, הכוונה חשובה ולא המעשים.
- ⊙ הדמות בסיפור מוצגת כדמות מופת ומהווה דוגמה לקהילה.
- ⊙ מטרה חינוכית.
- ⊙ אנונימיות של הדמויות. על פי רוב מלבד הרבי – הצדיק שאר הדמויות מופיעות בעילום שם.

"סיפורי המעשיות של ר' נחמן מברסלב נמשלו לגן ששדותיו ושביליו מתפשטים לכל פאתי העולם" (סיפורי מעשיות משנים קדמוניות מוסד הרב קוק)

בן המלך שנפל לשיגעון/ רבי נחמן מברסלב

מעשה בבן מלך שהשתגע וחשב כי הוא תרנגול הודו, לפיכך החליט להתנהג כתרנגול הודו, פשט את בגדיו נכנס מתחת לשולחן והחל ללקט פירורים שנפלו מן השולחן כמו שמתנהג תרנגול הודו. דאג לו מאד אביו והזמין לארמון רופאים ויועצים רבים אך כולם נואשו מלעזור לו כל ניסיונותיהם לרפאו לא הועילו. צער גדול הצטער אותו המלך. עד שיום אחד, הגיע חכם לממלכה ושמע את צערו הרב של המלך. פנה לארמון והציע לקבל על עצמו לרפא את בן המלך. מה עשה? פשט את בגדיו ונכנס לתדהמת כולם גם הוא אל מתחת לשולחן. החל גם הוא ללקוט פירורים ושאריות אוכל מתחת לשולחן. שאלו בן המלך: "מי אתה ומה אתה עושה פה?" ענה לו החכם: "מי אתה? ומה אתה עושה פה?" ענה בן המלך "אני *הינדיק". "גם אני הינדיק" אמר החכם. המשיכו שניהם ללקוט פירורים. למחרת, רמז החכם להשליך לו בגד ללבוש. לבש החכם את הבגד, התפלא בן המלך מאד ואז אמר החכם "אתה חושב שהינדיק אינו יכול ללבוש כתונת? אפשר ללבוש כתונת ואף על פי כן להיות הינדיק". לבש גם בן המלך כתונת. אחר זמן מה רמז שישליכו לו מכנסיים, בן המלך הסכים גם הוא ללבוש מכנסיים בראותו כי "הינדיק" חברו לובש מכנסיים. וכך המשיכו שניהם בזה אחר זה להתלבש. לאחר יום רמז החכם והשליכו להם מאכל אדם מהשולחן ואמר לו: "אתה חושב שאם אוכלים מאכלים טובים כבר חדלים להיות הינדיק? אפשר לאכול וגם להיות הינדיק" אכלו שניהם מאכלים משולחן המלך. כך המשיך החכם והתנהג עמו עד שכן המלך נרפא לשמחת המלך והממלכה.

*הינדיק – תרנגול הודו

מעשה מהציירים של המלך/רבי נחמן מברסלב

הכירו מילים וביטויים אשר מופיעים בסיפור:
בטור א' מופיעות מילים מהסיפור. בטור ב' נמצא את פירוש המילים. מתחו
קו בין המילים לפירושן:

א. פלטין	הסתיים, נגמר
ב. מחצה	מראה
ג. כלה	צבע מבריק
ד. אספקליא	להפריד
ה. פאקיסט	ארמון
ו. להפסיק	חצי
ז. היינו	כלומר

מעשה מהציירים של המלך/רבי נחמן מברסלב

מעשה במלך אַחַד שְׁבִנָּה לְעַצְמוֹ פְּלָטִין וְקָרָא לְשֵׁנֵי אֲנָשִׁים וְצִוָּה אוֹתָם שֶׁיִּצְיָרוּ
אֶת הַפְּלָטִין שֶׁלוֹ וְחָלַק לָהֶם אֶת הַפְּלָטִין לְשֵׁנֵי חֲלָקִים. הֵינּוּ שֶׁמְחַצֵּה הַפְּלָטִין
יְהִי מִטָּל עַל הָאֶחָד לְצִיּוֹר וּמְחַצֵּה הַשֵּׁנִי יְהִי מִטָּל עַל הַשֵּׁנִי לְצִיּוֹר. וְקָבַע
לָהֶם זְמַן שֶׁעַד אוֹתוֹ הַזְּמַן מְחַיְבִים הֵם לְצִיּוֹר וְהִלְכוּ לָהֶם אֵלּוּ הַשֵּׁנִי אֲנָשִׁים.

וְהִלֵּךְ אַחַד מֵהֶם וַיִּגַע וְטָרַח מְאֹד וְלָמַד עֲצָמוֹ זֹאת הָאֲמִנוֹת שֶׁל צִיּוֹר וְכִיּוֹר
הֵיטֵב הֵיטֵב עַד שֶׁצִּיּוֹר אֶת חֲלָקוֹ שֶׁהָיָה מִטָּל עָלָיו בְּצִיּוֹר יָפָה וְנִפְלָא מְאֹד. וְצִיּוֹר
שָׁם חֵיוֹת וְעוֹפוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּזֶה בְּצִיּוֹרִים נִפְלָאִים וְנֹאִים מְאֹד.

וְהַשֵּׁנִי לֹא שָׁם אֵל לְבוֹ גְּזֵרַת הַמֶּלֶךְ וְלֹא עָסַק בָּזֶה כָּלֵל. וְכֹאֲשֶׁר הִגִּיעַ סְמוּךְ
לְזְמַן הַמְּגִבֵּל שֶׁהָיוּ צָרִיכִין לְגַמֵּר מְלַאכְתָּם הִנֵּה הָרֵאשׁוֹן כָּבֵר גָּמַר מְלַאכְתּוֹ
וְאֲמִנוֹתוֹ בְּחֻלְקוֹ בְּצִיּוֹר נָאָה וְנִפְלָא מְאֹד. וְזֶה הַשֵּׁנִי הִתְחִיל לְהִסְתַּכֵּל עַל עֲצָמוֹ
מֵה זֹאת עָשָׂה שֶׁכֵּלָה הַזְּמַן בְּהִבָּל וְרִיק וְלֹא חָשׂ לְגִזְרַת דְּמִלְכָא. וְהִתְחִיל לְחַשֵּׁב
מִחֲשָׁבוֹת מֵה לַעֲשׂוֹת כִּי בְּוַדָּאִי בְּאֵלּוּ הַיָּמִים הַמּוֹעֲטִים הַסְּמוּכִים לְזְמַן הַמְּגִבֵּל
אִי אֶפְשָׁר לְתַקֵּן עוֹד לְלַמֵּד לְעַצְמוֹ וְלַעֲשׂוֹת אֲמִנוֹת הַצִּיּוֹר, לְצִיּוֹר חֲלָקוֹ בָּזֶה
הַזְּמַן הַמּוֹעֵט כִּי הָיָה סְמוּךְ מְאֹד לְמוֹעֵד הַקְּבוּעַ לָהֶם.

וְנִתְיָשֵׁב בְּדַעְתּוֹ וְהִלֵּךְ וְהִטִּיחַ כָּל חֲלָקוֹ בְּמִשְׁיַחַת סְמִינִין וְעָשָׂה פְּאִקִּיסְט שְׁחוֹר
עַל כָּל חֲלָקוֹ. וְהַפְּאִקִּיסְט הָיָה כְּמוֹ אֲסַפְּקֵלְרִיא מִמֶּשׁ שֶׁהָיוּ יְכוּלִין לְהִתְרַאות
בוֹ כְּמוֹ בְּאֲסַפְּקֵלְרִיא מִמֶּשׁ וְהִלֵּךְ וְתָלָה וִילוּן לְפָנָיו חֲלָקוֹ לְהַפְּסִיק בֵּין חֲלָקוֹ
וּבֵין חֲלָק חֲבָרוֹ.

וַיְהִי כִּי הִגִּיעַ מוֹעֵד הַקְּבוּעַ שֶׁקְּבַע לָהֶם הַמֶּלֶךְ הַלֵּךְ הַמֶּלֶךְ לְרֵאוֹת תְּבַנִּית מְלֹאכְתָּם אֲשֶׁר עָשׂוּ בָּאֱלוֹ הַיָּמִים. וְרָאָה חֶלֶק הָרֵאשׁוֹן שֶׁהוּא מְצִיר בְּצִיּוּרִים נְאִים וְנִפְלְאִים מְאֹד וּמְצִיּוּרִים שֶׁם בְּחֶלְקוֹ צַפְרִים וְכוּ' בְּדַרְכִּים נִפְלְאִים מְאֹד. וְחֶלֶק הַשְּׁנִי הָיָה תְּלוּי בְּוִילוֹן וְחֻשֵׁף תַּחְתָּיו וְאִין רֹאִין שָׁם מְאוּמָה.

וְעַמֵּד הַשְּׁנִי וַיִּפְרֹשׂ אֶת הַוִּילוֹן וְהִזְרִיחַ הַשֶּׁמֶשׁ וּבָאוּ וְהֵאִירוּ כָּל הַצִּיּוּרִים הַנִּפְלְאִים כְּלָם בְּחֶלְקוֹ מִחֶמֶת שֶׁהָיָה שָׁם הַפְּאִקִּיסְט שֶׁהָיָה מְאִיר כְּמוֹ אֶסְפֶּקְלֶרְיָא.

עַל כֵּן כָּל הַצַּפְרִים הַמְצִיּוּרִין בְּחֶלֶק הָרֵאשׁוֹן וְשֶׁאֵר כָּל הַצִּיּוּרִים הַנִּפְלְאִים כְּלָם נִרְאוּ בְּתוֹךְ חֶלְקוֹ וְכָל מֵה שֶׁרָאָה הַמֶּלֶךְ בְּחֶלֶק הָרֵאשׁוֹן רָאָה גַם כֵּן בְּחֶלְקוֹ שֶׁל זֶה. וְנוֹסֵף לָזֶה שֶׁגַם כָּל הַכְּלִים הַנִּפְלְאִים וְכָל הַקְּרִידָנִין [רְהִיטִים] וְכוּיֹצֵא שֶׁהַכְּנִיס הַמֶּלֶךְ לְתוֹךְ הַפְּלִטִין כְּלָם נִרְאוּ גַם כֵּן בְּחֶלֶק הַשְּׁנִי. וְכֵן כָּל מֵה שֶׁיִּרְצֶה הַמֶּלֶךְ לְהַכְּנִיס עוֹד כְּלִים נִפְלְאִים לְתוֹךְ הַפְּלִטִין יִהְיוּ כְּלָם נִרְאוּ בְּחֶלְקוֹ שֶׁל הַשְּׁנִי וְהוּטַב הַדָּבָר לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וְכוּ'.

אלגוריה הינה יצירה בה התוכן הגלוי אינו בא כפשוטו אלא רומז למסר סמוי, משמש כדוגמא למשהו אחר. גם כאן הסיפור החסידי "מעשה בשני ציירים" הינו אלגוריה. התוכן הגלוי ברור לנו. נקביל אותו לתוכן הסמוי וכך נוכל להבין את הראיה החסידית:

המלך בסיפור – הקב"ה

הפלטין – העולם הזה

שני הציירים – שני סוגי יהודים

הצייר הראשון – צדיק

הצייר השני - בעל תשובה

תוכנו הגלוי של הסיפור – המלך ביקש משני ציירים לקשט את כתלי ארמונו. אחד מהם טורח ומתיגע עד שהוא מצליח לעטר את הקיר באמנות נפלאה ואילו האחר מתרשל ומזניח את כל העניין, כשמגלה שזמנו קצר ועדיין לא החל במלאכה, אינו מתייאש ומוצא ברגע האחרון תחבולה: הוא צובע את הקיר בשחור ומורח עליו לכה מבריקה ועל ידי כך הוא משיג שהעיסטורים בקיר מנגד נשקפים גם ממנו.

כיצד יגיב המלך? האם יגנה אותו או יעניש אותו?

רבי נחמן מפתיענו בסיום: "והוטב הדבר בעיני המלך".

מספר תמיהות עולות אצל הקורא עם קריאת הסיפור – כדאי לשאול את התלמידים ולעורר אותם להביע את התמיהות שהקורא נפגש בהן בעת קריאת הסיפור. אפשר לחלק את התלמידים לקבוצות כך שכל קבוצה תחשוב על תמיהה אחרת. אחר כך להעביר לקבוצה אחרת שתמצא את הפתרון.

- א. כיצד זה ייתכן שהצייר השני שהזניח את עבודתו עד הרגע האחרון ורק לבסוף מצא תחבולה זוכה להערכה מצד המלך?
- ב. מדוע חילק המלך את הארמון לשני חלקים? הרי יכול היה לתת את המלאכה לאחד מהאמנים או לשניהם יחד?
- ג. מדוע בחר המלך באנשים ללא ידע בציור ובאמנות למטרת קישוט הארמון?
- ד. מדוע הצייר השני לא ביצע את עבודתו ולא עמד בזמן?
- ה. מדוע תלה הצייר השני וילון בין שני חלקי הארמון?

והתשובות לתמיהות הללו יכולות להיות:

- א. הצייר השני הזניח את עבודתו עד הרגע האחרון ורק לבסוף מצא תחבולה. מלמד אותנו רב נחמן יסוד חשוב, – "אין ייאוש בעולם כלל" לעולם אסור לאדם להתייאש ואפילו אם כילה חייו בהבל ובריק הוא יכול לתקן ברגע האחרון ולשוב בתשובה. אף פעם אין הדבר מאוחר, רצונו של האדם קובע את גורלו, הרצון לטוב מציל אדם גם אם נפל וחטא.
- ב. המלך – מלכו של עולם הקב"ה נותן הזדמנות שווה לכל באי העולם להתקרב אליו בכל מיני דרכים, כך גם נותן המלך בסיפור שיוון הזדמנויות לסוגי אנשים שונים.
- ג. המלך היה מעוניין בתהליך הלמידה, ההשקעה והרצון הפנימי של האנשים ופחות עניין אותו התוצר הסופי. המלך נותן הזדמנות גם לאנשים מוכשרים וצייתנים וגם לכאלה שיש בהם פחות כשרונות.
- ד. לצייר השני היתה בעיה של חוסר מודעות לזמן, הוא חשש גם מהתחרות ואבד זמנו. בזבוז הזמן לא נבע מזלזול במלך אלא בעיקר מעצלנות וחוסר מוטיבציה ולכן המלך לא ראה זאת כמרידה במלכותו וכזלזול.
- ה. הצייר השני השתמש בגורם ההפתעה. כך יכול היה להוביל את המלך לחשיבה שלא פעל מתוך זלזול וחוצפה – דרך ההצגה המקורית והמעניינת הרשימה יותר את המלך.

מסרים נלמדים מרבי נחמן מברסלב באמצעות הסיפור :

1. "אין ייאוש בעולם כלל" הרעיון הידוע שלעולם אין להתייאש, אפילו אם חרב חדה מונחת על צווארו של אדם. הצייר השני ראה כי כילה זמנו בהבל ובריק ועונש קשה צפוי לו – לא התייאש אלא פעל על מנת להציל עצמו.
2. כיסוי הקיר בצבע שחור ומריחתו בלכה מסמל את מחיקת העבר ורצון להתחדשות, **ביטול העצמי ורצון לקבלת מרות**. וזה מה שדורש רבי נחמן.
3. המלך ראה את מעשיו של הצייר השני ככוונה לחזור בתשובה ולא כתחכום ולכן טוב הדבר בעיניו. הצדיק (הצייר הראשון) מקיים את כל המצוות ומדקדק בהן מבחינת מצוות אנשים מלומדה, הוא נולד לעולם העשייה הרוחנית הזו, בעל התשובה צריך למחוק את עברו ולמרוח עליו לכה מבריקה ממנו תשתקף דמותו של האב הרוחני שלו של רבו הנערץ שיוביל אותו. אדם שחש שאין בכוחו לעזור לעצמו לשוב אל ה' יש בידיו פתרון – **לפנות לדמות רוחנית ולהדבק בדרך הקדושה**. הצדיק הוא מעין מראה מאירה. כל השרוי במחיצתו זוכה שאורו יזרח עליו, וברגע שאדם מסתכל בפניו מתגלים לו חסרונותיו, והוא מתעורר לתקנם על ידי תשובה.
4. "**במקום שבעלי תשובה עומדים צדיקים גמורים אינם יכולים לעמוד**" אנו לומדים זאת מההקבלה בין הצייר הראשון שעשה מלאכתו במסירות ובמיומנות – (הצדיק) לצייר השני שהתבטל עד לרגע האחרון אך שב בתשובה ותקן מעשיו. התיקון בא לידי ביטוי במחיקת העבר על ידי צביעתו בשחור ומריחת חומר מבריק על מנת שדמותו של מלך מלכי המלכים תעמוד לפניו מעתה.

מצפה מהציירים de האפק - משימות

1. כתוב הסנה שהוקצבה לאמנים ניצב הצייר הנני בפני בציה. לאחר מחשבה מצא פתרון יצירתי. מה היתה הבציה? מה היה הפתרון?
2. צרכו השולאה בין שני הציירים:

הציירים	תכונות	מצעים
צייר ראשון		
צייר שני		

2. אלו תכונות חיוביות מצאתם בצויר השני. הוכיחו אותם מן הסיפור.
3. על פי משנתו של רבי נחמן מברסלב "אם תאמין שיכולים לקבל -
תאמין שיכולים לתקן" - הקבלו והתיקון מופיע בסיפור "מצפה בשני
צוירים" הסבירו מהו הקבלו ומהו התיקון. התייחסו לרובד והגלוי ולרובד
הסמוי.

4. אימרה ידועה של רבי נחמן מברסלב " אין ייאוש בעולם כלל".
כיצד באה לידי ביטוי אמרה זו בסיפור "מצפה בשני צוירים". לאיזה
משני הצוירים הייתם מצמידים אמרה זו? נמקו תשובתכם והוכיחו
מהסיפור.

5. את הסיפור "מצפה בשני צוירים" מסייג רבי נחמן בשורה "והוטב
הדבר לפני המלך", סיפור זה הופיע באותה תקופה עם בקרה האויב
אבל סיומו היה שונה. לפי גרסת האויב, המלך הניח שק מטבעות
בצידו של הצויר הראשון ואמר שכל אחד יקח את חלקו - כך שיוצא
שהצויר השני יכול היה לקבל רק את השתקפות שק המטבעות בראי.
הצויר השני נענש צ"י המלך. מדוע לדעתכם שנה רבי נחמן את סופו
של הסיפור?

6. לפניכם מספר כתמים בחרו אחד מן הפתמים ותארו כיצד הוא
מתקשר לסיפור שקראתם. הוכיחו תשובתכם מהסיפור:

* מי שרח בערה שבת יאכל בשבת.

* אין ייאוש בעולם כלל

* במקום שבצלי תשובה צומדים אין צדיקים גדולים יכולים לצמוד

7. לפניכם תכנית סיפורית לסיפור מעשה הפני ציורים. הפיאו אותה:

מעשה מהציירים של המלך

מקום	דמויות	זמן
<hr/>	1. _____ 2. _____ 3. _____	<hr/>

ההתרחשות

מה קרה בהתחלה?

אירוע מאתחל

מהו הפתרון של הצייר השני?	מהי הבעיה של הצייר השני?
<hr/> <hr/> <hr/>	<hr/> <hr/> <hr/>

סיבוך
(בעיה)

מה קרה כאשר הורידו את הווילון?

שיא

מה הייתה תגובתו של המלך?

התרה
(פתרון)

סיפורי עמים

סיפור עם - יצירה ספרותית הנמסרת בע"פ או בכתב מדור לדור. כותב היצירה הוא אנונימי. תפקיד הסיפור ללמד מוסר השכל ולמסור מסר חברתי.

הסיפור העממי / סיפורי עמים

מטרות היחידה:

- חשיפת התלמידים לסיפורי עם ממקורות שונים
- היכרות עם סיפורים בעלי מסר חשוב הבא ללמד משהו חשוב.
- העשרת עולם הידע של התלמיד תוך יישום בחיי היום יום.
- הכרת המאפיינים של סיפור עם.
- הבנת ההבדלים בין סיפורים עממיים לבין המשל.
- שילוב פתגמים
- בעזרת הסיפורים והמסרים הנלמדים, התלמיד לומד להפעיל ביקורת על מעשיו, ולהסיק מהלימוד את ההתנהגות הרצויה.
- חשיפת התלמידים לדילמות חברתיות, מוסריות המופיעות בסיפורים העממיים

איך נולדו סיפורי עמים?

בעבר, העולם היה שונה, ללא טכנולוגיה, ללא ספרות כתובה, מעטים היו אלה שידעו לקרוא. הסיפורים עברו מאב לבן, מאם לבת, אנשים סיפרו זה לזה סיפורים שהומצאו והותאמו לסיטואציות של החיים. סיפורי עם סופרו בכול העולם, לא ידוע למה הומצאו, האם לשעשוע? אולי לפרנסה? אולי כדרך להעביר מסר? או דרך להנעים את הזמן ביחד? מה שידוע הוא, שסיפורי עם משקפים את החברה בה סופרו, את ערכיה, את ההומור, הדמיון, הבקשות והמשאלות... המספרים היו אנשים שידעו לעניין את קהל השומעים, לרתק אותם לעלילה, לעורר סקרנות. הם ידעו לשחק את הדמויות השונות. המספרים גם ידעו להוביל למסר החינוכי שהקהל ציפה לו. נהוג להגדיר את סיפור העם כסיפור העובר בעל-פה מדור לדור על-ידי החברה. אם כך נוכל לומר שסיפורי עמים/ סיפורים עממיים הם סיפורי פולקלור נפוצים, אשר דרך הפצתם היא לרוב מפה לאוזן. לרוב מחבר הסיפור הוא אנונימי, אין מקום וזמן מוגדרים, זאת כדי לתת את התחושה שהיצירה מתאימה לכל מקום וזמן.

מאפייני סיפור עם

1. חוק הפתיחה והסיום: הפתיחה מעניינת, מגרה את הקהל להקשבה. בסיום-הצדק מנצח.
2. אל זמן ואל מקום: המקום והזמן שבהם קורא הסיפור אינם מדויקים.
3. שמות הגיבורים: לרוב לדמויות אין שמות אלא כינויים.
4. חוק החזרה: מילה, מצב או תכונה חוזרים (בדרך כלל 3 פעמים).
5. השילוש-החזרות הן בדרך כלל משולשות.
6. חוק השניים במערכה: בדרך כלל פועלות שתי דמויות במערכה.
7. חוק הקיטוב (ניגודים): בסיפור ניגודים קיצוניים (טוב/רע, עשיר/עני, חיובי/שלילי, טיפש/חכם וכ"ו)
8. דמויות שטוחות סטריאוטיפיות: הדמויות בעלות תכונה אחת, ואינן משתנות.
9. חוק התאומים: כשבסיפור שתי דמויות בעלות תכונות דומות הם הופכים לתאומים ספרותיים.
10. חוק הקבוצה: כאשר יש קבוצה בסיפור היא פועלת כדמות אחת.
11. משחקי מילים ושאלות רטוריות: המספר בוחר מילים בעלות חוזק ושואל שאלות ללא כוונה לקבל תשובה.
12. הגיבור הראשי: הסיפור מתמקד בגיבור בראשי שהוא בדרך כלל חיובי.
13. עלילה אחת- חד קונית: יש רק עלילה אחת, המתפתחת ברצף, בדרך כלל הפתיחה שלווה, אחר כך יש בעיה ואחריה יבוא הפתרון.

עדותו של אילן/סיפור-עם מפי יהודי מרוקו

מעשה שהיה בימים, שבהם היה רבנו חיים בן-עטר זצוק"ל, בעל ספר "אור החיים", רב בעיר סאלי הסמוכה לראבאט.

יהודי אחד התרושש, לא-עליכם, וירד מנכסיו. יצא מראבאט ונדד בערי מארוקו ועסק במה שעסק, עד שקיבץ סכום נכבד, שאיפשר לו לחזור לעירו ולמצוא בה מחייתו. בדרכו חזרה לביתו עבר דרך העיר סאלי, שבה היה לו מִכָּר מְשֻׁכָּר הימים. מכיוון שנזדמן לשם בערב שבת הזמין אותו מכרו להישאר לשבת בביתו. נענה לו ההלך, אף נתן לו כספו לשמירה עד צאת השבת.

במוצאי-שבת אחר "ההבדלה" ביקש ההלך את הממון, שהפקיד בידי מארחו; אך זה כפר בכול. "לא נתת לי שום כסף", אמר. וכשעמד ההלך על דעתו, הזעיף זה את עיניו והרים את קולו וקרא: "אינך מתבייש?! בביתי לנת ועל שולחני אכלת ולבסוף אתה קם ומעליל עלי עלילות?!"

תבע ההלך את האיש לדין אצל רבנו חיים בן-עטר.

כאשר באו שניהם אל הרב, פנה בעל "אור החיים" ואמר למארח: – יהודי זה תובע ממך את הכסף שהפקיד בידך בערב-שבת.

ענה זה ואמר: – לא היו דברים מעולם. בודה הוא עלי עלילות דברים. פנה רבי חיים להלך ושאלו: – שמא יש לך עד, שהפקדת ממונך בידו? השפיל ההלך עיניו ואמר: – לא היה עד בינינו. מתחת לעץ ישבנו שנינו, ואני הוצאתי את צרור הכסף ומסרתני לו.

קרא רבי חיים בשמחה: – הרי זה טוב מאוד! גש נא לעץ והזמן אותנו להעיד. ההלך ידע שרבי חיים הוא בעל-מופת. יצא אפוא לדרכו בלי להרהר אחר הדברים. לאחר זמן מה פנה הרב אל המארח ושאלו: האם אתה חושב שהאורח הגיע כבר לעץ?

"מה פתאום!" השיב המארח כל-אחר-יד, "עדיין רחוק הוא".

העביר רבי חיים ידו על זקנו ואמר: "קום והשב לו, ליהודי, את כספו". וכשראה תמיהתו של זה על פניו, הוסיף ואמר: "אם לא קיבלת ממנו כסף מתחת לעץ, מניין לך מקומו של אותו עץ?"

מיד החזיר האיש את הכסף לבעליו.

עדותו של אילן - משימות

1. היכן ובתקופתו של אינה רב מתרחש הסיפור?

2. למינה התרושש פירוש בהמשך המשפט, מהו?

3. מהו תפקיד המירכאות בשורה ראשונה?

א. היפוק ב. כינוי או שם ג. דיבור ישיר ד. ציטוט

4. מה תפקיד סימן הפיסוק?! המופיע בשורה 11?

א. הוראה ב. שאפה ג. תמיהה ד. צובקה

5. ציינו למי או למה הכוונה במאזכרים הבאים:

שורה	המאזכר	הכוונה ל..
4	לו	
4	בה	
6	אותו	
6	לו	

5. מהי משמעות הצירוף "כלאחר יד"

א. אחרי ששם ידו ב. יד אחר יד ג. דרך אגב, בלגלול ד. בהצדעה

6. בשורה 23 כתוב "וכשראה תמיהתו של זה על כניו הוסיף ואמר"

מי ראה? _____

תמיהתו של מי? _____

מי הוסיף ואמר? _____

7. מדוע נשאר ההלך להתארח אצל מכרו?

3.8. זיינו אלן תכנות מאפיינות את המארח והוכיחו לזאת מהכתוב.

9. אלן פרטיט מחייו של רבי חיים בן עטר אנו לומדים מתוך הסיפור?

10. כיצד הצליח הרב לזלות את האמת?

11. מהו המסר הנלמד מהסיפור?

12. לפניכם מספר מאפיינים של סיפור עם. זיינו האם מאפיינים אלן מופיעים בסיפור והוכיחו תשובתכם.

	פתיחה - הסיפורים מתחילים בדרכך כליך בנוסח דומה: היה היה, לפני שנים רבות,
	סיום - כלי הסיפורים מסתיימים בסוף טוב
	ד-זיח -
	שלוש דמויות - דמות חיובית, דמות שלילית ודמות ניטרלית שתפקידה לפשר ולצטרך בין הדמויות
	ניאודים - צעיר וצני, חכם וטיפש, צעיר וצני, צדיק וחוטא

לשון

13. לפניכם שני משפטים, הכו את הפעלים המודגשים מפעיל
לסביל.

א. ההלך ביקש את הממון שהפקיד בידי מארחו.

הממון _____ בידי המארח עד לצאת השבת.

ב. השפיל ההלך צניו ואמר...

צניו של ההלך _____.

14. כתבו מצד המילה המודגשת במשפט אם היא:

שט עצם או שט תואר.

א. במוצאי-שבת אחר "ההבדלה" ביקש ההלך את הממון.

ב. עסק במה שעסק, עד שקיבל סכום נכבד

15. כתבו כתבה ציתונאית בה הנכם מדווחים על האיכרוע לקוראי
ציתונכם.

מעשה בזוג נעליים/דוד זריצקי

לפני שתקראו את הסיפור הכירו מילים או ביטויים שמופיעים בו:

לעילא	משובח, מצוין, מעולה
מאי קא משמע לן	מה הוא בא ללמדנו? מה חידוש יש בזה?
מאן דכר שמי	העיקר חסר מן הספר
דא עקא	זהו החיסרון שבדבר, זוהי הבעיה; עם זאת; עם כל הצער שבדבר; למרבה הצער...
קמעא	מעט, בכמות קטנה.
כדבעי למיהוי	כדרוש
אלא מאי	אלא ש..; אולם, עם זאת.
קבל עליו את הדין	נטל על עצמו לקיים את אשר פסקו השופטים, נכנע לאשר נגזר עליו.
	"יהיו (בעלי הדין) כזכאין כשקבלו עליהם את הדין" (אבות א ח).
עלץ לבו	שמח מאוד
	"וַתִּתְפַּלֵּל חֲנָה וַתֹּאמֶר עֲלֵץ לִבִּי בְּ ה'..." שמואל א ב א :
אור יקרות	אור ממוקד, בהיר וחד מאוד
עשה אוזנו כאפרכסת	הקשיב היטב בתשומת לב רבה
למען ידעו לדורות	כדי שידעו כל הדורות הבאים
מוסר מודעה	מפרסם דבר ברבים
טרוניא	תרעומת או טענה הנאמרת כנגד מעשה לא צודק או הוגן, תלונה, התאוננות, התלוננות, תואנה
קובלנא	צעקה תלונה, האשמה, טענה, קבילה.
שוכב על ערש דווי	על סף המוות. על מיטת חוליו.

ואין אומר ואין דברים – בלי נשמע קולם. הבריאה כולה מספרת בעד עצמה בקול חרישי, אלא שאנו לוקים מעט באוזנינו ואין אנו שומעים את קולם.

**שאלו משפטים שפניכם את המילים או הביטויים
במילים במאמר למטה:**

1. הלקוחה בא ב _____ אל בעל החנות: "החלב שקניתי אתמול לא טרי!"
2. הרב אמר: "הריני _____, אין לקנות מוצרי בשר באטליו הסמוך בשל בעיות בכשרות".
3. בצער רב פשטה השמועה בכל בית ישראל הרב הגדול, רבן של ישראל _____, המונים עלו לכותל המערבי והרבו תפילות ותחינות לרפואת הרב.
4. שמואל לוי _____ כאשר שמע שיחה שהתקיימה בין ראש הישיבה להוריו בשיחה התבשרו הוריו כי התקבל לישיבה. לשמע הבשורה הטובה _____ בקרבו.
5. הרב שיבח את תלמידו בפני הוריו ואמר: זהו תלמיד _____.
6. נרות השבת שהדליקה אמי זהרו ב _____.
7. הגעתי בזמן למבחן ואפילו לא שכחתי את החומר, _____ המורה לא הגיע והמבחן התבטל.
8. התלמיד שאחר לכתה נענש על ידי המנהל ו _____.
9. לאחר ששמעו את דרשתו של התלמיד בכתה אמר הרב: החידוש שלך היה _____.
10. לאחר מסירת החידוש בפרשת השבוע שאל הרב: " _____".
11. החלטתי לקחת זמן לנוח _____ מטרדות היום.

**כתבו חמישה משפטים ושאלו בהם את המילים או הביטויים
החדשים שפניכם.**

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

מעשה בזוג נעליים/דוד זריצקי

א.

אין אנו משוחחים כעת על נעליים סתם, השוכנות כבוד מתחת למיטה. וכאשר לשונן טובה עליהן הן מרכלות בין לבין עצמן באפלולית האופפת אותן.

אלה הן סתם נעליים.

הנעליים שאנו משוחחים עליהן כעת, הן נעלי-לעילא, כלומר – ישרות!

מאי קא משמע לן: ישרות? לא כדי לבייש אחרות אנו אומרים כך, שהרי נעל עקומה אינה אלא בעלת מום ורגל ישרה לא תדרוך בה מחמת מומה, אבל הנעליים הללו, הן ישרות במהותן, לא רק בצורתן.

הן לא היו ואינן גם בשעה שמסופר עליהן, מאותו סוג הנח בכבודו של עולם אשר מתחת למיטה, או באחת המגרות של השידה במחסן, נעליים אלו אינן משמשות את האדם אלא בשעות ספורות ביום, ואילו הנעליים הישרות שלנו, עבדו ביום ובלילה, בשבתות ובמועדים, מלבד כמובן, ביוה"כ ובתשעה באב. וכן כאשר נחוץ היה לתקן.

כי כידוע, נעליים, אף אם הן ישרות וצדקניות, טעונות תיקון, כמו האדם, במחילה מכבודכם. ואז, כלומר, במקרים המפורטים לעיל, הנעליים לא עבדו, לא הן ולא שני זוגות הרגליים. שמתם לב? אמרתי: שני זוגות רגליים!

ואל תתמהו על כך, אמנם שני זוגות של רגליים השתמשו בזוג אחד של נעליים. שאלמלא כך לא היה מקום לסיפור הזה כלל.

הרב והרבנית.

כפי שאתם שומעים! שניהם נעלו זוג אחד של נעליים, ר' חיים, רבה של ירושלים וזוגתו הרבנית.

ליודעי דבר כמותכם, אין צורך להדגיש, כי שני זוגות רגליים אלו לא היו שווים, הרבנית, אף שהיתה אינטליגנטית מאד, אישה גדולה, פקחית ומפורסמת בלמדנותה, אבל רגליה קטנות היו, ואילו רבי חיים, שהיה כידוע, אדם גדול מאד, שגשמיות נדחקה אצלו לקרן זוית ואולי גם ממנו והלאה – אבל רגל היתה לו של גבר.

כיצד אם כן, מסתדרים?

הוא שרמזנו קודם, שנעליים אלו ישרות היו במהותן, וקבלו עליהן את הדין לשרת פעם את הרב ופעם את הרבנית.

ואף על פי שלא היתה להן ברירה, מכל מקום יש לומר לשבחן, כי הן שמשו באמונה כיאות לנעליים ירושלמיות.

הן, איפוא, שרתו ושרתו, כמובן לפעמים עלץ לבן והן השמיעו חריקות שקטות, נימוסיות, כיאות לנעליים עדינות צעד, פעמים אף לחצו לחיצה קלה בצד זה או

אחר, משל כאילו רצו לבחון את הצועדים. ומה דעתם על השימוש שהן נותנות להם, אבל כשנוכחו לדעת כי לרבנית לא אכפת, אם רגלה מתהלכת בתוך הנעל כבתוך סימטה רחבה, וכי לרוב לא אכפת שרגליה לחוצות מצד אחד או משני צדדים – החרישו הנעליים.

וכך התחיל סיפור המעשה.

הרב היה נוהג לקום לתיקון חצות, והיה מתיישב על הרצפה ליד הדלת ומקונן על חורבן בית המקדש, שאותו ראה יום יום בהתפללו ליד הכותל המערבי.

ובאותה שעה אין צורך בנעליים.

כי כידוע לכם, אין דמעות מתהלכות בנעליים. הן צועדות על פניו של האדם כביום היוולדו, וגם על פני כל העולם הן צועדות כך, ועד לשמים הן מגיעות – ללא כיסוי כלשהו.

אבל בשעה זו ישנה הרבנית את שנתה, וכלום זקוקים בשעה זו לנעליים של ממש, וכי נעלי בית עשויות לבד או בד עבה, מטלניות של בגדים שיצאו מכלל שימוש – אינן יפות לשעות אלו? ומה האיסור להתהלך בבית בגרביים? ובמיוחד שגרביים אלו עדיין זוכרות את תקופתו של רבי שמואל מסלנט, קודמו של רבי חיים – עוד בצעירותו.

נמצאנו למדים, כי גם לאחר שהרבנית קמה משנתה, עדיין אין היא זקוקה לנעליים של ממש.

ומי מסתכל על רגליו של הרב? וכל שכן ודאי שאיש לא ישים אל ליבו להסתכל על נעליו שהוא נועל בשעת הליכתו. אם הן ראויות לשימוש או אם הן תפורות לפי מידת רגלו. הרי כשרואים אותו, את הרב, מסתכלים בצורתו המבהיקה, אור יקרות, ושמים אוזן כאפרכסת כדי לשמוע אימרה נאה, לקבל ממנו חיוך שמשקלו עשרה זהב, או סנוקרת של תוכחה שכולה קדושה.

אבל הרגליים? מאן דכר שמי.

במיוחד כאשר שום ילוד אשה אינו יודע שלרב ולרבנית זוג נעליים אחד, שאילו ידע הקהל על כך, בוודאי שישראל עם קדושים לא היו מניחים שרבים הנערץ יצא בנעליים שזה עכשיו שלפתן אשתו מרגליה העייפות. אמנם הוצאה זו היתה מכבידה על תקציב הקהל העני והמורכב כל כולו מכוללים המורכבים כל כולם מצדקה, אבל לא הרי כבודו של רבי חיים כהרי עניות הקהל.

אלא שרבי חיים מכיר את מצב הקופה של הקהל שלו, וכיוון שזוג נעליים עולות לפחות חצי לירה, אפשר ואפשר להסתפק בזוג אחד בעבור שניהם, ואין אומר ואין דברים – בלי נשמע קולם.

ב.

חזר הרב מהתפילה וכבר מוכן על השולחן ספל הקפה.

חיפשתי בכל הספרים ולא מצאתי שיש לנעול נעלים בשעת שתיית הקפה, ומי שמצא הלכה זו יכריז על כך ברבים, למען ידעו לדורות.

אמנם כן, אמרו חז"ל, לעולם ימכור אדם כל אשר לו ויקנה מנעלים לרגליו אבל הנני מוסר מודעה, כי לרבי חיים לא היה שום דבר שווה כסף שיש למוכרו, והקהל, הרי אמרנו לעיל, כי איש מאנשי הקהל, החל מהגבאים וגמור בבעלי בתים פשוטים – לא ידע על כך, שהרי כל יום ראו את רבם מתהלך בנעליים, וגם הרבנית, עד כמה שידוע להם, אינה מתהלכת יחפה ברחוב.

כאשר הרב שותה את כוס הקפה שלו, וזאת הוא עושה כל בוקר לפני שאנשי ירושלים מתחילים להתדפק על דלתו, בשעות אלו יוצאת הרבנית לקנות צרכי הבית. בתנאי שיש לה כמה מגידות הדרושות לכך, ודוק במילים – "אם יש לה כמה מגידות".

ואם אין לה...

אז היא כמובן נועלת את הנעליים ויוצאת לרחוב, וכאשר היא חוזרת כבר הדלת פתוחה, ואינה נסגרת עד לשעת מנחה, אנשים באים ויוצאים, מהם שיש להם שאלות בהלכה, מהם הבאים להתייעץ בענייני פרנסה, או שידוכין או בעניינים שבינו לבינה, באים גבאים ופרנסים, אנשי כוללים וגדולי התורה, עניינים של קודש ושל חולין נערמים לפני רבי חיים.

וכבר אמרנו לעיל כי בשעות הללו, כאשר הרב בבית אין צורך לו בנעליים כלל, הרגליים הן מתחת לשולחן, ומלבד זה, מי זה ישחק נעליים סתם כך בעודו יושב ליד שולחנו.

נעלי בית אינן ממנהגי ירושלים דווקא, צאו ומצאו אותן בכל בית בעולם.

ג.

הנעליים שפשפו את רגלי, אמרה הרבנית לרב, לא בטרוניא, חלילה, אלא כעובדא, אין לה, לרבנית שום קובלנא עליהן, אבל היום, אמרה לבעלה, אינני מסוגלת ללכת.

תמה הרב, וכי מה ענין זה לנעליים? וכי צרות הן עלייך, אמר בבת צחוק, הרי גם לרגלי הן מתאימות.

דא עקא, אומרת הרבנית בחיוך. דא עקא, משום שהן גדולות עלי מאד, אני צועדת בהן ורגלי משתפשפות קמעא, אבל אין זה נורא, רק שתי אצבעות ניגפו ויש בהן מוגלה, בינתיים קשה עלי ללכת ברחוב, אולי תבקש ממישהו שילך במקומי לאסוף סכום כסף להכנסת כלה. ועוד בקשה לי אלייך, כאשר יבוא הילד של חיי לאה, השוכבת על ערש דווי, יש ללכת עמו כדי לעזור לו במקצת במשק הבית.

ניחא, אמר הרב, בעניין הכנסת כלה, אני עצמי אלך, ואשר לחולה אשלח את השמש שלי.

אמרה לו הרבנית, שכידוע לכולנו למדנית גדולה הייתה, שעל פי דין אין לך ללכת בעצמך, משום שבהופעתך בבית לבקש נדבה יתנו לך יתר על המידה, כלומר הרבה מכפי יכולתם, מחמת הבושה, לכבודך בלבד יעשו זאת, דבר שלא היו עושים בשביל אדם אחר, נמצא שנודף מזה ריח של...

מרים רבי חיים את משקפיו ומסיתם על מצחו, נותן מבט מלכסן כלפי הרבנית ומהרהר:

הצדק, כמובן, עמה, אבל איזה קשר יש לזה עם הנעליים? לנו רק זוג אחד של נעליים, ויש מצווה של הכנסת כלה ויש אצבעות מוגלתיות, אז מה? נודף מזה ריח של...

אם כן, אומר לרבנית, המצב הוא שכך יש רק עצה אחת: קודם כל אני אלך, ויחד עם זה אתפלל לקב"ה שישלח לנו זוג נעליים נוספות שלא מממון הקהל.

אמן - אמרה הרבנית.

על אף שדברי הרב הם דברים של ממש, והרי הוא נחשב לאחד מגדולי הפוסקים בירושלים, אבל את דעתה של הרבנית לא הניחו, אלא שהיא שותקת, כדבעי למיהוי.

נועל הרב את הנעליים, לובש את הזשופיצע, נוטל את מקלו ויוצא לאסוף כסף בשביל הכנסת כלה, ומהרהר בדרך: אלא מאי, נודף מזה ריח של --- מילא עם ריבון העולמים הוא ישוחח איה"ש לאחר שבני הזוג ייכנסו לחופה בשטו"מ.

צועד לו רבי חיים כשראשו מושפל קימעא, וכל צעד שלו מפזר ריח של בושם רוחני החיוך המפורסם שלו צועד לפניו ומפנה לו את הדרך. עשרות "צפרא טבא" מקדימים אותו, ראשים של ילדים הוא מלטף באבהות, אף שמעולם לא ראה אותם, צועד רבי חיים ושונה בעל פה סוגיות שלימות, כדרכו בקודש.

צועד רבי חיים לעבר הכותל המערבי, נכנס ובא לסמטאות העקלקלות של השוק הערבי, יורד מעלה ועוד מעלה, כשעיניו מושפלות כלפי רגליו, כדרכו, נותן רבי חיים את רגלו כדי לרדת עוד מעלה והנה משהו מבריק נוצץ לנגד עיניו.

מתכופף. רבי חיים, נוטל את הדבר המבריק בידו, והנה, אל תתעלמו רבותי, אל תתעלמו... מטבע של זהב נוצצת בכף ידו, ואיזו מטבע חושבים אתם הוא מחזיק בידו? החזיקו מעמד, רבותי, החזיקו מעמד:

נפוליאון של זהב, זו המטבע שרבי חיים מצא על מעלה אחת של הסמטה בשוק הערבי.

האם ידוע לכם ערכו של נפוליאון של זהב? בימים ההם אפשר היה להתפרנס ממנו חצי חודש בכבוד וברוח.

שום אדם לא נמצא סביבו ברגעים אלה, אם כן, נוטל רבי חיים את המטבע והיא מחייכת לעומתו. כי... כי... היא מחייכת, תפילתך נתקבלה רבי חיים. מנער רבי חיים מעצמו מחשבה פסולה זו והופך והופך בכל ההלכות הקשורות במציאה במקום זה, עכשיו גם הוא מחייך קימעא, משלשל את המטבע לכיס וחוזר לביתו.

ראתה הרבנית והנה בעלה חזר כל כך מהר, ונתמלאה פחד:

מה קרה לך, אינך מרגיש בטוב?

רבנית, מחייך רבי חיים, והרי דברים ק"ו, אם כשאני מרגיש לא טוב הריני מרגיש בטוב: עכשיו שאני מרגיש בטוב לא כל שכן שאני מרגיש טוב, אלא מאי? השייטת שלח לך זוג נעליים ללא כל חשש של עבירה שחששת, הרי את יודעת מה הריח שנדף מהליכתי לאסוף כסף להכנסת כלה, ריח של...

אם כן, הרי לך נפוליאון של זהב, נפוליאון שלם, וקני לך נעליים, והמיותר תמסרי להכנסת כלה, בטוח אני, כי לא הייתי אוסף סכום יותר נכבד מאשר זה שישאר לך גם לאחר שתקני נעליים.

זהו – זה – מה, האם, גמגמה הרבנית שהפכה לנציב של תדהמה, מה קרה לקהל הקדוש שלנו, האמנם נטלת כסף מן הקהל כדי לקנות לי נעליים, האם...

סיפר לה רבי חיים מה שאירע לו בלכתו בשוק הערבי.

והנה גם אני, רבותי, זכיתי לספר לכם את אשר אירע לרבי חיים.

הסופר דוד זריצקי - תלמיד חכם, נחשב לאחר מגדולי הסופרים החרדיים. נולד

בשנת התרע"ד בעיר פינסק שברוסיה ונפטר בשנת תשל"ח בארץ ישראל, נודע בכתיבתו הייחודית ונחשב כרב-אמן המזוהה עם שיטת ההאנשה בספרות. היה מתלמידיו של ה"חפץ חיים". בחודש סיון ה'תש"ט עלה לארץ ישראל והתיישב בעיר בני ברק. רבים מסיפוריו הקצרים התפרסמו בעיתוני נוער של המגזר החרדי. יצירתו הספרותית של זריצקי היא רחבת היקף. זריצקי הרבה להאניש חפצים ואף מושגים מופשטים. אצלו חלונות מזיעים, הלילה שבע ודשן, האבנים מתייפחות, חלל האוויר פורץ בצחוק, מצבות לוחשות סוד, העץ בוכה מבושה, הלבנה מחבקת, ונעליים... מרכלות!?!.

על הסיפור "מעשה בזוג נעליים" מאת דוד זריצקי

מבנה הסיפור :

פתיחה – מתארת בהדרגה ייחודיותם של זוג נעליים, המטרה בפתיחה כזו היא יצירת מרקם עלילתי יחודי בו ענין שולי תופס מקום מרכזי. התוודעות לדמותם רבת ההוד של הרב והרבנית שאמנם מצד אחד בולטת עניוּתם והסתפקותם במועט אך עולמם הרוחני הוא העשיר – בית של חסד, בהתחשבות בזולת ונשיאה בעול עמו.

גוף הסיפור – הסיטואציה המרכזית – רגליה של הרבנית נפגעו – נוצרצ בעיה. הרבנית זקוקה לנעליים לצורך עבודת הקודש שלה – איסוף צדקה להכנסת כלה ועזרה למשפחה במצוקה. הנסיון הראשון לפתור את הבעיה בא מצד הרב שמוכן לקחת על עצמו את מטלות הרבנית. בהמשך תוך צעידה בסמטאות ירושלים נעשה נס – הרב מוצא נפוליאון זהב.

סיום הסיפור - הרב מגיע מוקדם מן הצפוי ומגיש לרבנית את נפוליאון הזהב ועמו את החלטתו בדבר רכישת זוג נעלים חדש.

הרקע - הסיפור "מעשה בזוג נעלים" מתרחש בתקופתו של ר' יוסף חיים זוננפלד רבה של העדה החרדית בירושלים בתקופת שלטון הבריטים. יהודי ירושלים באותה תקופה סבלו מעוני רב והיישוב היהודי היה מרוכז ברובו בסמטאותיה של העיר העתיקה המובילות לכותל המערבי שריד מקדשינו. שם גם קיים רבי חיים את תפילותיו. אל מול העוני הגשמי אנו חווים בסיפור עושר רוחני, אמונה וחיי קהילה.

הדמויות המופיעות בסיפור – הרב יוסף חיים זוננפלד והרבנית.

קווי האופי של הרב והרבנית נלמדים הן על פי אפיון עקיף והן על פי אפיון ישיר.

דמות הרבנית היא דמות שטוחה לעומתה דמות הרב יותר עגולה. הסבירו והוכיחו זאת מהסיפור.

דמות הרב :

צדיק, מסתפק במועט, עוזר לזולת, רוחני, בעל חוש הומור, למדן, מכבד את אשתו, אוהב את הבריות, אהוב ונערץ על ידי הבריות.

קווים לדמותה של הרבנית – צדיקה, מסתפקת במועט, אכפתית, עוזרת לזולת, רוחנית, פקחית, למדנית, מתבטלת בפני בעלה.

זהו סיפור ריאליסטי, המתאר מציאות מוכרת, ירושלים של פעם בתקופת מחסור, הרב יוסף חיים זוננפלד, אחד הרבנים הידועים והנערצים באותה תקופה. הסיפור עוסק אמנם בסיטואציה חריגה למדי – רב ורבנית שמשמשים בזוג נעליים אחד – אך גם זה להמחיש ולהדגיש את המצב הכלכלי הקשה בו שרויים היו יהודי ירושלים באותה תקופה.

הסיפור כתוב בשפה נעימה ומעלת חיוך ומעורר עונג רגשי אמל הקורא, משפטים רבים מעלים חיוך בפני הקורא: " שתי הדמויות הראשיות בסיפור הן שטוחות וסטאטיות (בלתי-מתפתחות). בסיפור יש אקספוזיציה –

- א. מציגה פרטי הרקע לסיפור המעשה.
- ב. מציגה את הרב והרבנית (דמויות ראשיות)
- ג. כוללת רמז מטרים להמשך הסיפור – זוג נעליים אחד בו משתמשים גם הרב וגם הרבנית.

מוטיבים נושאים בעלי משמעות:

- א. מוטיב הנעליים – הנעליים הן המוטיב המרכזי בסיפור. באמצעות הנעליים מעביר לנו המחבר את תחושת העניות הרבה שחוו יהודי ירושלים באותה תקופה. בזכות מצוקת הנעליים יוצא הרב ונעשה לו נס. הנס עוזר גם לרבנית וגם לאנשים שנזקקו לעזרתה ללא פגיעה בקהילה. השימוש בפריט שולי בחיי הרב והרבנית מאפשר לכותב להציג את הסיפור מזווית מקורית ומביא לקורא את המידע והמסרים בצורה משעשעת ושונה.
- ב. מוטיב הפשטות – עלילה זו אין בה מתח עוצמתי, או רגשות סוערים, מוטיב הפשטות משרה אווירתו על כל תכניה, יש קסם בפשטות זו.
- ג. מוטיב הצעידה – השימוש במוטיב הצעידה מחזק מצד אחד את מוטיב הנעליים אך מוביל אותנו לסיור לסמטאותיה של ירושלים של פעם. עניין הצעידה חוזר על עצמו מספר פעמים ובאמצעותו גם מגיע הפתרון לבעיה – מציאת הנפוליאון.
- ד. הסתפקות במועט – זוג נעליים אחד, קפה,
- ה. הריח – ריח של... מול ריח ניחוח רוחני
- ו. ערך הכסף – פרוטה – מטבע פחות ערך, מגיידה – מטבע מתקופת השלטון התורכי ומנגד נפוליאון – שווה ערך להכנסה גבוהה.

מאפייני הסיפור הקצר:

מעט דמויות - הסיפור סובב סביב שתי דמויות ראשיות.

קונפליקט - האם להשתמש בכספי ציבור לצורך רכישת נעליים לרבנית במצב כלכלי קשה בו שרויה הקהילה. האם להשתמש בכסף שנמצא לרכישת הנעליים. מציאת הנפוליאון פותרת את הקונפליקט לא לפני שהרב חוכך רבות בדעתו וחושב "הופך והופך בכל ההלכות הקשורות במציאה במקום זה" ומגיע להחלטה: " קני לך נעליים, והמיותר תמסרי להכנסת כלה"

תיאור הדמויות =

דמות המספר - מספר עד. נכנס לארבע אמותיהם של גיבורי הסיפור ומתאר את מחשבותיהם, דיבוריהם ומעשיהם, רגע, רגע, שעה, שעה. המספר משתף את קוראיו ומשתמש בשאלות רטוריות.

הדמויות מתוארות ומאופיינות הן באפיון ישיר על ידי המחבר והן באפיון עקיף. השלימו:

	אפיון ישיר	אפיון עקיף	
הרב			
הרבנית			

מקום העלילה = העלילה מתרחשת בין ביתם של הרב והרבנית דרך סמטאותיה של העיר העתיקה ועד לכותל המערבי.

זמן העלילה = העלילה מתפרסת על תקופה קצרה מאד.

תיאור רקע חשוב לעלילה = תיאור מצבם הכלכלי הדחוק של יהודי ירושלים ובפרט הדמויות הראשיות, הרב והרבנית עוזר בהבנת הרעיון המרכזי של העלילה.

דיאלוג - בעזרת הדיאלוג העלילה מתקדמת ע"י חשיפת פרטים חדשים או כוונת הדמויות בסיפור. הדיאלוג תורם לאפיון תכונות הגיבור (אפיון ישיר ועקיף).

באמצעות הדיאלוג אנו למדים על טיב מערכת היחסים בין הדמויות. מסרים נלמדים -

א. ההסתפקות במועט

ב. אהבת הבריות ללא תנאי

ג. קשר זוגי הדדי ושיתוף פעולה גם בעיתות משבר.

מצעה בלז נצלייט - משיחות

1. על פי הסיפור "מצעה בלז נצלייט" מצבט הכלכלי של הרב והרבנית צומד בניאוד למצבט הרוחני. מה התוצאה שהתקבלה נוכח ניאוד לה?
2. סביה מה נצ הסיפור "מצעה בלז נצלייט" מהי מטרת המחבר בסוד כתיבה לה?
3. כתבו שני מסרים שניתן ללמוד מסיפור זה. הוכיחו מהסיפור את המסרים הנלמדים.
4. אפינו את אחת הדמויות בסיפור על פי התנהגותה, יחסה לבריות ויחס הבריות אליה.
5. צרכו תבנית סיפורית לסיפור "מצעה בלז נצלייט".

יתום, וללא סנגוריה/קובי לוי

נתנאל ברקן התייתם מהוריו בגיל צעיר למדי. אסונות כאלה שמתרחשים על ילד בן 9, שעדיין לא עיצב את אישיותו, דורשים ממנו תעצומות נפש אדירות כדי לסגל לעצמו נתיב בריא לחיים. הוא היה אצל סבתו בקיבוץ הצפוני כאשר זה התרחש. סבתא רחל קראה לו עם דמעות בעיניים, ליטפה את תלתליו, והסבירה לו שקרה משהו נורא לאבא ולאמא. מטוס נוסעים אמריקני שהטיס את הוריו מעיר לעיר איבד את איזונו עקב סופת שלגים צנח ארצה והתרסק. לא היו ניצולים.

נתנאל הבין שחייו כבר אינם אותם חיים – הוא יתום, ויש לו סבתא בקיבוץ, שהיא אמה של אמו, הוא בן יחיד, וזהו. סבו וסבתו מצד אביו נפטרו כשהוא עוד היה תינוק. כן, יש לו דוד שהוא בקושי מכיר, אח של אבא, שגר בכפר שמריהו.

הוא חיבק חזק חזק את סבתא, ובכה בלי סוף. בכי כזה של ילד, שבקושי יש לו כתף להישען עליה. הוא לא צעק אבא, כי אבא שלו מת, וגם אמא הוא לא צעק, כי גם אמא מתה. הוא היה מספיק נבון לא להוציא מילים בלי פשר. בחושיו הילדותיים הוא קלט שחייו הולכים להיות מסע ארוך ומתיש, רווי נסיונות לא קלים.

"אני יתום, אני לבד, אני חייב להצליח בחיים" הרהר הילדון.

"אני כאן לצידך" אמרה סבתא. אבל נתנאל ידע, שסבתא היא אשה זקנה וחולנית, וכוחותיה דלים, והוא לא רוצה לחיות בקיבוץ.

שלטונות הרווחה הגיעו. העובדת הסוציאלית והפסיכיאטרית היו מאד עדינות ומתחשבות כלפיו, והן שכנעו אותו ללכת וללמוד בפנימיה. והוא הלך.

סבתא רחל מן הקיבוץ נפטרה אחרי שלושה חודשים של שברון לב.

"עכשיו אני עוד יותר לבד" בכה נתנאל "אין לי אפילו לאן ללכת לחופש...".

העו"סית גילה רווה, איתרה עבורו את מספר הטלפון של הדוד, אח של אבא. "דבר עם דודך" הציעה "הוא כנראה איש נחמד וסימפטי, תהיה איתו בקשר, הוא ישמח לארח אותך" הציעה גילה.

דודו, מר שמואל גולניק, היה איש עסקים מצליח, שיותר בילה בחו"ל מאשר בארץ. בזמן "השבעה" הוא הגיע לביקור קצר, ביום האחרון, אמר "קדיש" במנין ונעלם מבלי להשאיר טלפון או כתובת. נתנאל היה שבור ורצוף מדי מכדי להישען על כתפיו של הדוד שהיה חסר סבלנות, וגילה יותר ענין בנעשה בעסקים בחו"ל ולא ביתום האומלל שבקושי ידע לאן המציאות מוליכה אותו.

"דוד שמואל שלום, זה נתנאל" פתח היתום בשיחה.

"כן, נתנאל...".

קולו של הדוד היה צונן וחסר סבלנות.

"נתנאל, אני ממהר, רצית משהו?"

נתנאל הרגיש בקיפאון שנשב מקולו של דודו ואמר "לא, רציתי לדעת רק מה שלומך... שנה טובה".

"שנה טובה, להתראות".

השפופרת נטרקה בפרצופו של היתום.

ילד יתום בן תשע וחצי, במוסד פרוץ למדי, עם ילדים לא בדיוק מחונכים, ללא משפחה, ללא כתף, יושב ליד טלפון ציבורי ובוכה, ולא יודע למי בוכים, ועל מה מבקשים, ומי יעזור לו.

באותן דקות של דמע נבטה בקירבו של נתנאל השינאה. זה התחיל בזרע קטן, כמעט בלתי מורגש, אבל זה נבט וליבלב וצמח. הוא החליט שהוא שונא שינאת מוות את דודו שמואל גולניק.

"הוא רשע" הרהר בלבו "הוא איש רע, הוא יודע שאני יתום, הוא יודע שאני במוסד של ילדים לא טובים, הוא יודע שאין לי לאן לחזור לעשות שבתות וחופשים, הוא יודע שבקושי יש לי דמי כיס. הוא מתאכזר אלי. הוא לא שאל מה שלומי, הוא אפילו לא רמז לי על ביקור. בקיצור, הוא אדם גרוע ואני אשנא אותו עד יום מותי".

הרהורי השנאה האלה התעצמו עם השנים. נתנאל ברקן הפך לנער ממורמר וכועס על כל העולם, הכעס שלו היה פנימי, והשתיקות שלו היו ארוכות ורועמות. אט אט הוא רכש לעצמו מעמד חברתי בפנימיה, והפך למנהיג הבלתי מעורער לכל קטטה או ניתוף חלונות. מבלי לדבר הוא הנהיג את חבריו לעשות תעלולים נוראיים, שלא אחת הצריכו את ההנהלה להזמין משטרה למקום ולבצע חקירות.

לקח זמן רב עד שהצליחו המורים והמדריכים לאתר את מוקד האנדרלמוסיה. נתנאל ברקן. השתיקות שלו התגלו כחומר נפץ מסוכן. קריצה קטנה בעין הספיקה כדי שארבעת צמיגי מכוניתו של מנהל הפנימיה יפונצירו. עוד קריצה כבר הובילה להצתת רכבו של המנהל החינוכי.

שם, בפשע האלים, גילה נתנאל שהוא גיבור, שהוא חזק. שיש לו ביטוי. השיחות עם היועץ החינוכי, עם הפסיכולוג של המוסד נפלו על אוזניים ערלות.

נתנאל ברקן ידע שהוא הולך לבנות לעצמו מעמד, פרנסה וכבוד, דרך הכוח, האלימות, והשתיקה המאיימת. וזה הלך יפה, אפילו יפה מדי. המעצרים והחקירות האגרסיביות לא עשו עליו רושם מיוחד, תמיד הוא יצא כשידו על העליונה. אף פעם הוא לא לכלך ידיו. אחרים עשו זאת בשבילו, ברצון רב. הוא הפך למנהיג שלילי מסוכן ומתוחכם.

מדי פעם, על משכבו, היה עוצם את עיניו ומשחזר את השיחה שהוא תיעב מכל עם

דודו שמואל גולניק הרשע.

"נתנאל אני ממהר, רצית משהו?"

לא, רציתי לדעת רק מה שלומך, שנה טובה.

"שנה טובה, להתראות". טריקת טלפון.

הו, כמה הוא רחש תיעוב למילים הצוננות של דודו, שניתק ממנו מגע כבר שמונה שנים. לא ביקור, לא טלפון, לא רמז. פשוט נעלם. נתנאל ברקן בן ה-17 הבריון של הפנימיה תחב את פניו עמוק עמוק לכרית ובכה. מבלי שאף אחד ישמע. שמונה שנים הוא בין קירות הפנימיה. חגים ושבתות, יומם ולילה. הנסיונות לקרבו, לסלול נתיבים ללבו עליו בתוהו. הוא לא חיפש חברים, הוא לא רצה בחמימות של המדריכים והמורים, הוא רצה שהדוד שלו שמואל גולניק, שמאד דומה בתווי פניו לאבא שלו ז"ל, יגלה כלפיו יחס, שיתעניין בו. הוא שאר-בשרו היחיד, רק הוא. נתנאל ברקן בכה שעה ארוכה, והשינאה כלפי דודו הלכה והתעצמה. "אני עוד אנקום ברשע הזה" גמלה החלטה בלבו "הוא עוד ישלם מחיר כבד על היתמות שלי..."

קרני הירח ריצדו מבעד לוילונות חדרו האפורים, בשובבות רגשנית, שמאד לא התאימה למצב רוחו של הנער האומלל.

נתנאל ברקן כבר בן 18. צו הגיוס מגיע אל משרדי הנהלת הפנימיה. המנהל ביקשו להתיישב והשמיע לו נאום ציוני על חשיבות השרות הצבאי, הקיום הלאומי, והתרומה למולדת.

המילים הללו חלפו ועפו כמו ציפורים נודדות מעל ראשו של הבחור, שחוץ מסאה של מרורים בדידות והזנחה, לא טעם בחייו רגע אחד של נחת. הצבא עניין אותו כמו שעניינוהו שרוכי נעליו של מזכיר הפנימיה.

"אני לא מתגייס לשומקום" סיכם את השיחה עם המנהל.

העקשנות שלו נשאה פרי. הצבא עיין בתיקו האישי, ברקע האלים שלו, ובחר לשחררו מן הסיבה הכל כך פרוזאית: אי התאמה.

נו, ומה עושה צעיר בן 18, ללא מסגרת חינוכית או צבאית, ועם רקע לא בריא של אלימות?

נתנאל ברקן יורד לרחובות, הוא אוהב את הרחובות, והם אוהבים אותו. מהר מאד הוא נדבק לחבורת רחוב רעשנית, שהתמחתה בחטיפת תיקים מעוברי אורח, בעיקר קשישים.

הוא עושה את זה לא רע בכלל. אחר כך הוא לומד את מלאכת הכייסות. זה פחות מסוכן, ודורש מיומנות וזריזות ידיים. נתנאל למד להיכנס לשוק הכרמל, להסתובב בין התקהלויות צפופות ורעשניות ולהעיף ידיו לתיקים ולכיסים. הפדיון היומי שלו

אף פעם לא היה מאכזב. בגיל 19 הוא נטש את כנופיית הפושעים שלו, והפך ל"עסק עצמאי". הוא גנב וכייס לבד. מידי פעם היה נפגש עם גנבים מדופלמים בוגרי כמה בתי סוהר, שלימדו אותו מיומנויות של פורצי דירות, אוזנו היתה קשובה לכל ניו-אנס, לכל עצה ורעיון.

"דע לך ידידי, שאם כבר אתה רוצה לפרוץ, אל תבזבז את זמנך על דירה קטנה ועלובה בשכונה ענייה. זה לא מכובד, זה רק גורם עוגמת נפש וצער לאנשים העניים הללו שחיים מן היד לפה". כך הציע לו באחד הימים ג'ורג' אבוטבול, גדול הפורצים של תל-אביב "עדיף שתשקיע שבוע או חודש של בילוש על וילה בכפר שמריהו, תלמד כיצד מנטרלים אזעקה, תחדור מן החלון, ותחזור עם כספת מלאה כל טוב...".

כפר שמריהו. השם הזה הצית בנתנאל ברקן, את השינאה הישנה לדוד שלו, שהוא כל כך שנא, שמואל גולניק. הוא ידע שהוא מתגורר בכפר שמריהו, והנה עכשיו הוא כבר מספיק משופשף כדי לבצע בדירתו גניבה טובה... ואולי אפילו יותר מגניבה. נתנאל לא התעצל. טעם הנקמה המתוקה עלה באפו. 13 שנים חלפו מאז נעלם מחייו הדוד שלו שמואל גולניק, ולא נתן שום אות חיים, לא גילה בו שמץ עניין, הותיר אותו יתום וגלמוד להתמודד עם מהמורות החיים.

איתור הוילה היה מבצע פשוט למדי. רחוב עולי צרפת 28. זו הכתובת המדוייקת. נתנאל תיצפת על הוילה. הגינה נראתה מוזנחת מאד. הדשא היה יבש, העצים כמושים. "מעניין" חשב נתנאל, "גם הנשמה של שמואל גולניק יבשה וחסרת לחות. הרשע הזה חי חיי תענוגות בארץ ובעולם, והותיר אותי עם אסוני. אני לא אוותר לו על כך...".

באישון לילה נכנס נתנאל לווילה של גולניק. האזעקה נוטרלה מבעוד מועד. ריח כבד של עובש אפף את חלל הבית. קרני ירח שהבליחו לתוך הסלון גילו לעיניו הנדהמות של נתנאל קורי עכביש בפינות העליונות.

"אני הופך לו את הבית, ומרסק אותו לחתיכות... אני אלמד לקח את הדוד הנאלח הזה...".

במשך שעותיים ניפץ ושבר נתנאל ברקן, שולחנות, ארונות ומיטות, פסלוני חרסינה, כלי מטבח, קרע לחתיכות כריות ושמיכות, והשליך בביזיון את הספרים שבספריה אל תוך אמבטיה גדושה במים.

"הגולניק הזה יקבל את הווילה של החיים שלו" שמח נתנאל ברקן בליבו. "הווילה שלו נראית עכשיו בדיוק כמו הלב שלי. שבור, רצוף, עלוב, וחסר סיכוי. אח... אח... אני מרגיש שנגולה אבן מעל ליבי. 13 שנים של שינאה באו לידי ביטוי הלילה הזה.

מה חבל שאין לי את הזכות לראות את פניו הנדהמות של גולניק כשישוב ויראה איזה פוגרום בומבסטי סידרתי לו..."

לאחר הפוגרום, התיישב הנוקם ליד חלון הסלון ורשם על פיסת נייר "לשמואל גולניק, מאחד שאוהב אותך". הוא הניח את הפתק על שאריות השיש המנופץ שבמטבח.

נתנאל ברקן יצא מן החושך של הוילה, לעבר פנסי הרחוב המואר. עלה על מכוניתו המיושנת ונסע כשחיוך של סיפוק על פניו לעבר הצריף העלוב בדרום תל אביב, אותו שכר מזה שנתיים.

"הו, הו" חייך הבחור "הצריף שלי נראה כמו ארמון בהשוואה לוילה של גולניק הרשע, שאין לי שום מילה טובה לומר עליו".

איך נוהגים לומר חכמי צפת: סוף גנב לתליה.

הפשע כידוע לא משתלם. חלפו עוד 11 שנים לא פשוטות על נתנאל ברקן. שמו בעולם הפשע אומנם קנה לו מהלכים ופירסום רב, אך גם המשטרה שמה עליו עין, והמתינה להזדמנות מתאימה כדי להניח ידה עליו. לבלשי המשטרה יש סבלנות, הם צוברים נתון ועוד נתון, רסיס מידע לרסיס מידע. הם גובים עדויות, ומצרפים עדות לחברתה.

בלילה אחד סגרירי ואפלולי הסתיימה באחת הקריירה הסואנת של נתנאל כשודד ופורץ מתוחכם. בעודו נם את שנתו באותו צריף רעוע, פרצו לדירתו השוטרים, הניחו אזיקים בידיו ורגליו, והשליכו אותו לתא המעצר כמו שק תפוחי-אדמה.

בשעה שמונה בבוקר, המום, רועד מקור ורעב, ניצב נתנאל ברקן מול השופט ושמע מפי התובע המשטרתי עלילות מעלילות שונות על "תרומתו" לעולם הפשע.

שלוש שנות בילוש וחקירה מאומצת, הניבו תיק פלילי דשן ועגום, ליתום בן ה- 32 שחוץ מעצמו, הצריף הרעוע שלו (שבשכירות) וכעס על דוד אחד שנעלם מחייו, אין לו שומדבר בחייו.

הוא נעמד מול השופט בעיניים כבויות מהן נשקף עצב עמוק וחוסר אונים, ואפילו לא ביקש עורך דין. הוא איננו יודע מאין הוא שאב את תעצומות הנפש שלו, מן היתמות אולי, או מן העצב הענק שאפף את עולמו, ואמר לשופט את המילים הבאות: "כבוד השופט, אני מודה בכל סעיפי האישום. הכל נכון, מן המילה הראשונה ועד האחרונה. אני לא רוצה שום עורך דין שיסנגר עלי. אני גנב ופושע, ואני מעדיף לשבת בבית הסוהר הרבה שנים, על פני החיים הסרוחים שלי, כגנב עלוב נפש, בלי הווה ובלי עתיד".

השופט רענן שניידר נדהם. מזה 30 שנה שהוא שופט, ומעולם הוא לא נתקל בפושע שמודה בכל סעיפים האישום, ולא מבקש עורך דין.

"סלח לי איש צעיר" שאל השופט "אולי אינך רוצה עורך דין, אבל אין לך איזה חבר ידיד, או קרוב משפחה שיתן עליך עדות אופי, מילה טובה...".

נתנאל ברקן הרים זוג עיניים חומות לעבר השופט ואמר: "כבוד השופט, אני כלב בודד בעולם, אומלל ועזוב. אני יתום מגיל 9, ללא הורים, ללא אחים, לא סבא וסבתא, גדלתי בפנימיה עד גיל 18. אין לי שום מושג מה זה משפחה, אין מי שיתן עלי עדות אופי, כי אין מי שמכיר אותי, ואין לי גם אופי. אין לי מושג מה זה חיבוק של אבא, או אמא, או אח. כבוד השופט, אתה רואה מול עיניך תולעת רמוסה. שבר כלי. ואני לא מבקש רחמים. אל תרחם עלי כבוד השופט, שים אותי במקום שהכי נכון שגנבים יהיו בו".

השופט שניידר הרגיש שדמעה קטנה רוצה לברוח לו מן העין, הוא לא היה מורגל במונולוגים חוצבים כאלה, שיוצאים מפיהם של עבריינים. באמת שלא.

השופט שניידר הבין שיש לפניו פרוייקט לא פשוט. על פי חומרת העבירות וכמותן, נתנאל ברקן יכול להישלח לפחות לשלוש שנים בכלא, להינמק שם, ולצאת פושע יותר מדופלם. זה מחד, אך מאידך נסיונו רב השנים של השופט דקר את מצפונו כאומר לו: הלו שניידר, זה לא פושע רגיל, זה לא עוד עבריין צעצוע שיוצא ונכנס לבתי הכלא ולא מתרגש. עומד מולך אדם מרוסק, מודה על חטא, מיואש, אבל עם אישיות מיוחדת שעם השקעה קטנה עשוי לעמוד על הרגליים ולצאת ממעגל הפשע. כן רענן, תביט בעיניו, העיניים משדרות מצוקה, אבל גם כנות וישרות פנימית בשילוב של זעקה מפלחת גלקסיות: הצילו!!!

השופט שניידר ניגב בהיחבא את הדמעה העקשנית ובקול נחרץ אמר לנתנאל ברקן השפוף: "כן חביבי, אני אשלח אותך למקום שלשם שולחים גנבים ופורצים מן הסוג שלך. ברשותך או שלא ברשותך, עם הסכמת התובע או ללא הסכמתו, אני מבקש לשלוח אותך לשיקום נסיוני בן שנה באחד מקיבוצי בקעת הירדן".

התובע ניסה להשחיל מילה, אבל שניידר בשלו: "התובע עדיין צעיר וחסר נסיון, ואני, מה לעשות, סוס משפטי קשיש ועתיר הסטוריות ומעשיות. התובע יאמין לי שמר ברקן אחרי תוכנית שיקום בקיבוץ, יעלה על דרך המלך, אבל כמובן תחת פיקוח קצין מבחן".

השופט שניידר לא נולד נביא, וגם אביו לא היה נביא, אבל הוא היה הראשון שקרא את זעקת ה"הצילו" של נתנאל ברקן, וידע בדיוק על מה הוא מדבר.

ש"שדות הבקעה" היה קיבוץ פסטורלי שתושביו רדומים למדי אך נינוחים ומסבירי פנים. מזכיר המשק גילי בלומנטל קידם את פניו של נתנאל במאור פנים בליווי טפיחה חביבה על השכם "יש לנו – נתנאל היקר – הרבה מה להציע לך. עבודה ברפת, בלול, בפלחה, במאפייה, בכורות. רק תבחר. אתה עושה עלי רושם של בחור רציני, ואין לי ספק שתצליח בכל תחום שתבחר".

"אני מעדיף לעבוד עם בהמות" – הפטיר נתנאל – "העולם הזה מורכב מאנשים רעים וכפויי טובה, אני לא מאמין שהפרות בקיבוץ שלכם יחפשו את רעתי... ההיפך דומני שהן יעריכו את עבודתי למען".

נתנאל ברקן הגנב התל-אביבי המדופלם לשעבר, מצא את עולמו החדש, תחת עטיני הפרות הגדושים חלב חם ועסיסי, תוך צעידה רגלית בין מכון החליבה למחסני החציר. נעול מגפי עבודה שחורות הוא פתח יום עבודה משש בבוקר עד שש בערב. מאכיל ומשקה עגלים קטנים בני יומם, מסייע למבכירות להמליט, ובקיצור, חי ונושם משמרות על גבי משמרות עם הפרות. מאוהב בהן עד תמצית דמו. גניבות? הס מלהזכיר. חלפה שנה, חלפו שנתיים, שלוש, חמש. נתנאל ברקן הוא קיבוצניק לכל דבר, מכור לרפת עד תנוכי אוזניו. קצין המבחן כבר שייך להסטוריה. הגנב הפך לרפתן מיומן וחרוץ.

אבל עמוק בלב, קיננה עדיין אותה שנאה טורדנית ועיקשת, לדוד שלו, שהזניח אותו מר שמואל גולניק, איש העסקים שנעלם מחייו לפני כ- 30 שנה ולא נתן שום סימן. נכון, נתנאל כבר אינו עבריין מסוכן, אבל הכתם המרגיז הזה לא מצליח להתכבס מליבו.

יום אחד הגיע לרפת בקיבוץ ר' מוטק'ה צימרמן. איש חסיד ויז'ניץ', חביב להפליא, בריא גוף, עם זוג עיניים מלטפות. "אני מהרבנות הראשית, באתי לבדוק שאתם נערכים לקראת חג הפסח... אתה מבין אדון נתנאל, אסור שהפרות יאכלו חמץ..."

אחרי דקותיים של משפטי הכרות התיישבו מוטק'ה ונתנאל על המדרגות במכון החליבה, עם שני כוסות קפה שחור והחלו לשוחח. נתנאל הרגיש שמוטק'ה צימרמן יונק ממנו את סיפור חייו באמצעות עיניו המלטפות. והוא סיפר הכל. על היתמות בגיל תשע, על הסבתא האומללה שנפטרה מצער, על עולם הפשע, ועל השינאה לדודו שמואל גולניק, שנעלם לו 30 שנה.

"ודע לך מוטק'ה, גם כאן בקיבוץ אני סמרטוט. אני כמו פרה חולבת. עובד כמו חמור, לא נח לרגע בשביל חדר קטן ושלוש ארוחות ביום. לא נשוי, לא שווה קליפת השום. כן, ברוך השם, אני לא פושע... אבל את הגולניק הזה אני כנראה אשנא עד יומי האחרון".

בפגישה השלישית ביניהם מוטק'ה צימרמן הציע הצעה מפתה. "שמע נתנאל, בוא והתלווה אלי לטיול מיוחד באירופה. נפקוד שם קברי צדיקים. אכיר לך את היהדות הנפלאה דרך הקברים".

קברים? פער נתנאל את פיו.

"כן, אני מבטיח לך שאתה תקבל זווית אחרת ובריאה יותר לחיים".

אחרי חודש הם עלו למטוס.

הטיול הקסום נמשך 10 ימים. הם ביקרו ברוסיה, בליטא, בפולין, בגרמניה, באוקראינה. נסעו מאות קילומטרים ביום. מוטק'ה צימרמן הישקה את נתנאל בסיפורי צדיקים במסה אדירה של מפלי הניאגרה. מהמהר"ל, לגאון מוילנא, לחפץ חיים, רב נחמן מברסלב, הבעל שם טוב. כל גדולי הדורות.

"הגענו לברדיצ'וב" אמר מוטק'ה לנתנאל "כאן קבור יהודי ענק, רב עצום, תלמיד חכם מובהק שקיבל את התואר "סנגורם של ישראל". יהודי שהיתה לו עין טובה על כל אדם, אפילו על הפושעים הגרועים ביותר. אם הוא ראה עגלון עטור טלית ותפילין מחליף גלגל באמצע התפילה, הוא היה פונה לקב"ה ואומר: ריבוננו של עולם, ראה איזה יהודים נפלאים יש בעולמך. גם כאשר הם עסוקים בהחלפת גלגל בעגלה, הם עסוקים בתפילה..."

"הסניגור המופלא הזה" הדגיש מוטק'ה באוזני הקיבוצניק המשתומם.

"ראה יהודי אוכל ביום כיפור ושאלו, כבודו שכח שיום כיפור היום?"

"לא השיב היהודי, לא שכחתי.

"אז אולי כבודו שכח שהיום זה צום, ולא אוכלים...?"

"לא, השיב היהודי, אני יודע שצום היום ולא אוכלים.

"אז אולי כבודו חולה וחייב לאכול מפני פיקוח נפש?"

"לא, השיב היהודי, אני בריא ויודע שכיפור הוא צום ולמרות הכל אני אוכל..."

"הא, קפץ נתנאל ממקומו, כאן בחיים לא יוכל הרב מברדיצ'וב למצוא סגוריה..."

זה אבוד. איזה סוג סגוריה יוכל הרב לוי יצחק להביא לנו..."

"יקירי הקיבוצניק המתוק, הסכת ושמע. סנגורם של ישראל הביט לשמים ואמר:

"ריבוננו של עולם, תראה איזה יהודי נפלא ומורם מעם. הוא יודע שיום כיפור הוא

יום צום. הוא יודע שאסור לאכול, והוא לא חולה, והוא אוכל, אבל דבר שקר לא

יוציא מפיו. הוא דובר אמת לאמיתה... האמת היא נר לרגליו אך איזו מעלה נשגבה

יש לו..."

מוטק'ה סיפר לו עוד כמה סיפורי סגוריה, על עיניו הטובה של הרב מברדיצ'וב.

נתנאל השתתק. הוא ניגש לציונו של "הסניגור" וליטפו באצבעותיו. בחוץ השתוללה סופת גשמים. מוטק'ה ניצב בפינת האוהל וקרא תהילים.

נתנאל התיישב ליד מצבת השיש עליה חרוט: "פ.ג. סניגורם של ישראל", הוציא את פנקסו ורשם: "כבוד הרב מברדיצ'וב, אתה כנראה לא איש, אתה מלאך. יש לך עין טובה ומבט חיובי על כל מצב של יהודי, אפילו אם הוא גרוע שבגרועים. שמי נתנאל ברקן, אני יהודי עקור משורשי. אני יתום, וגנב, וקיבוצניק, ומבולבל. אינני מוצא את מקומי בעולם; והנורא מכל – אני שונא את שאר-בשרי היחיד שיש לי, הדוד שלי שמואל גולניק שנטש אותי כבר 30 שנה. אתה הסניגור הגדול, אתה החכם, אנא, אני מתחנן בפניך, עשה שאמצא סנגוריה עליו. אינני יכול לחיות עם השינאה אליו. אני מרגיש שהיא פוגעת לי בחיים. עוצרת אותי. מעכבת את מזלי. כבוד הרב, אני מאמין שנשמתך כאן לצידי, ולכן אני כותב לך מילים אלו בלב שבור ובוכה. תשפיע עלי מן הסנגוריה שלך, מן האהבה הטובה והפשוטה שיש לך לכל אדם, כדי שאגמל מן הטראומה השינאתית שלי לשמואל גולניק. אנא! אנא! בבקשה!!!".

הוא הטמין את הפתק בין אלפי הפתקים בין חרכי המצבה.

נתנאל ברקן הניח את ראשו על הקבר של המלאך מברדיצ'וב ובכה ובכה ויותר מהגשם האוקראיני שצלף על העצים והשדות.

מוטק'ה צימרמן ונתנאל ברקן יצאו מציונו של "סניגורם של ישראל" לעבר החורף הכבד, שעטו לכוון נמל התעופה של קייב בירת אוקראינה ומשם במטוס אחרי שעתיים וארבעים דקות הם נחתו בנתב"ג.

"מוטק'ה יקירי" אמר נתנאל לפני הנחיתה "אני מודה לך על הזכות המופלאה שזיכית אותי להכיר גדולי עולם שהמוסר שלהם חובק עולמות... אבל אני מרגיש שרק אחד מהם ממש נגע לליבי... האישיות הקורנת שלו עדיין זורמת לי במחזור הדם... אני נורא רוצה להידמות לו....".

"כן" הפטיר צימרמן "זה בוודאי סניגורם של ישראל".

"כן, נכון...".

"ובכן נתנאל, יש לי הפתעה קטנה בשבילך" ניצת זיק מסתורי בעיניו של מוטק'ה צימרמן "אנחנו לא ניפרד בנתב"ג אנחנו נוסעים".

"לעוד קבר של צדיק בישראל?"

"נכון יקירי. אנחנו נוסעים לציונו של בנימין בן יעקב ליד כפר סבא, אבל זו תהיה רק תחנת ביניים לעוד מעשה חסד שחובה עלינו לעשות".

שעה אחרי הנחיתה נעצרה מונית מול ציונו של בנימין.

מוטק'יה צימרמן: "דע לך נתנאל, בנימין בן יעקב, צעיר בניו של יעקב אבינו, קרא לעשרת בניו שמות שאיפיינו ואיזכרו לטובה את אחיו הגדול יוסף שנמכר על ידי אחיו לישמעאלים והורד מצריימה. בנימין ערג אחרי אחיו, אהבו אהבת-נפש וידע והאמין שאחיו הצדיק לא חטא מעולם כנגד אחיו. לא היה סניגור גדול כמו בנימין על אחיו הבוגר. וכשהם נפגשו מאוחר יותר הם בכו איש על צוואר אחיו באהבה עצומה פולחת דורות. יוסף היה נרגש מגעגועיו של אחיו, ומעינו הטובה כלפיו, והאחוה הזו שכולה ראייה טובה וכף זכות איש לרעהו, זיכתה את שניהם שבחלקם, בנחלתם, יבנו המשכן, ובית המקדש... עכשיו נתנאל אקח אותך למקום נחמד אשר אחת לשבוע אני פוקד אותו ועושה חסד עם אנשים שזקוקים לחמימות". בפאתי כפר סבא ניצב לו בית האבות "שיבה טובה" של ההסתדרות הכללית. מבנה פשוט בן ארבע קומות, עם מסדרונות ארוכים, ובחצר מדשאה קטנה, שישה ספסלים ושלוש ממטרות מסתובבות.

"מה אתה עושה כאן בדיוק, לא הבנתי" שאל נתנאל.

"יש מספר קשישים שזקוקים לתשומת לב. אני משוחח איתם, דורש להם כמה דברי תורה, שר להם כמה שירים חסידיים, ובקיצור משתדל להוסיף שמחה ואור לחייהם".

מוטק'יה צימרמן לחץ על כפתור מסי' שלוש. הם יצאו מן המעלית ונכנסו ללובי רחב. כשלושים קשישים סיעודיים קידמו את פניו של מוטק'יה בחיוך ובקריאות צהלה.

"יופי מוטק'יה, סוף סוף רואים אותך!"

"איפה היית מוטק'יה, אנחנו נמות טרם זמננו בלי פרשת השבוע.

"היידה מוטק'יה, רוצים ללמוד עוד שיר חסידי חדש!"

מוטק'יה התיישב במרכז הלובי וסקר את הקשישים בעיניו המלטפות, הוא נשם עמוקות והחל לזמר: "כאייל תערוג... על אפיקי מים". הקשישים הצטרפו למקהלה ואט אט הפך הלובי לקונצרט חסידי מהמם, כאשר מן החדרים מצטרפים עוד ועוד זקנים סיעודיים, חלקם מחוברים למכשירי הנשמה.

נתנאל הביט בהם מוקסם. שבה את ליבו קשיש ישוב על כסא גלגלים, עיוור, עיניו מכוסות במשקפי שמש שהפליא לזמר יותר מכולם, למרות נשימתו הכבדה, וחירחורים שנשמעו מריאותיו מפעם לפעם. הזקן תופף קלות על ברכיו, זקף ראשו והרים קולו עד גנזי מרומים.

"כן נפשי תערוג... אליך אלוקים".

מוטק'יה צימרמן הבחין שעניו של נתנאל תקועות בעיוור המזמר וסימן לו: שב לידו, שוחח איתו.

נתנאל: אתה שר נפלא.

העיוור : חוץ מלשיר אני חתיכת בשר בלי תועלת.
נתנאל : למה אתה ממעיט בערך עצמך, אתה נראה לי אדם רוחני, יש לך יראת-
שמים...

העיוור : את מעט יראת-השמים שיש בי, קיבלתי מאוחר מאד. אם הייתי זוכה בה
מוקדם יותר, אולי היו חיי מוארים ובריאים ולא חשוכים וחולים... אני איש מוכה
ועצוב ידידי הצעיר.

נתנאל : חבל לדבר בצורה פסימית ושחורה, למד את עצמך לסנגר על עצמך ועל חייך,
אם תרצה אספר לך על יהודי קדוש שכינו אותו "סניגורם של ישראל" רבי לוי יצחק
מברדיצ'ב.

וכך נמשכה לה שיחת אמונה חמימה בין נתנאל לבין הקשיש העיוור.
נתנאל : גם אני עברתי לא מעט טרגדיות בחיי, אבל ברוך השם, אני מתחיל לראות
אור בקצה המנהרה.

העיוור : ספר לי על חייך, בוא נעשה השוואה בין הטרגדיה הקטנה שלך, לטרגדיה
הנוראה שלי... ובכלל מה שמך חביבי.

נתנאל : נתנאל, נתנאל ברקן... אני גר בקיבוץ "שדות הבקעה" מזה חמש שנים.
ומכאן ואילך פרש נתנאל את סיפור חייו הנורא. יתמות מהוריו בגיל 9, סבתא
שמתה מיד אחר כך, חיים קשים בפנימיה, הכניסה לעולם הפשע, השופט שניידר
ששלח אותו לשיקום עם פרות בקיבוץ "עד היום, עד עכשיו, אני יתום, בלי משפחה,
בלי אשה, בלי ילדים, עם נסיון לבער את השינאה לדוד שלי שמואל גולניק שנעלם לי
30 שנה...".

רק עכשיו הבחין נתנאל שהעיוור בוכה מסיפורו, בוכה ומחרחר.
"הסיפור שלך נתנאל באמת שובר לבבות. אני בוכה ממנו כי הוא שובר גם את לבי.
אתה יודע, פעם מוטקיה צימרמן לימד אותנו, שהיהודים ערבים זה לזה. הם כמו
גוף אחד גדול, וכשכואב ליהודי אחד זה צריך להכאיב גם לשני. כמו כן אדם
שכואבת לו אצבע, אז כל הגוף סובל... וכשאני שומע שאדם צעיר כמוך ראה המון
יתמות ויסורים בחייו, זה משפיע גם עלי... בעיקר שגם אני אשם לא מעט בטרגדיה
האישית שלך...".

"אתה לא אשם" חייך נתנאל לעבר בן שיחו וליטף את ידו "אתה פשוט יהודי רגיש
עם נשמה גדולה, שמסוגל להזדהות עם צער הזולת... גם אותי לימד אדון צימרמן
שלדבר הזה קוראים 'נושא בעול עם חברו'... אל תרגיש אשם ידידי... אולי נמשיך
לשיר...?".

"אני אשם! אני אשם!" צעק הישיש. "אולי לא השתדלתי בשבילך מספיק".
נתנאל הביט בו נדהם.

"אני שמואל גולניק, נתנאל. הבט בי היטב. אני איש עיוור קרוב ל- 30 שנה, חולה סכרת ושביר באגן הירכיים. השינאה שלך לא הוסיפה לי דבר... היא בוודאי הוסיפה שמן למדורת צרותי.

נתנאל פער פיו מתמהון: אתה דודי שמואל גולניק?

"כן יקירי, כיום אני בן 75... וקרוב למחצית שנותי אני שבר כלי..."

נתנאל הרגיש שרחמים עצומים מציפים את ליבו וכליותיו. את האיש האומלל הזה הוא שנא ותיעב ואולי כל השינאה הזו היתה לחינם. הוא כבר לא עשיר, לא איש עסקים, חולה ואומלל אמיתי.

"ובכן, כששוחחנו בטלפון לפני כ- 30 שנה, כשהיית יתום שביר ורצוץ בן 9, היה זה דקות ספורות לפני שהייתי צריך לעלות על מטוס ולהימלט לדרום אמריקה. העסקים שלי כאן בארץ היו לא כשרים בלשון המעטה, והייתי מאויים על ידי גורמים פוליטיים מסוכנים. לכן הייתי קצר-רוח ומבוהל וטרקתי את הטלפון בפניך, אבל האמן לי, התכוונתי לחזור אליך וללוות אותך בהמשך חיך, אבל אלוקים חשב אחרת. הגעתי כתייר נמלט לדרום אמריקה, אבל שונאי רדפו אותי יומם ולילה. איבדתי נכס אחרי נכס כדי לממן את בריחותי. חסכוניתי אבדו, וכל עסקי היבוא שלי פשטו רגל. יום אחד אחרי חמש שנים הם תפשו אותי, נתנאל, ואת התוצאה אתה רואה לנגד עיניך, עיוור ונכה. תקופה ארוכה הייתי חסר הכרה, נע ונד בין בתי חולים בארה"ב וקנדה. תקופה ארוכה חיפשתי את נפשי למות. לא היה לי כוח פיזי ולא כוח נפשי לאתר אותך. חייתי בנסיון לשקם את חיי. לא נישאתי מעולם, כי מי רוצה להתחתן עם שבר כלי חסר כל???

מוטק'ה צימרמן התיישב סמוך לשניים.

"לפני כשנה כשהייתי בבית חולים סיעודי בקנדה, הגיע אלי החסיד מוטק'ה צימרמן. הנשמה הטובה הזו, עשתה את כל הסידורים להביאני כאן, למות בישראל. הוא הכניס בי תקווה, הכניס בי אמונה בבורא עולם שהכל לטובה. לפני מספר חודשים סיפרתי לו עליך. היה זה סוד ששמרתי בליבי 30 שנה. יש לי אחיין יתום, אמרתי למוטק'ה, הוא כבר כמעט בן 40, אנא חפש לי אותו, מצא אותו, אני רוצה לחבק אותו, לבקש את סליחתו, להגיד לו שהדוד שמואל גולניק מתנצל, ושתסלח לי, כי הקב"ה הוא זה שמנע ממני – עקב חשבונותיו העלומים – מלהגיע אליך. אתה סולח לי נתנאל? אתה כבר לא שונא אותי?"

חיבוק ארוך רווי דמע ובכי עצור, בין האחין והדוד שסגרו מעגל.

עיניו המלטפות של מוטק'ה צימרמן חייכו במשובה לנוכח הקשר המשפחתי החדש. "אמרת לי שאתה בא מן הרבנות הראשית לבדוק שהפרות בקיבוץ לא אוכלות חמץ לפני חג הפסח..." פרץ נתנאל בצחוק.

חצי שנה אחר כך נפטר שמואל גולניק. במשך אותם שישה חודשים פקד נתנאל את מעונו פעמיים בשבוע והנעים את זמנו. לאחר הלוויה פנה לנתנאל איש נשוא פנים הגיש לו מעטפה ואמר: "אני עורך דינו של מר גולניק, קרא מה כתוב כאן".

"נתנאל אחייני האהוב. נכס אחד נותר לי מכל עמלי בעולם הזה. וילה בכפר שמריהו. עורך הדין מנחם צור-נתן, מטפל בצו-הירושה. אתה אהובי, אתה היורש. ושוב סלח לי, אוהב אותך – שמואל".

כשנכנס נתנאל לוילה, הוא לא האמין למראה עיניו. הכל היה שם עזוב, זנוח, שבור ומנופץ. "זו העבודה שלי... אני עשיתי נזק לוילה הזו כנקמה... גולניק לא הגיע אליה מעולם מאז ברח מן הארץ. במו ידי הרסתי מתנה שחיכתה לי".

הוא נכנס למטבח, ושם על שאריות השיש המנופץ הוא הבחין בפתק קטן ומצהיב עליו כתוב "לשמואל גולניק, מאחד שאוהב אותך".

נתנאל הצמיד את הפתק לחזהו ולחש: "דוד שמואל, כתבתי את המשפט הזה בציניות אכזרית לפני כ- 20 שנה... מתוך כוונה להשפיל ולהעליב אותך. עכשיו אחרי שהכרנו, אחרי שלמדתי את הסנגוריה עליך, אני רוצה לומר לך דוד שמואל שאני מתכוון לכל מילה, אני באמת אוהב אותך. אני אומנם יתום, אבל למדתי סנגוריה מה היא...".

נתנאל עזב את הקיבוץ, נשא אשה והקים משפחה אותה שיכן בוילה של שמואל גולניק. פעם בשבוע הוא נוסע לבית האבות ומנעים את זמנם של הקשישים. את הפתק ההוא, הוא שומר עמוק בארנק ומדי פעם מציץ בו בעין דומעת. הפתק הזה, ללא ספק, הוא ספר המוסר הכי משפיע שהוא כתב, וקרא, עודו עלי אדמות.

למורה

- השאלות לסיפור זה יכולות להילקח ממקבץ השאלות שבתחילת הפרק.
- מהי נקודת השיא של הסיפור? איזו תפנית מביאה נקודה זו?
- נהל דיון קצר בנושא **"לא תקם ולא תטור את בני עמך"** ~ ויקרא י"ט פסוק י"ח" שמאפיין סיפור זה.
- דון עם הלומדים במעשיו של נתנאל. האם הם היו מזדהים איתו?
- דון עם הלומדים אודות המשפט **"בצדק תשפוט עמיתך - הוי דן את חבריך לכף זכות"** (שבועות דף ל ע"א)
- כותרת הסיפור "יתום ללא סנגוריה" דמות הרב המשפיעה בסיפור הינה דמותו של רבי לוי יצחק מברדיצ'וב המכונה "סנגורן של ישראל". הסר את הקשר בין הכותרת לדמותו של רבי לוי יצחק מברדיצ'וב.
- האם דמותו של נתנאל היא דמות עגולה או דמות שטוחה? נמק והבא דוגמות מהסיפור.
- בכיתה הועלתה הטענה שהדוד שמואל גולניק היא הדמות הרעה בסיפור, איך הסופר גורם לנו לחוש זאת? האם טענה זו מופרכת בשלב מסוים? נמקו תשובתכם.

ר' קובי לוי - סופר ואיש חינוך בן זמנינו. פרסם סדרת ספרים פופולרית המכילה בעיקר סיפורי אמונה, השגחה וחזרה בתשובה.

לפניכם קטעים מתוך ראיון עם ר' קובי לוי:

"הנני מתיר בשמחה, ברצון לב ובטוב לבב, לצלם, להעתיק, להמחיש, לפרסם, לשדר ולתרגם את הסיפורים הללו לטובת הכלל והפרט, בכל אמצעי תקשורת מהוגן. אני מתיר זאת בארץ ובעולם, והנני מברך כל מי שיעשה זאת שזכות הרבים תעמוד לו ולזרעו עד עולם על כך שזיכה אותי בעוד קורא, ובעוד חיזוק ביראת שמים. קובי לוי".

אם במקרה יצא לכם לקרוא את אחד הספרים של הסופר קובי לוי, בוודאי צדה את עיניכם הפתיחה הזו, שאי אפשר לפספס. כן, כבר בפתיחת הספר שלו ניכר שמדובר באדם מיוחד במינו.

"אני תמיד אומר שהסיפורים הם שלי רק כל זמן שהם אצלי", אומר לוי, "מרגע שאני משחרר אותם לאוויר העולם ומפרסם אותם - הם כבר לא שלי. הם של כולם. אני שולח אותם לדרכם ומתפלל שיעשו את העבודה ויקרבו כמה שיותר אנשים לקב"ה".

"יש מושג של סייעתא דשמיא, ה' נותן לי להספיק הרבה ב"ה. בכתיבה למשל, שלא כמו אצל הרבה כותבים אחרים, רוב הסיפורים שלי נכתבים בגרסה אחת בלבד. אני כמעט אף פעם לא עושה שכתובים. כשמגיע אליי סיפור מיוחד שאני מחליט לפרסם - אני מתיישב ופשוט כותב אותו. פעם אחת וזהו. אגב, זה בטח יפתיע כמה אנשים, אבל אפילו מחשב אין לי, שלא לדבר על אינטרנט - בין היתר משיקולים הלכתיים. באופן כללי אני מאמין שהכל מהקב"ה. בורא עולם משפיע עלינו חכמה, בינה ודעת, ואנחנו מהווים רק צינור להשפיע דרכו בעולם. כל אחד והמתנה האישית שלו, שהוא קיבל מהבורא". "אני מאמין מאוד בכוחם של סיפורים. גם במהלך הרצאות אני אוהב מאוד לספר סיפורים. סיפור יכול להעביר לקורא מסרים מאוד חזקים וערכיים מבלי לנוף בו, ובלי להעביר עליו ביקורת. יש סיפורים שאנשים ממש הולכים איתם, שממש נחרטו להם בלב.

אני יכול למשל לספר שלפני כמה שנים פרסמתי סיפור שנקרא "יתום ללא סגוריה" על אדם שהתייתם בגיל צעיר מאוד מאב ואם וגדל להיות אדם מאוד ממורמר, מלא בכעס על כל העולם - על ההורים שנפטרו בגיל צעיר והשאירו אותו לבד, על הדוד היחיד שנשאר לו כמשפחה ושנים לא נענה לו. מדובר בסיפור מאוד דרמטי, שבסופו היתום הזה מגיע כבר לגיל 40, ורק אז, אחרי מסכת חיים קשה ודרמטית שהוא בחר לעצמו, ובעקבות מאורע מסוים, הוא בוחר להתפכח מכל הכאב הזה, משקם את עצמו, נושא אישה ומקים משפחה. רק בגיל 40, למרבה הכאב, הוא מתחיל בעצם לחיות באמת.

"בעקבות הסיפור הזה התקשר אליי בחור צעיר, בן 17, יתום אף הוא, ופשוט חיבק אותי דרך הטלפון. הוא סיפר לי שקרא את הסיפור הזה, הזדהה אתו מאוד, ואחרי הרבה כאב החליט לשקם את עצמו בעקבות הדמות של היתום מהסיפור שלי. היה לו פחד נורא פתאום למצוא את עצמו באותו המצב בגיל מאוחר, והוא הבין שאם רצונו בשינוי - אסור לו לבזבז זמן. דווקא הסיפור שלי, מכל הדברים שבעולם, עורר אותו לבנות את עצמו למרות הכול. לאורך כל השיחה הוא התרגש מאוד ולא הפסיק להודות לי. אחר כך המשכנו להיות בקשר במשך כמה שנים, והשתדלתי מאוד להיות שם בשבילו כל אימת שיכולתי, ובדיוק עכשיו אני חוזר מהחתונה שלו. והכל בזכות סיפור שפרסמתי. ויש עוד המון סיפורים כאלה ב"ה".

הרביעי/ר' קובי לוי

יונתן חיים בן התשע היה הבן הרביעי של החסיד נקי הכפיים וצח המידות זונדל שרגא רוטינפלד מקוצק. עם הסתלקותו של האדמו"ר מקוצק, המכונה "השרף", אסף החסיד הנאמן את מעט מיטלטליו, רעייתו ותשעת ילדיו, ונדד לעיירה השכוחה מנצ'רה, מרחק עשר פרסאות ממוסקבה. בקומץ פרוטותיו הוא רכש צריף עץ קטן, ריפד אותו בשמיכות ישנות וכמה דרגשי עץ, ויצא מדי בוקר לחפש את פת לחמו תחת כל עבודה מזדמנת. פעם קושש עצים, פעם שאב מים, פעם עסק בבניה, ליקט מעט פרוטות וחזר לתלמודו. העניות, צריד לומר, הייתה אורחת של כבוד בצריף של רוטינפלד שלא היה הדלפון היחיד בעיירה, היו כמה וכמה דלפונים גדולים ועצומים ממנו, אלא שבניגוד לשאר עניי העיר החסיד הנאמן הזה לא עשה שום מאמץ לגרש את העניות. "ברוך השם יום יום" הייתה האימרה השגורה על לשונו ואותה נהג לשנן לבניו ולבנותיו, שהיו אומנם רזים ושדופים, אך פניהם היו צוהלות תמיד. פת חרבה ושלוחה בה. זה הכול.

יונתן חיים בן התשע, היה ילד יוצא דופן. הוא היה שתקן יותר מאמו, מופנם ועדין ואהב את המרחבים הירוקים יותר מן החומש. למה? מדוע? ובכן יראת השמים שלו נכרה מתוך עיניו, הכבוד שהוא העניק להוריו היה מעורר השתאות, עוצמת הוויתור שלו לאחיו ואחיותיו היו נדירות, אלא שההשגחה העליונה ניתקה ממנו חוט קטן. אותו חוט שמימי דקיק המקשר בין העין למוח, ומסייע בעד יונתן הקטן להפוך אותיות למילים, מילים למשמעות, ומשמעות לחוכמה. יונתן חיים לא ידע לקרוא. כל הניסיונות והשיטות עלו בתוהו. טובי המלמדים של מנצ'רה וכפרי הסביבה מהר מאוד משכו ידיהם מניסיונות הנפל. הילד פשוט לא זכר מי א', מי ב', ומה עושה החיבור ביניהם. צער זעיר וצורב קינן תדיר בלבו של יונתן חיים, בעודו מביט באחיו הקטנים והגדולים המשננים משניות ובולעים דפי גמרא. למזלו הטוב, זכרונו היה סביר למדי, מה שעזר לו לנהל עמם מעת לעת ויכוח הלכתי כזה או אחר.

את היער הוא אהב, והיער אהב אותו. שם הוא היה חושף את צפונות ליבו ומעתיר לריבונו של עולם.

"אבא שבשמים" היה מעתיר הילדון, "אני כל כך אוהב אותך. אתה כל כך דואג למשפחה שלנו. תמיד יש לי פרוסת לחם לאכול, אחת בבוקר ואחת בערב. אבא מצליח כל שבוע להביא כמה דגים לשבת. ולא אכפת לי לישון על הרצפה בלי שמיכה. אני הרי אף פעם לא מתלונן שקר לי. העיקר שלאחים שלי יהיה חם. אני שבע כשהם שבעים, חם לי כשלהם חם, ואתה רואה ריבונו של עולם, אני לא מבקש גם בימי הצינה ללכת עם גרביים. את הגרביים שלי אני נותן לאחי הקטן שימעליה שיהיה לו חם ברגליים עם שתי

זוגות. ויש לי אימא טובה ואבא צדיק, ואני כל כך אוהב את הצריף היקר שלנו, ואני אף פעם לא מתלונן. אף פעם לא ביקשתי בשביל עצמי, רק בשביל אחרים. ביקשתי שהאחים שלי יהיו בריאים וחזקים ושלאימא שלי יהיה כוח לטפל בנו, שלאבא תהיה עבודה מזדמנת להביא לחם ושיישאר לו זמן ללמוד. ועכשיו חורף קשה, ויש המון שלג והדרכים סתומות, ועוד שבוע תשרי, ראש השנה ואחר כך חג הסוכות, אני מתחנן ריבונו של עולם שתעשה לנו נס, ושנשיג אתרוג לתושבי העיירה. שמעתי שהגבאי שלנו פייבל נתן מורביץ אומר לרב העיירה שבינתיים אין באופק אתרוגים. אז אנא, מלך מלכי המלכים, כל העולם שלך ובידך. בשבילך לשלוח לנו אתרוג זה כהרף עין". רב העיירה, הרב שמעון מאיר בלוס, היה מודאג, שבוע לפני חג הסוכות הונחו בביתו לולב הדסים וכדי ערבות, שהגיעו בדרך לא דרך מכפרי הסביבה המושלגים. אבל אתרוג?

הגבאי המסור החזיק בידו את קופת הברזל של בית הכנסת ושפך אותה לעיני הרב. "כבוד הרב, הצלחנו לאסוף ולהתרים 532 רובלים. סכום עתק, וכל הכסף הזה נועד, אם כבודו יתיר, לרכישת אתרוג מהודר לתושבי עיירתנו". הרב בלוס עצם את עיניו ולחש "זה סכום עצום. אבל מצוות ארבעת המינים היא מצווה עוברת. יש לנו בעיירה לפחות 350 יהודים בוגרים שמחויבים לנענע לולב מדאורייתא, ועלינו כמנהיגי ציבור לעשות הכול כדי לזכותם במצווה..."

הגבאי מורביץ גרד פדחתו במבוכה: "כבוד הרב, כמה עשרות אתרוגים הגיעו מצפון אפריקה ונחטפו ע"י הקהילות הגדולות במחירי עתק. אתרוגים ספורים ממש הגיעו מארץ ישראל ונרכשו על ידי עשירי היהודים לטובת קהילותיהם. והחורף עדיין קשה... שמעתי שיש סוחר גוי שהצליח לייבא מספרד כמה אתרוגים, אבל אין לי מושג איפה למצוא אותו..." הרב בלוס לחץ בחמימות את ידו של הגבאי היקר שלו ואמר: "ידידי, לא ימנע השם הטוב להולכים בתמים. לא נותר לנו אלא להתפלל לרווח והצלה ואתרוג יגיע מהיכן שיגיע..."

לסוחר הממולח ולדימיר שייגץ היה חוש עסקי נדיר. "החורף קר מאד...היהודים זקוקים לאתרוגים". לאחר מאמצים עילאיים הוא הצליח לרכוש ארבעה אתרוגים יפהפיים. הוא הצליח למכור שלושה אתרוגים, במחיר יקר למדי: הראשון נקנה ע"י קהילת ברלין, השני על ידי פרנסי העיר בפראג ואת השלישי רכש הגביר החסיד עתיר הנכסים נחמן גבירץ. האתרוג הרביעי היה מונח אחר כבוד בכרכרתו המפוארת, עטוף בחוטי פשתן ושוכב לו כתינוק קטיפתי בקופסת נחושת מעוצבת להפליא. עוד יומיים חג הסוכות.

יונתן חיים רוטינפלד צעד לתוך היער על גבי החריצים העמוקים שנחרשו על ידי גלגלי העץ של הכיכרות שחלפו ביעף לתוך מעבה היער בדרך למוסקבה. הייתה זו עוד צעידה אחת מיני רבות לכיוון מעבה היער

משק הגלגלים המתקרבים משך את תשומת ליבו של הילד. הפעם הרעש היה חזק מתמיד, שקשוק הגלגלים כמעט החריש את אוזניו. עיניו לא הטעו אותו, הסוסים השחורים הללו היו גבוהים וחסונים ממה שהכיר עד כה, הם דהרו ממש כמו איילות. הכרכרה השחורה - העטופה בבד קטיפה הדור עליו היה רקום נזר של זהב - כמו עפה באוויר. לא פלא, הסוחר ולדימיר שייגץ מיהר להגיע למוסקבה לפחות חצי יום טרם התקדש החג.

יונתן חיים לא האמין למראה עיניו. באחד המדרונות המעוקלים שעטו הסוסים בקצב שיא, אך לפתע הכרכרה איבדה שיווי משקל, אחד מגלגליה נשמט לו, וההתהפכות המסוכנת לא איחרה לבוא. ולדימיר שייגץ שחשב לעשות הון מן האתרוג הרביעי שלו, הועף מן הכרכרה כמו ברווז שחוט, וגופו המסורבל הוטח בתנופה על גבי אחד הסלעים החדים. זעקותיו של שייגץ פילחו את האוויר היער במשך דקה ארוכה. יונתן חיים רץ כל עוד נפשו בו לכיוון הסוחר הפצוע. הסוסים חרחרו להם כאובים על הארץ והכרכרה הייתה מוטלת על צידה. יונתן חיים הבין שעל כתפיו מוטלת מצווה חשובה. להציל חיים. הוא הניח את ידו הקטנה על ליבו של הסוחר, והלב אכן פעם. הוא חיטט בכרכרה וגילה מגבת ובקבוק מתכת ובתוכו מים. הוא החל לנגב את פניו של הסוחר מן הדם וניסה להשקותו בעדינות. אחרי דקה או שתיים פקח שייגץ את עיניו וראה את פני המלאך המאירות של הילד היהודי שניסה להחיותו. הוא חיך לעברו והצליח להוציא כמה משפטים. "חמודי, תודה לך. תשקה אותי מים. חבוש את ידי השותתת ותעזור לי להתיישר, ורוץ מיד לעיירה שלך להזעיק עזרה".

הצדיק הקטן עשה את המוטל עליו בזריזות ובחריצות ותוך פחות משלוש שעות היה ולדימיר שייגץ שכוב וכאוב באחד החדרים הצרים בצריף החביב של הרוטינפלדים, לוגם כוס תה מהביל וחבוש יפה יפה מכל הצדדים כדי להקל מעליו את שברון הצלעות. מוסקבה נראתה לו רחוקה מתמיד.

יונתן חיים החזיק בידו ספר תהילים. הוא לא ידע לקרוא. הוא אמר את הפרקים בעל פה והתפלל. "תודה תודה" מלמל הסוחר הגוי, "אתם אנשים נפלאים... בזכות הבן שלכם יצאתי חי מן התאונה" אמר לחסיד רוטינפלד. הסוחר הפצוע סימן לפתע ליונתן חיים לגשת אליו ולחש כמה מילים על אוזנו...

יונתן חיים רץ כאיילה שלוחה בחזרה ליער, חיטט בין מטלטלי הכרכרה ההפוכה וגילה שם את התיק האבוד. תוך שעה קלה הגיש אותו לולדימיר שייגץ שנרגע במקצת ממכאוביו. השייגץ פתח את התיק. מאות שטרי כסף ומטבעות היו שם. לפתע הוא שלף קופסת נחושת ואמר: "ילד חמוד שלי, קח את זה. זה אתרוג, אתם בטח זקוקים לאתרוג".

עיניו של יונתן חיים נפערו בתדהמה, התפילה שלו התקבלה. תושבי מנצ'ורה יקיימו את

מצוות לולב. יש אתרוג!!! איזה שמחה! יש אתרוג!

"כמה זה עולה לנו?" שאל הילדון. "זו מתנה ממני אליך. מ-ת-נ-ה! אתה נתת לי את חיי במתנה. החיים שלי שווים יותר מאתרוג ואני לא כפוי טובה". יונתן מאיר הודה לולדימיר שייגץ, אחז את קופסת הנחושת בידיו ורץ חסר נשימה לכיוון ביתו של הרב בלום. הרב בלום הביט באתרוג מכל צדדיו ואמר, "ממש נס. זה אתרוג מהודר... אין לו מחיר" מיד אח"כ נכנס הגבאי מורביץ ונעמד המום. על אתרוג מדהים כזה הוא לא חלם. "שלם לו" הורה הרב בלום למורביץ. הגבאי הכניס 532 רובל לתוך שקית בד ואמר ליונתן חיים: "הקהילה אספה את הכסף הזה לטובת אתרוג. זה שלכם, זה בטח יעזור לאבא שלך..".

בצעדים כושלים נכנס יונתן חיים הבית עם שקית הבד הגדושה וניגש לאביו, לספר לו על המתנה שקיבל מן הסוחר. "אבא", הפטיר הילדון, "הרב בלום אמר לגבאי מורביץ שלם לנו על האתרוג, יש כאן 532 רובל שאספה הקהילה לטובת המצווה..." נימה של אכזבה התגנבה לקולו של הילד. החסיד הטהור ז'ונדל שרגא רוטינפלד היה זקוק מאד לכסף הזה, היו פה כמה נדוניות יפות ובגדים חדשים ואפשרות לעבור לבית מאבן, ואפילו אפשרות להשכיר חנות קטנה. אבל חושיו של החסיד רוטינפלד לא הטעו אותו, הילד שלו, הצדיק האדיר הזה, לא אהב את הכסף שניספח למצווה הזו שנפלה לידיהם מן השמים. הילד שידר "בלי מילים" שלא נוח לו לקבל תמורה על מצווה עצומה זו. "לך בני, לך לרב בלום, ותגיד לו שאבא שלך לא מוכר מצוות בכסף. תגיד לו שאבא שלך מעדיף את שכר המצווה לעולם הבא. תגיד לו שאבא שלך מעדיף את השמחה הזכה של תושבי העיירה מקיום המצווה, על פני כל הנאה גשמית של 532 רובל".

עיניו של יונתן חיים אורו. החיוך המתוק שקנה שביטה על פניו היה החותמת הניצחת על כך. מצוות ותפילות לא מוכרים בכסף. גם לא בכסף גדול... אוזניו של הסוחר המומלח שייגץ, מעבר לכותל, שמעו את הכול והוא נתן לגימה אחרונה מכוס התה הדליל שהגישו לו.

"אבא לא רוצה כסף על האתרוג. אבא אמר לי שמצוות לא מוכרים בכסף, והוא רוצה את שכרו לעולם הבא... הנה הכסף כבוד הרב בלום" אמר הילד לרב העיירה כשעיניו מאירות מאושר, והניח את שקית הבד על שולחנו.

דמעות צלולות נקוו בעיניו של הרב בלום. הוא ניגש אל יונתן חיים רוטינפלד, ליטף את פאותיו, נישק אותו בחום על מצחו ולחש: "הוי ריבונו של עולם, הוי ריבונו של עולם, גם אם לא היה לנו אתרוג בחג הסוכות, הרי הילד הטהור הזה, הוא האתרוג האמיתי שלך".

במוצאי שמיני עצרת התאושש הסוחר ולדימיר שייגץ וחזר לאיתנו. סוסיו אף הם חזרו לתפקודם הרגיל והיה מי שדאג לתקן את כרכרתו. הוא הודה במילים חמות לחסיד

הצדיק שרגא ז'ונדל רוטינפלד ולחץ בחמימות את ידו של מיטיבו הקטן יונתן חיים.
"תודה לכם, אתם אנשים טובים", הודה שייגץ.

רק אחרי שהכרכרה נעלמה מן האופק הבחינו בני הבית כי הסוחר שכח את תיקו בחדר הצר. "מי יכול לרדוף אחרי? מי יודע לאן הוא נוסע?" שאלו בני הבית בצער. אמא שיינדל הביטה וראתה קלף מגולגל מבצבץ מתוכו. הוא שלפה אותו וקראה מילה אחרי מילה בהטעמה: "השארתי לכם בתוך התיק 532 רובל במתנה ואתם בטח מבינים למה. בהוקרה רבה, ולדימיר שייגץ".

ולא נחטא לאמת אם נגלה לכם שברק של שמחה והודיה להקב"ה נצנץ מעיניו הבהירות של החסיד נקי הכפיים רוטינפלד.

ענו על השאלות

1. היכן התרחש הסיפור ובאיזו תקופה?

2. כמה עסק אביו של יונתן?

3. "פת חרבה ושלווה בה" כיצד בא לידי ביטוי פתגם זה בתיאור משפחתו של יונתן.

4. אפשר לומר על בני משפחת רוטינפלד "איהו הצעיר - השמח בחלקו" הסבירו פתגם זה והוכיחו אותו הסיפור.

5. מי היא הדמות הראשית של הסיפור? מי הן דמויות המשנה?

6. הן תבנית סיפורית לסיפור "הרביצו"

7. הסיפור "הרביצו" אנו מבחינים בשני חלקים עיקריים, חלק ראשון מצייט בפנינו את הדמויות, את התקופה וחלק השני אנו מתוודעים להתרחשות ולתוצאותיה.

ציינו מהט שני החלקים על פי השורות בסיפור.

8. אפינו את דמותו של הנצר יונתן על פי החלק הראשון.

9. איזו תכונות ציקריות של יונתן באו לידי ביטוי בחלקו השני של הסיפור

10. באיזו ביטויים משתמש הכותב לתאר את דמותו של האב. הוכיחו מהסיפור כי תיאורים אלה אכן מתאימים לאב.

11. בסיפור ישנו שימוש בצירופים של המילה "אור" מצאו צירופים אלה והסבירו אותם.

12. למי התכוון המחבר בכותבת הסיפור: "הרביצו" הוכח זאת מהסיפור.

כתיבה – משלבים, מכתב רשמי/קורות חיים

משלבים בשפה

משך ההוראה: שעתיים

מטרות:

לזהות ולהבחין בין רמת כתיבה גבוהה לבין כתיבה נמוכה.
התלמיד חייב להבין שלא כל צורת דיבור מותרת בכתיבה.

משלב - מושג אשר מציין רמות לשון שונות בהן משתמשים קבוצות שונות באוכלוסייה או דובר יחיד.
ניתן לעבור ממשלב למשלב, בהתאם לצורך שנובע מהמסגרת בה נמצאים או מכורח הנסיבות.

את רמות הדיבור בלשון העברית מקובל לסווג לרמות הבאות:

משלב גבוה – במשלב לשוני גבוה משתמשים בדרך כלל בספרות, בשירה, בנאומים או במכתבים רשמיים. לדוגמא: "עבודתך הייתה מעולה".

משלב בינוני – במשלב לשוני בינוני (רגיל, יומיומי) משתמשים בדרך-כלל בדיבור, בין חברים ובמשפחה. לדוגמא: "העבודה שלך הייתה מוצלחת".

משלב נמוך (סלנג) – במשלב לשוני נמוך (סלנג/עגה) משתמשים בדרך-כלל בדיבור ברחוב, בין חברים, במשפחה. לדוגמא: "העבודה שלך הייתה פיצוץ".

דרך העבודה:

הצגת שני משפטים – אחד במשלב גבוה/תקין והשני במשלב נמוך/לא תקין ודיון.
לדוגמא: רחל התעוררה במצב רוח טוב ליום למודים נוסף.
רחל התעוררה בסבבה בגלל עוד יום למודים.

מכתב רשמי וקורות חיים

המכתב הוא סוגה בעלת מאפיינים משותפים בצורה ובאמצעים הלשוניים. ישנם סוגי מכתבים שונים, אך המשותף לכולם הוא היותם מעין שיחה כתובה, שיחה שבה פונה הכותב (המוען) אל מקבל המכתב (הנמען). המכתב הינו אמצעי תקשורת להעברת מסרים בכתב בין אנשים. התכנים של המכתבים הם רבים שונים ומגוונים. טקסט המכתב מכיל מעין שיחה כתובה.

מטרות יחידת לימוד זו

1. היכרות עם המכתב הרשמי וסוגיו
2. זיהוי והיכרות מאפייני המכתב רשמי.
3. תרגול והתנסות בכתיבה, על פי מבנה ותבנית כתיבת המכתבים.

סוגי מכתב

נהוג למיין את המכתבים לשני סוגים עיקריים: מכתבים אישיים ומכתבים רשמיים. הם דומים ושונים. ביחידה זו נלמד להכיר ולתרגל את המכתב הרשמי

מכתב רשמי

מכתב אישי

על הרצף בין המכתב האישי והרשמי ניתן למקם סוגים שונים של מכתבים כגון: הזמנות, ברכות ואיחולים, מכתבים למערכת עיתון וכו'...

נכיר מספר מושגים הכרחיים הקשורים לכתיבת כל מכתב:

מען - כתובת למשלוח המכתב, כתובת מגורים/מקום של שולח המכתב.

מוען - כותב המכתב, שם פרטי ושם משפחה.

נמען - האדם / החברה/ הארגון אליו מיועד ונשלח המכתב.

מהו מכתב אישי?

מכתב "קרוב" שכותבים לאדם שמכירים: בני משפחה, חברים. במכתב זה יש מקום לבטא רגשות, חוויות אישיות, סיפורים אישיים. לכן סגנון כתיבת המכתב ותוכנו יבטאו קירבה.

מהו מכתב רשמי?

מכתב "מרוחק" שכותבים למישהו לא מוכר לדוגמא: לחברות, ארגונים, משרדי ממשלה, לאנשים פרטיים בעלי תפקיד רשמי. במכתב זה יש חשיבות לתקינות השפה, מבנה המכתב ברור ומוקפד.

לכתיבת מכתבים אישיים ורשמיים יש תבנית קבועה משותפת, בנוסף, למכתב הרשמי ישנם מאפיינים נוספים שאינם נמצאים במכתבים האישיים.

בואו נכיר את התבנית המשותפת למכתב האישי

והרשמי

תאריך – תאריך כתיבת המכתב.

שם הנמען – פרטי האדם/הגוף/הארגון אליו מופנה המכתב.

מילות ברכה בפניה לנמען כגון: אדון נכבד, חברי היקר
גוף המכתב – מטרת הכתיבה של המכתב.

סיום – מילות פרדה- בידידות, באהבה, בברכה, בכבוד רב, תודה.

חתימה המוען – שם כותב המכתב וחתימתו האישית.

לכתיבת מכתבים יש חלקים קבועים משותפים, אך קיימים ביניהם גם הבדלים.

ישנם מאפיינים הנכתבים רק במכתבים הרשמיים.

החלקים הקבועים המשותפים בכל מכתב הם:

- פנייה וברכה בתחילת המכתב.
- תאריך כתיבת המכתב.
- גוף המכתב.
- חתימה וברכה בסוף המכתב.

למכתבים הרשמיים יש חלקים נוספים אופייניים:

הנדון , והעתקים.

חלקי המכתב - תרשים

חברת "המדפיס"
רחוב בית הדפוס 15
ירושלים
תאריך: _____
לכבוד:
שם הנמען: _____
כתובת: _____
א.ג.נ.
שלום רב,
הנדון: _____

בברכה,
שם הכותב:

מכתב רשמי של עסק. בכותרת מופיעים פרטי העסק

שם המוען: _____
תפקיד: _____
כתובת: _____
תאריך: _____
לכבוד:
שם הנמען: _____
תפקיד: _____
כתובת: _____
אדון/גברת נכבדים,
שלום רב,
הנדון: _____

בברכה,
שם הכותב:

מכתב רשמי מאדם פרטי

שימו לב!

הפנייה במכתב

הפנייה במכתב רשמי היא : בציון תפקיד, ברשמיות. מילות הברכה מוקפדות- אדון נכבד..

סיום המכתב

סיום במכתב רשמי : מכובד וקבוע- בברכה, בתודה.

פתיחה וסיום בגוף המכתב הרשמי

במכתב הרשמי נמצא בפתיחה ביטויים כגון : ברצוני להביא לידיעתך..., בהמשך לשיחת הטלפון בינינו ביום... ; בתשובה למכתבכם בנושא... ; וכדומה. בסיום המכתב הרשמי מובעת תקווה להמשך קשר בביטויים כגון : נודה לך אם תיענה לבקשתנו... ; הואל נא לבדוק את הנושא... ; וכן הלאה. קיימים סוגים שונים של מכתבים רשמיים : תלונה, חיפוש עבודה, קורות חיים, בקשה, תגובה ועוד.

למכתב רשמי יש תבנית קבועה, הכוללת חלקים ידועים וברורים. לפניכם חלקי המכתב הרשמי, על פי הסדר בו הם מופיעים במכתב.

תאריך - המועד בו נכתב המכתב. התאריך יופיע בראש המכתב.

שם הנמען - פרטי האדם/החברה/ארגון אליו מופנה המכתב.

שם המוען - פרטים של הכותב, שם פרטי ושם משפחה וכן כתובת מלאה.

פנייה וברכה רשמית אל הנמען.

הנדון - הנושא העומד על הפרק, הצגת הנושא תוך הדגשה בקו.

גוף המכתב - משפט פתיחה, גוף התוכן, ומשפט סיום.

משפט סיום המציג בקשה, המלצה, מסקנה.

ברכת סיום וחתימה

העתקים

דוגמה לתבנית מכתב רשמי

לכבוד:

תאריך

שם הנמען תפקידו וכתובתו

מאת:

שם המוען וכתובתו

הנדון _____

אדון נכבד / גברת נכבדה

בכבוד רב

שם המוען וחתימה

הקדמון השתייה שקנית מ3את כפתור

כתוב מכתב תלונה לחברת טאפו.

שים לב לאופן כתיבת המכתב הרשמי!

(מתוך: הבנה והבעה: לשון המכתב מטח: המרכז לטכנולוגיה חינוכית. צוות לשון)

ביטויי מוען ונמען:

הצורות הלשוניות בין המוען והנמען - הן בעיקר כינויי הגוף **אני, אתה.**

המוען מיוצג על-ידי גוף ראשון: אני, אנחנו

הנמען מיוצג על-ידי גוף שני: את/אתה, אתם/אתן.

במכתב הרשמי המוען או הנמען עשויים להופיע בצורת רבים.

כינויים ומשלב לשוני:

אחד ההבדלים בין המכתב האישי למכתב הרשמי הוא המשלב הלשוני. המכתב האישי מאופיין בדרך-כלל במשלב נמוך יחסית, והמכתב הרשמי מאופיין במשלב גבוה יותר.

פיסוק במכתב-הסבר:

במכתב הרשמי מקפידים יותר על פיסוק תקני.

פסיק: מסמנים פסיק אחרי הפנייה והברכה לנמען (כמו בכל פנייה תחבירית), וכן בין הברכה לחתימה שבסוף המכתב.

נקודתיים: מסמנים נקודתיים לפני הפירוט של הנדון, וגם לפני ההעתיקים או הנספחים.

הנה מספר ביטויים ומושגים הקשורים למכתב.

אג"נ – אדון, גברת נכבדים (ראשי תיבות). פנייה הנהוגה במכתב רשמי.

הנדון – (גם: הנידון) הנושא שדנים בו, נושא הדין. כותרת רווחת במכתב רשמי.

לְכָל מָאן דְּבַעֵי – ביטוי ארמי שפירושו לכל מי שמעוניין. זוהי כותרת הנכתבת

במכתב רשמי שאינו ממוען לאדם מסוים – כגון במכתב המלצה.

מען-שם וכתובת כפי שהם מופיעים על גבי המעטפה; שמו ומקומו המדויק של מי שהמכתב או המשלוח מיועדים לו.

מצ"ב – מצורף בזה (ראשי תיבות). ביטוי הנכתב בדרך-כלל במכתב רשמי ובא לציין אילו מסמכים נוספו למכתב, בדומה ללוט.

נ"ב-ראשי תיבות של "נכתב בצדו" או "נוסף בצדו". נוסח של הערה הפותחת דברים בשולי המכתב.

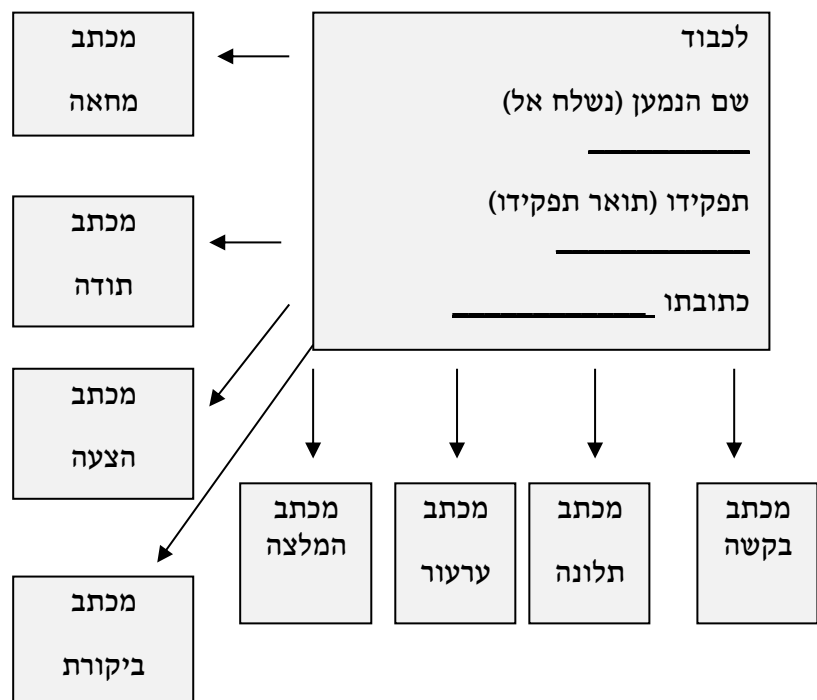
לסיכום: איך כותבים מכתב רשמי?

- **ענייניות** - המכתב הרשמי, צריך להיות ענייני, ברור ומדויק, כדי להשיג את המטרה שלשמה נכתב. הסבירו את מטרת המכתב, ואל תשכחו להודות בסוף על הטיפול.
- **חלקי המכתב** - יש להקפיד על חלקי המכתב (תאריך, פנייה, חתימה, ברכות בגוף המכתב – פתיחה וסיום) ובעיקר "הנדון". הנדון – ממקד את הנושא או המטרה שלשמה נכתב המכתב.
- **דיוק בפרטים** – יש לציין את שם הנמען ותפקידו בצורה מדויקת, ולבסוף את שם המוען ופרטיו. אם מזכירים מכתב קודם או שיחה, יש לציין את התאריך שבו נכתב המכתב או שבו התרחשה השיחה, וכן לאזכר את הנמען, את המשתתפים וכדומה.
- **משלב גבוה** – יש להקפיד על לשון במשלב גבוה: ללא סלנג, שימוש בכינויים חבורים.
- **כתיב נכון ופיסוק** מדויק. במכתב רשמי חשוב להקפיד על קישוריות מתאימה בין המשפטים. אם תוכן המכתב עוסק בכמה עניינים, חשוב למקם כל עניין בפסקה נפרדת, כך שהקורא יקלוט מיד שמדובר בעניינים נפרדים. אם יש צורך לצרף צילומים – לציין זאת. (רצ"ב ולהוסיף).
- **משפטי מפתח** – כמה דוגמות למשפטים הולמים לפתיחה או לסיום.
- **משפטי פתיחה** - ברצוני להביא לידיעתך..., בהמשך לשיחת הטלפון בינינו ביום...; בתשובה למכתבכם בנושא...; בהתאם להנחיות שהועברו אלינו...; קיבלנו את תלונתך מיום...; הננו מאשרים בזאת כי....
- **משפטי סיום**- נודה לך אם תיענה לבקשתנו...; הואל נא לבדוק אתה נושא...; נקווה שתבדקו את התלונה.

לאחר שכתבתם מכתב רשמי כל שהוא סמנו לעצמכם : האם המכתב עומד בדרישות או שצריך לשכתבו שוב.

- ✓ **המוען** : כתבתי בראש העמוד את פרטי המוען (הכותב) : שם, מען מקום.
- ✓ **הנמען** : כתבתי בראש העמוד בצד ימין את פרטי הנמען : לכבוד, שם, תואר, תפקיד, מען, מקום.
- ✓ **תאריך** : כתבתי בראש העמוד בצד שמאל, תאריך עברי ולועזי.
- ✓ **הנדון** : כתבתי במרכז העמוד, מתחת לנמען את נושא המכתב.
- ✓ **המטרה** : המטרה שלי ברורה : לבקש/להתלונן/להציע/להזמין/לדרוש/להמליץ/להודות/לברך וכו'...
- ✓ **פנייה** : פניתי בצורה מכובדת לנמען. כתבתי, למשל : נכבדי, גברת נכבדה וכו'.
- ✓ **חתימה** : סיימתי בצורה מכובדת. כתבתי, למשל : בכבוד רב או בברכה וכו'.

סוגי מכתבים:

בואו נתאמן בכתיבת המכתבים הרשמיים הבאים

*** מכתב חיפוש ובקשת עבודה:**

תאריך (תאריך עברי ותאריך כללי):

פנייה:

כותבים את שם האדם שפונים אליו (שם הנמען) ואת תפקידו, ומוסיפים ברכה.
מילים שעוזרות לכתוב: לכבוד מר/גב', לכבוד מנהל/ת, לכבוד ראש העירייה; שלום,
שלום רב.

הנדון:

מציינים בקיצור את הנושא של המכתב, את סיבת המכתב ואת מטרתו.
מילים שעוזרות לכתוב: הנדון: תלונה על... / הנדון: בקשה לתוספת...

גוף המכתב:

כותבים את סיבת המכתב ומטרתו.
מילים שעוזרות לכתוב: ברצוני לבקש... / להציע... / להתלונן... / לשבח... / להודיע... / לברר...

חתימה:

בסוף המכתב נפרדים וחותמים את השם.
מילים שעוזרות לכתוב: בברכה..., בתודה..., בתקווה שהעניין יטופל.

דוגמת מכתב תלונה

אברהם כהן
טלפון 569000 – 02
רחוב המלאכה 9
ירושלים 65978

ד' אב תשע"ד

לכבוד
חברת "הרהיט"
מחלקת שירות לקוחות
רחוב ירושלים 7
רמת גן 569715

הנדון: הרכבת שולחן כתיבה וכוננית ספרים

בתאריך א' בתמוז תשע"ד מרכיב מחברתכם הרכיב בביתי מערכת כתיבה הכוללת שולחן כתיבה וכוננית ספרים מדגם sisi212.

טרם ההרכבה גיליתי כי צבע הכוננית אינו תואם את צבע שולחן הכתיבה והערתי את תשומת ליבו של המרכיב, אך הוא טען שלאחר הרכבה אראה כי הצבע תואם. לאחר ההרכבה הגיעו בני משפחתי וגם הם טענו כי הצבע אינו תואם.

פנינו למרכיב אך הוא טען שאינו יכול לפרק שנית וכי הוא אינו רואה כל שינוי בצבע. בפניה טלפונית אליכם בקשתם שנפנה אליכם בכתב ונתאר את הבעיה.

לפיכך, הננו מבקשים כי נציג מטעמכם יגיע לביתנו וידאג לתיקון הנעשה.

אבקשכם לטפל בבעיה בצורה מהירה ויסודית.

בכבוד רב
אברהם כהן

קורות חיים

בני נוער רבים וודאי שואלים את עצמם מדוע הם צריכים לכתוב קורות חיים. קורות חיים? מה אני כבר יכול לכתוב שם? מדובר בגישה לא נכונה, אשר מעידה על המועמד לעבודה. בשנים האחרונות מעסיקים מחפשים אנשים רציניים, לכן הם עשויים להירתע מהעסקת בני נוער, אך אם הם יפגינו רצינות, יתכן כי המעסיקים יבחנו את קורות החיים שלהם.

לפיכך, בני נוער המעוניינים להתקבל לעבודה צריכים להשקיע זמן וחשיבה בעת כתיבת קורות חיים. בכתיבת קורות חיים יש להיות מציאותיים ולהבין שלא ניתן להתקבל לעבודה בתפקיד ניהולי או מקצועי ללא הכשרה והסמכה, אלא יש לחפש עבודה התואמת את הכישורים המתאימים למועמד. בנוסף, חשוב מאד לחשוב על תכונות חיוביות שיציגו אותם בתור מועמדים טובים למשרה. כאשר בני נוער מעוניינים להתקבל למשרה של הדרכה, אפשר לציין בקורות החיים שהם שימשו כמדריכים במסגרות שונות, כגון: קייטנות קיץ, חוגי ילדים שונים, קעמפים וכו'.

מעסיקים רבים מגייסים מועמדים לעבודה ובוחנים עובדים פוטנציאלים, בדרך כלל על פי קורות חיים אותם שולחים המועמדים. מאחר והמעסיקים אינם יכולים להקדיש יותר מכמה דקות לכל מכתב קורות חיים. ולכן, חשוב שהמידע המופיע בקורות החיים יהיה ממוצה ותכליתי ויענה באופן ישיר על כל השאלות הנבחנות בעת קבלת החלטת העסקת עובד חדש. כתיבת קורות חיים היא למעשה מכתב מקדים לפגישה הראשונה בין המועמד לבין המעסיק, לכן יש להקדיש מחשבה רבה לכתיבת קורות החיים. כתיבת קורות חיים נעימה, חלקה ללא שגיאות כתב תעיד על איכותו של המועמד.

קורות חיים - מסמך המציג את קורות חיים של מועמד שמעוניין להתקבל לעבודה.

כתיבת קורות חיים בהתאמה לתפקיד

כאשר אתם מגישים מועמדות למשרה מסוימת ראוי כי תזהו מהן התכונות והניסיון הנדרשים למשרה זו וכן מהן התכונות והניסיון שלכם הרלוונטיים לתפקיד. זהו שלב ראשוני אשר תוצאותיו יהיו קורות חיים מותאמים למשרה, אשר מי שמביט בהם מקבל תחושה כי המועמד המושלם נמצא! השאלות שאתם נדרשים לשאול את עצמכם הן מה רוצה מקום העבודה ממני ומה יש לי לתת למקום העבודה. לאחר מכן אתם צריכים לציין בדף קורות החיים את תכונות האופי שלכם והניסיון המקצועי שנראה לכם כי מחפשים במקום העבודה.

מבנה מסמך קורות חיים בנוי מכמה חלקים קבועים. נסקור כמה מהם.

פרטים אישיים

שם:

תאריך לידה:

ארץ לידה:

תאריך עלייה לארץ:

קשר:

מצב משפחתי:

השכלה

שנת התחלה-שנת סיום. תעודה, מקום הלימודים.

עבודה וניסיון מקצועי

שנת התחלה-שנת סיום מקום עבודה, תפקיד.

שליטה במחשבים

רמת שליטה ושמות התוכנות

שפות:

שפה ורמת שליטה

שונות

תחביבים, המלצות וכדומה

קורות חיים

פרטים אישיים:

שם: ברוך הלוי

תאריך לידה: כ' תשרי תשנ"ט 20.10.1989

ארץ לידה: ישראל

כתובת: הרב קוק 23 חדרה

קשר: סלולארי- 052-7667541

לימודים:

לימודים בת"ת המסילה עד כתיבת ח'

ישיבה לצעירים "אור השלום" בפתח תקווה

השלמת עשר שנות לימוד בתוכנית היל"ה

עבודה וניסיון מקצועי:

תשע"א-תשע"ב – מדריך בקייטנות קיץ של עמותת "יחד למען ילדי אור"

עבודה בחוגי נוער וקבוצות בגילאים צעירים

מתמצא מאד בתחום הרכב – תיקון ושימור – (התמחיתי במוסך השייך לאבי)

שפות –

עברית – שולט מצויין בשפה – קריאה, כתיבה, דיבור

אנגלית – שליטה מלאה בשפה – (הורי עלו מארה"ב)

להמלצות ניתן לפנות ל:

הגב' יעל נבו מנהלת מסגרת הילה

הרב משה שמש – משגיח בישיבה

אודה לכם אם אוזמן לראיון שם אוכל להוסיף עוד פרטים נחוצים.

ברוך הלוי

משימה

מכתב רשמי

יעקב לוי רצה להתקבל לעבודה במפעל לאלקטרוניקה. לכן שלח מכתב למנהל המפעל.

קרא את מכתבו של יעקב

עזור ליעקב לארגן ולכתוב את קורות החיים שלו.

שלום לך מנהל המפעל!

שמי יעקב. שמעתי שאתם מחפשים עובדים למפעל האלקטרוניקה שלכם.

עבדתי עם אבא שלי בתיקון כל מיני מכשירי אלקטרוניקה. אני אוהב להתעסק עם מכשירים, והעבודה עם אבא שלי, שיש לו מעבדה לתיקון כל מיני מכשירים אלקטרוניים הייתה כיף בשבילי, וגם צברתי שעות ניסיון רבות.

אומרים שיש לי ידיים טובות, ואני מסוגל לתקן כל דבר.

כבר נרשמתי לקורס אלקטרוניקה של משרד העבודה.

למדתי בקידום נוער בתוכנית היל"ה. קיבלתי תעודת 12 שנות לימוד ולמדתי גם קורס ערב בנושא יישומי מחשב.

אולי יעזור אם אספר שאני מדבר ערבית ומעט צרפתית. אנגלית אני יודע מהלימוד במחשבים.

אשמח אם תצרו איתי קשר. כדאי לכם. אני חרוץ וחברותי.

תודה רבה ולהתראות

יעקב לוי אני בן 18 ואני גר בבאר שבע ברחוב האורנים 68.

איך לכתוב דף נלווה לקורות חיים (מכתב מקדים) ומדוע זה חשוב

קורות חיים יכולים להיות מלווים במכתב מקדים (שכמובן מגיע קודם לקורות החיים). המכתב המקדים הוא המקום שבו אתם יכולים לדבר על עצמכם בגוף ראשון, לעורר אמפתיה בקרב הקורא את המכתב כמו גם את התחושה, שהינה סוף סוף מצא את המועמד שחיפש. במכתב מקדים אתם יכולים לכתוב שוב מסר שבדף קורות החיים טמון בין אלפי הפרטים, ולהציפו מעלה.

אמנם עדיין לא נהוג בארץ לכתוב מכתבים מקדימים, אך זו בדיוק הסיבה שאתם צריכים לנצל את ההזדמנות ולבלוט.

נסחו מכתב מקדים קצר בין עד חצי עמוד ובו כתבו לקורא קורות החיים שלכם מדוע המשרה נראית לכם מתאימה עבורכם ומה תוכלו לתת למקום העבודה.

כתיבת קורות חיים בהתאמה לתפקיד

כאשר אתם מגישים מועמדות למשרה מסוימת ראוי כי תזהו מהן התכונות והניסיון הנדרשים למשרה זו וכן מהן התכונות והניסיון שלכם הרלוונטיים לתפקיד. זהו שלב ראשוני אשר תוצאותיו יהיו קורות חיים מותאמים למשרה, אשר מי שמביט בהם מקבל את התחושה מרוממת הרוח שהמועמד המושלם נמצא!

השאלות שאתם נדרשים לשאול את עצמכם הן מה רוצה מקום העבודה ממני ומה יש לי לתת למקום העבודה. לאחר מכן אתם צריכים להציף בדף קורות החיים את תכונות האופי שלכם והניסיון המקצועי שנראה לכם כי מחפשים במקום העבודה.

איך לכתוב קורות חיים כך שאף אחד לא יתקשר אליכם

כדאי שתכירו את כל הטעויות שאתם יכולים לעשות כך שאיש לא יסתכל בקורות החיים שלכם...

- **לא לרשום דרך התקשרות.** זה נשמע מצחיק, אבל פעמים רבות אנשים פשוט שוכחים לרשום את הדרך ליצור עימם קשר. **דרכי ההתקשרות בטלפון, פקס או במכתב צריכות להיות מצוינות הן בדף קורות החיים והן במכתב הנלווה.**
- וודאו כי תאריך כתיבת קורות החיים עדכני.
- בדקו כי הצעת העבודה אכן מתאימה לדרישות התפקיד.
- השתדלו לכתוב ללא שגיאות כתיב – כדאי לבדוק היטב לפני ששולחים את המכתב או לתת לאדם נוסף לקרוא אותו על מנת לשלול כל אפשרות של כתיבה עם שגיאות כתיב.
- **סיפוק מידע לא נחוץ-** ובמקרה זה נכללים סיבות לעזיבת מקום העבודה

הקודם, תחביבים שאינם קשורים, בעיות רפואיות שלא משפיעות כלל על ההעסקה או כל מידע לא רלוונטי.

- **עיצוב מוגזם-ריבוי פונטים** (אחד מספיק) וגדלים (שניים מספיקים), שימוש בצבעים, הוספת תמונה (לא מקובל בארץ עדיין, ועדיף לא לשלוח אם לא מבקשים), הוספת מסגרת או סמלים מיותרים.
- **הגזמה** - ריבוי סופרלטיבים עצמיים (הצלתי את החברה מקריסה, הגדלתי לבדי את המכירות פי שלושה), ניפוח תפקידים (מנהל תחבורה בין איזורית, במקום "נהג מונית")

פעילות 1

הנדון הינו "כותרת" המכתב הרשמי – לפיכך, חשיבותו רבה מאד. **בנדון** אנו מציינים את נושא המכתב ומדגישים זאת בקו תחתי. לפניכם מספר אירועים - **למי תפנו במכתב? מה יהיה הנדון?**

1. ברחבה סמוך לבניין שלכם נפער בור גדול אשר מסכן את חיי הילדים בשכונה.

נכתוב

ל:

הנדון:

2. הוריתכם קבלו חשבון חשמל בסכום גבוה מאד.

נכתוב

ל:

הנדון:

3. הוחלט שכיתתכם לא תצא לטיול שנתי.

נכתוב

ל:

הנדון: _____

4. מצאתכם בשקית חטיפים של חברת "חטיף" חלקי אבנים.

נכתבו
ל: _____

הנדון: _____

שירה

משך ההוראה: 8 - 9 שעות

בחירה של 3 שירים מתוך מאגר

שירה היא הצורה היפה והגבוהה ביותר של הספרות. זוהי סוגת-על. המשורר מבטא עצמו במילים ספורות, בשורות קצרות בדרך כלל, ויוצר תמונה מושלמת של מצב ורגשות. השירה בנויה על מקבץ שלם של אמצעים אמנותיים: תמונות, שאילת משמעות, מטאפורות, חזרות, סימני פיסוק או העדר סימני פיסוק, צלילים, משחקי לשון, חריזה, שורות קצובות או העדר קצב בשורות, פסיחה/גלישה משורה לשורה ועוד. שפת השירה נוטה להיות שפה גבוהה. מהם הנושאים העולים בשירה? למעשה, כיום, כל נושא יכול להיות מבוטא בצורת שיר: תיאור טבע, תסכול, תפילה, אירועים אישיים ואירועים היסטוריים-לאומיים ועוד.

בטקסט שירי:

- במפגש עם שירים נקודת המוצא היא החוויה של הדובר בשיר.
 - הרעיון העומד מאחורי השיר מובע בשורות חוזרות
 - **המצלול והחרוז** תורמים לאווירת השיר (יש לקשר בין החרוז לרעיון שבשיר, ולא להישאר רק בהתייחסות הטכנית: איסוף חרוזים).
 - הדימויים בשיר תורמים להבנת ולהעשרת הדמיון ולחוויה הרגשית.
 - **סימני הפיסוק** כמו: סימן שאלה או מקף קשורים לאווירת השיר או להבלטה של רעיון בשיר.
- השירה נחלקת לתקופות, אנו נעסוק בשירת ימי הביניים, שירי קודש ופיוטים.

מטרות

- הצגת השירה כחוויה רגשית ואסתטית.
- התייחסות לטקסט הספרותי- השירים כמבע מורכב המאפשר מגוון דרכים וכיוונים.
- הקניית כלים לפרשנות סוגה נוספת- שירה.
- יכולת לפרש, לנתח ולהשוות בין שירים.

כיצד מנתחים שיר?

- א. קוראים את השיר קריאה ראשונית - קריאת התרשמות כלומר, קריאת הבנה. המטרה להבין את המילים מבחינה מילונית ולהבין את הקשרים בין המילים.
- ב. בודקים את "ההתרחשות" בשיר כלומר, להבחין מה "מסתתר" בשיר מבחינת החוויה.
- ג. מבררים מהו נושא השיר כלומר, על מה מדבר השיר. מה המסר – הרעיון – שבשיר. נושא השיר מצוי בדרך כלל בשורה אחת או שתיים בתוך השיר, "המסכם" כביכול את מכלול המרכיבים של השיר.
- ד. מנתחים את האמצעים האומנותיים שבשיר. כלומר, האמצעים שמקשטים את השיר וממחישים בדרכים שונות את המסר שהכותב מעוניין להעביר אלינו.
- ה. כותרת השיר - האם היא מוסיפה לנושא השיר או נותנת משמעויות נוספות להבנת נושא השיר? כלומר, מה המשמעות של הכותרת?
- ו. מציאת קשרים בין מילות השיר למילים נרדפות או לטקסטים שונים כמו התנ"ך או לטקסט אחר המוסר אותה חוויה, נושא או רעיון.
- ז. מסכמים את השיר מבחינת נושא השיר, המסר והרעיון, והאמצעים האומנותיים של השיר.

בקריאת שיר עלינו להתייחס לשני דברים: המה? והאיך?

1. מה הכותב מעוניין להעביר אלינו הקוראים – תוכן השיר, נימת השיר, האווירה המתוארת עמדת הכותב והמסר.
2. באילו אמצעים משתמש הכותב – מבנה שיר, אמצעים לשוניים וקישוטים ציוריים.

שירת ימי הביניים

בספרד של ימי הביניים נוצרה בלשון העברית שירה, תקופה זו מכונה בהיסטוריה של העם היהודי בשם "תור הזהב", כלומר תקופה של פריחה. בתקופה זו פרחו בספרד גם השירה העברית, גם הפילוסופיה היהודית, גם פרשנות המקרא, חקר הלשון העברית, המדע הכללי וכו'. גם מבחינה פוליטית וגם מבחינה תרבותית, חברתית וכלכלית היה מצבם של היהודים בספרד טוב באותה התקופה, שכן ספרד הייתה מפותחת אז לערים-מדינות, ועמים ודתות שונות רצו לשלוט בה, ואילו ליהודים לא הייתה כל שאיפה לשלוט בספרד, והם לא היו כל איום לשליטים. היהודים היו מעורים בכל תחומי החיים בספרד, והמשכילים שביניהם היו בקיאים גם בתרבות היהודית וגם בתרבות הכללית. באותה התקופה שלטו ברוב שטחה של ספרד המוסלמים, והיהודים הושפעו מאוד מתרבותם, מלשונם ובעיקר – משירתם. לכן נוכל למצוא בשירה העברית בימי הביניים גם נושאים וגם צורות אומנותיות שאופייניות לשירה הערבית.

שירת הקודש – אלה פיוטים שנכנסו אל סידור התפילה או אל המחזור, כלומר היו אלה שירים – פיוטים שהצטרפו אל תפילות קיימות. נושאייה של שירה זו היו נושאים דתיים ולאומיים – שירי הלל לגדולתו של אלוהים, שירים שפנו אל הנשמה וקראו לה להיטהר, להתקרב אל עבודת האלוהים ולהימנע מעיסוק בהבלי העולם הזה (תענוגות למיניהם), וכן שאיפה לגאולת העם בארצו, וכו'. בשירת ימי הביניים לא נהגו לתת שמות לשירים, והשירים נקראים בפינו על שם המילים הראשונות שלהם.

שירת החול – כשמה כן היא עוסקת בענייני דיומא ואין לה קשר לשירת הקודש; הנושאים של ימי החול הם רבים ומגוונים; משוררים כתבו שירים מרצונם או על-פי הזמנה. יש **הבדל** בין שירת הקודש לשירת החול פרט לכך שהנושאים הם שונים: ראשית, בשירי הקודש מקובל **לשבץ** מן התנ"ך יותר מאשר בשירת החול. שנית, שירת החול נדחתה בהתחלה מן הנימוק שהנושאים אינם רציניים אבל כאשר התברר ששירי החול נכתבים על-ידי אותם משוררים שכותבים את שירת הקודש הוסרה ההתנגדות לשירת החול.

אמצעים קישוטיים האופייניים לשירת ימי הביניים:

א. תפארת הפתיחה – בשירת ימי הביניים ייחסו חשיבות רבה לבית הראשון, הפותח את השיר, ולכן השתדלו לשכלל אותו וללטש אותו בכמה מובנים: מבחינת התוכן – הבית הראשון אמור לרמז על נושא השיר כולו. מבחינת הצורה – הבית הראשון הוא על פי רוב יחידה תחבירית שלמה, בדרך כלל יהיה חרוז בין הדלת והסוגר, לעתים קרובות תהיה תקבולת בין הדלת והסוגר, וכו'.

ב. תפארת החתימה (הסיום) – בדומה לפתיחה גם הסיום צריך להיות יפה ומרשים. לעתים יש בסיום איזה עניין חדש או מפתיע או מעין מוסר השכל וכו'.

ג. אקרוסטיכון (מצוי גם במקרא, אבל אופייני בעיקר לשירת הקודש) – סידור מיוחד של האותיות בראשי הבתים, היוצר צירוף בעל משמעות, כגון שמו של המשורר או סדר הא"ב, או חלק מפסוק מן המקרא וכו'.

ד. שיבוץ – שימוש בחלקי פסוקים מן המקרא להעמקת המשמעות.

ה. רמיזה – המשורר מרמז במלים אחדות למאורע מן המקרא או מתולדות האומה.

ו. צימוד – מעין "לשון נופל על לשון" – שימוש במלים בעלות צלילים דומים כדי להנעים את הדברים לאוזן השומע. ישנם סוגים אחדים של צימודים:

1. צימוד שלם – שימוש במלים בעלות אותו הצליל, אבל שונות במשמעותן.

2. צימוד שונה אות – שתי המלים שונות זו מזו רק באות אחת. לדוגמה: "ציון **בחבל** אדום ואני **בכבל** ערב" (**לבי במזרח** – ר' יהודה הלוי).

3. צימוד שונה תנועה – שתי המלים שונות זו מזו רק בתנועה אחת. לדוגמה: "ומתולדות **ימים כימים** יסערו" (**ישנה בחיק ילדות** – ר' יהודה הלוי)

4. צימוד גזרי – שימוש בשתי מלים או יותר מאותו השורש בנטיות שונות. לדוגמה: "נעורים **כנעורת ננערו**" (**ישנה בחיק ילדות** – ר' יהודה הלוי)

ז. חזרה – חזרה על אותה מלה פעמים אחדות לצורך הדגשה. לדוגמה: כאבי רב ומכתי אנושה – ר' שלמה אבן גבירול.

ח. חרוז מבריח: בשירת ימי-הביניים כל הסוגרים חורזים; החרוז נקרא 'חרוז מבריח' כי במילה 'מבריח' נמצאת המילה בריח; רוצה לומר שהחרוז סוגר את הבית בשיר כסוגר על בריח.

רבי אברהם אבן עזרא

רבי אברהם אבן עזרא נולד בשנת 1089 בעיר טודלה בספרד, בתור הזהב של יהודי ספרד. אברהם אבן עזרא היה מגדולי המלומדים והמשוררים שבין היהודים בספרד. מגדולי פרשני התורה, חוקר הלשון העברית ועסק גם בפילוסופיה, במתמטיקה, ברפואה, באסטרונומיה ובאסטרונומיה. רוב חייו חי בקורדובה שבדרום ספרד, וסבל מעוני ומחסור. בגיל 55 עזב את ספרד וחי חיי נדודים, בהם עבר בין ארצות שונות באירופה ובמזרח התיכון, ובתקופת נדודיו חיבר את פירושו לתורה. אבן עזרא חיבר גם פירוש על ספרי נביאים וכתובים (שאבד בחלקו) ופירוש לחמש מגילות – לצד ספרים בדקדוק ולשון. רבי אברהם אבן עזרא גם כתב ספרים באסטרונומיה וכן שירים רבים. כמו כן הוא כתב פיוטים רבים המוכרים ומושרים עד היום כגון: אגדלך, כי אשמרה שבת, לך אלי תשוקתי, צמאה נפשי, ועוד.

היה ידיד קרוב של המשורר רבי יהודה הלוי, שנולד גם הוא בטודלה שבספרד.

ראב"ע, המשורר הנודד בעל הלשון השנונה והמושחזת, מספק לנו דרך שיריו לא מעט פרטים על חייו. מהם אנו לומדים על עניו ונדודיו, על העשירים המתחמקים מבקשות העזרה ונוהגים בקמצנות, על "חכמים" שאינם כה חכמים. הגישה הריאליסטית הזו אותה מביא אבן עזרא אל שיריו היא חידוש בשירתה של אותה תקופה, כמו גם ההתבוננות האירונית על אחרים ועל עצמו. חוש ההומור שלו השזור בתוך שיריו והאופן שבו הוא מתלוצץ על חשבון עצמו וזולתו, הוא חידוש מרענן המעלה חיוך על שפתי הקורא.

אֲשָׁפִים לְבֵית הַשָּׁר / רבי אברהם אבן עזרא

אֲשָׁפִים לְבֵית הַשָּׁר – אֲמָרִים : כָּבֵר רָכָב!

אָבֵא לְעֵת עָרֵב – אֲמָרִים : כָּבֵר שָׁכָב!

אוּ יַעֲלֶה מְרָכָב, אוּ יַעֲלֶה מְשָׁכָב –

אוּיָה לְאִישׁ עָנִי, נוֹלַד בְּלִי כוֹכָב!

בשיר שלפנינו ניתן לראות את רושמו של העוני בו היה שרוי רבי אברהם אבן עזרא, עוני שלעיתים רבות היה מנת חלקם של משוררי ימי הביניים, שרבים מהם היו תלויים בפרטון עשיר שכלכל אותם. ניתן לראות בשיר ביקורת על השר העשיר, שאינו מתייחס כראוי לאנשים העניים התלויים בחסדיו.

השיר מתאר שני ניסיונות כושלים של הדובר בשיר להיפגש עם השר, כנראה לבקשת עזרה ותמיכה, אולם בשתי הפעמים, למרות ההסתברות הגדולה שהשר יהיה בבית (השכם בבוקר ולעת ערב) הוא לא זוכה להיפגש עם השר ונענה ע"י אחרים שהוא "כבר רכב" או "כבר שכב". אנו חשים אצל הדובר תחושת תסכול והרגשה שהשר מתחמק ממפגש עימו. הביטוי החוזר "אומרים" בלשון נסתרים מדגיש את תחושת הניכור אותה חווה העני- הוא לא זוכה להיפגש עם השר ואף לא לשמוע באופן ישיר היכן הוא. התסכול מועצם בשורה השלישית הנשמעת כעין סיכום ותלונה על מצבו: "או יעלה מרכב, או יעלה משכב..."

בשורה הרביעית והאחרונה עובר הדובר מדיבור על השר המתחמק ועל התסכול מחוסר ההצלחה להיפגש עמו, לדיבור על עצמו ועל רוע מזלו כאיש עני, שנולד ללא כוכב, כלומר ללא מזל וללא אפשרות אמיתית להיחלץ ממצבו. הכוכב, מעבר למשמעותו האסטרולוגית מבטא גם אופק, סיכוי לשינוי- אור המנצנץ באופק וטומן בחובו הבטחה למשהו אחר.

אמצעים אומנותיים בשיר:

השיר בנוי מארבע שורות, שכל אחת מהן מתחילה באות א' ומסתיימת באות ב'.

ישנו בשיר חרוז מברית- רכב, שכב משכב

ובשורה שלישית – צימוד שונה אות- מרכב – משכב

בשיר ישנם ניגודים: אשכים- לעת ערב, וכן השר העשיר מול המשורר העני.

יש כאן גם הנגדה בין השר לבין העני- השר תמיד עולה (על המשכב, על המרכב...) ואילו העני- אויה לו, הוא תמיד יורד...

הכוכב מופיע בשיר כסמל למזל (ר' א"ע עסק גם באסטרולוגיה) ולסיכוי לשינוי.

המצלול בשיר- חזרה על העיצור "או": אומרים, אומרים, או, או, אויה, כביכול כל השיר מוביל אותנו הקוראים אל הקביעה בסיומו- "אויה לאיש עני..."

המצלול בולט במיוחד בשורות האחרונות בדמיון בין הביטוי "או יעלה" לביטוי "אויה".

1. איזו תחושה נותרת בכם לאחר קריאת השיר?

2. האם השיר מציג פתרון או פתח לתקווה עבור האיש הצני?

3. האם השיר מזכיר לכם איזו חוויה מחייבת?

מצד אחד הקביעה בסיום "אויה לאיש עני – נולד בלי כוכב" מותירה את הקורא בתחושה שאין לעני באמת יכולת השפעה על חייו, ומצבו עגום. מצד שני אולי ניתן לומר שמה שהעני כן יכול לעשות הוא לכתוב את השיר... עצם היכולת לשתף ברגשות הקשים, ואף לרכך אותם דרך המבע האירוני, מהווה איזושהי הקלה עבור העני, ואולי אף מחזירה לו תחושת-מה של שליטה על חייו. חוש ההומור, הציניות והאירוניה העולה מן השיר גורמים לנו כקוראים לא להיותר עם תחושת מועקה אלא בתחושה שבזכות חוש ההומור הזה, יש סיכוי שאותו איש עני יוכל להתמודד עם קשייו...

העשרה

על רוע מזלו כתב רבי אברהם אבן עזרא שיר נוסף:

גלגל ומזל במעמדם, נטו במהלכם למולדתי.

לו יהיו נרות סחורתי, לא יאסוף שמש עדי מותי

איגע להצליח ולא אוכל, כי עוותוני כוכבי שמי.

לו אהיה סוחר בתכריכין, לא יגועון אישים בכל ימי

מסופר על רבי אברהם אבן עזרא שהיה עני מרוד וכל ימיו חי בעוני גדול, חברו הטוב היה הרמב"ם שרצה מאוד לעזור לו כלכלית, אך הרב אבן עזרא התנגד ולא הסכים בשום פנים ואופן לקבל עזרה כספית מאחרים. ישב הרמב"ם וחשב היאך יוכל לעזור לחברו הטוב ללא ידיעתו, ורעיון יפה נצנץ במוחו, הרי הרב אברהם אבן עזרא יוצא כל בוקר לתפילת שחרית בבית הכנסת הסמוך לביתו, ובדרכו לתפילה עובר הוא על גשר סמוך, אשים לו שם כסף על הגשר, והרי לפי ההלכה המוצא מעות מפוזרים הרי אלו שלו, וכך יוכל הרב אבן עזרא לקבל כסף מדין מציאה כדין, ולא מדין צדקה.

אמר ועשה, למחרת השכם בבוקר הלך הרמב"ם לגשר, וממש סמוך לבואו של הרב אבן עזרא, נגש לגשר ופיזר שם שטרות של כסף ומיד התחבא מאחרי עץ סמוך וציפה לבואו של ידידו הטוב. ואכך מיד הגיע הרב אבן עזרא, אך מה רבה הייתה הפתעתו של הרמב"ם, כשראה את חברו הטוב עובר את הגשר כשעיניו עצומות, ואין הוא מבחין כלל בשטרות הכסף שהכין לו במיוחד, פנה מיד הרמב"ם לידידו הטוב ושאלה בפיו, מדוע עברת היום את הגשר בעיניים עצומות? ענה לו הרב אבן עזרא, כל יום אני עובר את הגשר בדרכי לבית הכנסת, והיום אמרתי לעצמי, מעניין אם אצליח לעבור את הגשר בעצימת עיניים, וכך עשיתי, ואכן הצלחתי לעבור את הגשר בעיניים עצומות. שמע זאת הרמב"ם וסיפר לרב אבן עזרא את מה שהכין לו על הגשר, ענה לו הרב את היסוד שלו, שהאדם מקבל רק מה שמגיע לו ומה שלא מגיע לו לא יעזור שום דבר שבעולם ואפילו אם יצליח לקבל דבר שלא מגיע לו כדין הרי שזה יילקח ממנו בדרכים אחרות.

הפיוט

הפיוט הוא כינוי לכל שירת הקודש העברית - בתחילת דרכו נכתב הפיוט לצורך התפילה בבית הכנסת. בעיקר בשבתות ובחגים. פייטנים כתבו שירי קודש ועיטרו בהם את התפילות. הפיוטים באותו זמן הושרו ע"י החזן וקהל המתפללים במהלך התפילה.

מארץ ישראל עבר הפיוט לארצות התפוצה, והגיע ליהודים בארצות האסלאם - בבל (היום - עירק), ספרד וצפון אפריקה, ובמקביל גם לארצות אירופה הנוצריות - לאיטליה, צרפת וגרמניה.

בספרד בימי הביניים, בהשפעת השירה הערבית, הגיע הפיוט לשיא התפתחותו וכלל גם חריזה, מקצב וחלוקה ל'בתים'. יהודי התפוצות הרחיבו את השימוש בפיוט גם מעבר לתפילה והשתמשו בו גם באירועים שונים, כגון - חתונה, ברית מילה וסעודת שבת.

רוב הפיוטים כתובים בלשון גבוהה ומליצית שאינה קלה להבנה. בתקופות הקדומות של הפיוט הרבו לחדש מילים והתבססו על לשון חז"ל. לעומת זאת, בהמשך השתמשו דווקא בלשון המקרא או בלשון אישית מבלי לחדש מילים.

אחד הדברים המאפיינים את הפיוט הוא היותו מושר בציבור. נוהגים לשיר את הפיוט בלחנים שונים לפי עדות וקהילות. לעתים קרובות למילים של פיוט מסוים יש מספר מנגינות. למשל, לפיוט "לכה דודי" עשרות מנגינות.

בשירת ימי הביניים אנו מוצאים כללים ברורים ואחידים, קישוטים קבועים החוזרים על עצמם. ככול שהשיר ירבה בקישוטים, כך יגדל יופיו המבנה של השיר בעל כללים ברורים וידועים, ועל הפייטן לשמור בקפדנות על כללים אלה. הכללים של שירת ימי הביניים הושפעו ונלקחו מהשירה הערבית, שהייתה בשיא פריחתה בתור הזהב.

פיוטים ידועים: מעוז צור ישועתי, ידיד נפש, אגדלך, אדון הסליחות, סליחות ועוד.

הפיוט "כי אשמרה שבת", הוא שיר קודש ידוע ומפורסם בקהילות ישראל ונהוג לשיר אותו בסעודת השבת, בלחנים שונים ומגוונים.

לפני שנקרא את השיר, נפתח בהיכרות עם מקור ומשמעות המושגים: זכור, שמור, עונג שבת, כבוד שבת

כידוע, עשרת הדברות מופיעות פעמיים בתורה. בספר שמות כתוב "זכור את יום השבת לקדשו" ובספר דברים חוזר משה על הדברים בשינוי: "שמור את יום השבת לקדשו"

הסבירו חכמים ש"שמור וזכור בדיבור אחד נאמרו" (פסיקתא זוטרתא, פרשת ואתחנן) "זכור" היא מצוות עשה, ו"שמור" היא מצוות לא תעשה.

בנוסף ישנו הפסוק בישעיהו נח: יג, (יש הנוהגים לומר אותו בקידוש בשבת בבוקר), ובו נאמר: "אם תשיב משבת רגלך, עשות חפצך ביום קדשי, וקראת לשבת ענג, לקדוש ה' מכבד, וכבדתו מעשות דרכיך, ממצוא חפצך ודבר דבר" מפסוק זה אנו לומדים שיש לכבד את השבת ויש לענגה.

כותב הרמב"ם (הלי שבת פ"ל): "ארבעה דברים נאמרו בשבת - שנים מן התורה ושנים מדברי סופרים והן מפורשין על ידי הנביאים: שבתורה - זכור ושמור, ושנתפרשו על ידי הנביאים - כבוד ועונג, שנאמר: 'וקראת לשבת עונג ולקדוש ה' מכבד'".

אם כן, מה המשמעות האצטית de כבוד, אונג, שמירה וזכירה?

הרמב"ן מגדיר את החלוקה בין שמור לזכור כך:
"זכור" - מצוות עשה הקשורות לשבת
"שמור" - מצוות לא תעשה הקשורות לשבת

הגר"א מגדיר את החלוקה בין עונג לכבוד כך:
"כבוד" - ההכנות לשבת

"עונג" - הדברים שצריך לעשות בתוך השבת והם המייחדים אותה - 3 סעודות, 4 תפילות ועוד....

לפיכך, כבוד שבת ועונג שבת הן מצוות עשה והן כלולות בחובות של זכירת השבת, ואילו כל מצוות לא תעשה הקשורות לשבת כלולות בשמירת השבת.

פצילות מס' 1

לפניכם פצילות שונות הקשורות לשבת. עליכם לסווג אותן לטבלה המצורפת.

*הכנת הנרות להדלקה *להתרחץ ולהתלבש בד"י שבת *לא לשמוע שירי שבת ברדיו *לאכול בשר ודגים בסעודות *לא צרוק את שולחן השבת *להתפלל 4 תפילות *הדלקת נרות שבת *לא ללבוש *לא ללבוש מתחום שבת *לא לכתוב- ובכללן- לא	קניות לכבוד השבת *לא להדליק אש בשבת *לאכול פלוס סעודות שבת *לשיר זמירות שבת סביב שולחן השבת *לדבר דברי תורה על שולחן השבת *לא להדליק מלצן בשבת *לנוח בשבת *לצעות קידוש *לא להשתמש בחשמל *לא לעבוד ולעסוק בהמה תשבות לצעות שיצורי בית

שור	לכור
	צונט
	כבוד

לפני הקריאה אפשר להשמיע לתלמידים את השיר ולשיר עמם. אפשר גם להביא כלי נגינה ותווים ולאפשר לתלמידים שיודעים לנגן, לעשות זאת.

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת - רבי אברהם אבן עזרא. (ראב"ע)

כִּי אֶשְׁמְרָה שַׁבָּת אֶל יִשְׁמְרֵנִי,
אוֹת הִיא לְעוֹלָמִי עַד בֵּינוּ וּבֵינִי.
אֲסוּר מִצֵּא חֶפֶץ מַעֲשׂוֹת דְּרָכִים,
גַּם מִלְדַּבֵּר בּוֹ דְּבָרֵי צָרָכִים,
דְּבָרֵי סְחָרָה אֶף דְּבָרֵי מְלָכִים,
אֶהְיֶה בְּתוֹרַת אֵל וּתְחַכְמֵנִי.

בּוֹ אֲמַצֵּא תְּמִיד נֶפֶשׁ לְנַפְשִׁי,
הִנֵּה לְדוֹר רֵאשׁוֹן נָתַן קְדוּשָׁי
מוֹפֵת בְּתֵת לְחֵם מְשֻׁנָּה בְּשִׁשִּׁי,
כִּכָּה בְּכָל־שִׁשִּׁי יִכְפִּיל מְזוֹנִי.

רָשָׁם בְּדַת הָאֵל חֵק אֶל־סִגְנוֹי,
בּוֹ לְעֶרְךָ לְחֵם פָּנִים לְפָנִי,
גַּם־בּוֹ לְהִתְעַנּוֹת עַל פִּי נְבוֹנִי
אֲסוּר לְבַד מִיּוֹם כְּפוֹר עוֹנִי.

הוא יום מְכַבֵּד הוא יום תְּעַנּוּגִים
לְחֵם וַיֵּין טוֹב בְּשָׂר וְדָגִים.
מִתְאַבְּלִים בּוֹ הֵם אַחֲוֹר נְסוּגִים,
כִּי יוֹם שְׂמֵחוֹת הוּא וַיִּשְׂמַחֲנִי.

מִחַל מְלֹאכָה בּוֹ סוּפוֹ לְהַכְרִית,
עַל־כֵּן אֲכַבֵּס־ בּוֹ לְבִי כְּבָרִית,
אֶתְפַּלֵּל אֶל־אֵל עֲרַבִּית וְשַׁחְרִית,
מוֹסֵף וְגַם מְנַחָה הוּא יַעֲנֵנִי.

הפיוט "כי אשמרה שבת" הוא מהפיוטים המוכרים, המושרים והנפוצים בקהילות ישראל בשבתות.

השיר מורכב מפתיח שנקרא "מדריך" ועוד חמש מחרוזות

הפתיח הוא המדריך המתאר את הבטחת ה' המהווה ברית בין הקב"ה לעם ישראל ומתבסס על הפסוקים: "את שבתותי תשמרו כי אות היא ביני ובינכם לדורותיכם" (שמות ל"א פסוק י"ג) "ושמרו בני ישראל.... לדורותם ברית עולם... ביני ובין בני ישראל אות היא לעולם, כי ששת ימים.... וביום השביעי שבת וינפש". (שמות פרק ל"א פסוקים טז-יז)

מכאן לומדים שהברית בעניין שמירת השבת משמשת זיכרון ועדות למעשה בראשית, לבריאת העולם.

פעילות מס' 2

קראו שוב את אחרונות השיר ונצאו בהן מצוות הקשורות לשמירת
שבת. ונצוות הקשורות לזכיית השבת.

שמיירת השבת	זכירת השבת	
		אסור מצא חפץ מעשות דרכים, גם מלדבר בו דברי צרכים, דברי סחרה אף דברי מלכים, אהגה בתורת אל ותחכמני.
		בו אמצאה תמיד נפש לנפשי, הנה לדור ראשון נתן קדושי מופת בתת לחם משנה בששי, ככה בכל ששי יכפיל מזוני.
		הוא יום מכבד הוא יום תענוגים לחם ויין טוב בשר ודגים. מתאבלים בו הם אחר נסוגים, כי יום שמחות הוא וישמחני.
		רשם בדת האל חק אלסגניו, בו לערך לחם פנים לפניו, גם-בו להתענות על פי נבוניו אסור לבד מיום כפור עוני.
		מחל מלאכה בו סופו להכרית, על- כן אכבס בו לבי כברית, אתפללה אלאל ערבית ושרית, מוסף וגם מנחה הוא יענני.

מחרוזת א' עוסקת באיסורים החלים בשבת.

"אסור מצוא חפץ" = איסור לרצות לעשות מלאכות האסורות בשבת
"לעשות דרכים" = אסור לצאת מתחום שבת - אסור לעשות דברים שרגילים לעשות ביום חול.
"לדבר בו דברי צרכים" = אסור לדבר דברים שקשורים ליום חול ואינם קשורים לשבת.
"דברי סחורה אף דברי מלכים" - ממשיך את האיסור הקודם - אסור לעסוק בדיבור הקשור במסחר ובמלוכה, דהיינו - פוליטיקה וכדומה....
"אהגה בתורת אל ותחמני" = פה ישנו הדגש על מה צריך לעשות (- בגדר זכור ולא בגדר שמור, כמו שהיה עד עכשיו) צריך בשבת ללמוד תורה, להנות ולהחכים ממנה.

מחרוזת ב' עוסקת בהכנות לשבת:

"נופש לנפשי" = בשבת צריך להיות שרוי במנוחה
בהמשך, שורות המזכירות כי בדור הראשון - דור המדבר שיצא ממצרים, נתן הקב"ה (קדושי = כינוי להקב"ה) את המן במדבר - המן ניתן במופת, בנס, והמן הוא לחם. ביום שישי ניתנה כמות כפולה של מן, לכבוד שבת, כדי שבשבת לא יצאו ללקט מן. בתורה אף כתוב בפירוש שביום השישי 'והכינו את אשר יביאו', ומכאן למדו חכמים את חובת הכנת המאכלים והצרכים ביום השישי לפני שבת.
"יכפיל מזוני" - הציווי לברך על שני לחמים בשבת. הביטוי "לחם משנה" כבר רומז על כך. עוד עניין שנרמז בשורה זו הוא ההכנה לשבת, כדי לנוח בשבת. כמו ליקוט המן ביום שישי כהכנה לשבת, ועוד - רמיזה אפשרית להבטחה האלוקית לשכר לשומרי השבת.

מחרוזת ג' מזכיר את לחם הפנים והאיסור להתענות בשבת:

הדובר רומז על עניין הכבוד והעונג שצריך לנהוג בשבת.
"לחם ויין טוב..." = מצווה לענג את השבת באכילת לחם, בשר, דגים ושתיית יין.
"להתענות.... אסור..." = אסור להתענות ולצום ביום השבת. (הפעם היחידה שמותר להתענות בשבת, היא רק אם יום כיפור חל בשבת).

מחרוזת ד' עוסקת במצוות הקשורות בשמור וזכור

"המתאבלים בו" = לאחר שדובר במחרוזת הקודם על האיסור להתענות בשבת, מחדד הדובר ומוסיף שאסור גם להתאבל ביום השבת. מי שמתאבל הוא חוטא, נסוג לאחור. אסור להתאבל מכיוון שהוא יום בו אנו מצווים לשמוח. (מקיימים את השמחה בשבת ע"י לימוד תורה)

מחרוזת ה עוסקת בציווי לא לעשות מלאכה בשבת:

"מחל מלאכה..." = מי שעושה מלאכה בשבת הוא מחלל אותה, ועונשו יהיה מוות בידיי שמים, כרת.

"אכבס" = צריך לכבס את הלב בבורית, שזה סבון. הכוונה היא להיטהרות הנפש. (יש לדייק, המילה "לבי" המעידה על ניקיון, טהרה פנימית) "אתפלל..." = השיר מסתיים בציווי להתפלל בשבת 4 תפילות ולא 3 תפילות כבימות החול.

סיום - כמו בפתוחה - גם פה ישנה מידה כנגד מידה - אם אתפלל כמצווה בשבת, 4 תפילות כסדרן, אזכה לכך שה' יענה לתפילותיי.

ענו על השאלות שלפניכם

1. מהי משמעות השבת עבור הדובר, האני-השר, בסיר?

2. מהי משמעות השבת עבורכם?

3. מה הם הדברים המאפיינים את השבת שלו?

4. מה הם הדברים המאפיינים את השבת שלכם?

5. האם השבת שלו היא יותר שמור או יותר זכור?

6. האם השבת שלכם היא יותר שמור או יותר זכור?

אמצעי עיצוב וקישוטים :

- 1) אקרוסטיכון : בראשי המחרוזות : אברהם.
- 2) שיבוצים : בפיוט זה שיבוצים רבים שלקוחים ממקומות שונים במקרא.
- 3) כינויים - בפיוט שלנו ישנם מספר כינויים : קדושי- הקב"ה. דור ראשון- דור המדבר. סגניו- הכהנים.
נבניו- חז"ל.
- 4) צימודים - בפיוט מספר צימודים (- לשון נופל על לשון). כמו :
א. "בו אמצאה תמיד **נופש לנפשי**" - צימוד המדגיש את אוירת השבת- הנופש, התענוגים.
ב. "בו לערוך לחם **פנים לפניו**" - צימוד המדגיש את חשיבותו של לחם הפנים הנערך מחדש לפני הקב"ה בכל יום שישי לכבוד השבת.
ג. "אתפללה **אֶל אֵל** ערבית ושחרית" - צימוד המדגיש את חשיבותן של תפילות השבת כשלב בהיטהרות הנפש בקבלת אוירת הקדושה הרצויה.
- 5) מטפורה : שימוש בציור לשוני על מנת להדגיש את ההיטהרות הנדרשת ביום השבת, אומר המשורר על דרך המטפורה : "אכבס ליבי בבורית", כלומר : כשם שמכבסים ומנקים בחומרי ניקוי, סבונים כך אני אטהר ואנקה ליבי מחטאים.
- 6) ניגוד : במחרוזות ג',ד' מופיע רעיון ניגודי של האבל והתענית האסורים בשבת ולעומת זאת של השמחה והתענוגים שהם ממהות השבת : מצד אחד- "להתענות" (עינוי אסור בשבת מלבד יום הכיפורים), "מתאבלים" (אלו שבכל זאת מתאבלים בשבת- אחור נסוגים, הם בגדר חוטאים). ומצד אחר- "יום תענוגים", "יום שמחות".
- 7) שימוש בגוף ראשון : המשורר הדובר משתמש לאורך הפיוט כולו בגוף ראשון, כגון : אשמרה, ישמרני, ביני, אהגה, אמצאה, קדושי, אכבס.
* ביטוי לשוני זה מצטרף גם לחרוז האזור (- המופיע במדריך וחוזר בטור האחרון של כל מחרוזת) : "ני" : ישמרני, ביני, ותחכמני, מזוני, עווני, וישמחני, יענני.
- 8) חזרה : בפיוט משתמש ראב"ע בחזרה על מילים וביטויים – כל זאת כדי להדגיש את העקרונות עליהם מתבססת אוירת השבת ומהות קדושתה הייחודית. דוגמאות לחזרה :

מחרוזת א' : המילה "דברי" מופיעה שלוש פעמים ומדגישה את איסורי השבת ובפרט את העניינים- הדברים- הדיבורים שעליהם אסור לדבר בשבת : דברי מלכים, דברי סחורה, דברי מלכים.

מחרוזת ב' : המילה "שישי" מופיעה פעמיים ומדגישה את מהות ההכנות לשבת ביום השישי, כך שכל ההכנות יסתיימו בטרם יגיע היום הקדוש, והאדם יהיה חופשי בו מצרכיו החומריים, כמו הכנת מזונו.

מחרוזת ד' : המילה "יום" מופיעה שלוש פעמים כדי להעצים את תחושת ההתעלות, התענוג, הנופש שמבטאת את יום השבת : היום מכובד הוא, יום תענוגים, יום שמחות.

מחרוזת א' + ג' : המילה "אסור" – למרות העובדה שרוב הפיוט מדגיש את אוירת השבת באופן חיובי, בכל זאת מזכיר המשורר גם מאיסורי השבת והם : איסור לעסוק בענייני חולין (מחרוזת א') ואיסור להתענות, לצום ולהתאבל (מחרוזת ג', ד').

מחרוזות ב' + ג' : המילה "לחם" שמופיעה בכל אחת מהמחרוזות האלו באה להזכיר מצווה או נוהג הקשור בהלכות השבת ובמצוותיה ונקשר בלחם- גם לחם המשנה הנהוג מאז ימי בני ישראל במדבר (והכפלת כמות המן בימי שישי לצורך השבת) וגם לחם הפנים שהיה נהוג במקדש כחוק לכהנים.

המדריך + מחרוזות א', ה' : כינוי שם ה' - "אלי"¹ (בנוסף לכינוי במחרוזת ב' - "קדושי") :

הקבלה- הדדיות (- מעין "מידה כנגד מידה") :

כי אשמרה שבת- אל ישמרני - אם האדם ישמור את השבת--- ה' ישמור אותו
אהגה בתורת אל- ותחכמני - אם האדם יהגה בתורת ה' בשבת---הרי שאז הוא יחכים

אתפללה אל אל (ערבית ושחרית, מוסף וגם מנחה)- כי יענני

לכה דודי לקראת כלה/ר' שלמה הלוי אלקבץ

ר' שלמה הלוי אלקבץ נולד בסלוניקי בשנת רס"ה ונפטר בשנת שמ"ד בצפת. אחר נישואיו עלה לארץ בדרך שהה באדריאנופולי בה הכיר את ר' יוסף קארו. עם עלייתו לצפת חבר לר' משה קורדוברו שהיה גיסו. תלמידים רבים נהרו אחריו. ר' שלמה נהג לערוך סיורים על קברי צדיקים במירון וסביבותיה. כמקובל עסק בתורת הח"ן. הוא חיבר פירושים לחמש מגילות, ספרי קבלה, פירוש להגדה של פסח על דרך הסוד. ספר גירושין כולל דברי תורה. פירוש על התורה, ספר תהילים ואיוב. פירוש לסידור התפילה. הוא כתב ספר על יסודות האמונה, ספר קבלה, דרשות ופיוטים המפורסם בהם "לכה דודי" שהתקבל בתפוצות ישראל. ר' שלמה נולד דור אחד אחרי גירוש ספרד וראה בגירוש ובייסורים חלק מחבלי-הגאולה והצפייה למשיח. רעיונות אלה מופיעים בפיוט שלפנינו.

פיוט זה, אחד מפניני השירה היהודית, נכתב לפני כ- 450 שנה (בזמנו של רבי יוסף קארו ה"בית יוסף"), אותו חיבר כתהילה לכבוד שבת המלכה, ואף חתם את שמו בראש כל בית (שלמה לוי). לקישוט זה קוראים – אקרוסטיכון. הפיוט התקבל במהירות לסדר התפילות של כל קהילות ישראל, על אף שסידור התפילה היה כבר חתום ונעול, דבר המעיד על עוצמתו של פיוט מופלא זה, שנכתב ברבדים של פשט וסוד גם יחד. הפיוט הפך להיות הפיוט המרכזי בקבלת השבת וזכה ללחנים רבים, מלחנים מסורתיים עתיקים ועד ללחנים בני ימינו (הרב קרליבך ותלמידיו).

המקור לפיוט זה מבוסס על פי דברי הגמרא המספרת על רבי חנינא, שהיה מתעטף בערב שבת בין השמשות ואומר: "בואו ונצא לקראת שבת המלכה", וכן סופר על רבי ינאי שהיה יוצא בבגדי שבת ואומר: "בואי כלה, בואי כלה".

לְכֵה דוּדֵי לְקִרְאֵת פְּלָה // פְּנֵי שַׁבַּת נְקִבְלָה

שְׁמור וְזכור בְּדבור אֶחָד // השְׁמיעֵנוּ אל המִיָּחָד // ה' אֶחָד ושְׁמוֹ אֶחָד // לְשֵׁם
וּלְתַפְאֵרַת וְלִתְהִלָּה

לְקִרְאֵת שַׁבַּת לְכוּ וְנִלְכֵה // כִּי הִיא מְקוֹר הַבְּרָכָה // מֵרֵאשִׁית מְקַדֵּם נְסוּכָה // סוּף
מַעֲשֵׂה בְּמַחְשָׁבָה תִּחְלָה

מְקַדֵּשׁ מְלֶךְ עִיר מְלוּכָה // קוֹמֵי צְאֵי מִתּוֹךְ הַהִפְכָּה // רַב לָךְ שַׁבַּת בְּעַמְקֵי הַבְּכָא //
וְהוּא יִחְמוֹל עֲלֶיךָ חֲמֵלָה

הִתְנַעְרִי מֵעֶפֶר קוֹמֵי // לְבָשִׁי בְּגָדֵי תִפְאֵרֶתךָ עַמִּי // עַל יַד בֶּן יִשְׂרָאֵל הַלְחָמִי //
קִרְבָּה אֶל נַפְשִׁי גְּאֻלָּה

הִתְעוֹרְרִי הַתְעוֹרְרִי // כִּי בָּא אֲוֶרְךָ קוֹמֵי אֲוֶרִי // עוֹרֵי עוֹרֵי שִׁיר דְּבִירֵי // כְּבוֹד ה'
עֲלֶיךָ נִגְלָה

לֹא תִבוֹשִׁי וְלֹא תִכְלָמִי // מַה תִּשְׁתַּחֲוֶה וּמַה תִּתְהַמֵּי // בָּךְ יִחְסוּ עַנְיֵי עַמִּי // וְנִבְנְתָה
עִיר עַל תִּלָּה

וְהָיוּ לְמִשְׁסָה שְׂאֵסִיךְ // וְרַחֲקוּ כָּל מְבַלְעֵיךָ // יִשְׂיֵשׁ עֲלֶיךָ אֱלֹהֶיךָ // כְּמִשׁוֹשׁ חֲתָן עַל
פְּלָה

יְמִין וְשְׂמֹאל תִּפְרוּצֵי // וְאֵת ה' תַּעֲרִיצֵי // עַל יַד אִישׁ בֶּן פְּרָצֵי // וְנִשְׁמַחַה וְנִגְלָה

בוֹאֵי בְּשָׁלוֹם עֲטָרַת בַּעֲלָה // גַּם בְּשִׂמְחָה וּבְצַהֲלָה // תּוֹךְ אֲמוּנֵי עַם סִגְלָה // בוֹאֵי
כִּלָּה בוֹאֵי כִלָּה

1. MODERN VERSION.

Andantino.

Solo. Le - kah do - di liḳ - rat..... kal - lah, pe - ne..... Shab -
 bat ne - kab - - be - lah. RESPONSE. Le - kah.... do - di liḳ -
 rat..... kal - lah, pe - ne Shab - bat.... ne - kab - be - lah.

2. MARCELLO'S VERSION, 1724.

Quasi Lento.

Solo. Le - kah do - di..... liḳ - rat kal - lah..... pe -
 ne Shab - bat..... ne - kab - be - lah. RESPONSE. Le - kah do - di..... liḳ -
 rat kal - lah..... pe - ne Shab - bat..... ne - kab - be - lah.

©JewishEncyclopedia.com

מבנה הפיוט

הפיוט בנוי מתשע מחרוזות כשלפניהן מצויים שני טורים המהווים- "מדריך". כל מחרוזת יש שלושה טורים (בתים) בעלי חרוז משותף המתחלף ממחרוזת למחרוזת.

בפיוט מבנה רעיוני מעגלי הפייטן פותח בנושא קבלת השבת ומסיים בקבלת השבת. במחרוזת א' קורא הפייטן לעם לקבל את השבת ובמחרוזת האחרון הוא קורא לשבת לבוא.

מבנה הפיוט כולל בתוכו שני נושאים מרכזיים: שני הבתים הראשונים (שמור וזכור, לקראת שבת) עוסקים בנושא השבת. ששת הבתים המרכזיים עוסקים בנושא הגלות והגאולה ואילו הבית האחרון (בואי בשלום) חובר לשני הבתים הראשונים וסוגר את הפיוט שוב בעיסוק בנושא השבת. כך מבטא הפיוט שני נושאים חשובים: השבת והגאולה. שקשורים זה בזה בקשר בל ינתק. כך רומז הפייטן לרעיונות המחברים בין שני התכנים הללו.

מצאו את האמצעים האמנותיים הבאים בשיר:

– אקרוסטיכון

– כינויים

– דימוי

– חזרות של מילים או ביטויים

– מילים נרדפות

– מוטיבים – מוטיב האור

– מוטיב המלוכה

– מוטיב השמחה

– ניגודים

– צימודים

אמצעים נוספים בשיר –

שיבוצים -

בפיוט שיבוצים רבים, מהם בשינוי ומהם בהיפוך. כגון: "כי בא אורך קומי אורי".

על פי ישעיה ס', א': "קומי אורי כי בא אורך"

"מה תשתוחחי ומה תהמי" על פי תהילים מב', ו': "מה תשתוחחי נפשי ותהמי

עלי".

רמיזה – "שמור וזכור בדיבור אחד" – רמז לעשרת הדברות

"רב לך שבת בעמק הבכא" – רמיזה לגלות

"בך יחסו.. ונבנתה עיר על תילה" – רמיזה לגלות ולשיבת ציון

מצלול – משיסה שוסייד/ישיש כמשוש (ס, ש)

אותיות שורקות המסמלות שמחה.

מטאפורה – לבישת בגדי תפארה כביטוי לגאולה ועידוד.

יְשֵׁנָה בְּחִיק יְלָדוֹת / ר' יהודה הלוי

יְשֵׁנָה בְּחִיק יְלָדוֹת, לְמַתִּי תִשְׁכְּבֵי! / דְּעֵי כִי נְעוּרִים פְּנְעוּרְת נְנַעְרוּ!
הֲלָעַד יָמֵי הַשְּׁחָרוֹת? קוּמֵי צְאֵי, / רְאֵי מְלֶאכֶי שִׁיבָה בְּמוֹסָר שְׁחָרוֹ,
וְהַתְנַעֲרֵי מִן הַזְּמַן פְּצַפְרִים / אֲשֶׁר מְרַסִּיסֵי לִילָה יִתְנַעְרוּ.
דְּאֵי כְּדָרוֹר לְמִצָּא דְרוֹר מִמַּעַלְדָּךְ / וּמִתּוֹלְדוֹת יָמִים פְּיָמִים יִסְעָרוּ.
הֵי אַחֲרֵי מַלְכָךְ מִרְדַּפְת, בְּסוּד / נִשְׁמוֹת אֲשֶׁר אֵל טוֹב ה' נִהְרוּ!

ישנה בחיק ילדות – ר' יהודה הלוי

ר' יהודה הלוי – רבי יהודה בן שמואל הלוי (ריה"ל) היה תלמיד חכם, פייטן פילוסוף ומשורר בספרד. מגדולי משוררי "תור הזהב" בספרד.

שירי ריה"ל מבטאים את הכיסופים לעלייה לארץ, ריה"ל נחשב לאחד מגדולי משוררי ספרד בתקופת "תור הזהב". רבים משיריו נכנסו לסידור התפילה, לסליחות, זמירות שבת ול"שירת הבקשות". ריה"ל מפורסם בייחוד בזכות השירים שכתב על ארץ ישראל והכמיהה אליה, בהם כתב משפטים שהתפרסמו ביותר כדוגמת: "ליבי במזרח ואנכי בסוף מערב", "ציון הלא תשאלו לשלום אסיריך", "טעם רגביך לפי מדבש יערב" ועוד.

בין שיריו המפורסמים: "יום שבתון" (זמירות לשבת), "יה שמע אביונד" (סליחות למנהג עדות המזרח), "יום ליבשה" (שביעי של פסח וברית מילה), "ציון הלא תשאלו", "ליבי במזרח", "יה אנה אמצאך?" ועוד.

השיר "ישנה בחיק ילדות" הוא שיר קודש פיוטי מסוג "רשות לנשמת", משמש כמבוא לתפילת שחרית בשבת ובחג. השיר מתאר קונפליקט בין הנפש החיה לנפש החכמה של הדובר. ניגוד בין גילו הבוגר של המשורר, אשר מחייבו לעסוק בלימודי קודש ועשיית מצוות ובין מעשיו הנהנתניים, המתאימים יותר לגיל הנעורים. אחד ממאפייני פיוטים אלה – הופעת המילה "נשמה" בבית האחרון.

בשיר פונה הדובר אל נשמתו וקורא לה להתנער מהבלי העולם הזה ולהתמסר לעבודת הבורא. מוטיב הזמן המופיע בשיר מתייחס לגישה פילוסופית המניחה, כי

חיי העולם הזה זמניים וברי חלוף ואילו חיי העולם הבא נצחיים ולכן יש להתכונן בעולם הזה לחיי העולם הבא.

מבנה השיר

השיר בנוי כמונולוג פנימי באמצעות מטפורה מרכזית של נשמה במצב שינה שזקוקה ליקיצה. השיר בנוי כמשא ומתן פנימי של האני עם עצמו, עם אישיותו. הציוריות היא של התינוק הישן ונדרש להתעורר ולהתנער מרסיסי הלילה, מהחטאים.

בשיר חמישה בתים :

בתים 1 ו- 2 : פעולות ומצבים שיש להיפטר מהם כדי לחזור למוטב; להתרחק מאירועים ארציים לצורך רוחניות. תיאור של הנשמה בהווה, במצוי.

בתים 3 – 5 : תיאור תהליך ההיטהרות, ההתחברות לרוחניות: כיצד על הנשמה לפעול כדי לעשות כן. התנערות מתולדות הימים, מחטאים, כשבסיום הנשמה מצווה לרדוף אחר כל טוב ה'.

תוכן השיר

בית 1: הדובר פונה אל נשמתו בניזיפה המעוצבת כשאלה רטורית: **"ישנה בחיק ילדות, למתי תשכבי"** – תקופת הילדות מדומה לחיק אימהי והנשמה מדומה לעולל השוכב בחיק האם ומסרב להתעורר. התמונה הפסטורלית של העולל הישן בחיק אימו מסתיימת בניזיפה תקיפה: עד מתי תשכבי? הדובר אינו רואה בעין יפה את העובדה, שנפשו מסרבת להתבגר ונצמדת להנאות החיים. **"דעי כי נעורים כנעורת ננערו"** – הדובר מזהיר את הנפש, שהנעורים זמניים וסופם להתעופף ולהעלם כסיבי פשתן – **"נעורת"** העפים ברוח.

בית 2: **"הלעד ימי השחרות?..."** שאלה רטורית נוספת, המחזקת את הנאמר בבית 1: האם הנעורים יימשכו לעד? למילה "שחרות" משמעות כפולה: מלשון "שחר" – הנעורים הם בוקר החיים, ומלשון "שחור" – שערותיו השחורות של האדם הצעיר. **"קומי צאי, ראי מלאכי שיבה במוסר שיחרו"** – הדובר מזרז את נפשו להתעורר ולצאת מן התרדמה הרוחנית בה היא שרויה. שערות השיבה מדומות לשליחיה של הזקנה, המטיפים מוסר לנפש הרדומה. דימוי זה רומז פעם נוספת על זמניות החיים ועל הזמן הקצוב שניתן לאדם לטהר את נפשו. הביטוי "מלאכי שיבה" מהווה ניגוד לביטוי "ימי שחרות" הן מבחינת תיאור הגיל והן מבחינת צבע השיער.

בית 3: **"התנערי מן הזמן, כציפורים אשר מרסיסי לילה יתנערו"**

על הנשמה להתנער מהבלי העולם הזה, כפי שציפורים מנערות מכנפיהן את הטל.

ציפורים – כדימוי לנפש השבויה בקינה ואינה מנצלת את יכולתה לעוף. חטאי העולם הזה מכבידים על הדובר ומונעים ממנו להשתחרר כדי לעסוק בעבודת האל, כשם שאגלי הטל מכבידים על מעוף הצפור ועליה להתנער מהם, כדי לחוש חופשיה.

בית 4: "דאי כדרור למצוא דרור ממעלך..." הדובר משתמש בצימוד המבוסס על כפל משמעות של המילה "דרור": ציפור דרור-חופש. דימוי הדרור משתלב בדימוי הציפור מהבית הקודם. פירוש הביטוי "למצוא דרור ממעלך", פירושו: להשתחרר מן החטאים הרובצים עליך, שכן העיסוק בהבלי היום-יום כמוהו כעבודת שיש לנסות ולהיחלץ ממנה. המילה "מעל" פירושה – חטא.

"ומתולדות ימים כימים יסערו" - יש להתנער מן הזמן ולהתרומם מעל חיי היום-יום הסוערים כים. וכשם שים סוער הוא מסוכן, כך העיסוק בהבלי העולם הזה, ימנע מהאדם לעסוק במצוות ועבודת האל ובתוך כך בהכנת עצמו לעולם הבא, דבר שיש בו סכנה. בנוסף, העיסוק ברוחניות דורש שלוה, המנוגדת לים סוער.

בית 5: "היי אחרי מלכך מרדפת..." – קריאה לנפש לרוץ אחר הקב"ה ולעבוד אותו.

"בסוד נשמות אשר אל טוב ה' נהרו" – הנשמות מדומות ללהק ציפורים הנוהרות אל טוב ה'. סוד – קהל.

אמצעים אומנותיים

חריזה: חרוז ראוי – שתי תנועות ועיצור אחר (חטף פתח ושורוק + "ר")

צימוד: * גזרי – השורש נ-ע-ר מופיע בשיר חמש פעמים: נעורים (תקופה/גיל) כנעורת (פסולת) ננערו (עפו), התנערו, יתנערו. שחרו - שחרות

שלם - דרור (שם צפור) דרור (חופש)
 שונה תנועה – ימים (תקופת הנעורים) ימים (ים)
 שונה אות - דאי - דעי

דימוי: כצפרים (3), כנעורת (1), כימים (4)

מוטיב: הזמן, צפרים

אקרוסטיכון: חתימת השם בראשי הבתים: יהודה

לשון ציורית: ישנה בחיק ילדות (תאור פלסטי של הנשמה הישנה בחיק החמים של הילדות. מלאכי שיבה במוסר שיחרו (תאור שיערות השיבה).

שיבוצים: שילוב פסוקים או חלקי פסוקים מן המקרא בטקסט השירי:
 "למתי תשכבי..." "עד מתי תשכבי" ממשלי; "במוסר שיחרו" - ממשלי
 "ינהרו אל טוב ה'" – ירמיהו. "כי הילדות והשיחרות הבל" – על תפישה זו של קוהלת מבוסס השיר.

ניגודים: כל השיר בנוי על הניגוד בין המצב הקיים הלא מצוי לבין המצב הרצוי –

המצב אליו שואף המשורר. ישנה – מרדפת; שחרות – שיבה; שכיבה -

דאיה (מעוף) שחר – לילה: ינקות, שחרות – זקנה, שיבה

שאלות רטוריות: מופיעות בשני הבתים הראשונים, מגבירות את מימד ההארה

הפנימית, הטפת המוסר, המונולוג הפנימי: "ישנה בחיק ילדות,

למתי תשכבי" "הלעד ימי השחרות?..."

פעלים בלשון ציווי – משמשים לזירוז הנשמה לפעול

ידיד נפש ✨ ר' אלעזר אזכרי

מִשָּׁךְ עֲבָדְךָ אֶל רְצוֹנְךָ	יְדִיד נֶפֶשׁ אָב הַרְחֵמֶן
יִשְׁתַּחֲוֶה מוֹל הַדָּרֶךְ	יְרוּץ עֲבָדְךָ כְּמוֹ אֵיל
מִנְפֶת צוּף וְכָל טַעַם	כִּי יַעֲרַב לוֹ יְדִידוֹתֶךָ
נִפְשֵׁי חוֹלַת אֶהְבְּתֶךָ	הַדּוֹר נָאָה זִיו הָעוֹלָם
בְּהִרְאוֹת לָהּ נֶעַם זִינְךָ	אָנָּה אֵל נָא רַפָּא נָא לָהּ
וְהִיִּתָּה לָךְ שְׂפַחַת עוֹלָם	אֲז תִּתְחַזַּק וְתִתְרַפָּא
וְחוּסָה נָא עַל בֶּן אוֹהֲבֶךָ	וְתִיק יִהְמוּ רַחֲמֶיךָ
לְרֵאוֹת בְּתַפְאֲרַת עֲזֶךָ	כִּי זֶה כְּמָה נִכְסֶיךָ נִכְסֶיךָ
חוּשָׁה נָא וְאַל תִּתְעַלֵּם	אָנָּה אֵלִי מַחְמַד לִבִּי
עָלִי אֶת סִפְת שְׁלוֹמֶךָ	הַגְּלָה נָא וּפְרֵשׁ חֲבִיב
נְגִילָה וְנִשְׁמָחָה בְּךָ	תִּתְאִיר אֶרֶץ מִכְּבוֹדֶךָ
וְחֲנִנִי כִימֵי עוֹלָם	מִהֵר אֶהוֹב כִּי בָּא מוֹעֵד

ר' אלעזר אזכרי חי בין השנים רצ"ג – ש"ס, היה תלמיד חכם ומקובל, חי בצפת והיה תלמידו של המקובל ר' יוסף סאגיס. בתקופתו חיו מקובלים רבים כר' שלמה אלקבץ, ר' חיים ויטל ועוד. שהושפעו מתורתו של האר"י ז"ל. אחד מהפיוטים הידועים והנפוצים ביותר, המושר בזמנים שונים במהלך השבת. את הפיוט חיבר ר' אלעזר אזכרי, ממקובלי צפת, בן למגורשי ספרד.

הפיוט "ידיד נפש" הינו שיר התרפקות על הקל מתוך כיסופי אהבה. השיר רווי בכינויי חיבה רבים ובשמות תואר אשר מפארים את ה': ידיד נפש, אב הרחמן, הדור, נאה, זיו העולם, ותיק, חביב, אהוב, מחמד ליבי. השימוש הרב בכינויים מדגיש את מטרת כתיבת השיר – התקרבות לה'.

תארים אלה משמשים מעין פניה לה' והם מופיעים בפתיחת כל הבתים, אמצעי זה מקנה עוצמה מיוחדת לשם ה'. האקרוסטיקון של ארבעת הבתים הוא לא שמו של המחבר, כפי שנהגו משוררי התקופה, אלא שמו של הקב"ה. המחבר בחר דוקא בשם הוי"ה (מידת הרחמים), כי הוא פונה אל רחמי ה' ("אב הרחמן" "יהמו נא רחמיך")

המוטיב המרכזי הוא מוטיב הכיסופים – המשורר מבקש קרבה ידידותית לה' וכך הוא פונה בשיר: "ידיד נפש" שזה ידיד קרוב יותר מסתם ידיד.

– **מבנה השיר**

4 מחרוזות, כל אחת עם 3 טורים של שתי צלעיות, החרוז של שני הטורים הראשונים בכל בית הוא-"אָ", "אשר מטביע את רושם ההשתייכות לה. נושא הפיוט הוא אהבת ה' והתשוקה להתחבר אליו ("מְשׁוּךְ עֲבָדְךָ אֶל רְצוֹנְךָ")

קישוטים אמנותיים:

– אקרוסטיכון

חרוז מברית

חרוז אוזר –

– צימודים

– כינויים

– תוכן השיר

לשון

למה ללמוד וללמד לשון?

אנחנו חיים בארץ מרובת לשונות. העליות ארצה ממשיכות גם כיום, ורבים מתלמידינו ממשיכים לגדול על שפת אמם. את העברית הם קולטים מחוץ לבית: במקרה הטוב הם לומדים אותה במערכת החינוך, ובדרך כלל משלימים ומבססים אותה ברחוב.

על פי דרישות מערכת החינוך מלמדים את חוקי השפה בעיקר, שלכאורה אין להם קשר ישיר לשפה שבה משתמשים רוב האנשים, אבל חוקים אלה מאפשרים ללומד אותם להבין את המבנה הבסיסי של השפה. הם מחייבים אותו לחשוב - לפחות בזמן הלימוד – על מבנים תיקניים, והם מאפשרים לו לבדוק ולהפנים את האפשרויות הגלומות בשפה התיקנית.

לחלק מהתלמידים שלנו קשה לבטא את עצמם בעל פה ובוודאי בכתב. לעיתים שפתם דלה וחסרה.

שעורי הלשון יחשפו אותם לאוצר מילים רחב יותר, לרובד שפה גבוה יותר מזה שהם משתמשים בו ויתנו להם כלים לשימושים נרחבים בשפה.

חינוך לשוני נועד לחזק את תפקידה של השפה העברית כמעצבת מכנה משותף תרבותי. ראייה פרקטית רואה בחינוך הלשוני התפתחות תהליכית האומרת שהשפה מתפתחת תוך כדי פעילות בתוך הקשר חברתי ואינטראקציה בין רכיבי השפה השונים.

התלמידים חייבים להגיע לרמה גבוהה של כשירות אוריינית בלשון האם הדבורה והכתובה.

בתחום הלשון במסלול 10 נלמד לא רק חלקי דיבור, בצורות הסמיכות, בנרדפות וניגודיות, אלא גם במערכת הפועל ובתחביר, שיש להם חשיבות רבה מאד ביצירת שפה נכונה.

סימני פיסוק

תפקיד סימני הפיסוק לחלק משפט כדי שאפשר יהיה לקרוא אותו נכון ובהטעמה.

תפקיד	כינוי	הסימן
1. הדגשה 2. ציווי 3. קריאה	סימן קריאה	!
1. תמיהה 2. שאלה	סימן שאלה	?
סיום משפט	נקודה	.
פליאה	סימן קריאה וסימן שאלה	!?
1. פסיק פנייה- להפריד בין שם שאליו פונים לבין מילים אחרות. 2. פסיק פירוט- להפריד בין רשימות. 3. לפני משפט טפל (לפני ש...)	פסיק	,
1. לפני פירוט דברים. 2. לפני דיבור ישיר	נקודתיים	:
הפסק קטן מנקודה ברשימה ארוכה.	נקודה פסיק	;
1. קו קטן מעל אות, משמש לקיצור מילה. 2. הבחנה בין אותיות (למשל פרק א').	גִּרְשׁ	'
כשיש צורך בהפרדה ברורה בין חלקי המשפט. במקום נקודתיים, פעולתו דומה לזו של פסיק.	קו מפריד	-
1. דיבור ישיר 2. לציטוט 3. היפוך 4. כינוי או שם	מרכאות	"_"
בתוך ציטוט - השמטה של חלק מהטקסט המצוטט. בתוך רצף של טקסט שאינו ציטוט תפקידן של שלוש נקודות הוא בעיקר סגנוני וספרותי: לסמן ערפול, קיטוע, אי בהירות, שיבוש כלשהו ברצף הדברים, או לסמן שלכותב יש הרהורים נוספים שאינו מעלה על הכתב.	שלוש נקודות	...

למורה – בכל כתיבה של התלמידים, יש להזכיר להם לסמן את סימני הפיסוק, מאחר שאלה אינם "טבעיים" להם, והשימוש בהם הוא שימוש נרכש במהלך הלמידה.

התאמת סימני פיסוק

א. לפניכם משפטים שונים. פסקו את המשפטים כך שאפשר יהיה לקרוא ולהבין. היעזרו במחסן סימני הפיסוק שלפניכם:

! , : " _____ " . ? !? ' "

1. אימא, קנית לי את הספר
2. אורי בוקר טוב לכולם
3. קניתי בקניון מעיל נעליים אוכל ועיתון
4. רבי חיים בן עטר האור החיים.
5. השנה נלמד את ספר שמואל א
6. מה אתם עושים כאן

ב. לפניכם קטע.

קראו אותו היטב ופסקו קטעים בעזרת סימני הפיסוק שלמדנו. השתמשו בנקודתיים, נקודה, פסיק, סימן שאלה ובסימן קריאה.

האריה ישן. עכבר שלא הרגיש באריה, עבר על גופו. התעורר האריה משנתו ותפס אותו התחנן העכבר עזוב אותי לנפשי ואשיב לך טובה דברי העכבר הצחיקו את האריה והוא עזבו באחד הימים נפל האריה ברשת של ציידים שמע העכבר את שאגת האריה בא בריצה וכרסם אט-אט את הרשת האריה השתחרר אמר העכבר לאריה האם אתה זוכר שלעגת לי ולא האמנת לי שאוכל להשיב לך טובה

ג. כתבו סיפור קצר על כל נושא שתבחרו. הקפידו להשתמש בכל סימני הפיסוק המתאימים. כתבו את הסיפור בשורות הבאות.

סימני פיסוק - תרגול

א. מיהו הזוכה המאושר?

אדם אחד נפטר וזו צוואתו:

"כל רכושי לאחי ברוך לא לבן אחותי יוסף בוודאי לא לשלם לחייט

לא כלום לאנשים לא כלום לאנשים עניים הכל זה רצוני"

כשקרוביו פתחו את הצוואה, התקשו להבין את כוונת הכתוב, מכיוון שהושמטו

בה כל סימני הפיסוק. ואז התעורר ביניהם ויכוח, מי הוא הזוכה המאושר.

כשהלכו לבורר נאמר להם, שכל אחד מהם יכול להיות הזוכה. האמנם???

פסקו את הכתוב בצוואה בארבע צורות שונות, כך שבכל פעם יורש אחר יזכה

ברכוש:

1. הרכוש לברוך:

"כל רכושי לאחי ברוך לא לבן אחותי יוסף בוודאי לא לשלם לחייט

לא כלום לאנשים לא כלום לאנשים עניים הכל זה רצוני"

2. הרכוש ליוסף:

"כל רכושי לאחי ברוך לא לבן אחותי יוסף בוודאי לא לשלם לחייט

לא כלום לאנשים לא כלום לאנשים עניים הכל זה רצוני"

3. הרכוש לחייט:

"כל רכושי לאחי ברוך לא לבן אחותי יוסף בוודאי לא לשלם לחייט

לא כלום לאנשים לא כלום לאנשים עניים הכל זה רצוני"

4. הרכוש לאנשים עניים:

"כל רכושי לאחי ברוך לא לבן אחותי יוסף בוודאי לא לשלם לחייט

לא כלום לאנשים לא כלום לאנשים עניים הכל זה רצוני"

ב. את המשפט הבא אפשר לקרוא בדרכים שונות, בהתאם לסימני-הפיסוק, שירשמו בו: **לצעוק לא לדבר בלחש**.
רשום סימני-פיסוק כך, שלפיהם יבינו, שלא צריך לצעוק.

העתק ורשום סימני-פיסוק, שלפיהם יבינו, שצריך לצעוק.

4. בבית דין נתקבל פסק דין בזו הלשון: **שמעון זכאי לא להעניש**
שמעון הבין שהוא זכאי אך התובע הבין שיש להעניש את שמעון.
העתק את המשפט וסמן בו סימני פיסוק כפי שהבין אותו שמעון.

העתק את פסק הדין ופסק אותו כפי שהבין אותו התובע.

סמיכויות

לימוד הסמיכויות מיועד לאפשר לתלמידים להבחין בין צירופים שונים של שמות העצם, עקב הבלבול הרב שיש להם בשימוש ה' היידוע (השונה בסמיכות לעומת שם ותוארו), וכן לאפשר להם להבין ולדעת איך מפרקים סמיכות למרכיביה.

מטרה: לימוד צורת הסמיכות התקינה ביחיד וברבים, תוך שימת לב לתקינות המין, המספר והיידוע.

דרך העבודה: מתן הסבר תוך כדי הדגמה למהות הסמיכות ואחר כך תרגול ביצירת סמיכויות ופירוקן ביחיד וברבים.

צירוף של שני **שמות עצם** יחד, שיש ביניהן קשר, נקרא **סמיכות**. המילה הראשונה בצירוף נקראת **נסמך**; והמילה השנייה בצירוף נקראת **סומך**. אפשר לזכור זאת על-פי ראשי התיבות **נס**: נסמך **סומך**. דוגמה: בית ספר.

לעתים מפרידים בין שני שמות העצם באמצעות מקף (-). דוגמה: בית-ספר.

בד"כ ניתן לפרק את צירוף הסמיכות באמצעות המילה "של".
דוגמה: תא דואר = תא של דואר

ריבוי של צירוף סמיכות הוא **בנסמך** בלבד. **דוגמה:** תלמיד ישיבה = < תלמידי ישיבה

לפניכם צירופי סמיכות ביחיד כתבו אותם ברבים:
עורך דין -

בית משפט -

מודעת פרסום -

כיסא נוח -

ספר קודש -

יידוע כשרוצים להפוך סמיכות סתמית לסמיכות מיוחדת, מוסיפים את ה' הידיעה לסומך (למילה השנייה) בלבד : בית-הספר.

דוגמה: תלמיד ישיבה = < תלמיד הישיבה
אם הסומך הוא שם פרטי או צירוף של כינוי קניין, אין להוסיף את ה' הידיעה.
דוגמה: נוף ירושלים

דוגמות נוספות לצירופי סמיכות מיוחדים :

בית החולים

מורה הדרך

שעון החול

שולחן המנהל

הוסיפו צירופי סמיכות מיוחדים:

_____ .1

_____ .2

_____ .3

_____ .4

_____ .5

_____ .6

תרגיל לדוגמה: הפכו את צמדי המילים הבאות לסמיכות מיוחדת :
שער עיר, דבר מערכת, חברים וועד, ספר ספריה.

אנו מבחינים בין סמיכות לשם ותוארו.

סמיכות היא צרוף של שני שמות עצם. (ה' היידוע תופיע בסומך)
שם ותוארו הינו צרוף של שם עצם ושם תואר אשר מתאר אותו. (ה' היידוע תופיע בשם העצם)

- את הסמיכות ניתן לפרק בעזרת מילית השייכות "של": בגדי-המלך = הבגדים של המלך. אי אפשר לעשות זאת בצירוף של שם ותוארו!!
- בשייכות ה' הידיעה מוצמדת רק לסומך (המילה השנייה), ואילו בצירוף של שם ותוארו ניתן להוסיף את ה' הידיעה גם לשם העצם וגם לתואר: הילד החכם = שם ותוארו; משחק-הילדים = סמיכות. דוגמה: שעון החול (סמיכות) **ה**שעון עגול (שם ותוארו)

תרגיל:

1. ציין ליד כל צירוף אם הוא שם ותוארו או סמיכות.

2. הוסיף ה' הידיעה לצירופים.

כרי מאכל _____

כרי יפה _____

חתול רחוב _____

כלבי ציד _____

חיות בר _____

חיות פראות _____

צמח נוי _____

צמחי מאכל _____

דקריט טובים _____

סוכרייה מתוקה _____

שוקולד מריכי _____

מנצול חדש _____

מנצול בטחון _____

רצון טוב _____

השלימו את הטבלה :

רבים	סמיכות/שם ותוארו	הצרוף
רואי חשבון	סמיכות	רואה חשבון
ספרים מעניינים	שם ותוארו	ספר מעניין
		רעיון מקורי
		כתה מלוכדת
		ארוחת בוקר
		ערב שבת
		שטר חוב
		תושב העיר
		לב רחב
		רוחב לב

תרגול

השלימו את הטבלה

סמיכות מיוחדת	סמיכות	שם ותואר
		דברים קדושים
		ציתונים שבוציים
		מדענים צולמניים
		פקחים צירוניים
		סיפורים צמחיים
		ממתקים טצימים
		שצורים תורניים
		כותרות משניות
		חולצות חסיניות
		הלכה יומית
		יצר צבות

שם תואר ותואר הפועל

מטרות:

1. להכיר מהו תואר, ולהבחין בין שם תואר לתואר הפועל.
2. להבחין בין שם עצם לבין תואר

דרך העבודה:

שלב א' – הסבר מהות התואר. מהו? למה הוא משמש?
שלב ב' – הבחנה בין שם תואר לתואר הפועל.

תואר – מילות התואר נחלקות לשתי קבוצות – שם תואר, ותואר הפועל. החלוקה בדרך כלל היא לפי המילה שאליה התואר מוצמד : אם התואר מוצמד לפועל, הוא נקרא תואר הפועל. אם התואר מוצמד לשם עצם, הוא נקרא שם תואר.

מובן שיש מילים שהן רק תואר הפועל, או רק שם תואר.

לדוגמה: פרח יפה

המילה: יפה – מוצמדת למילה פרח. פרח = שם עצם, לכן המילה יפה = שם תואר. שיחקנו יפה: המילה יפה – מוצמדת למילה שיחקנו. שיחקנו = פועל, לכן המילה יפה = תואר הפועל.

הילד רזה: המילה רזה מוצמדת לשם העצם הילד, לכן המילה רזה = שם תואר. אי אפשר לומר כתבתי רזה, או אכלתי רזה, לכן המילה רזה תהיה רק שם תואר. רצנו מהר: המילה מהר מוצמדת לפועל רצנו, לכן המילה מהר = תואר הפועל. אי אפשר לומר שולחן מהר או אנחנו מהר, לכן המילה מהר תהיה רק תואר הפועל.

תרגילים

1. בחרו חמישה שמות עצם, והוסיפו להם שמות תואר.
2. בטור א' – בצלילי ושמות בטור ב' – תארי פועל ושמות תואר מתחלקו שיחבר בין המילה המתאימה בטור א' לזו בטור ב'.
(שימו לב, חלק ממשפחות התואר יכולות להצטרף הן לשם העצם והן לפועל, כדוגמה, כדוגמה יהיה יותר מקו אחד בין התואר שבדף אחד לבין המילים שבדף השני):

טובים		הורדנו
טבהים		ארנות
לבנים		צנייט
יפות		צרות
מצניינות		מטפסיט
מהר		הולכות
מלכסנות		מסדרות
לאט		מדראות

מערכת הפועל

ידיעת מערכת הזמנים והתאמת השימוש בצורות הגוף הנכונות לפי מערכת זו, הם חלק חשוב ביותר במבנה המשפט בכלל ובשפה הדבורה כמו בשפה הכתובה בפרט.

מערכת הגופים:

שם הגוף	הצורה הלשונית	
אני	מדבר/ת	גוף ראשון יחיד/ה
את/ה	נוכח/ת	גוף שני יחיד/ה
היא/הוא	נסתר/ת	גוף שלישי יחיד/ה
אנחנו	מדברות/מדברים	גוף ראשון רבים
אתן/אתם	נוכחות/נוכחים	גוף שני רבים
הן/הם	נסתרות/נסתרים	גוף שלישי רבים

הזמנים במערכת הפועל:

עבר (פעולה שהסתיימה);

עתיד (פעולה שלא התחילה);

הווה (פעולה שהתחילה ולא הסתיימה);

דרך הציווי (פעולה מיידית).

הטיית פעלים בעבר על פי הגופים

אני/מדבר/גוף ראשון XXXתי (גדלתי)

את/נוכח/גוף שני XXXת (גדלת) אתה/נוכח / גוף שני XXXת (גדלת)

היא נסתרת /גוף שלישי XXXה (גדלה) הוא/נסתר/גוף שלישי XXX (גדל)

אנחנו / מדברים / גוף ראשון XXXנו (גדלנו)

אתן/נוכחות/גוף שני XXXתן (גדלתן) אתם/נוכחים/גוף שני XXXתם

(גדלתם)

הם/הן = נסתרים/נסתרות = גוף שלישי XXXו (גדלו)

הטיית פעלים בעתיד

עתיד תוספת של אחת מהאותיות אית"נ לפני האות הראשונה של השורש לדוגמה: אֶלְמֵד , תִּלְמֵד , יִלְמֵד , נִלְמֵד וכד'

אני/מדבר/גוף ראשון XXXא

את / נוכחת / גוף שני תXXXי אתה / נוכח / גוף שני תXXX

היא / נסתרת / גוף שלישי תXXX הוא / נסתר / גוף שלישי יXXX

אנחנו / מדברים / גוף ראשון נXXX

אתם / נוכחים / גוף שני תXXXו אתן / נוכחות / גוף שני תXXXנה

הם / נסתרים / גוף שלישי יXXXו הן / נסתרות / גוף שלישי תXXXנה

הגופים בהווה / בבינוני

צורות אלה זהות לצורות שבשם העצם (השומר שומר).

בזמן הווה קיימות 4 צורות נטייה בלבד:

יחיד = אני / אתה / הוא = מדבר + נוכח + נסתר

יחידה = אני / את / היא = מדברת + נוכחת + נסתרת

רבים = אנחנו / אתם / הם = מדברים + נוכחים + נסתרים

רבות = אנחנו / אתן / הן = מדברות + נוכחות + נסתרות

העיקרון נשמר בכל הבנינים, המוספיות משתנות בהתאם לבנין.

בדרך הציווי אנו משתמשים בגוף שני בלבד: אתה (נוכח) , את (נוכחת),

אתם (נוכחים), אתן (נוכחות)

הציווי נחשב דרך הבעה ולא זמן, לכן נקרא לו "דרך הציווי"

תרגול:

1. ציינו את האות ואת הנמן של כל אחד מהפעלים הבאים:

הנמן	האות	הפועל
		שָׁמְרוּ
		תִּשְׁמְחוּ
		נִבְדַק
		תִּבְטְחוּ
		הִלַּכְתִּי
		אֶבְקֶר
		תִּשְׁמְרוּ
		עָשִׂיתִי
		לִמַּדְנוּ
		נִוְכַיִחַ
		תִּשְׁטַף
		אֶתְכַוֵּן
		אֶחְפֵּשׂ
		יִבְרְכוּ
		תִּתְמוּדְדְנָה
		הִצַּלְתִּי
		הִצַּלְתֶּם
		יָבִיט
		סִימַתִּי
		אֶיֶּצֵר
		תִּתְבַּלְּוּ
		אֶרְדֶּה

מציאת השורש

מטרה: על התלמיד לדעת למצוא שורש מפועל נתון כדי להשתמש במגוון האפשרויות של השורש וליצור משפחות מילים.

דרך העבודה: להציג בפני התלמידים פועל כלשהו, להדגיש את שלוש אותיות השורש (בצבע, או בחיזוק האותיות). יש לחזור ולהסביר את מהות הפועל בעברית, הכולל גוף, זמן ומהות, ולהדגיש שבמציאת השורש מנטרלים את הגוף ואת הזמן ונשארים רק עם המהות = השורש.

אחת האפשרויות למצוא את השורש היא לשאול מה הוא עשה אתמול = צורת העבר בִּזְכֹר ומקבלים את השורש (עבר-זכר = עז = ראשי תיבות המקלים על התלמיד לזכור מה עליו לעשות. לדוגמה: משחקים – מה הוא עשה אתמול/ העי"ז של המילה? = שחק, וזה השורש).

לדוגמה: כתבתי = גוף (אני) + זמן (עבר) + השורש = כתב. זו המהות של הפועל.

תרגול: שורה של פעלים, להוציא שורשים.

כתבו את שורשו של כל פועל: שִׁמְרָנוּ, הִצְלַחְתִּי, תִּתְקַדֵּם, נִמְסְרוּ, בִּקְשָׁנָה, מְבַטְּלֵת, מוֹסְרִים, הִסְדֵּר, יִשְׁפֹּץ.

בכיתה מתקדמת יותר - אפשר לבנות טורים של - שורש זמן וגוף | ורשימה של פעלים לדוגמה:

מילה	שרש	זמן	גוף
הִלְכָנוּ			
נִשְׁאַרְתֶּם			
שׁוֹמְעִים			
קִדְמָתִי			
יִבְקְשׁוּ			
צָנְנוּ			
מְלַבֵּשִׁים			
אֲבָדְקָ			
הִתְקַשְּׁרוּ			
אֲדַבֵּר			

פועל, שם פעולה ושם הפועל

למדנו כי כל פועל ניתן להטות על פי גוף וזמן.

שם פעולה – שם שמציין פעולה אך אין לו זמן ואין לו גוף.

לשם פעולה ניתן להוסיף את ה' הידיעה.

המילים : פְּתִיבָה , הַצְלַחָה , הַתְקַדְמוֹת , הוֹרָאָה וכו' מציינות אמנם פעולה, ובכל

זאת הן אינן פועל. כי אין להן זמן ואין להן גוף.

מאידך, אפשר להוסיף להן את ה' הידיעה : הכתיבה, ההצלחה, ההתקדמות

אפשר גם להוסיף כינויי השייכות – הצלחתנו. (ההצלחה שלנו)

הוספת יידוע וכינוי שייכות הם מסימני השם.

מסקנה : כתיבה, הצלחה- הן שמות. שמות המתארים פעולה.

לפיכך הם נקראים : שמות פעולה.

מילים כאלה, שמבחינת הצורה שלהן ומאפייני הצורה שלהן הן שם, אבל הן

מציינות פעולה – נקראות שם פעולה.

כדי להפוך פועל לשם פעולה נשאל : איזה פעולה התבצעה?

לדוגמה :

האיש פָּרַס מודעה. **איזה פעולה התבצעה?** פעולה של פָּרַס.

תרגיל : הוסיפו את שם הפעולה במשפטים הבאים :

1. האיש הִלֵּךְ לִדְרוֹכוֹ. איזו פעולה התבצעה? _____
2. המשאית הוֹבִיֵּלָה חֶזֶץ. איזו פעולה התבצעה? _____
3. התלמידה לִמְדָה עִבְרִית. איזו פעולה התבצעה? _____
4. תפיתי שִׁמְלָה חֲדָשָׁה. איזו פעולה נעשתה? _____
5. הִחְלַקְתִּי אֶת הַלֶּחֶם. איזו פעולה נעשתה? _____
6. המורה הוֹרָתָה אֶת הַחֹמֶר בַּלֶּשׁוֹן. נעשתה פעולה _____

תרגיל : מלאו את הטבלה הבאה לפי המשפטים שבתרגיל הקודם.
 בצד ימין של הטבלה רשמו את הפעלים, ובצד השמאלי של הטבלה את שמות
 הפעולה שלהם

שם הפעולה	הפעל

שם הפועל

הגדרה : שם פועל הוא צורת פועל + ל' שאין לה גוף או זמן.
 לדוגמה : ללמוד , להתעצבן , לעצב
 שמתסן לב, ששם הפועל מתחיל באות ל'.
כדי ליצור שם הפועל מפועל נטוי נוכל להשתמש במשפט הבא :
 אני רוצה ל.....
 לדוגמה : למדיתי את הנושא. אני רוצה ללמוד את הנושא.
ספרתי את הסיפור. אני רוצה ל.....ספר (לספר) את הסיפור.
תרגיל : מלאו את הטבלה הבאה

שם פועל	שם פעולה	פועל
להציג	דבור	אכלתי
	צחוק	התרגזתי
		מובילה

פועל שם הפועל ושם הפעולה - סיכום

שם פעולה	שם הפועל	פועל
סוג של שם עצם שיוצא מפעולה	השם הכללי של הפועל	<u>מילה המציינת פעולה</u> <u>(דוגמה: הלך, קרא) או</u> <u>מצב (דוגמה: ישן, חרד)</u> <u>בזמן מסויים.</u>
אין לא גוף וזמן אפשר להוסיף לו את ה' הידיעה אפשר להוסיף לו כינוי שייכות	חסר גוף וחסר זמן	ניתן לזהות את הפועל על-פי האפשרות להטותו בזמנים (עבר, הווה, עתיד וציווי).
	שם הפועל יתחיל תמיד באות ל'	הפעלים בעבר, בעתיד ובציווי כוללים בתוכם גם את הגוף-מבצע פעולה.
הליכה – ההליכה הליכתו – ההליכה שלו	ללכת	דוגמה: הלכנו – גוף ראשון רבים זמן – עבר
ראיה – הראיה ראייתי – הראיה שלי	לראות	תראה – גוף שני יחיד זמן – עתיד
תרומה – התרומה תרומתו – התרומה שלו	לתרום	תרמה – גוף שלישי יחיד זמן - עבר

לפניכם קטע – העתיקו לטבלה פעלים, שמות פעולה ושם הפועל

אקוויפר- הוא שכבה נקבובית (סלעים, חצץ, חול או חומרים אחרים) המאפשרת מעבר מים דרכה ומכילה מים. האקוויפר הוא שכבה סלע נקבובית תת-קרקעית, הנמצאת מעל שכבות סלע אטומות, שאינן מאפשרות חלחול מים דרכן. עקב כך, מהווה האקוויפר מאגר של מי תהום. ניתן לדמות את האקוויפר למעין "ספוג" הרווי במים.

שם הפועל	שם פעולה	פועל
לדמות	חלחול	מכילה
	מעבר	מאפשרת

הבניינים

מה ההבדל בין "כתבתי" לבין "הכתבתי"? מתי משתמשים בזה ומתי בזה?

ההבדל הוא בהוראה של כל אחד מהם:

כתבתי = כתבתי לעצמי, אני בצעתי את הפעולה, וזו פעולה פשוטה, רגילה, יומיומית.

הכתבתי = גרמתי למישהו אחר לכתוב. לא אני בצעתי את הפעולה, אבל הייתה כאן גרימת פעולה/שרשרת של פעולות, אני עשיתי משהו: גרמתי למישהו אחר לכתוב, כלומר בעקבות הפעולה שלי, מישהו נוסף עשה פעולה.

הבדלים אלה קיימים לכל אורך השפה, והפעלים ערוכים בקבוצות. קבוצות אלה נקראות "בניינים". לכל קבוצה כזו = בנין = יש שם ומשמעות:

שם הבניין	משמעותו	דוגמות
בנין פִּעַל / קָל	פעולות רגילות, יומיומיות לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של פעולה רגילה.	כָּתַב, לָבַשׁ, צָחַק
בנין נִפְעַל	סביל, הדדי, חוזר. לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של פעולה סבילה, או הדדית, או חוזרת (נפגש עם מישהו = הדדי. נסגר בחדרו = סגר את עצמו, הפעולה חזרה אליו).	נִכְתַּב, נִפְגַּשׁ, נִסְגַּר
בנין הִפְעִיל	גורם פעולה, פעולה רגילה. לכל הפעלים בבנין זה תהיה משמעות של גרימת פעולה.	הִלְבִּישׁ, הִכְתִּיב
בנין הִפְעַל	סביל = מקבל פעולה לכל הפעלים בבנין תהיה משמעות של קבלת פעולה = סביל	הִלְבָּשׁ, הִכְתַּב
בנין פִּעַל	פעולות חזקות, מכוונות, נשנות (חוזרות על עצמן), רצוניות כל הפעלים בבנין זה משמעותם תהיה של פעולות חזקות.	שָׁבַר, רָקַד, כָּדָר
בנין פִּעַל	פעולות סבילות = מקבל פעולה משמעות כל הפעלים בבנין תהיה של קבלת פעולה = סבילות	שָׁבַר, רָסַק
בנין הִתְפַּעַל	פעולות חוזרות, הדדיות, מכוונות. כל הפעולות בבנין זה תהיינה בעלות משמעות של פעולה חוזרת, או מכוונת, או הדדית (התכתב עם מישהו = הדדיות);	הִתְלַבֵּשׁ, הִתְכַּתֵּב

תרכיף

השלם את הטבלה הבאה:

המסמכות	הבניין	הלמן	השורש	הפועל
				התמקד
				צמנו
				אשח
				לוקדים
				תלבישו
				ירע
				סדר
				מסדרים
				נהל

משפט פעיל משפט סביל

משפט פעיל - הנושא של המשפט עושה את הפעולה, הוא אקטיבי, פעיל

לדוגמה:

- חנן כתב מכתב
- בעלת הבית קנתה פרחים לכבוד שבת

משפט סביל

הפעולה נעשית על ידי מישהו אחר.

לדוגמה:

- המכתב נכתב על ידי חנן
- הפרחים נקנו על ידי בעלת הבית

רשמו ליד כל משפט האם הוא פעיל או סביל:

- מזג האוויר משפיע על התנהגות בעלי החיים _____
- התנהגות בעלי החיים מושפעת על ידי מזג האוויר _____
- עקרת הבית נקתה את תריסי המרפסת _____
- תריסי המרפסת נוקו על ידי עקרת הבית _____
- התמונות פותחו על ידי עובדים במעבדה משוכללת _____
- העובדים במעבדה המשוכללת פיתחו את התמונות _____
- רבי יוסף קארו כתב את ה"שולחן ערוך" _____
- ה"שולחן ערוך" נכתב על ידי ר' יוסף קארו _____

לפניכם משפטים פעילים, הפכו כל משפט למשפט סביל:

- בורא עולם בחסדיו קבע את מידת החמצן באוויר.
מידת החמצן באוויר _____ על ידי בורא עולם.
- נערים הציתו שרפה בקרבת בית הספר.
שריפה גדולה _____ בקרבת בית הספר.
- בעבר כבו את האש בעזרת דליי מים רבים.
- האש _____ בעזרת דליי מים רבים.

לפניכם משפטים סבילים, הפכו כל משפט למשפט פעיל:

- הכלים נשטפו אתמול על ידי התורניות.
התורניות _____ אתמול את הכלים.
- לאחרונה דווח בחדשות על שיפור בהישגי התלמידים במגזר החרדי.
בחדשות _____ על שיפור בהישגי התלמידים במגזר החרדי.
- מכונת הכביסה תוקנה על ידי הטכנאי.
הטכנאי _____ את מכונת הכביסה.

איך מוצאים את הבניין (והשורש)?

מעבירים את הפועל הנתון **לזמן עבר בצורת הזכר** לדוגמה: פועל נתון –מְסַר. צורת העבר-זכר (הוא אתמול): מְסַר. הניקוד והצליל של הפועל מְסַר זהה לצורת הניקוד והצליל של שם הבניין פָּעַל, לכן הבנין של הפועל ימסר הוא פעל (שכינויו הוא "קל"), והשורש הוא מס"ר. דוגמה נוספת: הפועל הנתון הוא הִזְהַר, (הוא אתמול) היא נִזְהַר = נִפְעַל צליל זהה. לכן הבניין הוא נפעל והשרש הוא זה"ר.

תרגיל

הפילו את הטבלה:

הפועל	עבר זכר	שורש	בנין	משאות	זמן	אין
הִמְנִי						
הִקְרִיט						
מִצְחִיחַ						
יִסְבֹּךְ						
תִּקְטִיחַ						
אֶפֶחַ						
תִּסְפְּקִי						
אֶמַר						
אֶקְיִט						
מוֹסְרִים						
הִתְאַפֵּץ						

						תַּתְרַעֲלִי
						אֶסְכֵר
						יִקְדְּמוּ
						וְכַוְסֶה
						אֶסְדָּר
						שְׂחַתְמִי
						סוֹרְעַת
						יִמְסְרוּ

משפחות מילים

המטרות:

- לאפשר לתלמיד לשלוט ברזי השפה, בקשרים שיש בין שורשי הפועל לבין שמות הפעולה ושמות העצם הנגזרים מאותו שורש.
 - לדעת ליצור משפחת מילים משורש. לדעת למצוא את השורש מתוך מילה כדי ליצור משפחת מילים. להבחין בין נטייה לבין משפחת מילים.
- שיעור זה מצריך שילוב בין "משחקי מילים" בע"פ ובכתב. יש להציג בפני התלמיד פועל כלשהו, והוא יתבקש ליצור מילה נוספת מאותו שורש. יש להסביר לתלמיד שיצירת מילה נוספת מאותו שורש, זו יצירת "משפחת מילים". יש להביא את התלמיד לגיוון המילים שהוא בוחר, שלא יתמקד בנטייה של זמנים וגופים, אלא יוסיף עליהם שמות עצם ושמות תואר במידת האפשר.
- דוגמה: מאפייה = אפיתי, מאפה, אופים, אפוי = משפחת מילים. יש קשר ביניהן.
- להציג בפני התלמיד פועל או שם פעולה, ולבקש ממנו ליצור משפחת מילים רחבה ביותר.
- דוגמה: שם הפועל - ללכת = הלך, הליכה, הליכון, מהלך..... ולהוסיף שמות פועל כמו: לרדת, לציין, לברוח או שם פעולה - דריכה = לדרוך, דורך, מדרכה, דרך..... ולהוסיף שמות פעולה אחרים.

יש להיזהר שלא ליצור נטייה של שמות עצם ביחיד/רבים, או נטיית הפועל

בזמנים שונים ובגופים שונים.

דוגמה נוספת: הפועל "שמר". יש לשער שהתלמיד יבחר בפועל בנטייה כמו: שמרתי, שמרת, שמרה וכו', יש להטות אותו לזמנים נוספים (הווה, עתיד) ולבנינים אחרים: שימר, השתמר, ישומר וכו' ואח"כ לעבור לשמות פעולה: שמירה, שימור ואחריהם לשמות עצם: השומר, שימורים וכו'. אחרי שהדברים נאמרים, כדאי לכתוב אותם.

תרגיל - לתת לתלמיד להכין משפחות מילים ממילים אחדות שהמורה מציעה, ולבקש ממנו להוסיף משפחת מילים ממילה שהוא בחר.

תרגיל נוסף: הוסף מילה לכל אחת משפחות המילים הבאות:

אחזנו, אחיזה, מאחז _____

הגדיל, גודל, גידול _____

מכירה, מוכר, מתמכר _____

שקל, שקילה, לשקול _____

שילם, תשלומים, השלמה _____

דרך, הדרכה, תדריך _____

טבע, הטבעה, מטבע _____

כניסה, כנס, התכנסות _____

אוכל, מאכל, אכילה _____

רקד, רקדן, ריקוד _____

סידור, סדר, הסדרה _____

דגם, הדגמה, דוגמנית _____

לבש, לבוש, תלבושת _____

יצא, יציאה, הוצאה _____

שדה סמנטי

שדה סמנטי : שדה המשמעות שאליו משתייכות מילים מסוימות שנמצאות בדרך כלל בתוך הטקסט.

מטרה : הרחבת ההבנה לגבי ההקשרים והכוונות בטקסט הכתוב. אין הכוונה לעבור לטקסט מלא, אלא לראייה רחבה יותר של קשר רעיוני בין קבוצות מילים.
לדוגמה : כשכותב משתמש במאמר במילים : פריחה, שגשוג, נטיעה, צמיחה, נותן פרי וכו' - השדה הסמנטי הוא הצומח.

יש להסביר לתלמידים, ששימוש בקבוצת מילים השייכות לתחום מסוים, הוא מכוון. מי שכותב יוצר אצל הקורא התייחסות מיוחדת, שמעוררת קונוטציות (חיוביות או שליליות) לגבי הנאמר, וזה לא נעשה כלאחר יד, אלא מתוך כוונה.

דרך ההוראה : תחילה יש להציג בפני התלמיד שתיים שלוש דוגמות לשדה סמנטי, ואחר כך לקרוא עם התלמיד פסקה, שבתוכה מילים אחדות (2 – 3) השייכות לאותו תחום, אותו שדה משמעות, ולבקש ממנו לאתר את השדה הסמנטי באופן עצמאי.

תרגיל: מהם השדות הסמנטיים של קבוצות המילים הבאות?

א. ברחו, התחבאו, אסתור, מקלט, באהירות (אנוסה, בריחה)

ב. תפילה, סידור, הנחת תפילין, טלית, תפילת שמונה עשרה
(תפילה)

ג. ציונים, תצודות, אוריס, הישגים, תנ"ק, ספרות, מתמטיקה (בית ספר)

ד. קה, גשם, מלך אוויר, סכרי, צננים אפורים (חורף)

ה. סיר, מחבת, ירקות, אחיה, קניה (כלכלת בית)

ו. נאריס, אריות, דובים, תנים, צבוצים, תנינים (חיות טרף)

תרגיל נוסף: קטע נתון, ויש בו שדה סמנטי של.....מ3א את המילים המתאימות.

מאחר שגם נושא זה מיועד לתלקיט, מן הדין ללקט כמה קטעי מאמרים – ניתן להיעזר בספרי הלשון, או המיקודים השונים שהופיעו במהלך השנים, כדי לתרגל איתור שדות סמנטיים או לאתר את המילים השייכות לשדה הסמנטי שהמורה מאתרת.

תחביר

המטרות

- לדעת לנתח משפט ברמה בסיסית.
 - לדעת לזהות את סוגי המשפט.
- דרך העבודה: נושא התחביר מחולק לשניים:

- א. חלקי המשפט ברמה בסיסית.
ב. סוגי המשפט.

א. חלקי המשפט

בסיס המשפט בנוי משני תפקידים - נושא ונשוא.

כדאי להבהיר לתלמידים שמשפט הוא צרוף מילים בודדות, שמקבלות "תפקיד" וכך מתקבלת משמעותו של המשפט. כשם ששחקנים על הבמה הם קודם כל אנשים עם שמות פרטיים, ורק התלבושת או הטקסט הופכים אותם לשחקנים ואת מה שהם עושים – להצגה, כך המילים, שיכולות להיות פועל, שם עצם או תואר "מתלבשות" במילות יחס והופכות למשפט.

לדוגמה: אברהם יצא לטיול.

אברהם = שם פרטי. יצא = פועל. ל = מילת יחס. טיול = שם עצם.

כל אחת לחוד היא חלק דיבור עם משמעות מצומצמת, אבל החיבור יחד יוצר משפט בעל משמעות שונה לחלוטין.

איך מוצאים מי הנושא ומי הנשוא?

שואלים מי על כל מילה במשפט. כאשר מקבלים תשובה לשאלה מתוך המילים שבמשפט – התשובה היא הנושא, והשאלה נשאלה על הנושא.

לדוגמה – במשפט הנ"ל – מי אברהם? אין לנו תשובה. מי יצא? יש תשובה – אברהם. לכן אברהם = הנושא, יצא = הנשוא (כי עליה קיבלנו תשובה).

דוגמה נוספת: את הנעליים הוא נעל במהירות.

מי את הנעליים? אין תשובה. מי הוא? אין תשובה. מי נעל? יש תשובה = הוא.

לכן - הוא = נושא נעל = נושא.

אפשרות נוספת לקבוע נושא ונושא קיימת במשפטים פועליים (שיש בהם פועל). מאתרים את הפועל במשפט ועליו שואלים – מי? התשובה תהיה כמובן הנושא.

לדוגמה: הרב מתפלל כל יום על עם ישראל.

הפועל במשפט הזה הוא מתפלל. מי מתפלל? - הרב לכן - המילה הרב היא הנושא ומתפלל היא הנושא.

תרגיל: סמנו את הנושא ואת הנושא המשפטים הבאים:

1. הפרסומת הציגה הפרסומאים את סדרת הספרים החדשה.

2. התלמידה הזאת סיימה ראשונה את המבחן.

3. ראש הישיבה מסר לתלמידיו שיצור מאפי.

4. הבנה טובה של החומר הנלמד מסייעת בלימודים.

לעתים הנושא והנושא מגולמים באותה מילה. במקרה כזה יש לציין שאותה מילה היא גם נושא וגם נושא.

לדוגמה: סיימנו את התרגיל.

מי סיים? אנחנו. המילה "אנחנו" נמצאת בתוך המילה "סיימנו" (סיים + אנחנו), לכן "סיימנו" היא נושא + נושא.

יש לתת לפחות שניים שלושה תרגילים למציאת הנושא והנושא.

תרגיל לדומה:

1. שמרו על הרכוש.

2. הפתרונות לפציה מתמקדים בסיון מקורות הידע.

3. בדיקת הקריטריונים מטיבה על המראיינים צומס רב.

4. הסיפור מדגיש את רציון ההתקשרות וההתדבקות בצדיק.

5. רבי נחמן מפתיענו בסיום הסיפור.

כששולטים במציאת הנושא והנושא, יש ללמד את חלקי המשפט הבאים : **משלים**
הפועל ומשלים השם.

חשוב להדגיש, שתמיד צריך לאתר את הנושא והנושא תחילה, ורק אחר כך לפנות למשלימים. מרגע שמסמנים את הנושא והנושא, לא מתייחסים אליהם יותר, אלא בודקים את המילים ברמת חלקי הדיבור, כלומר פעלים ושמות. כל מילה שתתקשר לפועל, תהיה **משלים פועל**. כל מילה שתתקשר לשם תהיה **משלים שם**.

לדוגמה : אנחנו מחפשים מטרה משותפת.

שלב א' - מי אנחנו? אין תשובה. מי מחפשים? אנחנו. לכן – אנחנו = נושא מחפשים = נושא.

שלב ב' – "מטרה" – מתקשרת למילה "מחפשים" שהיא פועל, לכן מטרה = משלים פועל. "משותפת" מתחברת למילה "מטרה" שהיא שם, לכן משותפת = משלים שם.

תרגיל: ציין את התפקיד התחבירי של המילים המשפטיים הבאים:

1. הנהלה טובה יוצרת חברה טובה.
2. המבחן באמרא התקיים אתמול אחר הצהריים.
3. שפטנו את עצמנו לחומרה.
4. המים של ים המלח מכפאים מחלות.
5. ההורים שלחו ליילדיהם דברי מתיקה.
6. הסוכר מזיק מאד לאוזן.
7. אנחנו שומרים על לשון נקייה.
8. האב קיים מצוות כדיון הבן בשמחה.
9. מצאנו את הפתרון לשאלה.
10. התלמיד שינן עשר משניות בעל פה.

סוגי משפט

ישנם שלושה סוגים עיקריים של משפט: משפט פשוט, משפט מאוחה/מחובר ומשפט מורכב.

מטרה: לדעת לזהות את סוג המשפט הנכון מבין משפטים נתונים.

דרך העבודה: יש להבין את ההבדל בתבנית המשפט בין המשפטים:

א. המשפט הפשוט: במשפט זה יש נושא אחד, נשוא אחד ומשלימים שונים.

לדוגמה: אחיו של אליהו קנה שלוש מחברות חדשות.

הנשוא (מי קנה?) = קנה הנושא (התשובה לשאלה) = אחיו.

של אורי (מתחבר למילה אחיו) = משלים שם; שלוש מחברות (מתחבר למילה קנה)

= משלים פועל; חדשות (מתחבר למילה מחברות) = משלים שם.

ניתן לראות שבמשפט הנ"ל יש רק נושא אחד ונשוא אחד.

משלימים שונים אינם משנים את סוג המשפט!!

ב. המשפט המאוחה/המחובר: המשפט המאוחה בנוי מחיבור של שני משפטים יחד,

לכן הוא נראה גם מאוחה וגם מחובר. בכל אחד משני המשפטים יש נושא ונשוא.

בין המשפטים יש פסיק ואחריו מילת קישור.

לדוגמה -

שרה יצאה מהחדר, אבל רחל נשארה. משפט א' – שרה יצאה מהחדר משפט ב' –

רחל נשארה. בין המשפטים יש פסיק וגם מילת הקישור "אבל".

יוסף למד בחריצות, לכן הוא הצליח במבחן. משפט א' – יוסף למד בחריצות. משפט

ב' – הוא הצליח במבחן. בין המשפטים יש פסיק ומילת הקישור "לכן".

במשפט המאוחה, כל אחד מהמשפטים נקרא "איבר" והם ממוספרים באותיות –

איבר א', איבר ב'.

איבר ב' מתחיל עם מילת הקישור.

לדוגמה: היום שורר שרב כבד, על אף זאת יצאו רבים לטייל.

איבר ב'

איבר א'

למילות הקישור יש משמעות, לכן הן ממלאות תפקיד לוגי (הגיוני):

1. קשר של הוספה - ו, גם, אף, זאת ועוד, בנוסף לכך, יתרה על כך.....
 2. קשר של ניגוד - אך, אבל, אולם, ברם, בניגוד לכך, לעומת זאת.....
 3. קשר של סיבה/תוצאה - לכן, מסיבה זו, כתוצאה מכך, עקב זאת, בשל כך, בגלל זה.....
 4. קשר של ויתור - למרות זאת, על אף זאת, אף על פי כן.....
 5. קשר של תנאי - במקרה של, בלא זה/זאת.....
- לדוגמה: ערך הכסף בעולם ירד, לעומת זאת ערך המטבע הישראלי עלה.

הקשר הלוגי של המשפט הוא ניגוד.

תרגילי לדוגמה:

- א. המשפטים הבאים ציינו את סוג המשפט (פשוט או מחובר (מאוחד)).
- ב. המשפטים המחוברים (מאוחדים) ציינו את סוג הקשר הלאי.

1. החדשות המרציסות צוררו בהלה בצ'יבור.
2. כנס האברכים החדול יתקיים ביום שלישי, אהל כל הכרטיסים אלו.
3. קנינו מכשיר מיוחד לסחיטת ירקות ופירות, ואנחנו נהנים ממיץ טרי.
4. הרב הבחון התמקט בחדר צדדי, כדי לבחון את תלמידי הישיבה.
5. לכבוד חג השבועות קיטלו את בית הכנסת בפרחים ובלים ירוקים.
6. הצוליות היו בתנור זמן רב, לכן הן נשרפו.
7. מלך האוויר החמיר, ולכן חזרנו הביתה מהר.
8. ירד גשם, למרות זאת יצאנו לטיול בחוץ.

המשפט המורכב: משפט זה בנוי משני חלקים התלויים זה בזה - חלק אחד - הנקרא **עיקרי** - משעבד את החלק האחר הנקרא **פסוקית**.

בין העיקרי לפסוקית יש מילות שעבוד: **ש, כי, אשר, כאשר, כש, ... מפני ש, ... אחרי ש, ... בזמן ש, ... אם, לו, אילו, ...**
חשוב לזכור – הפסוקית מתחילה במילת השעבוד.
לדוגמה: כולם מקווים שהממשלה החדשה תחזיק מעמד.

עיקרי פסוקית

החלק שמתחיל באות "ש" הוא הפסוקית. החלק האחר הוא העיקרי.

הפסוקית יכולה להיות גם בתחילת המשפט, אבל היא תמיד תהיה פסוקית, מפני שהיא מתחילה במילת השעבוד.

כאשר משפט מתחיל בפסוקית, יש פסיק בינה לבין המשפט העיקרי.

לדוגמה: **אף על פי ש**שורר שרב, יצאנו לטיול.

פסוקית עיקרי

התינוק של השכנים בוכה מפני שהוא רעב.

עיקרי פסוקית

תרגיל לדואמה: לפניכם משפטים מורכבים. סמנו את הפסוקית בכל משפט

1. בארות האים התייבשו מפני שהייתה שנת בצורת.
2. מפני שאיחרתי לשיצור, לא הבנתי את הנאמך.
3. אני רעב כי לא אכלתי.
4. אחרי שנסייט את השיצור, נאק לאכול.
5. כשהתלמיד מסר חידוש תורה בשיצור, הקשיבו לו כל הנוכחים קשה רב.
6. מנהל טוב מקפיד עלפחות חלק מהרווחים ישארו בקופה.
7. אני מציעה שניסיק לתרגל.
8. מעצתי שהטיוף שלהט היה מוצלח מאד.

- בספרי הלמוד השונים יש שפע של תרגילים בתחביר.

לאחר שמראים את שלושת סוגי המשפט - באותו שיעור - זה בצד זה, יש להסביר את תהליך העבודה:

- א. יש לחפש את מילת **השעבוד**. אם נמצאה, יש לסמן אותה בעיגול ולבדוק אם יש שני משפטים - כלומר פעמיים נושא ונשוא.
- ב. אם לא מוצאים מילת שעבוד, מחפשים **פסיק שצמודה לו מילת קישור**. אם נמצאו - תוחמים אותם בריבוע ובודקים אם אכן נמצאים שני משפטים, כלומר פעמיים נושא ונשוא.
- ג. אם לא נמצאה מילת שעבוד, ולא נמצאה מילת קישור, סימן שזה משפט **פשוט**, שיש בו רק נושא אחד ונשוא אחד.

תרגילי אודמנה:

אפניכט פלטה משפט'ט.

א. קבצו את סוף המשפט (פשוט, מחובר/מאוחד, מורכב)

ב. ציינו מהו הקשר הלאומי המשותף לפלטה המשפט'ט.

1. בחורף האחרון ירדו גשמים רבים, אף על פי כן משיכים להתפלל מי'ט.
2. אף על פי שירדו גשמים מרובים, המשיכו הרשויות להתפלל מי'ט.
3. גמרות הגשמים המרובים משיכות הרשויות להתפלל מי'ט.

תהליך העבודה:

- בודקים אם במשפט הראשון יש מילות שעבוד (ש, כי, אשר, כאשר וכו') מאחר שאין, ממשיכים ובודקים אם יש פסיק שאחריו יש מילת קישור. במשפט הראשון יש גם פסיק וגם מילות קישור(אף על פי כן), לכן זה **משפט מחובר/מאוחד**.
- בודקים את המשפט השני - האם יש בו מילת שעבוד? כן, יש בו שעבוד(אף על פי ש...), לכן זה משפט מורכב. מסמנים את החלק שמתחיל בשעבוד ומתחמים אותו עד הפסיק - אף על פי שירדו גשמים מרובים. זוהי הפסוקית.

- בודקים את המשפט השלישי - האם יש בו מילת שעבוד? = לא. האם יש בו פסיק שאחריו מילת קישור = לא. מכאן שלפנינו משפט פשוט. ליתר בטחון בודקים אם יש בו נושא אחד ונשוא אחד בלבד.

הצעה לתרגיל מסכם בתחביר:

- קבצו את סוג המשפט (פשוט, מחובר/מאוחד, מורכב).
(מי שרוצה רמה גבוהה יותר, יכול לבקש שבמשפט מורכב יתחמו את הפסוקית).
 - ציינו את תפקידן התחבירי של המילים המסומנות בקו.
 - אני מציעה שנטפס אל ראש ההר כדי לראות את השקיעה.
 - הרוחות הצלות הציפו את עלי העצים למרחק גדול מאד.
 - האבטלה בערי השדה גבוהה מאד, לכן רבים צולעים אותן.
 - הוא מוסיף מלח למלונן עוד לפני שהוא טועם אותו.
 - רבות אנשים התכנסו כדי לשמוע את דבריו של גדול הדור.
 - מחאה של ציבור לומדי התורה היא סימן מובהק לכך שהיהדות החרדית אינה מרוצה מהחלטת הממשלה.
 - הישיבה כונסה ברעז האחרון, לכן רבים מחברי הוועד לא הגיעו.
 - כל אדם אחראי למצויו, למרות זאת רבים מתנצרים מאחריות על מציהם.
 - השיטפונות הקשים שירדו באירופה, הציפו ערים רבות.
- תרגיל מסכם:

קראו את הסיפור הקא וצנו על המשימות הפשוטות האחריו:

שבת אחת ביקר הגה"צ רבי אריה לוי זצ"ל בבית הסהר כדי להתפלל עם האסירים. בתום התפילה ניגשו אליו האסירים כדי לברכו והוא השיב במאור פנים.

שאל ר' אריה אם הובאו אסירים חדשים, ואמרו לו כי הגיע אסיר הממרר בבכי כל הזמן. שאלו ר' אריה לשלומם ולסיבת בכיו. השיבו האסיר: "הלכתי ברחוב ולפתע תפסוני שוטרים בריטיים והשליכוני לכלא, ואנכי חף מפשע. יש לי הורים זקנים שאינם יודעים שנאסרתי וודאי דואגים לי".

ר' אריה עודדו ושאלו למקום מגורי הוריו. השיב האסיר כי הם גרים בשכונת שעריה שליד העיר רחובות וכי אין שמות לרחובות. הוא תאר לר' אריה את סמטאות שכונתו ונקב בשמות הוריו.

אמר הרב: אל תדאג, וה' יהיה בעזרך!".

מה גדלה השתוממותם של האסירים בראותם, למחרת היום, בשעת ביקור האסירים, זוג תימנים קשישים בחצר הכלא שבאו לבקר את בנם. התברר, כי מיד עם צאת השבת, עשה ר' אריה את דרכו לרחובות וטרח טרחה מרבה כדי למצוא את הורי האסיר ולהודיעם כי ביקר את בנם ואל להם לדאוג שמא נעלמו עקבות.

**מטבלה הבאה מספר פעלים, השלימו אותה על פי התבחינים המופיעים
בשורה העליונה:**

שם הפועל	שם פעולה	זמן	גוף	סביל/פעיל	שורש	הפועל
						ביקר
						גדלה
						יודעים
						הלכתי
						נעלמו

**לפניכם מספר מילים המתחילות באות ל' הקיפו ביציאל רק מילים
שהן שמות פועל:**

להתפלל, לכלא, למקום, לברך, למצוא, לבקר, לפתע, לרחובות

הפכו את שמות הפועל שהקפתם לשמות פעולה:

מצאו בטקסט שני שמות פעולה והוסיפו להן שם פועל ופועל בגוף נסתר עבר:

דוגמה: תפילה – להתפלל – התפלל

1. _____
2. _____

שם המספר

למורה - את שם המספר יש לשייך לעבודת התלקיט.

את שם המספר ממיינים לשלוש קבוצות: מספר מונה, מספר סודר ומספר חלקי.

א. מספר מונה

במספר מונה יש שתי צורות עיקריות - כמו בשם: זכר ונקבה, כשלכל צורה יש נפרד ונסמך.

כשאנו סופרים, אנו משתמשים בצורת הנקבה!

זכר

נפרד	נסמך
אֶחָד	אֶחָד-
שלושה	שלשֶׁת-
ארבעה	ארבעֶת-
שמונה	שמוֹנֶת-

בזכר הצורות ארוכות.

בזכר - סיומת אה < את
< את

נקבה

נפרד	נסמך
אֶחָת	אֶחָת-
שלוש	שלוֹשׁ-
אַרְבַּע	אַרְבַּע-
שְׁמוֹנָה	שְׁמוֹנָה-

בנקבה הצורות קצרות.

בנקבה אין הבדל בין צורות
הנפרד לבין צורות הנסמך.

צורת נסמך תופיע רק במספר מונה עד 10. מעל 10 – אין צורות נסמך.

צורת נסמך תופיע רק לפני שם מיודע!

זכר	נקבה
אחד-עשר	אחת-עשרה
שנים-עשר	שתיים-עשרה
שלושה-עשר	שלוש-עשרה
*	*
שמונה-עשר ...	שמונה-עשרה
	וכו'

במספרים : 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90 - אין הבדל בין זכר לנקבה.
100 – מאה – נקבה : שלוש מאות, ארבע מאות... שמונה מאות..
1000 – אלף – זכר : שלושת אלפים... ששת אלפים, שבעת אלפים, תשעת אלפים...

שימו לב!

1. את ימי החודש מונים במספר מונה זכר : תשעה באב, עשרה בטבת
2. שמות עצם כמו : איש, דקה, מטר, דונם, יום, חודש, שנה, ליטר, קילוגרם, טון, אחוז, שקל,,, מעל 10 – ניתן להשתמש בצורת היחיד : שלושים מטר. (אבל : שלושה מטרים).
3. אחרי המילה "פיי" שם המספר יהיה בזכר : פי שבעה, פי עשרה.
4. ו' החיבור מנוקדת בהתאם לכללים :
בקמץ - לפני וָשש, וְשבע, וְתשע, וְרבע
בשורוק - לפני שווא : וְשתיים, וְשלושה, וְשמונה.. (וְש..)
בפתח - לפני חטף פתח : וְחמשה, וְחמשים..
5. מספר סתמי יצוין בנקבה. זה מספר שאין אחריו כינוי. (אפשר להוסיף לפניו את המילה "מספר")
אני נוסעת באוטובוס עשרים ותשע.
פתח בעמוד שלושים ושתים.

ב. מספר סודר

נקבה : ראשונה, שנייה, שלישית... ה אחת עשרה, ה שתיים עשרה..
זכר : ראשון, שני, שלישי... ה אחד עשר, ה שנים עשר..

תרגיל a - סמנו את התשובה הנכונה

1. חברתי לרה כרחוב רש"י

- א. פלוים ופאונה לפני פלוה ניט.
- ב. פלוים ופאונה לפני פלוה ניט.
- ג. פלוים ופאונה לפני פלוה ניט.
- ד. פלוים ופאונה לפני פלוה ניט.

2. א. מחיר צעריט וארבעת הצפרונות האלה הוא תסעה שקליט.

ב. מחיר צעריט וארבעה הצפרונות האלה תסעה שקליט.

ג. מחיר צעריט וארבע הצפרונות האלה תסע שקליט.

ד. מחיר צעריט וארבעת הצפרונות האלה תסע שקליט.

3. א. אבוא לבקר אצלכם בעשרים ורביעי בחודש.

ב. אבוא לבקר אצלכם בעשרים וארבעה בחודש.

ג. אבוא לבקר אצלכם בעשרים ורביעי בחודש.

ד. אבוא לבקר אצלכם בעשרים וארבעה בחודש.

4. א. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ב. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ג. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

ד. נבחנו בשמות המקצועות החשובים.

5. א. שאלנו את פלוס הבנות מהם חמשת החושים.

ב. שאלנו את פלוס הבנות מהם חמשת החושים.

ג. שאלנו את פלוס הבנות מהם חמשה החושים.

ד. שאלנו את פלוס הבנות מהם חמש החושים.

6. ביישוב זה דריט

א. ארבעים ושש אלף ושמנה מאות תושבים.

ב. ארבעים וששה אלף ושמנה מאות תושבים.

ג. ארבעים וששה אלף ושמנה מאות תושבים.

ד. ארבעים ושש אלף ושמנה מאות תושבים.

7. קנינו כרטיסים

א. בשורה החמישית בכיסא פלוס צעה.

ב. בשורה החמש בכיסא פלוס צעה.

ג. בשורה החמישית בכיסא פלוסה צעה.

ד. בשורה חמש בכיסא פלוסה צעה.

8. א. קנינו את צעריט וּשמוֹנֶה העֶטִיט בחנות שברחוב השלישי מכאן.
ב. קנינו את צעריט וּשמוֹנֶה העֶטִיט בחנות שברחוב השלישי מכאן.
ג. קנינו את צעריט וּשמוֹנֶה העֶטִיט בחנות שברחוב השלישי מכאן.
ד. קנינו את צעריט וּשמוֹנֶה העֶטִיט בחנות שברחוב השלישי מכאן.

9. מספר המנוי שלי הוא

- א. אחת, שבע, ארבע, שמונה.
ב. אחת, שבע, ארבע, שמונה.
ג. אחת, שבעה, ארבעה, שמונה.
ד. אחד, שבע, ארבע, שמונה.

10. א. בכנס יסבנו בשורה שמונה צערה בכיסא צעריט וארבע.
ב. בכנס יסבנו בשורה שמונה צערה בכיסא צעריט וארבע.
ג. בכנס יסבנו בשורה שמונה צערה בכיסא צעריט וארבעה.
ד. בכנס יסבנו בשורה שמונה צערה בכיסא צעריט וארבעה.

11. מחיר השמן צלה פי

- א. שתיים, כלומר בחמישה שקלים.
ב. שניים, כלומר בחמישה שקלים.
ג. שתיים, כלומר בחמישה שקלים.
ד. שניים, כלומר בחמישה שקלים.

תרכ"ז ב - סמנו את התשובה הנכונה

1. א. פכתי את ארבע התלמידים באוטובוס צרית ותסע.
ב. פכתי את ארבעת התלמידים באוטובוס צרית ותסיצי.
ג. פכתי את ארבע התלמידים באוטובוס צרית ותסעה.
ד. פכתי את ארבעת התלמידים באוטובוס צרית ותסע.
3. א. מחיר של החוברות גדול פי שבע ממחיר הספר.
ב. מחיר של החוברות גדול פי שבע ממחיר הספר.
ג. מחיר של החוברות גדול פי שבעה ממחיר הספר.
ד. מחיר של החוברות גדול פי שבעה ממחיר הספר.
5. א. בפועל החודשים האחרונים קניתי אחד צר צטי.
ב. בפועל החודשים האחרונים קניתי אחד צרה צטי.
ג. בפועל החודשים האחרונים קניתי אחד צר צטי.
ד. בפועל החודשים האחרונים קניתי אחת צרה צטי.
6. א. מדוע לא ציית תרכ"ז שמונה בצמוד חמש צרה?
ב. מדוע לא ציית תרכ"ז שמונה בצמוד חמישה צר?
ג. מדוע לא ציית תרכ"ז שמונה בצמוד חמש צרה?
ד. מדוע לא ציית תרכ"ז שמונה בצמוד חמישה צר?
7. א. הקונה השמונה צר לכה בשמונה מאות חמישים וסני שקלים.
ב. הקונה השמונה צרה לכה בשמונה מאות חמישים וסני שקלים.
ג. הקונה השמונה צר לכה בשמונה מאות חמישים וסני שקלים.
ד. הקונה השמונה צר לכה בשמונה מאות חמישים וסני שקלים.
8. א. בחודש השביעי המדד צלה בסני אחוים וחצי.
ב. בחודש השבעה המדד צלה בסני וחצי אחוים.
ג. בחודש שבעה המדד צלה בסני אחוים וחצי.
ד. בחודש שבע המדד צלה בסני וחצי אחוים.

קראו את הקטע וכתבו את המספרים במילים:

הכלב הכי קטן

הכלב הקטן ביותר בעולם הוא הציוואווה. זן הכלבים הזה התגלה במכסיקו לפני כ-162 שנה במחוז ציוואווה, שעל שמו נקרא הכלב. הכלב הזעיר 'מתנשא' לגובה של בין 15 ל-23 סנטימטרים ומשקלו פחות מ-2 קילוגרם. את השיא של הכלב הכי קטן מחזיק כלב בשם דוקי ממסצ'וסטס שמגיע לגובה של 12 סנטימטרים בלבד.

היונק הכי קל

היונק במשקל הנמוך ביותר הוא החדף. החיה הקטנה הזו דומה לעכבר, אך למעשה היא משתייכת למשפחה אחרת, לאוכלי חרקים. החדף – כשמו כן הוא – חד-אף, בעל אף מחדד, והמין הקטן ביותר שלו הוא החדף האטרוסקי הפיגמאי, שמגיע לגודל של בין 63 ל-35 מילימטרים, ומשקלו בין 2 ל-7 גרם בלבד.

פעילות מסכמת לתלמיד בהבעה והבנה

החוט החזק ביותר בעולם

מי שמע על עכביש היודע לעוף? - אני לא שמעתי על כך אף פעם, עד אשר ראיתי זאת במו עיניי. העכביש אינו עף כמו ציפור, אלא נישא על כנפי הרוח כמו זרעים של סביון. ישנם מיני עכבישים המוציאים מבלוטות שבגופם קורים דקיקים רבים, כמו שיער ואז, כשנושבת הרוח, הם נישאים עם הרוח ונוודים למרחקים.

בעלי חיים רבים מוציאים מבלוטות שבגופם קורים, אך קור העכביש הוא פלא בפני עצמו. קור העכביש הוא החוט החזק ביותר בעולם. הוא חזק יותר וגמיש יותר מחוט פלדה באותו עובי, למרות זאת, החוט דק להפליא. אם נשזור ארבעה מיליון קורי עכביש לחוט אחד, נקבל חוט שעוביו כעובי שערת זקן אחת. כיום, ניתן לשזור חוטי עכביש לחוטים דקיקים וחזקים הדרושים בשביל מכשירים מדעיים. כך למשל, יש בטלסקופים משוכללים חוטים העשויים מקורי עכביש.

אנו יודעים כי העכביש טווה את רשתו בכדי לצוד בה את טרפו. ישנם מינים רבים של עכבישים בעולם וכל מין טווה את הרשת בדרך המיוחדת לו. העכביש טווה את הרשת בצורות מדויקות כאילו היה מהנדס המשתמש במכשירי מדידה. כיצד בונה העכביש את רשתו בצורה כל כך מדויקת? - זוהי חידה.

לעכביש יש בלוטות שונות. כל בלוטה מייצרת קורים מסוג אחר. כך למשל, הקור החיצוני של רשת העכביש הרבה יותר חזק ועבה מאשר הקורים הדביקים הפנימיים. זאת מפני שהקור החיצוני הוא כמעין מסגרת המחזיקה את שאר הקורים. הקורים הפנימיים ברשת העכביש דביקים ובעזרתם, העכביש צד את טרפו. כאשר זבוב או חרק אחר נוגע בקורים הדביקים הוא נדבק אליהם וכשהוא מנסה להשתחרר, הוא מסתבך בשאר הקורים. בינתיים, מתקדם העכביש על הרשת ומלפף את קורבנו בקורים חדשים. אבל מנין יודע העכביש שטרף נפל ברשתו? העכביש יכול להימצא רחוק מהרשת כשקור דק ומתוח מחבר את גופו לרשת. כאשר נוגע משהו ברשת, היא רועדת ומרעידה את הקור. אז ממחר העכביש אל רשתו לראות מה נפל בה.

צור תג לקטע:

- מי כתב אותו?
- מתי כתבו אותו?
- למי כתבו אותו?

לפניכם שם כותרת הקטע: החוט החזק בצולם

- שצרו על פי הכותרת, מה יהיה תוכן הקטע?
- האם תרצו לקרוא את הקטע על פי הכותרת?
- האם הכותרת סקרנה אתכם?

התבוננו בקטע - טרם קריאתו

- מהו האמצעי הנראי המופיע בקטע?
- מה הוא מוסיף ומחדש?

האם הכותרת שקופה? כותרת שניתן להבין ממנה במפורש על מה הקטע ידבר.

האם הכותרת עמומה? - כותרת שלא ניתן להבין במפורש על מה הקטע ידבר.

כעת ניגש לקרוא את הקטע

קריאה מרפרפת

- בהקשה הדגש את השאלות המופיעות בטקסט
- האם הכותב צונה על השאלות?

בואו נבהיר את המושג שאלה רטורית

- קראו את פסקת הפתיחה, פסקת הסיום ופסקה ראשונה בכל קטע.
- מהו הנושא בכל קטע? מהו המשפט החשוב ביותר בכל קטע? הדגישו אותו במדגש (מרקרי).

משפט החשוב ביותר קוראים: משפט מפתח

שאר המשפטים הם: משפטים תומכים

- הדגישו משפט מפתח אחד, וכיכד שאר המשפטים תומכים בו.

קריאה מצמיקה

איזה סוג טקסט לפניכם? סיפורי, מדעי, תיאורי...
האם יש מילים שלא הבנתם? רשמו אותן.

אבא חלקיה/ תלמוד בבלי מסכת תענית כג'

- אבא חלקיה היה בן בנו של חוני המעגל. כשהיה העולם נצרך לגשמים, היו חכמים שולחים אליו והוא מבקש רחמים והגשמים יורדים. פעם אחת נצרך העולם לגשם שלחו שני תלמידי חכמים אליו שיבקש רחמים על הגשם שירד. הלכו לביתו ולא מצאוהו, הלכו לשדה ומצאוהו שהיה עורך. נתנו לו שלום, ולא הסביר להם פנים. לעת ערב בשעה שהיה מלקט עצים, היה מעמיס עצים ומעדר על כתף אחת, והגלימה על כתף שניה. בכל הדרך לא נעל נעליים, וכשהגיע למים נעל נעליו. בהגיעו לשדה קוצים וברקנים, הרים את בגדיו. כשהגיע לעיר, יצאה אשתו לקראתו והיא מקושטת. כשהגיע לביתו, נכנסה אשתו בראש ואחריה נכנס הוא ואחריו נכנסו חכמים. ישב לאכול לחם ולא הזמין את חכמים להצטרף לארוחה. פרס לחם לילדים, לגדול פרוסה אחת ולקטן שתיים. אמר לאשתו, יודע אני שחכמים מפני הגשם באו, נעלה לגג ונבקש רחמים אולי יתרצה הקב"ה וירדו גשמים, ולא נחזיק טובה לעצמנו. עלו אל הגג עמד הוא בקצה אחד והיא בקצה האחר. הקדימו העננים לעלות מאותו צד של אשתו.
- כשירד אמר להם, לשם מה באו חכמים? אמרו לו, שלחו אותנו חכמים אל כבודו לבקש רחמים על הגשם. אמר להם, ברוך המקום שלא הצריך אתכם לאבא חלקיה. אמרו לו, יודעים אנו שהגשם משום תפילתך הוא בא, אלא יאמר לנו כבודו פירוש של אותם דברים התמוהים בעינינו: מדוע כשנתנו לכבודו שלום לא האיר לנו פניו? אמר להם, שכיר יום הייתי, ואמרתי לעצמי לא אתבטל.
- ומדוע העמיס כבודו עצים על כתף אחת והגלימה על כתף אחרת? אמר להם, בגד שאול היה, ללובשו שאלתי ולהעמיס עליו לא שאלתי. ומדוע בכל הדרך לא נעל כבודו נעליו וכשהגיע למים נעל נעליו? אמר להם, כל הדרך אני רואה, במים אין אני רואה. מדוע כשהגיע כבודו לקוצים וברקנים, הרים את בגדיו? אמר להם, השריטות יתרפאו, הקרעים בבגד לא יתרפאו. מדוע כשהגיע כבודו לעיר, יצאה אשתו כשהיא מקושטת? אמר להם, כדי שלא אתן עיני באשה אחרת. מדוע נכנסה היא בראש ואחר כך נכנס כבודו ואחר כך נכנסו אנו? אמר להם, משום שאינכם מוכרים לי שאסמוך עליכם. מדוע כאשר ישב כבודו לאכול לחם לא הזמין אותנו לאכול? משום שאין די לחם לכולם, ואמרתי שלא יכירו לי חכמים טובה בלא הצדקה. מדוע נתן כבודו לילד המבוגר פרוסה אחת ולצעיר שתיים? אמר להם, זה

מצוי בבית וזה יושב בבית המדרש. ומדוע הקדימו עננים לעלות מאותו צד שהיתה עומדת אשתך, לפני הענן של כבודו? משום שאשה מצויה בבית ונותנת פת לעני והנאתו קרובה ואני נותן כסף ואין הנאתו קרובה. או משום הפרשיה של אותם עבריינים אלימים שהיו בשכנותנו, אני בקשתי רחמים שימותו והיא בקשה רחמים שישובו בתשובה, ואכן שבו.

אבא חלקיה – משימות

1. מי היה אבא חלקיה?
2. לשם מה נשלחו חכמים אל אבא חלקיה?
3. **סדרו את המשפטים הבאים על פי רצף האירועים:**
 - א. כשראה אבא חלקיה את החכמים לא השיב להם שלום.
 - ב. לאחר התפילה עלו העננים מהצד של אשת אבא חלקיה.
 - ג. אבא חלקיה ואשתו עלו לגג על מנת להתפלל שירד גשם.
 - ד. אבא חלקיה פרס לחם לבניו.
 - ה. אבא חלקיה חלץ נעליו בשדה ונעל אותם במים.
 - ו. אשתו של אבא חלקיה יצאה לקראתו מקושטת.
 - ז. אבא חלקיה שאל את החכמים לסיבת בואם.
 - ח. אבא חלקיה השיב לשאלות החכמים.
4. ציינו שתי סיבות בזכותן הקדימו העננים לעלות מצדה של אשת אבא חלקיה.
5. כוונת המשפט **פעם אחת נצרך העולם לגשם** בשורה 2 היא:
 - א. היה מחסור במים
 - ב. הייתה בצורת
 - ג. תקופה ארוכה לא ירד גשם
 - ד. כל התשובות נכונות
6. משמעות המילה **מלקט** בשורה 5 היא:
 - א. מפזר
 - ב. עוקר
 - ג. אוסף
 - ד. משקה
7. הכוונה במילה **להם** בשורה 13 היא ל:
 - א. עם ישראל
 - ב. אבא חלקיה ואשתו
 - ג. חכמי ישראל
 - ד. החכמים שנשלחו
8. העתיקו מהסיפור שני ניבים הקשורים לפנים והסבירו אותם.

9. הסבירו את משמעות הצרוף **הנאתו קרובה** בשורה 29 תנו דוגמה מחייכם.

10. המילים "אמר להם" ו"אמרו לו" אשר חוזרות על עצמן במחצית השנייה של המדרש מצביעות על:

א. דו – שיח ישיר ב. דו – שיח עקיף ג. דו- שיח עצמי ד. ציטוט

11. היכן אנו לומדים על דאגתו של אבא חלקיה לרכוש של אחרים?

12. העתיקו מהסיפור שאלה אחת שהתמיהה את החכמים ותשובה שנתן אבא חלקיה. איזו תכונה נלמדת מתשובה זו.

13. אפינו את דמותו של אבא חלקיה על פי תשובותיו לחכמים.

14. לפניכם מספר ניבים ופתגמים בחרו ניב או פתגם אחד אשר מתאים למדרש והסבירו את בחירתכם :

*"בור ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן"

*"שלח לחמך על פני המים"

*"סוף מעשה במחשבה תחילה"

*"יהי כבוד חברך חביב עליך כשלך"

15. במדרש אנו לומדים על דמותו המוסרית של אבא חלקיה:

א. דאגה שלא לגזול זמן ממעסיקו בעת העבודה.

ב. שמירה על רכוש הזולת.

ג. חשש מכבוד שאינו מגיע לו.

ד. דאגה לבניו.

הוכיחו את הסעיפים הללו על פי המדרש. התייחסו לאירוע, לשאלת החכמים ולתשובתו של אבא חלקיה. תוכלו להכין טבלה ולהעתיק אליה את נוסח המדרש.

האירוע	שאלת החכמים	תשובת אבא חלקיה
א. נתנו לו שלום, ולא הסביר להם פנים.	מדוע כשנתנו לכבודו שלום לא האיר לנו פניו?	שכיר יום הייתי, ואמרתי לעצמי לא אתבטל.

16. דמותו של אבא חלקיה מוזגת בתוכה שילוב נדיר של בעל נס ואיש המוסר הציגו הוכחה אחת מהסיפור לכל אחת מהתכונות בהן ניחן אבא חלקיה.

17. אחד המסרים הנלמדים ממדרש זה הוא "סוף מעשה במחשבה תחילה" – תארו אירוע שחוויתם או הכרתם אשר מזכיר לכם מסר זה.

18. העתיקו מתוך הטקסט שתי מילים ששייכות לשורש פ.ר.ס.

ב. הוסיפו מילה אחת משלכם מאותו שורש: _____

ג. כתבו את השורשים של המילים הבאות:

מקושטת (7) _____ הקדימו (12) _____ הזמין (25) _____

מתחת לעץ החרוב/ קובי לוי

היו אלה ימי המנדט הבריטי. הם צעדו שלושה. האבא הרב אריה, שזקנו יורד על פי מידותיו, ולידו שני בניו הקטנים, עדיין לא בני מצוות, רפאל בן 8 ושמעון בן ה-6. "המתינו כאן" ביקש האב הצדיק וניגש לחנות מכולת ליד תחנות האוטובוס. הוא שלף שילינג מכיסו, תחבו ביד הקמעונאי והחל לבחור ולמלא את שקית הנייר בממתקים, עוגות וסוכריות צבעוניות. הא כן, כמובן הוא לא שכח לטמון גם חתיכת חלבה שראוי להתכבד בה. "לאן הולכים אבא?" שאלו הקטנים. "לתת מתנה קטנה ומתוקה לקרוב משפחה" השיב. אחרי 20 דקות של הליכה מזורזת, הם ניצבו מול בית החולים לתשושי-נפש סמוך ונראה לכפר ליפתא. האב ר' אריה ביקש משני בניו לנוח תחת עץ החרוב, בשיפולי המורד בואכה בית-החולים. "אני חוזר תוך עשר קות, ובינתיים שנו את משניות מסכת שבת ואבחן אתכם כשאחזור". המחזה הזה חזר על עצמו במשך שנים מספר. כל ראש חודש צעדו האב ובניו מן הבית למכולת, שם התמלאה שקית הנייר בממתקים, אחר כך צעדו בזריזות לעבר בית החולים, השניים שיננו משניות תחת עץ החרוב, ואבא חזר אחרי 10 דקות, או רבע שעה ובחן אותם. הם ידעו ששם בתוך הבית הגדול הזה, גרים אנשים לא יציבים בנפשם. הם ידעו שיש שם אדם שאבא שלהם אוהב ודואג לו, הם הבינו שמדובר בקרוב משפחה... ותו לא.

אחרי ארבע שנים, הבריטים נטשו. בית החולים פונה, החולים פוזרו, חלק מהם נפטרו בצוק העתים. אבא ר' אריה כבר לא עשה את הציר הקבוע של כל ראש חודש, ורפאל ושמעון לא שאלו הרבה שאלות. הם תארו לעצמם שקרוב משפחתם כנראה נפטר... וגם הסיפור הזה אט אט שקע אל מעמקי התודעה, מבלי לתת לו תשומת לב מיוחדת. הם שכחו אותו.

לימים כשאבא ר' אריה נפטר, הם ישבו שבעה כאשר כל איש מזרם המנחמים מספר על זווית חסד חדשה שנבעה ממעיינותיו של אביהם הנערץ. ואז הגיע אביגדור. איש קשיש חבוש כובע מצחיה ובידו סל פלסטיק ובו ירקות. "שלום, קוראים לי אביגדור, אתם לא מכירים אותי, אבל אני הכרתי את אבא שלכם לפני 25 שנה, ויותר. הייתי אח בבית החולים לתשושי-נפש בליפתא. בוקר אחד, ניצב אביכם בפתח בית החולים ואמר: תסלחו לי אני שומע מכאן זעקות נוראות, מחרישות אוזניים... מי צועק?! ר' אריה, אביכם הבחין מיד עם כניסתו למחלקה, באותו חולה גבה-קומה אך כפוף שצעק מילים בלי פשר בלי קשר. ניגשתי אליו, ואז הוא שאל, למה הוא צועק? ולמה חוץ ממנו כולם שקטים? הסברתי לו כיצד מתנהל כאן בית החולים על פי הנחיות הממשל הבריטי. ובכן, לא כל חולה זכאי לתרופות הרגעה. על פי הנחיית הבריטים, רק חולה שיש לו קרובי משפחה שמגלים בו ענין,

והם קצת לוחצים במקומות הנכונים זוכה לקבל תרופות הרגעה. תבין אדוני, אמרתי לאביכם, לחולה הזה נחמיה בודלבסקי, אין שום מכר או קרוב. הוא ניצל שואה בן בלי בית...". המשיך אביגדור בסיפורו: "נחמיה בודלבסקי? צעק אביכם ר' אריה בהתרגשות. אני קרוב משפחה שלו. אני לא מאמין, ריבוננו של עולם, נחמיה ניצל מהשואה והרי הוא לפני...

ואז, ניגש אביכם אל נחמיה המטורף, חיבק ונישק אותו בחום ובאהבה, הוציא מכיסו מספר סוכריות, והורה לי להודיע לממשל הבריטי שהוא דורש במפגיע לדאוג לו לתרופות, והוא גם שלף שני שילינג כדי לעזור במימון התרופות.

וכך, מדי ראש חודש היה מגיע אביכם אל נחמיה החולה – שרוב הזמן בהה באוויר, פה ושם השמיע משפט מבולבל – עם שקית נייר מלאה ממתקים. יושב עמו רבע שעה, משוחח עמו בחמימות רבה. אביכם דיבר, ונחמיה שתק ולעס, רגוע ונינוח. לפני שנפרד ממנו נישק ר' אריה את נחמיה במצחו וברך אותו שיזכה לרפואה שלמה. נחמיה היה מחייך באושר, אבל נחמיה מעולם לא הבריא. יומיים לפני פינוי בית החולים, הוא לקה בליבו ופירפר בין חיים למוות. הצלחנו לייצב את מצבו, וכשהוא חזר להכרה, הוא סימן לעברי וביקש להשמיע כמה מילים: "אביגדור אני רוצה שתדע, הרב עם הזקן הארוך שהביא לי כל ראש-חודש ממתקים, הוא צדיק. הוא בכלל לא קרוב משפחה שלי, מעולם לא נפגשתי איתו עד ליום שהוא בא לבית החולים עם הסוכריות. אני יודע אביגדור שרק בזכותו נתנו לי תרופות הרגעה, ואם היו לי כמה דקות של אושר בחיים האיומים שעברתי אחרי השואה הנוראה, אלו היו הדקות עם ר' אריה, עם הסוכריות, וחתרכת החלבה, עם הנשיקה במצח והברכה מכל הלב. אני מבקש ממך אביגדור שתגיד לו שאני מבקש ממנו סליחה על כך שמעולם לא אמרתי לו תודה. תגיד לו את האמת, שחוץ מהדקות האלה, לא יכולתי להוציא משפט אחד שלם. תגיד לו תודה בשמי אביגדור. זו הצוואה שלי". רפאל ושמעון מחו דמעה סוררת. "ואנחנו, כשאבא עשה חסד של אמת עם יהודי אומלל ניצל שואה, שיננו משניות מתחת לעץ החרוב".

פעילויות סיכום והעשרה

משימה 1 - סמיכויות

כתוב את הצירופים הבאים בסמיכות:

- 1- הכרמים של הכפר _____
- 2- הדרישה של החוק _____
- 3- השדות של התבואה _____
- 4- הבנים של דודי _____
- 6- הממשלה של ישראל _____
- 7- חדר של ניתוחים _____
- 8- הכנפיים של הציפור _____
- 9 - הבגדים של הילד _____
- 10- התלמידים של בית הספר _____

הוסף סומכים לשמות הבאים:

- 1- בית _____.
- 2-עירייה _____.
- 3-מקום _____.
- 4-מים _____.
- 5-חגים _____.
- 6-רחמים _____.

משימה 2 - תיקוני לשון

כתוב את המילה המתאימה במקום הקו :

- 1- חג – חגג
ביה"ס _____ 30 שנה להיווסדו .
- 2- טבע – תבע
למרות שהילד לא _____ בים, המציל _____ את הוריו לדין
על חוסר זהירות .
- 3- תעה – טעה
התלמיד _____ בנגב , למרות שהיה איתם מדריך .
- 4- נכח – נוכח
המורה _____ לדעת, כי תלמידו צודק .
- 5- נעל – סגר
המאבטח _____ את פתח המערה באבנים .
- 6- עלול – עשוי
לבשו בגדים חמים בימי החורף , אתם _____ לקפוא מקור .
- 7- שאב – שאף
אחי _____ ללמוד משפטים באוניברסיטה העברית .
- 8- שאל – השאיל
אבי _____ את המעדר משכני לשעתיים .
- 9- שכלל – שקלל
המפעלים לייצור רכב _____ את המכוניות כל שנה .
- 10- כפה – קפא
הסוהר _____ את האסירים לעבוד בחוץ, והם _____ מקור .

משימה 3 - הפועל

כתוב את צורת הפעלים כנדרש :

- 1- ש,ל,ם (הפעיל, עבר, מדברים) _____
- 2- ס,ב,ר (הפעיל, הווה, יחיד) _____
- 3- ס,ג,ר (פיעל, עתיד, נוכחות) _____
- 4- ז,מ,ן (הופעל, הווה, רבים) _____
- 5- ר,ג,ש (הפעיל, עתיד, נוכחת) _____
- 6- ב,ל,ג (הפעיל, עבר, נסתרת) _____
- 7- ק,ל,ט (נפעל, עבר, נסתר) _____
- 8- ג,ל,ש (קל, הווה, רבים) _____
- 9- ל,ב,ש (התפעל, עבר, נסתר) _____
- 10- ג,ד,ל (פועל, עבר, מדבר) _____

משימה 4 – השלמת הפועל

כתוב את הצורות בהתאם:

- 1- ההנהלה (ח,ל,ט) _____ ל (פ,ת,ח) _____ בצעדים נגד העדרויות התלמידים.
- 2- במבצע הניקיון (ש,ת,ף) _____ יותר מ 500 תלמידים. הם (פ,ע,ל) _____ בבתי הספר וברחובות.
- 3- משק המים במדינה (מ,צ,א) _____ במצב קשה , לאחרונה (פ,ס,ק) _____ ל (ש,א,ב) _____ מים מן הכנרת, כי מפלס הכנרת (ק,ר,ב) _____ לקו האדום של מינוס 213 מטרים.

משימה 5 – בניינים

כתוב את השורש ואת הבניין של כל אחד מן הפעלים:

שורש	בנין
א.	
ב.	
ג.	
ד.	
ה.	
ו.	
ז.	
ח.	
ט.	
י.	

א. הצילו אותנו מן הסכנה.

ב. אל תטען בפתרון התרגיל.

ג. החומה הזו נבנתה לפני חמישים שנה.

ד. המפעל מנהל על ידי המשפחה.

ה. המסים יגבן במועד.

ו. הכביש יוצף עם רדת הגשם.

ז. פרטנו את הבעיה במכתב.

ח. הפרסים יוענקו לתלמידים המצטיינים.

ט. החוקרים משנים את דעותיהם.

י. חובות רבים הצטברו למשפחות במושבים.

משימה 6 – שגיאות כתיב ושיבושי לשון

לפניכם משפטים בכל משפט יש שגיאה אחת בלבד מתחו קו מתחת לשגיאה ותקנו אותה:

1. הנהלת "אגד" החליטה לשפץ את טחנת האוטובוסים _____.
2. צב המעצר נמסר לאשתו של החשוד _____.
3. תחנת הקמח נבנתה לפני שנים רבות _____.
4. הצו הוא בעל חי מוגן _____.
5. גווית המסים התבצעה בעזרת שוטרים _____.
6. אתמול ראיתי התנקשות איומה בין שתי מוניות _____.
7. המסלול היה בנוי לכן יכולתי להתקדם במהירות _____.
8. חברי התחלק אמש על הכביש ונשברה רגלו _____.
9. המטיילים ביכרו במוזיאון ישראל _____.
10. השאלה הקשה נפטרה אך תלמידים רבים לא הבינו אותה _____.
11. מי שלמד לבחינה עלול להצליח ומי שלא למד עשוי להיכשל _____.
12. החולה נפתר יום אחד לפני שהגיע בנו מחו"ל _____.
13. הוא שואב להיות פקיד בנק _____.
14. קול קורה במדבר -----.
15. המים חשובים מאוד למערכת העיקול -----.
16. הרועים שאפו מים מן הבאר -----.
17. רופא השיניים תעה ועקר שן בריאה -----.
18. לאישה אחת היה אחד עשרה בנות -----.
20. לעולם לא חשבתי שאצטרך לפקפק בכנות דבריך -----.

משימה 7 – שם המספר

כתבו את שם המספר במילים ואת שם העצם ברבים:

-----	5.1 שֶׁוֹן
-----	19.2 חֲלוֹן
-----	7.3 שָׁעָה
-----	12.4 בַּיִת
-----	18.5 תְּמוּנָה
-----	6.6 חוֹלְצָה
-----	5.7 רְחוּב
-----	18.8 כֶּסֶף
-----	13.9 תְּמוּנָה
-----	23.10 עֵט

כתבו את המספרים במילים :

- 1. בחודש ה 11
- 2. התלמיד ה 26
- 3. 18 מוסדות
- 4. 2 מעצמות
- 5. הצומת ה 4
- 6. 4 הספרים
- 7. 36 צדיקים
- 8. השנה ה- 6
- 9. 27 חתיכות

הוסף שם ספור מתאים :

- 1. שלושה
- 2. עשרה
- 3. תשע עשרה
- 4. שלושה עשר
- 5. אחת עשרה
- 6. שבע
- 7. תשע
- 8. שמונה עשר
- 9. שמונה עשרה
- 10. ששה עשר

העשרה לשונית

ניגודים

מצד ימין בכל שורה ישנה מילה. לידה באותה שורה מופיעות חמש מילים נוספות. מבין חמש המילים עליך להקיף בעיגול מילה שהיא ההפך של המילה מימין.

עדין - א. רך ב. גס ג. גדול ד. נעים ה. כבד

טבעי - א. פשוט ב. עירוני ג. מלאכותי ד. מזויף ה. כפרי

להכחיש - א. לספר ב. להאשים ג. להעניש ד. להודות ה. להלשין

רעוע - א. יציב ב. מצוין ג. קם ד. שבור ה. בסיסי

התקדמות - א. עצירה ב. היסטוריה ג. נסיגה ד. התפתחות ה. מוות

אפליה - א. העדפה ב. שוויון ג. קיפוח ד. שנאה ה. הצדקה

חוסר - א. הבדל ב. איזון ג. מידה ד. אין ה. עודף

אופטימי - א. אינטימי ב. פסימי ג. מיסטי ד. רומנטי ה. אנרגי

מינימום - א. אופטימום ב. מיניאטורה ג. מקסימום ד. הליום

מתח קו בין המילה למילה מנוגדת לה

קבוע		צנוע
טובע		ודאות
דממה		גנאי
שבח		ארעי
ספק		חדיש
עתיק		רעש
גאוותן		צף

מצא את המילים הנרדפות, ליד כל מספר רשום את האות המתאימה

א. אופן	$z = 1$	1. ערירי
ב. זעם	= 2	2. גלגל
ג. ייסורים	= 3	3. לקח
ד. נטל	= 4	4. חורבן
ה. פרוזדור	= 5	5. סבל
ו. הרס	= 6	6. כעס
ז. בודד	= 7	7. מסדרון
ח. מפריז	= 8	8. יגון
ט. טיפש	= 9	9. מגזים
י. קדרה	= 10	10. סעודה
יא. צער	= 11	11. סיר
יב. ארוחה	= 12	12. כסיל
יג. צעקה	= 13	13. זוהר
יד. התפוצץ	= 14	14. גורף
טו. עלעל	= 15	15. זעקה
טז. סוחף	= 16	16. התנפץ
נוצץ	= 17	17. מחובר
לקט	= 18	18. אות
קמצן	= 19	19. דפדף
עייפות	= 20	20. ירושה
מתפאר	= 21	21. כילי
דל	= 22	22. מתגאה
כאבים	= 23	23. גיל
צמוד	= 24	24. פקד
סימן	= 25	25. אוסף
עיזבון	= 26	26. לאות
ירח	= 27	27. עני
שמחה	= 28	28. מיחושים
ציוה	= 29	29. סהר
עב	= 30	30. ענן
רע	= 31	31. חמה
שמש	= 32	32. חבר

צירופי לשון וביטויים למילה רגל

מתחו קו בין צירופי הלשון להסברים המתאימים להם:

להתחיל ברגל ימין	במהירות, בזמן קצר
לא מוצא את ידיו ורגליו	כולו
מכף רגל ועד ראש	זכות כניסה חופשית
מסתובב בין הרגליים	להתחיל בצורה מוצלחת
קיבל רגליים קרות	הכשיל אותו
על רגל אחת	מתבלבל
שם לו רגל	מפריע, מטריד
דריסת רגל	נבהל, ברח ברגע האחרון

בחרו את אחד מצירופי הלשון שלמדנו. כתבו סיפור קצר ושלבנו בו את צרוף הלשון שבחרתם.

<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

צירופי לשון וביטויים למילה - רגל

השלימו את המשפטים הבאים בעזרת צירופי הלשון (היעזרו במחסן המילים).

1. אבא ואימא הכינו ארוחת ערב במטבח ודן הקטן _____ ובכה.
2. יוני חיפש בחדר את הספר שלו אבל _____.
3. מיכל חזרה מבית הספר רטובה _____.
4. בערב החג אליהו _____ ולא הלך לבית הכנסת.
5. בבית הספר שלנו אין _____ בחדר המזכירות ללא רשות.
6. שרי הכינה שיעורים _____ והמורה אמרה שהעבודה אינה מספיק טובה.
8. ארי ניסה להתקבל לבית ספר חדש אבל מישהו _____ והוא נאלץ לעבור לבית ספר אחר.

מחסן מילים:

שם לו רגל, לא מצא את ידיו ורגליו, להתחיל ברגל ימין, דריסת רגל, הסתובב בין הרגלים, קבל רגליים קרות, על רגל אחת, מכף רגל ועד ראש.

צירופי לשון וביטויים למילה – ראש

כתבו את הפרושים לצירופי הלשון שלמדנו למילה ראש (היעזרו במחסן המילים למטה):

- בראש : _____
- קלות ראש : _____
- כובד ראש : _____
- חפוי ראש : _____
- בראש חוצות : _____
- בראש ובראשונה : _____
- טמן ראשו בחול : _____
- מאבד את הראש : _____
- ראש על הכתפים : _____
- ראשו בעננים : _____
- ראש חודש : _____
- ראש ההר : _____

מחסן פירושים:

מתבלבל, נבוך	חולמני, לא מציאותי, מאושר
זלזול, חוסר רצינות	במקום ראשון, במקום מכובד
התעלם מדברים שקורים סביבו	לפני כל דבר אחר
רצינות	כינוי לאדם פיקח ונבון
מקום פומבי, ציבורי	מבויש, מדוכא, עצוב
החלק העליון של ההר	היום הראשון בחודש העברי

מטבעות לשון

במשפטים הבאים, עליכם לגלות את הניב או מטבע הלשון המתאימים, הרשומים בתחתית העמוד, רשמו אותם בהמשך השורה.

1. אבא גער בבניו: "הפסיקו לדבר בשעת האוכל!". _____:
2. אימא קראה לילדים לבוא לאכול, אך אף אחד לא ענה. _____:
3. השבוע נפטר אחד הצדיקים הגדולים שהיו בדורנו. _____:
4. המורה החליט שלא לשים לב להפרעותיו של תלמידו. _____:
5. האיש נעלב מדברי שכנו. "רק התבדחתי" אמר השכן. _____:
6. "לאן אתה הולך?" שאל יוסף את רועי כשנפגשו ברחוב. _____:
7. "מדוע לא הכנת שיעורים?" שאל המורה את תלמידו, אך זה עשה עצמו כלא שומע את דברי המורה _____

מאגר ניבים:

להעלים עין, הלך לעולמו, אין משיחין בשעת הסעודה, אין קול ואין עונה, חמד לו לצון, לאן פניך מועדות, העמיד פנים.

לפניך פתגמים ידועים. בכל פתגם חסרה מילה אחת. הקף בעיגול את המילה החסרה.

1. אם אין אני לי מי _____ ?
א. לנו ב. לה ג. לך ד. לי ה. אני

2. אל תסתכל _____ אלא במה שיש בתוכו.
א. במראה ב. בספר ג. בכיס ד. בעצמך ה. בקנקן

3. כל המוסיף _____ .
א. גורע ב. מוסיף ג. מצטיין ד. נענש ה. חביב

4. טוב שכן _____ מאח רחוק.
א. רחוק ב. קרוב ג. עשיר ד. ידוע ה. רשע

5. והדרת _____ זקן.
א. גינתו של ב. פני ג. איש ד. שפם ה. אני

6. אל תעשה _____ את השנוע עליך.
א. לאשתך ב. שטויות ג. אהוב ד. לחברך

7. אין _____ אש.
א. מים עם ב. עשן בלי ג. בלי עשן ד. גפרורים עם

היקשים – אנלוגיות

מצא זוג מילים מבין חמשת הזוגות הנתונים, שבו הקשר בין המילים הוא כמו
הקשר שבין זוג המילים שבשורה הראשונה.

* אויר – גז

א. אור-חשמל

ב. שלג-לבן

ג. מים-נוזל

ד. נפט-בוער

ה. מטוס-אווירון

* צמיד-תכשיט

א. זהב-כסף

ב. כלי רכב-רכבת

ג. תפוז-פרי הדר

ד. בית-חדר

ה. כיסא-שולחן

*** מים-נהר**

- א. יבשה-אי
 - ב. ענן-גשם
 - ג. חדר-מסדרון
 - ד. כביש-מכוניות
 - ה. עשן-ארובה
-

***גמד-ננס**

- א. קטן-בינוני
- ב. דמיון-אגדה
- ג. לילה-יום
- ד. שמש-ירח
- ה. אביון-עני

***שיכור-פיכח**

- א. שותה-מבין
 - ב. שוטה-פיקח
 - ג. יין-מים
 - ד. נוזל-גז
 - ה. צחוק-חוכמה
-